

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

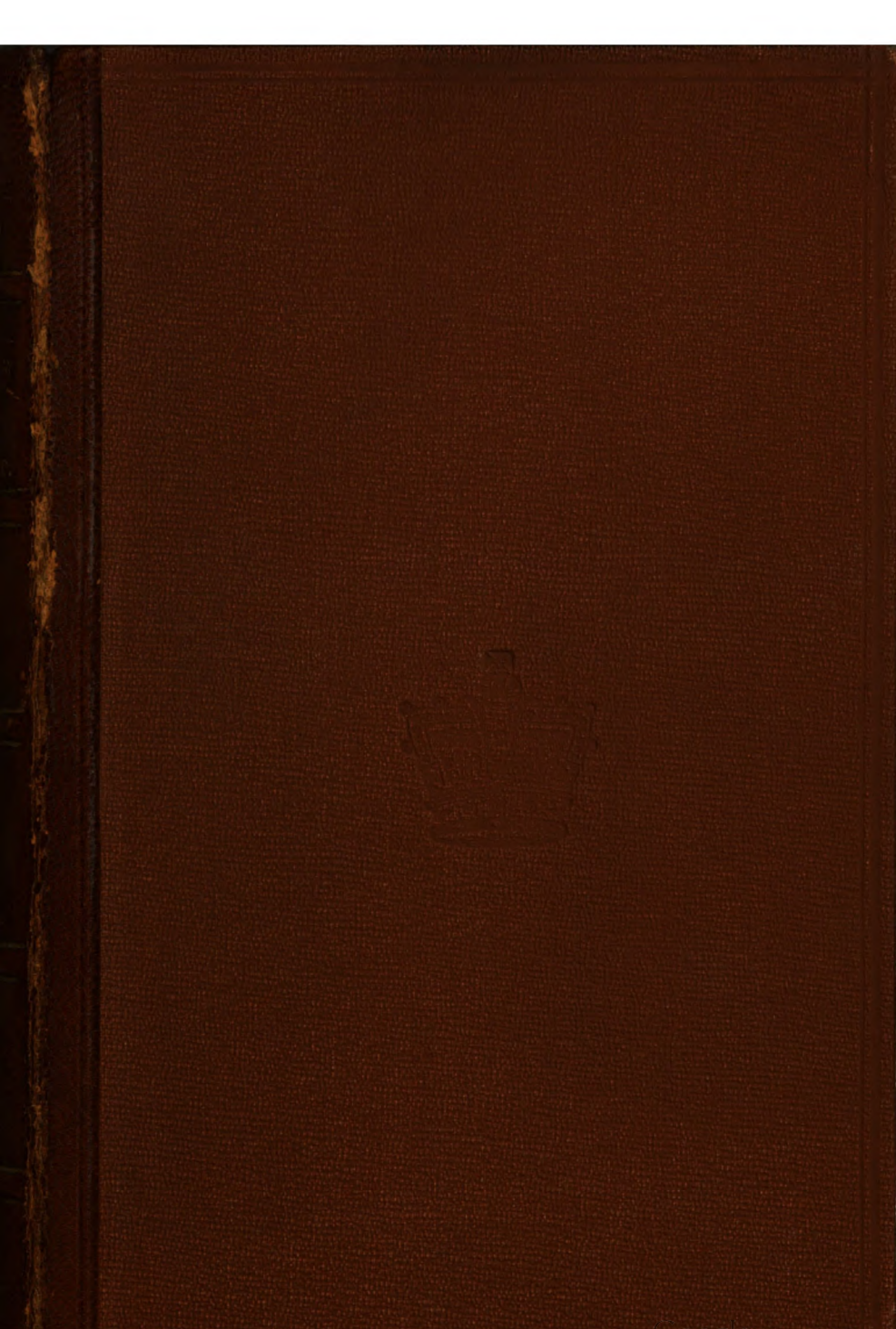
El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

500. ^p 13
~~6. 75~~

15 J. 6.

ABRAHAMI WIELING,

IVRISC. & ANTEC. TRAIECT.

LECTIONVM

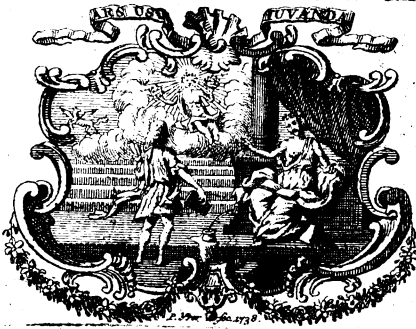
IVRIS CIVILIS

LIBRI DVO.

IN QVIBVS VVLGATA QVORVNDAM
CAPITVM SCRIPTVRA DEFENDITVR.

ACCEDIT NVNC PRIMVM ORATIO

PRO GLOSSATORIBVS.

TRAIECTI ad RHENVM.

apud STEPH. NEAVLME Bibliop.

clo Is ce xl.

Handwritten scribble or signature in the bottom right corner.

AMPLISSIMO GRAVISSIMOQUE
VIRO
CORNELIO
VAN
BYNKERSHOEK,
IVRISCONSULTO, ET SUPREMI TRI-
BUNALIS PER HOLLANDIAM,
ZEELANDIAM, FRISIAM-
QUE OCCIDENTALEM
PRAESIDI.

 Vam ego, meae mihi
consciis mediocritatis,
PRAESES GRAVISSI-
ME, statim ab initio huius, quo
fungor, muneris, legem mihi di-
xi; ut ne vel docendo, vel scri-
bendo, unquam migrarem fines
professionis meae, utilitati cupi-
dae legum iuventutis unice desti-
natae; quamque legem per om-
ne

DEDICATIO.

ne illud tempus, quo tradendae iurisprudentiae publicam navare operam incoepi; constantissime servavi: eius novum editurus specimen diu circumspiciendum non habui, in cuius potissimum patroni fidem ac tutelam, foetum hunc novellum imbecillumque, qua par est observantia, dederem atque commendarem. Egregia enim benevolentia illa, quam mihi, peregrino in Batavis homini, singulari prorsus gratia liberaliter indultam, per annos viginti integros non illibatam solum conservasti, sed novis quoque beneficiis auctiorem indies reddere non desisti; suo sibi iure, eoque optimo ac maximo, publicum aliquod

DEDICATIO.

quod monumentum grati ad posteros animi postulare videbatur.

Ecquidem haud me fugit, **VI-
RORVM AMPLISSIME**, quam rudia huius studiorum generis tentamenta, summo illo, in quod respublica Te evexit, fastigio parum digna sint; quamque excellens illa animi Tui magnitudo, virtutum quibus longe lateque celebraris omnium maxima, huiusmodi sacrificiorum libamenta, sive ture illa, sive lacte fiant, minime desideret: attamen, sicut primorum temporum Heroës, quos officiosa Veterum religio Deorum augere numerum post facta credidit, ab iis, quos ipsi a vi & iniuriis defendere, suoque com-
* 3 plexi

DEDICATIO.

plexi patrocínio beneficiis mactare non cessabant, minutissima quaeque dono accipere non dedignabantur: ita & ego, eadem causa ac spe fretus, confido fore, Te Virum Tantum, cui cum Aetnae & Pallade totus Musarum adsurgit chorus, qua erga clientes Tuos uteris laeta animi ac frontis benignitate, tenues hosce meorum in Iure studiorum conatus, quos Amplissimo Tuo Nomini ex veteri formula do, dico, atque dedico; haud alia de causa a me editos, quam cathedrae, e qua nonnum iam annum Tua in primis commendatione doceo, pro virili exornandae; aequi bonique consulturum esse.

Deus

DEDICATIO.

Deus Te VIR SVMME, Iuris
& Iustitiae PRAESES SAN-
CTISSIME, obrepente iam
nunc senectute, tot bene meri-
torum palmis luxuriante, diu
salvum atque incolumem patriae,
iurisprudentiae, bonisque literis,
genium velut tutelarem, benign-
e fervet; tandemque multo-
rum annorum accessione cumula-
tum, & vitae gloriaeque saturum,
fero in coelum redire iubeat.
FRANEQVERAE, die X. kalen-
das Sept. clō lō c c XXXVI.

CAVDITORIBVS
PANDICTARVM.

Vos Vestrum praecipue causa typis descriptos videtis Lectionum Iuris Civilis libros, Commilitones Suavissimi, eo etiam sine in vulgus exire passus sum, ut de otio meo, pariter ac negotio, illis publice constaret, quibus muneris, quod gero, rationes a me reddi Ordines voluerunt. De methodo, qua in Iure tradendo uti soleo, quaedam Vobiscum olim disputavi, quum Iurisprudentiam ordine chronologico Restitutam ederem: ac progressu deinde temporis, oblata semel iterumque occasione, utilitatem, quae ad Vos redire inde possit, maximam, in ipsis rerum argumentis Vobis ostendere sum conatus.

Meae proinde institutionis rationem, ut paucis absolvam, hanc esse nostis: cupidos Legum iuvenes, non manibus illotis, sed animis ad moralis sapientiae praecepta rite compositis, sanctissimum Iuris studium ingredi oportere; ac una cum linguarum utriusque imperii, historiarum quoque & antiquitatum cognitione haud superficialia, tum aetates sectasque Veterum, tum publicum Rei Romanae statum, variasque vicissitudines, ab Vrbe condita ad
Iu-*

* Const. Omnem, §9. iunc. l. 7. C. de Profess. & Med. Petron. cap. 4. Vid. Rittershusius lib. vi. Sacr. Lect. cap. 13. & 14.

P R A E F A T I O.

Iustinianum usque, perspectissimas habere. Hoc enim pacto non antinomias solum, prima specie subnascentes, ultro evanescere; verum & patefieri simul, quae in foro obtinent Romanae leges, quo usque nostris hodie Rebuspublicis conveniant, negotiisque obvencientibus adplicari utiliter possint.

Istis deinde laboribus feliciter profligatis, aliam meministis, nec minus arti nostrae necessariam, curam succedere, ad genuinas legum lectiones quod attinet. Quod enim commune omnium prisci aevi monumentorum, quotquot luctuosissimo ex naufragio enatarunt, idem & Iuris librorum triste fatum fuisse didicistis; ut nimirum repetitae saepius editiones, librariorum incuria vel imperitia, innumeras mendas contraxerint, quibus arte eximendis Viri nostrae disciplinae principes, a feliciter reparatione, utilissimam navare operam ad haec usque tempora non deserunt.

Verum enim vero, quod semidoctis evenire medicis & chirurgis solet, ut uno alterove curationis experimento, casu vel arte feliciter sumpto, audaciores iam facti omnibus mox laborantibus novi Aesculapii mederi instituant; vel si oculis forte, aut febriculae medicinam facere vix didicerunt, totius iam corporis, morborumque omnis generis curam suscipere, ipsisque mortuis vitam polliceri, nulli erubescant: idem si de vulgari Criticorum grege, paucis oppido exceptis, sidere natis meliori, profusus

P R A E F A T I O.

*fessus fuero; quin apud aequos ac peritos artis iudices, calumniae aut falsi crimine absolvi debeam, dubium nullum habeo. Neque meae sunt solius hae querelae, publicae sunt; & a Lipsio dudum in Satyra Menippea, a Ioanne Mercero in Conciliatore, * aliisque Viris egregiis; quam gravissime autem ab Amplissimo Viro, cui hanc opellam nuncupavi, in praefatione prioris Observationum voluminis, data opera expositae.*

Quaquam vero & hoc tempore, nemo fere ex literarum sit cultoribus, quotquot glorioso Criticorum titulo superbi ambulant, qui isthanc late iam grassantem urendi secandique licentiam, non quavis occasione, publice privatimque, detestari & conviciis proscindere soleat: tamen quotusquisque sodes eorum est, si ab uno alterove modesto ac perito rerum aestimatore discesseris, qui a contagiosa hac lue, ab hac scabie, toties aliis totiesque ad nauseam usque exprobrata, puras ipse manus possit ostendere? Semper adeo vitio id evenire humani videmus ingenii, ut qui in aliorum diiudicandis scriptis quavis lynce oculatiores sunt, iidem in cernendis propriis talpa magis caecutire videantur.

Respiciant igitur, a poëta † moniti, si cum Trimalchione philosophum ‡ non audiunt, audaculi illi nescio qui, ad id quod non sunt;

• Iul. Scalig. de *Caus. LL. lib. I. cap. I.* & Fr. Robert. de *Art. Crit. sub init.* † Persio, *Sat. IV. sub fin.* ‡ Senecam *Epist. LIII. LXXXIX. & CIII.*

PRAEFATIO.

quod ipse publici usus siglae ambiguae saepe interpretationem iam olim receperint, pro-
dente Cicerone ac ridente, libro II. de Ora-
tore, cap. 69. Et nisi dubiae plerumque ac
falsae Iustiniano visae fuissent id genus lite-
rae, sane poena tam severa, usu illarum in
Iure, omnibus in posterum non interdixisset,
in constitutione Omnem § 8. iuncta l. I. § 13.
C. de V. I. E. Quam parum itaque praesidii,
ad veram inde lectionem eruendam, hodie peti
a nobis possit, nemo non videt.

De Codicibus porro manu scriptis, primisque
editis, diligentissime egit Henricus Brenckman-
nus, sollertissimus horum omnium indagator
atque arbiter, in Historia Pandectarum, cap.
3. & 4. libri III. Prima quidem auctoritas Flo-
rentinis vulgo libris tribuitur, altera Noricis,
minima omnium Vulgatis, ut ut antiquioris usus
praerogativam habentibus. Mihi vero contra
videtur. Cuius argumenti peculiarem diatri-
ben, mihi iam dudum adfectam, & tantum non
absolutam, huic opusculo praemittere decre-
veram; iam vero, nundinis Francofurtensium
adpropinquantibus, mutare consilium coactus,
unum tantum alterumque, velut in transitu,
admonere Vos possum. Princeps controversia,
& nuper admodum agitata, illa est: an om-
nia Pandectarum exempla, quotquot hodie su-
persunt, vel saltem superesse noscuntur, ex Pandec-
tis Pisanis, sive Florentinis, dimanasse videan-
tur? Adfirmantem sententiam erudite admodum
§

P R A E F A T I O.

Et accurate post Ant. Augustinum, Et Lael. Taurellium, tuitus est Ampl. Brenemannus, libro III. Historiae Pandect. cap. 2. pluribus tamen in contrariam etiam nunc opinionem, cum Cuiacio, Contio, aliisque, descendantibus. Nec ignota esse Vobis arbitror, quae celeberrimus Traiectinorum Antecessor, Ev. Otto, in praefatione tomi I. Thesauri Iuris, hac de re commentatus est; quaeque haud ita pridem Guido Grandus Et Christ. Gottl. Schwartzius, Viri eruditissimi, singularibus editis commentationibus observasse dicuntur; quorum nuperrime argumenta laudatissimus Brenemannus, in Epistolica ad Cl. Hesselium dissertatione, refellere ex professo adgressus est.

Ad me quod attinet, nullus dubito, quin ante Pandectas Pisis inventas non pauca illarum exemplaria eruditorum hominum manibus versata usque fuerint, id quod ipse quoque Brenemannus diffiteri ausus non est, d. Epist. p. 57. Et 93. Accedit perpetuus olim Iuris Iustiniani per Italiam usus, etiam sub Gothicis, Longobardis, Francis. Ipse quoque Florentinus liber, non unius manum correctoris expertus, quod ἀντίγραφον fide refero, Augustini, Gronovii, Brenemanni, vetustiorum meliorumque codicum in Italia copiam haud defuisse testatur. De Pandectis Ivoanis, Et Gratiani, de codice Ravennatensi, nemo est qui amplius dubitet. Quae vero argumenta, numero quinque, ni fallor, Ant. Augustinus pro sua extulit

P R A E F A T I O.

sunt; & cerdonum plausibus valere iussis, ponant obelos impetu nimis iuvenili strictos; irasque suas perquam ridiculas, de rebus tivilitii, exuant dum licet: ita enim spes est fore, ut in tempore secum habitare postliminio adsuescant; & ad modestiae, aetatem illorum egregie commendaturae, regulam se se componentem, humanum inter homines animum, qui maximus humanitatis studiorum fructus est, finisque unicus, induere incipiant: mox intellecturi, quam curta admodum, tam sibi quam aliis, in optimarum artium studiis suppellex sit; quantumque eorum, quae superiore seculo divinos illos homines, Scaligeros, Casaubonos, Grotios, tanto cum adparatu, & incredibili omniae eruditionis copia, scivisse novimus; quaeque in hac literarum luce nec a nobis nesciri oportebat; adhuc supersit, quod strenue omnes ignoramus: cuiusque ad scientiam, quae sola verum format Criticum, vix uni atque alteri, provectioris aetatis Seni, literisque iam paene immortuo, adspirare datum est.

Vt vero redeam, unde longior me excursus avocavit, quam de genuina legum lectione sententiam huc usque tradidi nondum muto: duas nempe vias eius indagandae nobis patere; unam ex coniecturis lubricam, ac saepenumero perniciosam; alteram ex fragmentis Veterum ante-Iustinianeis, item codicibus manu exaratis, primisque eorum editionibus, multo certiore,

P R A E F A T I O.

*tiorem, & si analogica deinde iuris ratio accesserit, longe utilissimam. Duo praeterea indices sunt, ac statuae velut mercuriales, qui viae huius posterioris cursum multo rectiorem breviorisque praemonstrant, Interpretes nempe Graeci, & Glossatores Latini: quorum publicus hodie neglectus tot emendationum parere portenta solet, ut largam Sardis Venalibus iterum scribendis praebere materiam possint. Egregie hanc in rem Ampl. Bynkershoeklus, laudata praefatione: Quis, ferat, inquit, in Iure nostro ad rem criticam animum adpelle-
 re, qui Artis suae subsidiis destitutus est? vel id sibi negotii dari non putat, ut consultis demum libris ferat sententiam? ut nihil quidquam statuatur, nisi Basilicis quoque sententiam rogatis, & adhibito Iurisprudentiae Graecae reliquo adparatu? Nisi ita sapiamus, solide non sapimus. * *Audiamus simile tanti Viri de Glossatoribus effatum, ead. praef.* Prisca gens Doctorum, si verum amamus, in eruendis pertinaci studio legum sensibus, plus praestitit, quam nostri vel praeteriti seculi homines. Liqueat id ex Accursio, & qui Accursio antiquiores sunt, liqueat ex Bartolo, Baldo, utroque Fulgoso, Iasone, Castrense, & qui porro Sancti Patres in Iurisprudentia habentur. Quae
 in*

* Conf. Io. Mercerus in *Conciliat. p. 51. seqq. ibiq. Reinold. & Apologia pro Interpretibus Graecis, a Fabrotto contra Metilium edita, ac XII. Exercitationibus praemissa, in Thef. Iur. p. II41. tom. III.*

P R A E F A T I O.

in his damnamus & ridemus, fere seculi vitia sunt. Caeterum antiquos illos Magistros habeamus suo loco & pretio; & sciamus novos, etiam praecipuae dignationis, saepe docere, quae ab iis didicerunt. Adderem exempla, nisi invidiae essent, & plura occupasset Albericus Gentilis, Dialogo de Iuris Interpretibus, in Antipatro. † *Elegans eiusdem fere argumenti est opusculum, ex quo magni Alciati discipulum facile agnoscas, Ioannis Saxonii Hattstedii, e Frisia minori, de Glossis Accursianis, & Bartoli, consimiliumque Doctorum commentariis; absque eis Ius Civile, quae hodie est in usu, intelligi recte, exerceri non posse: impressum Basileae a. 1548. quod una cum rarioribus aliorum de Iure commentationibus, in publicum aliquando redire patiar.*

Sunt porro, nec inferioris census Interpretes, qui & depositis medicinam abstinere nescii, sicubi in recepta lectione interpretanda, aqua ipsis haerere videatur, ad notas illic & siglas, curationis desperatae certissimos indices, plerumque confugiunt, potius quam ut ingenue ignorantiam fateantur suam. Quasi vero unum omnia scire oporteat: atque multarum rerum ignorantia etiam docta non detur. Primum vero, quod paucis eorum obser-

† Vid. Grotius in *Prolegom. de I. B. & P. § 54. seqq.* Quanti vero Accursium Cuiacius fecerit, Gravina vos docet, *lib. 1. de Orig. & Progr. Iur. Civ. cap. 115.*

P R A E F A T I O.

*servatum video, stragemque in libris nostris
 vastissimam dedit, notarum proprie dictarum
 usus, nec adeo antiquus, nec publicus fuit,
 notaque ars notariatus privata: siglarum vero
 aliae publicae, certae, solemnes; privatae a-
 liae, atque arbitrariae fuerunt, Valerio Pro-
 bo auctore, in praef. libelli, de notis Roma-
 norum interpretandis: qua illa adpellatione
 promiscue sumpta siglas intelligit, ab Ennii,
 Tyronis, Senecae, Philargyri Samii, & A-
 quilae, Maecenatis liberti, signis ac notis
 omnino diversas. † Accuratissime illa distin-
 xit, pessimumque siglarum abusum gravissime
 redarguit laudatissimus Bynkershoekius, lib.
 I. Observ. cap. 23. Agnisco, inquit, sigla,
 compendia scribendi, quin notas Iuris; sed le-
 gitimas & solemnes, quales nobis dederunt
 Magno, & Valerius Probus. Non agnisco
 figmenta notarum, quibus luxuriantur ociosae
 mentes, ubi nihil est legitimum, nihil uspiam
 solemne. Si ex prima litera cuiusque vocis in
 lapidibus, marmoribus, quin & vulgari scrip-
 tura, aliam vocem liceat fingere, nihil amplius
 tutum aut certum erit, at cito omnia susque
 deque pervertentur, nameccea Deo facile quis
 ita effecerit Diabolum. Conferatur Eiusdem
 liber VII. Observationum cap. 21. p. 396. Quid?
 quod*

† Praeter alios, potissimum ad eundem ex nostra Iac. Cuiacius lib.
 XII. cap. uli. & Io. Mercerus d. l. p. 24. seqq. iniq. Reinold.
 Quibus addeſis dū Fresnium in Glessario med. & inf. latin. vo-
 ce Notae.

P R A E F A T I O.

tulit sententia, libro III. *Emendationum*, cap. I. eorum quod primum est, de praepos-
to ordine ultimarum paginarum, sub titulo
de regulis Iuris, omnium etiam palmarium
esse Brenemannus confitetur; quia nimirum
omnia, quotquot hodie innotuerunt, *Pande-
ctarum* exempla eodem laborare vitio depre-
henduntur, ac proinde ex Florentino codice
descripta sunt dicenda. Non repetam, quae
Grandus & Schwartzius retundendo isti ari-
eti in medium attulerunt. Id solum dicam,
prima specie argumentum istud pluribus posse
imponere; ast ubi paullo accuratius expensum
fuerit, eo nihil levius adpariturum nobis esse.
Quanta enim in aliis etiam scriptoribus, quos
haud integros possidemus, lectionum hodie va-
rietas est? quumque certissimum sit, ex uno
saepe mutilo omnes alios codices pariter mutilos
prodiisse: quis, quaeso, primo illo dudum a-
miso, statuere audeat, ex decem forte qui
super sunt, unum esse prototypum, ex quo re-
liqui novem, tanquam ex fonte rivuli, deri-
vati fuerint? Exemplum Vobis Theophili
paraphrasis suppeditat, in omnibus hodie *Mss
ἀνιϕαλος*, primo libri primi titulo destituta,
non solum Venetis, verum & Parisiensibus:
hinc certum quidem est, omnes illos ex uno, pari-
ter capite minuto, codices profluxisse; nemo
autem constare dixerit, unum ex superstitis,
sive Venetum, sive Gallicum, reliquorum
principem ac velut parentem esse.

**

Et

P R A E F A T I O.

Et forte ipsum id exemplar, quod in Italiam dudum se transmisisset Iustinianus ait, in *Sanctione Pragmatica*, capite undecimo; adeoque sub * Gothis adhuc, & multo ante annum Christi 554. quo promulgata ista *sanctio*, eodem quod obiicitur vitio laboravit; unde prima mali labes in exempla, ab Italis tum descripta, & progressu temporis in omnia omnino, etiam recentissima, promanaverit. Haec mea saltem coniectura est, cui inter alia favere haud parum videtur, plurimorum *Iuris capitum* plenior & accuratior in *Vulgatis* quam in *Etruscis* lectio. Specimen quidem unius tantum exempli, unde constare illud possit, se desiderare, scribit *Brenemannus*, in dicta *Epistola*, p. 56. Sed eorum non pauca iam dedimus in hisce *Lectionum* libris: & ne excipere quis possit, vel casu, vel errore; peritiam enim criticam istis seculis nemo putat adscripserit; eiusmodi lectionem, forte meliorem, in *Vulgatam* irrepisse; age novum eius rei

* *Theodoricus* enim, victis cum *Odoacro Herulis*, non iure supremo, sed beneficiario tantum titulo, Italiam obtinuit. *Iordanes* p. 60. & 140. *ed. Lindenbr.* *Procopius* lib. I. de *Bello Goth.* cap. I. & 7. & lib. II. cap. 5. Et quemadmodum stante olim *Occidentali Imperio*, ita & sub *Gothis* postea, annuus *Romae consulatus* rite inibatur, designatusque consul *Imperatori Orientis* solemniter commendabatur. *Cassiodorus* lib. I. *epist.* I. *Constitutiones Imperiales Constantinopoli* ad *Senatum veteris Romae*, ut antea sub *Arcadio* & *Theodosio* II. semper mittebantur. Idem lib. I. *epist.* I. *Vid. l. ult. C. de Consul.* iuncto *Cassiodoro* lib. IV. *Var. 2.* qua de re *Cl. egit Reinoldus* in *Variis*, cap. 19. ut alia *nuus* *missam*, alibi disputata.

PRAEFATIO.

rei exemplum adferamus, in desperatissimis
alioquin verbis Proculi, l. 7. § 1. fin. D. de
captivis & postliminio reversis.

Ab Iuriconsultus: Et quemadmodum cli-
entes nostros intelligimus liberos esse, etiamsi
neque auctoritate, neque dignitate, neque * vi-
ri boni) nobis * praesunt) sic eos, qui maie-
statem nostram comiter conservare debent, li-
beros esse intelligendum est. Ita ex libro Flo-
rentino edidit Taurellius. Asterisci gemini su-
spectum esse utrumque locum indicant, pro
quibus in editionibus recentioribus parenthe-
sios signa poni vulgo solent. Equidem, ex
Glossatoribus secundae classis, Accursium eo-
dem modo, atque Florentiae habetur, legisse
constat; ita tamen, ut in aliis libris cancel-
lata haberi verba boni viri in glossa admoneat.
Quid autem primae classis id genus Patres hac
de re senserint, prorsus incertum est. Gregorius
vero Haloander ex coniectura, ut videtur,
quam suis lectoribus pro Florentina lectione
haud raro obtrudit, ex viri boni exsculpsit
viribus; quam emendationem Celeberrimo Bar-
beyracio, ut genuinam Proculi scripturam,
adridere potuisse valde miror, notis ad Gro-
tium utriusque linguae, lib. I. cap. III. § 21.
num. 2. fin. Quia vero Graecorum in Basili-
cis defectu hic laboramus, non nisi ex anti-
quioribus manu scriptis veram petere lectionem
licebit. Bonum itaque factum: Lud. Cha-
rondas ex ms. codice Stephani Auredani, cuius

P R A E F A T I O

in fragmentis Vlpiani restituendis & alium librum se consuluisse in notulis marginalibus idem Charondas refert, quemque maximae sibi utilitatis videri Clarissimus Schultingius professus est, praefatione Jurispr. Ante-Iustin. Charondas, inquam, ad marginem d. l. 7. corruptum illum locum, ex laudato Auredani codice ita repraesentat: neque iure omni nobis pares sunt. Quo quid elegantius, & rei, quam tractat Proculus, dici convenientius possit, ego certe nescio. Et ne ipsum quidem Aristarchum cum tota cohorte critica aliter isthunc locum emendaturum fuisse, plane existimo. Mirum vero, Gul. Budaeum in suis ad h. l. adnotationibus p. 357. sola coniectura locum istum ita, sicuti diximus, a se restitutum scribere: ita ut dicendum forte sit, ex hac eius emendatione, tum Io. Cruceum, tum Lud. Russardum, in suis ad h. l. notis, lectionem isthanc mutuatos fuisse; quanquam Russardus lectionem non integram d. l. repraesentet, verum hoc modo: alias, neque iure omni nobis; verbo praesunt, vel pares sunt, plane omisso. Grotius vero, dicto superius loco, eandem d. l. scripturam ex Io. Bodino, quem imitari nonnunquam solet, eiusque libro I. de Republica, cap. 7. hausisse videtur: Bodinus autem ex Budaeo, ut puto. Quare vero Haloandrum sequutus, optimam hanc Charondae lectionem Cl. Barbeyracius reiecerit, ego certe causae nihil video. Atque haec obiter Vos monuisse iam quidem
suffi-

P R A E F A T I O.

sufficiat; quae enim supersunt longe plurima, & uti dixi iam tractari a me coepta, Vestris aliquando desideris, una cum rarioribus istis, & ab Ampl. Brenckmanno multum laudatis, Guidonis Grandi, & Cl. Schwartzii, opusculis, publice offerre constitui. Quorum spem nuperime nobis fecit politissimae doctrinae Iuvenis, M. Io. Godofredus Richter, eruditae Lipsiae novum ac feliciter surgens decus, editaque gemina diatribe hilarioris iter famae iam ingressus, de L. Visellia, & de Tabulariis Romanorum.

Atque ita enumeravisse mihi videor adminicula, ad veram lectionem constituendam necessaria. Regulas autem artis in Iure criticae, a me quaesone exspectetis, minime ignaro, vitiatae codicum scripturae tot causas dari, tamque diversas posse; ut paucis omnes regulis, haud magis, quam innumerabiles figurarum areae, uno alterove modulo, comprehendi posse videantur. Aliorum alia hac de re sententia est, notaeque Vobis sunt Cl. Bestii decem illae regulae, quas in emendandis legibus omnino observandas esse peculiari scripto censuit; ad stipulatorem nactus, operaeque

suae huius tantum non socium, Celeberrimum Cuninghamium. Verum enim vero, quia tota res nonnisi coniecturis agitur, & omnis huiusmodi de facto quaestio est; idcirco primum omnibus accurate excussis, & exactissima deinde rei, de qua agitur, artisque totius cognitio-

P R A E F A T I O .

*ne solidâ ; denique attentione quam diligentis-
 sima, opus videtur ; quaeque fere nunquam
 nos fallat : quamvis enim usu venire aliquan-
 do possit, ut mediocri tantum eruditione in-
 structus, sola ingenii felicitate, acutius hic
 summis etiam Criticis coniecere, vatisque op-
 timi elogium reportare videatur ; tamen raro
 admodum, & casu magis quam arte, id contin-
 gere dicendum est ; & quemadmodum in pro-
 verbiis, & cancer leporem, & ὄρν ἐπάδῃς.
 Mihi, salva aliorum sententia, nunquam non
 Ampl. Bynkershoekii, uti in aliis, ita & hac
 in re, iudicium perplacuit, citata superius prae-
 fatione : Scio, inquit, quam lubrica sit Le-
 gum Criticarum definitio, quam prudentissi-
 mos quosque fallat, & quam saepe ipsi illi fal-
 lantur, qui has quasi ex tripode dictant. Ar-
 tem emendandi regulis & praeceptis compre-
 hendere, difficillimum est : sed his solis, quae
 praescribas, regere & coërcere felicia ingenia,
 temerarium : at vero impium, has Leges Cri-
 ticas, sine ullo Populi suffragio, ceu certas &
 indubitatas proponere, & ex iis ius dicere.
 Putem itaque certas ac generales eiusmodi
 regulas nullas dari, coniecturales vero singu-
 laresque innumeras fere, quot scilicet errorum
 numerari caussae possunt. Quapropter, si quis
 posteriore hoc sensu laudatum Bestii opusculum,
 si aliorum quoque hac de re praecepta, interque
 eos Stephani, Robortelli, Scioppii, Wouwe-
 rii, & ex nostris Io. Merceri, data opera evol-
 verit ;*

P R A E F A T I O.

verit; quin plurimum inde lucis, in Legibus Romanis rite constituendis, adfulgere ipsi possit, nullum habere dubium videtur: praesertim, ubi quis una cum Io. Clerici Arte Critica, eruditam Dan. Heinsii dissertationem, de Verae Criticae apud Veteres ortu, & progressu, & usu, cura paullum attentiore, & plus semel repetita, versaverit. Sed quid ego in hisce recensendis diu Vos moror: quid de necessitate, atque utilitate praestantissimae huius artis, omnem encyclopaediam complexae, artiumque proinde omnium facile reginae, facundissime orantem nuper audivistis Clarissimum Collegam, Petrum Burmannum, qui laudatissimis Patru vestigiis naviter insistens, eruditae gentis suae decus deserere non patitur; cuiusque Vos institutione, vel anno superiore uti iam coepistis, vel absolutis feriis usuri estis propediem.

Ex hisce vero omnibus Vos intelligere iam posse arbitror, studia illa amoeniora, linguarum, historiae, & antiquitatum, futuro Iurisconsulto negligenda neutiquam esse; viam quippe ad totius cognitionem humanitatis, id est, philosophiae moralis, gentium, & civilis; sive verae iurisprudentiae, publicae ac privatae, certissimam munientia; quam a renatis literis Viri artis nostrae coryphaei, quorum commentaria aetatem omnem latura sunt, indefesso studio calcandam esse, suo nos exemplo monuerunt, monentque etiam nunc. Ne itaque Vos pigeat penulam subinde Grammaticorum induere,

P R A E F A T I O.

duere, & cum Servio, ac Labeone, in vocabulorum Juris origines, propriasque significationes, diligentissime anquirere. Nisi enim haec minutiora, ut vulgo quidem videntur, quis probe cognoverit, ad altiora pedem frustra promovere conabitur: qua de re operae pretium puto Cl. Ottonis Orationem, de Stoica veterum Iureconsultorum philosophia, diligenter consulere, p. 591. seqq. edit. Trai.

Ceterum tamen, quod Neoptolemus apud Ennium, Cicerone auctore & Gellio, dixisse fertur: philosophari necesse quidem esse, sed paucis; omnino enim haud placere: idem de studiis quoque philologicis, quam Literaturam vulgo dicimus, ad Vos quod attinet, vere adfirmari posse, minime mihi ambigendum videtur. Puto enim, Juris nostri Studiosos Φιλολογείν quidem oportere, sed paucis: id est, quantum Iurisprudentiae excolendae, Legibusque obscurioribus illustrandis, satis videatur; & ut ait Comicus: ne quid nimis. Quemadmodum enim, Homero prodente, prudens ille catusque Vlysses, in diuturnis itinerum suorum erroribus, saepe Ithacam versus, regnum patrium, reflexisse oculos legitur; sic & Iuris candidatus, literarum elegantiorum amoena peragrans vireta, Sirenium undique cantibus resonantia, hoc consilio recte inter instituet: ut omnia in istis deliciarum diverticulis animadversa, ad scientiam referat principalem, in qua velut patria sua domici-
lium

P R A E F A T I O.

lium figere, vitamque omnem transigere constituit. Vlt. Huberum audite, at quantum Virum! quo Frisia certe nostra, filioque eius Ampl. Zacharia, celebrioris nominis Iurisconsultos, suaeque insimul patriae publice utiliores non genuit; Generosis, inquit, animis, qui philosophiae, literarumve amore capti se totos illis dedunt, ego modum imperare non dubito; saltem haecenus, ne Legale Studium inchoare cunctentur, ubi primum ingenio iudicioque ad accipiendam Iuris disciplinam maturi facti videantur; etsi in artibus aliis, humanisque literis, nondum eo proventi sint, quo pervenire possunt & debent, qui harum laude conspici atque censerī cupiunt. Ratio constat ab experientia, quae sic fere me docuit evenire, uti qui diu multumque philosophiae, literisque, ac historiis immorantur, earum amoenitate, vel facilitate, eo modo in sinu suo adficiantur, uti cum ad Leges se conferunt, earum studium putent esse tetricum & asperum, aegreque ab animis suis impetrare soleant, ut earum disciplinam libenter & alacriter suscipiant. *Dial. de rat. doc. & disc. Iur. p. 88. seqq.*

Vnaquaeque sane scientia totum sibi hominem efflagitat; tum vero Literatura, non unius, sed plurium vitarum spatia, ut diximus suam obtineat, vel sola exigit. Quotusquisque igitur, qui vitae non scholae discere instituit, & uni exercendae Iurisprudentiae operam omnem dicaturus est, in hac vitae humanae brevitate,

P R A E F A T I O.

*artium vero diversitate, & amplitudine, ad finem sibi propositum perveniet, si literario isto murice non dico imbutum, sed penitus infectum eum esse oporteat? Equidem ultro largior, *historiarum cognitionem instar ianuac, qua sola ad veram eruditionem introitur; linguarumque peritiam instar clavis esse: verum, quae malum insania est, si in aedium interiora penetrare decreveris; vitae melioris maximam partem in clave illa tantum polienda, vel in limine, ut a praetereuntibus digito monstreris, usque desidendo, consumere? Nonne quae so satius est, clave minus nitida, qua uti tamen possis, instructum te esse, ianuamque ad ingrediendum minus commodam videri; quam politissima clave, Bonae Deae instar, omnibus te iactare, qua tamen nunquam sis usus; foresque tibi amplissimas patere, sed per quas vel nunquam paullo interius perreclurus sis; vel si quando animum transeundi ceperis, metu, ne in labyrinthum, cuius tibi vias perspectas non habes, temet conicias, illico retrahere pedem cogaris? Quandoquidem vero omnium finis studiorum utilitatem generis humani respicit, respicere certe debet; hanc quoque ut promoveamus, omni virium contentione elaborandum puto, aliis omnibus posthabitis, quantacunque etiam voluptate*

* *Organicas* propterea has artes Veteribus adpellatas fuisse, erudite Heinius observat, *d. diss. p. 167. seq.* ab summis ac principibus scientiis omnino distinctas, *ibid. p. 177.*

P R A E F A T I O.

luptate animum nostram demulcere posse videantur. Et quemadmodum olim, narrante Phaedro, Diis arbores legentibus, Phoebus lauream, aliis alias, Minervae oliva propter fructum gratior videbatur, ipsomet laudante Iove, hac addita ratione: nisi utile est quod facimus, stulta est gloria; tanti nobis unumquodque sit, quanti finis eius, cuius causa discitur, aut adhibetur, uti recte Heinsius in Dissert. Crit. p. 178. Viam vero aliter qui instituerunt, haud absimiles esse Caligulae existimo, qui directa acie in litore oceani, quasi bellum perpetraturus, nihil militibus, nisi ut conchas legerent, galeasque iis & sinus replerent, ridicule imperabat, spolia oceani vocans, capitolio palatioque debita, apud Suetonium in eius vita, cap. 46.

*Vos itaque, Generosi Iuvenes, reipublicae nati, non otio; quique veri officium Iureconsulti esse audivistis, nosse divina & regere humana; iactis eo modo, quem dixi, artis nostrae fundamentis, analogico & systematico Iuris intellectui operam assiduam ut ponatis, publice hortor ac moneo; utque Leges Patrias, ex puris haustas fontibus, non ex limosis tractas Doctorum rivulis, cum antiquis illis Romanorum institutis, felici irruptoque vinculo coniungere maturetis; ne alioquin, antiquo velut animo contracto, in foro Quiritum togati, in patris palliati, non sine ludibrio, causas agere videamini. Quam in rem omnibus notissima est Petronii querela, Satiricorum initio. Vos vero ad Huberum adeatis, fori olim Frisici Papijanum, Oratore x. p. 328. seqq. Huius enim
prae-*

P R A E F A T I O.

praeceptis si diligenter utamini, eiusque strenue legatis vestigia, spes fovere pulcherrima Vos poterit, ad eam olim laudem adspiraturos Vos esse, qua publice privatimque celebrari iam nostis disertissimos fori patrii Patronos, Viros sane meritis, aetate, ac honoribus graves, totidem velut Scaevolas ac Servios, quorum aedes, ut certissima civium oracula, in rebus saepe dubiis, maxima consultorum turba frequentari videntur.

Atque ita Vos dimittere, atque ad libelli huius lectionem, sive repetitionem potius, liberaliter possem invitare; nisi invidiae declinandae causa quaedam adhuc monenda superesse ducerem. Vulgatum, quod titulus libri praefert, capitum quorundam scripturam defensum ire volui; at modeste, & ut ingenuum literarum cultorem decet, sine offensione cuiusquam. Dissensi, fateor, a Viris doctis non semel; eadem vero suffragandi usus libertate, qua ipsi uti adversus alios solent, quaque in republica literaria interdictum esse puto nemini; eoque minus mihi, qui Legum rearum causam hic ago, quas partes in Iure favorabiliores esse Vos nulli ignoratis. Ceterum duo hominum genera, praecunte Ampl. Bynkershoekio, laudata saepius praefatione, peraeque cavere studui: alterum truculentum, & audax, & noxium; alterum nimis verecundum, & paene dixerim superstitiosum, quod omnem Criticam, & quidquid est emendationum, infensissime persequitur, & gravi supercilio damnat, quod mavult aliena & absurda quaeque comminisci, quin vel manifestos

P R A E F A T I O.

stos errores mordicus tueri, quam vel tantillum mutare, & levissima manu premere vestigia veteris scripturae.

An vero in Coniecturalibus hisce meis; pluris enim nec habeo ipse, nec haberi ab aliis volo; rem acu saltem aliquando tetigerim, eruditorum artis nostrae severissimo iudicio lubens committo; gratias etiam publice acturus cuivis, docenti, quae propius ad verum accedere videbuntur. Quas vero ob adfinitatem materiae, literarias nonnunquam observationes interspersi, in iis si quid forte peccatum a me fuerit, eo maiorem a literatoribus mihi veniam polliceor, quo saepius & ipsi in capitibus Iuris nostri aberrare sunt soliti. Critici vero nomen Iuris studiosus non aucupor; quin contra, Iurisconsultorum titulos Criticorum quibusdam lubens gratulor; aequo saltem animo alii alios utrinque feramus. Ceterum lites hac causa cum nemine uno unquam suscipiam: quod si tamen fortean, neglecto decoro publico; cuius nulli minus esse studiosi solent, quam quos suus ipsorum genus omni decoro indignos iudicat; calami petulantis aciem quis in me strinxerit, tantique res momenti videatur, ut responsione aliqua opus sit; etiam adversus impudentissimum quemque modeste agere, & sola quae ad rem pertinent regerere constitus; spretis e trivio conviciis, & velut de plastro in me coniectis, omni de iis censendi facultate cordatioribus relicta. Quanquam enim neque haud ita longe a tergo relictus mihi sit Consul Plancus, neque plane etiam vires*

* Vid. Pet. Cunaei epistolae, ccciv. & cccv.

P R A E F A T I O.

vires mihi omnes audendae talioni desint; animus tamen deest, deeritque spero dum vivam: qui vitia, non homines, odisse didici. Quod si autem modum omnem, si quis in his est modus, pervulgata isthaec convitiandi libido excefferit; id quod alius iam evenisse & video & doleo; non circularum ea, non tabernarum, pilarumve, sed legitimi erit tribunalis notio. Nunquam sane a me impetrabunt, uti in hisce rebus nihil, iniurias iniuriis vindicando, eiusdem, quod cane peius & angue detestor, criminis postulari reus possim. Et egregia hanc in rem verba sunt summi Viri, Petri Burmanni, in praef. ad Petronium, quae optimo iure mea iam facio: Nunquam, quod sciam, primus quemquam lacescere fui ausus; aut lacesitus, **NEVLONVM** ritu, famam alicuius arrosi.

Quantum quaeso exemplorum id genus, historia literaria, recentior inprimis, non suppeditat? Ego vero, quae manibus defunctorum debetur, reverentiam silentio testabor: quum neminem hodie fugiat, quanto nonnullorum posterius infaustas eiusmodi lites, & mendacis turpissimas plenas, redemptas nunc velent. Morem proinde isthunc publice aliis & superbe insultandi, qui nuper adeo bonas literas inquinare rursus coepit, iure merito Magnus Grotius vituperem animi impotentis foetum iam olim adpellavit, in prolegom. de Iure Belli & Pacis, sub fin. Et vicem reipublicae literariae, hac de re agens, quam maxime doluit plur. Rev. Werenfelsius, Vir moderatissimi ipsos inter Theologos animi, dissertatione de Logomachiis cap. 1. ubi inter alia: Sane, inquit,

P R A E F A T I O.

inquit, miratus fui saepenumero, quoties vidi doctos homines, & qui sapientiae studium profitentur, tantas de rebus nihili tragoedias movere posse. — Desii tamen mirari, simul atque perspexi, non de rebus disputari, de quibus disputari videtur, sed de disputantium ingenio & eruditione. Erras, si existimas, disceptare inter se Scaligerum & Cardanum, an hoedus tot habeat pilos quot caper? non hic, qui videtur, controversiae status est. Quis igitur? uter doctior sit, Scaliger an Cardanus? uter plus ingenio valeat? — Vtere vocabulo, aut loquendi forma, quae parum latina Aristarcho cuidam videatur: statim infamia te notabit, & forte librum in te hoc titulo emittet. — Cave ne barbarismi aut soloeicismi talem accuses; ferret lubentius, si flagitii insimulares. — Qui quidem morbus non alia ratione mihi sanari posse videtur, quam si quis istis hominibus persuadere possit: linguarum & Grammaticae cognitionem, quantumvis ad certa studia utilis sit, nondum tamen veram eruditionem & sapientiam esse; neque proinde operae esse pretium, ut de his tantopere litigemus. — Vbi magnopere vellem, hoc saltem cogitarent: nugas non cessare esse nugas, si difficiles sunt; neque quaestionem frivolam fieri utilem, si ad eam decidendam ingenium, multorumque librorum lectio, requiritur: quin potius verissimum esse illud Martialis ad Classicum:

Tur-

P R A E F A T I O.

Turpe est difficiles habere nugas,
Et stultus labor est ineptiarum.

Nos itaque, Auditores, mediocritate studiorum nostrorum, tanquam pallio, involuti, bonaque tui conscientia, clanculariam istam quasique nocturnarum operarum turbam, una impudentia fretam, solo sultis contemptu vindicemus; illaque in vulgus spargi iam coepta

Invidiosorum murmura vana canum
toto pectore cum Democrito rideamus, Lucretianae memores doctrinae: Suave mari magno, & quae sequuntur.

Haec vero omnia prolixius Vobis enarrare placuit, exemplisque adductis paullo latius illustrare: non alio consilio, quam quo Lacedaemonii olim adolescentibus suis, ut temperantiae eos adsuescerent, ebrios Helotas ostendisse leguntur, Plutarcho in Lycurgo, Demetrio, & Laconicis auctore: id est, ut moderatiorum virorum imbuti praeceptis, rixantium vero foeditatem exosi, spretaque Parridum istorum Helena, grammaticalium tot bellorum matre, soli Minervae, explicandis sapientiae thesauris pacis oleam praesferenti, fatale pomum, primas nempe studiorum partes, uliro offeratis; persuasissimum habentes, omnem sine virtute doctrinam, non vanam solum & inutilem, sed velut gladium esse in manu furiosi, quam non possit non & literarum pernicies, & publicus Literatorum contemptus, brevi coasequi. Valete, Amicissimi Iuvenes, resque porro vestras bene gerite.

I N.

I N D E X
C A P I T V M.

L I B R I P R I M I

C A P V T I.

VLPANI in l. 39. D. de furtis, & PAVLI
in l. 82. § 2. D. eod. recepta lectio defendi-
tur.

C A P V T II.

Exponitur PROCVLVS l. pen. D. de tritico, vi-
no, oleo, &c. iuncto VLPIANO l. 4. § ult. D.
de doli mali & metus caussa exceptione.

C A P V T III.

De Commodato dicis gratia, apud CAIVM in l.
4. D. commodati vel contra.

C A P V T IV.

De Feris in Sylvis circumseptis, apud PAVLVM
in l. 3. § 14. D. de acquirenda, vel amittenda pos-
fessione.

C A P V T V.

De Mandato Legis actionum, servata scriptura
*** apud

I N D I E X

tura apud PAVLVM, l. 17. § 1. D. de manu-
missis vindicta.

C A P V T VI

Verba SCAEVOLAE, in l. ult. D. de Flumini-
bus, sine emendatione exponuntur.

C A P V T VII

Receptam VLPIANI lectionem, in l. 13. § 1. D. de
pignoratitia actione, defendi posse.

C A P V T VIII

Conciliantur VLPIANVS & PAVLVS in l.
15. § ult. l. 16. & l. 17. pr. D. de usufructu, &
quemadmodum quis utatur fruatur.

C A P V T IX.

Interpretatio PAVLI in l. 7. pr. D. de capite minu-
tis.

C A P V T X.

Ab emendatione liberatur VEPIANVS in l. 42.
D. de verborum significatione.

C A P V T XI.

Nihil quidquam in princ. Institutionum, de rerum
divisione, mutandum videri.

CAPITVM LIBRI I.

CAPVT XII.

Verborum POMPONII, in l. 30. § 3. D. de adquirendo rerum dominio, constans lectio defenditur.

CAPVT XIII.

Scripturam VLPIANI in l. 5. § 4. D. de his, qui effuderunt, vel deiecerunt, probam rectam videri.

CAPVT XIV.

Trium locorum lectio, in doctrina de Pignoribus, vindicatur atque exponitur: MARCIANI in l. 5. pr. D. quibus modis pignus vel hypotheca solvitur: DIOCLETIANI & MAXIMIANI in l. 23. C. de pignoribus: SEVERI denique & ANTONINI in l. 2. C. de remissione pignorum.

CAPVT XV.

Mendo haud laborare CAIVM in l. 7. § 2. D. quibus modis pignus vel hypotheca solvitur.

CAPVT XVI.

In l. 10. C. de fideiussoribus & mandatoribus, vulgata librorum lectio confirmatur.

CAPVT XVII.

Verba VLPIANI, in l. 14. § ult. D. alimentis vel cibariis legatis, sollicitanda non videri.

I N D E X

C A P V T XVIII.

Nihil turbatum esse apud VLPIANVM in l. 5.
§ 1. & PAVLVM in l. 6. D. de servitutibus praediorum rusticorum.

C A P V T XIX.

Non abundare negationem apud PAVLVM, in l. 3.
§ 3. D. de acquirenda vel amittenda possessione.

C A P V T XX.

De Bonis Ereptitiis apud VLPIANVM in l. 9. § 2.
D. de his, quae ut indignis auferuntur.

C A P V T XXI.

De Cessione servitutum apud PAVLVM in l. ult.
D. communia praediorum.

C A P V T XXII.

Exponitur fragmentum SCAEVOLAE in l. 29.
D. de vulgari & pupillari substitutione, iuncto
PAPINIANO in l. 11. § 1. D. de captivis &
postliminio reversis.

C A P V T XXIII.

Apud Papinianum, in l. 10. § 1. D. de captivis, &
postliminio reversis, verborum ordo restituitur.

C A P V T XXIV.

ARRIVS MENANDER, in l. 4. § 13. D. de re
militari, a correctione vindicatur. CA-

CAPITVM LIBRI I.

C A P V T XXV.

Locatio nominis apud PHAEDRVM, libro I. fabula xvi. initio, ex Iure Civili illustratur.

LIBRI SECVNDI.

C A P V T I.

EMendatio NERATII, in l. 2. pr. D. de servitutibus praediorum rusticorum, retractatur.

C A P V T II.

De Reliquiis funerum & Cenotaphio: exponuntur MARCIANVS in l. 6. § ult. & VLPIANVS in l. 7. D. de rerum divisione.

C A P V T III.

Species facti, in l. 6. C. de pactis inter emptorem & venditorem, ex GLOSSA repraesentatur.

C A P V T IV.

Sana esse verba CELSI in l. ult. D. de conditione caussa data, caussa non sequuta.

C A P V T V.

Defenditur VVLGATA & NORICA lectio in l. 6. § 4. D. de iure patronatus. Et an cessante ratione cesset lex? *** 3 C A.

LIBRUS PRIMUS

CAPVT VI.

Exempla *ἀλλοτρίων*: apud SCAEVOLAM, in l. 14. D. de transactionibus: apud VLPIANVM l. 15. § 3. D. ex quibus cauffis maiores in integrum restituuntur: & apud EVNDEM in l. 1. § 14. D. de cloacis.

CAPVT VII.

Coniecturae ad CAIVM, in l. 2. pr. D. de adoptionibus & emancipationibus, iunctis l. 2. 6. 8. & 9. C. eodem.

CAPVT VIII.

Coniecturae ad MÔDESTINVM, in l. 8. & VLPIANVM in l. 17. § 1. & l. 19. D. de adoptionibus.

CAPVT IX.

Receptarum Lectionum *Δώδεκας* prima:

1. PAVLI l. 7. D. de nautico foenore.
2. VLPIANI l. un. § 2. D. de officio Consulis.
3. MARCIANI l. 19. D. de ritu nuptiarum.
4. VLPIANI l. 18. § 1. D. de minoribus viginti quinque annis in integrum restituendis.
5. EIVSDEM l. 3. § 1. D. de sepulchro violato.
6. EIVSDEM d. l. 3. § 5. D. eodem.
7. EIVSDEM l. 5. § 1. D. de rebus eorum, qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis, vel supponendis.
8. AEMILII MACRI l. ult. D. de in integrum restitutionibus.

9. CLAV.

CAPITVM LIBRI II.

9. CLAVDII SATVRNINI l. 16. § 8. D. de poenis.
10. VLPIANI l. 6. § 7. D. de officio Praefidis.
11. PAPINIANI l. 86. D. de acquirenda, vel ommittenda hereditate.
12. VLPIANI l. 7. pr. D. de iure deliberandi.

CAPVT X.

Receptarum Lectionum *Δώδεκας* secunda:

1. VLPIANI l. 1. D. de migrando.
2. IAVOLENI l. 14. pr. D. de interrogationibus in iure faciendis.
3. VLPIANI l. 71. pr. D. de legatis libro I.
4. EIVSDEM l. 1. § 1. D. nautae, caupones, stabularii, ut recepta restituant.
5. EIVSDEM l. 3. § 1. D. eodem.
6. EIVSDEM d. l. 3. § 2. D. eodem.
7. EIVSDEM l. 1. § 7. D. eodem.
8. PAVLI l. 32. § 13. D. de receptis: qui arbitrium receperunt, ut sententiam dicant.
9. PAVLI l. 7. § 3. D. de bonis damnatorum.
10. VLPIANI l. 9. pr. D. de poenis.
11. MARCIANI l. 1. pr. D. ad Legem Iuliam peculatus.
12. AEMILII MACRI l. 7. § 1. D. eodem.

CAPVT XI.

Receptarum Lectionum *Δώδεκας* tertia:

1. MARCELLI l. 72. D. de solutionibus & liberationibus.
2. VLPIANI l. 7. § 2. D. de iniuriis.
3. EIVSDEM l. 12. § ult. D. mandati vel contra.

*** 4

4. CAII

I N D E X

4. CAII l. 13. D. eodem.
5. PAVLI l. ult. D. de solutionibus & liberationibus.
6. IVLIANI l. 18. § 2. D. de mortis causa donationibus.
7. VLPIANI l. 45. § ult. D. de ritu nuptiarum.
8. MARCELLI l. 50. D. eodem.
9. VLPIANI l. 1. D. de concubinis.
10. EIVSDEM l. ult. pr. D. de divortii & repudiis.
11. EIVSDEM l. 1. § 3. D. de concubinis.
12. PAVLI l. 144. D. de verborum significatione.

C A P V T XII.

A verbis PAPINIANI, in l. 95. § 3. D. de solutionibus & liberationibus, manus critica removeretur.

C A P V T XIII.

De interpretatione IVLIANI, in l. 6. D. de divortii & repudiis.

C A P V T XIV.

MODESTINI lex pen. D. ad Legem Corneliam, de fidei iuribus & veneficis, vindicatur atque illustratur.

C A P V T XV.

CALLISTRATI, in l. 17. § 4. & 5. D. de excusationibus tutorum vel curatorum, receptam lectionem servandam esse ostenditur.

C A P V T XVI.

Illustratur INSCRIPTIO tituli, & legis unice
D. de

CAPITVM LIBRI II.

D. de via publica, & si quid in ea factum esse dicatur.

* CAPVT XVII.

De Lege XII. TABVLARVM Testamentaria.

CAPVT XVIII.

De Lege FVRIA Testamentaria.

CAPVT XIX.

De Legis VOCONIAE Auctore & Aetate.

CAPVT XX.

De Legis VOCONIAE Argumento.

CAPVT XXI.

De Capitibus Legis VOCONIAE.

CAPVT XXII.

De primo Capite VOCONIAE Legis.

CAPVT XXIII.

De Legitima Feminarum Successione.

CAPVT XXIV.

Quaedam Veterum loca eiusdem argumenti illustrantur.

*** §

C A-

* Sequentia XVI. Capita, tertio Lectionum libro a me destinata, festinantibus forte operis, cum XVI. antecedd. libri secundi, me animam haud advertente, coaluerunt.

INDEX CAPITVM LIBRI II.

CAPVT XXV.

De Legis VOCONIAE Capite secundo.

CAPVT XXVI.

De Fatis VOCONIAE Legis.

CAPVT XXVII.

De VOCONIAE Legis Poena.

CAPVT XXVIII.

De Perpetuis Praetorum Ediçtis.

CAPVT XXIX.

De Lege FALCIDIA, eiusque Capitibus.

CAPVT XXX.

Ad Legem FALCIDIAM Observationes miscel-
laneae.

CAPVT XXXI.

De Quarta FALCIDIAE Disputatio tripertita.

CAPVT XXXII.

De Lege IVLIA Vicestimaria.

IN.

I N D E X

A U C T O R U M.

A.

- A** Bramus *Nic.* -- 278.
- Accursius *Franc.* -- 6. 43. 77. 94. 105. *seq.* 121. 137. *seq.* 145. 151. *seq.* 154. 156. *seq.* 162. 171. *seqq.* 175. 205.
- Acta Diurna. -- 230.
- Aelianus. -- 202.
- Agathias in *Anthol.* -- 4.
- Albericus *Glossator.* -- 106.
- Albinovarius -- 62.
- Alciatus *Andr.* -- 6. 126. 149. *seq.* 156. 235. 262. 265. *seq.* 286.
- Alexander ab Alexandro. -- 181. 186.
- Alexander *Gloss.* -- 235.
- Ambrosius. -- 218.
- Ammianus Marcell. -- 139.
- Angelus de Vbaldis -- 175.
- Appianus Alexandr. -- 11. 13. 20. 109. 210. 278.
- Apuleius. -- 6. 13. 186. 203.
- Arnobius. -- 13. 154. 156.
- Asconius Paed. -- 20. 188. *seq.* 191. 230.
- Athenaeus. -- 155.
- Auctor ad Herenn. -- 146. 229.
- Augustinus *Aur. D.* -- 35. 187. *seq.* 192. 218.
- Augustinus *Anton.* -- 7. 14. 173. *seqq.* 180. 184. *seq.* 286. Auso-

I N D E X

Aufonius. --- 265. *seqq.*
 Azo. --- 94. 275.

B.

Bachovius *Reinh.* --- 2. 7. 77. 106. 125. 173. 199.
 247.
 Balduinus *Franc.* --- 183. *seq.* 185. *seq.* 199. 213.
seq. 222. *seq.* 226. 234. *seqq.* 237. 239. 241. *seq.*
 254. *seq.* 260. 268. 284. *seq.*
 Baldus de Vbaldis. --- 237.
 Barbosa *August.* --- 93.
 Barbeyracius *Io.* --- 277.
 Baro *Eguin.* --- 237. 241.
 Barthius *Casp.* --- 268.
 Bartolus de Saxo Ferr. --- 205.
 Baudoza *Petr.* --- 45. 237.
 Belloius *Petrus.* --- 281.
 Best *Gul.* --- 103. 115. 132. 137. 139. 184.
 Bodinus *Io.* --- 219.
 Boekelen *Christ. Otho.* --- 98.
 Boëthius. --- 200. 229.
 Bologninus *Ludov.* --- 174.
 Breneman *Henr.* --- 18. 177. 184. 284.
 Briffonius *Barn.* --- 100. 106. 138. 150. *seq.* 165. 168.
 176. 229. 239. 277.
 Broukhufius *Ian.* --- 232.
 Brummer *Frid.* --- 9. 183.
 Buchnerus *Aug.* --- 269.
 Budaëus *Guil.* --- 7. 14. 62. 48. *seq.* 103. 120. 149.
seq. 273.
 Bulengerus *Iul. Caef.* --- 173.
 Bulgarus *Vgolin.* --- 79. 107.
 Brunquell *Io. Sal.* --- 98.

Bur-

A V C T O R V M.

- Burgius *Petr.* --- 18.
 Burmannus *Petr.* --- 83. *seq.* 178. 211. 255. *seqqq.*
 266. *seqqq.* 274. *seqq.* 277. 283. 285. 287.
 Bynkershoek *Corn. van.* --- 15. 30. 45. 63. 67. *seq.*
 96. *seq.* 119. 128. 137. 139. *seq.* 159. 165. 177.
 179. 228. 250. 279.

C.

- C**Aesar *C. Iul.* --- 20.
 Calpurnius *L. Calp.* --- 18α.
 Canterus *Gwil.* --- 13.
 Capitolinus *Iul.* --- 90. 112. 175. 259. 267. 281.
 Cafaubonus *Isaac.* --- 90. 103. 154. 176. 209. 221.
 267.
 Cassius *Dio.* --- 10. 11. 13. 89. 109. 175. *seq.* 192.
 206. 220. *seq.* 230. *seq.* 234. 241. 256. 259. *seq.*
 262. *seq.* 285.
 Cassiodorus. --- 186. 203. 234. 266. 286. 287.
 Catanaeus *Io. M.* --- 286.
 Cato *M. Porc.* --- 155.
 Censorinus. --- 190.
 Charifius *Sofip.* --- 8.
 Charondas *Ludov.* --- 45. 73. 147. 157. *seq.* 179. 237.
 239. 241. 247. 255. 277. *seq.* 285.
 Chaffanaeus *Alex.* --- 25. 236.
 Chesius *Barth.* --- 69. 77.
 Chifletius *Cl.* --- 196. 207. 235. 247.
 Cicero --- 10. 12. *seq.* 20. 31. *seq.* 35. *seq.* 54. *seq.* 84.
seq. 91. 109. 155. 161. *seq.* 178. *seq.* 184. 185.
seq. 187. *seq.* 190. *seq.* 192. *seq.* 194. 196. 198. *seq.*
 205. 209. 218. 225. *seq.* 228. *seqq.* 231. *seq.* 255.
 278. 284. 286.
 Clericus *Io.* --- 268.

Coc-

I N D E X

- Cocceius *Ger.* — 190.
 Colerus *Christoph.* — 154.
 Collegium *Argent.* — 94.
 Connanus *Franc.* — 31. 104. 278.
 Conradi *Franc. Car.* — 113. 140. 229.
 Contius *Ant.* — 7. 104. 186. 235. 237. 247. 274.
 Conynenberg *Casp. Ant.* — 114. *seq.*
 Corafius *Io.* — 6. 102. 186.
 Cornutus. — 236.
 Cortius *Gotl.* — 233.
 Costa *Ian. a.* — 60. 208.
 Covarruvias *Didac.* — 7.
 Cragius *Nic.* — 202.
 Crefollius *Lud.* — 224.
 Cruceus *Io.* — 154. 158. 237.
 Cuiacius *Iac.* — 4. 9. 11. 17. 18. 25. 45. 62. 69. 71.
 75. 77. 78. 80. *seqq.* 94. *seq.* 96. 100. *seq.* 110.
 114. 117. *seq.* 121. 125. *seq.* 142. 147. 152. 156.
 seqq. 160. 165. 168. 181. 184. 199. 203. 206.
 208. 221. 233. 226. 235. *seqq.* 239. *seq.* 241. 245.
 247. *seq.* 250. 253. 255. 259. 261. *seq.* 265. 268.
 270. 273. 275. 284.
 Curtius *Iac.* — 7. 181. 204.
 Curtius *Quint.* — 79.

D.

- D** Avifius *Thom.* — 32. 194.
 Diomedes. — 115. 268.
 Dio Cassius *vide* Cassius.
 Dionysius *Halicarn.* *vide* *Halicarnassensis.*
 Dodwellus *Henr.* — 230. 232.
 Donatus *ad Terent.* — 162.
 Donellus *Hugo.* — 49. 117. 172. 239. 241.

Douia-

A V C T O R V M.

- Douiatius *Io.* — 214.
 Douza *Ian.* — 180.
 Duarenus *Franc.* — 7. 13. 103. 130. 150. 184. 226.
 236. *seq.* 238. 241.
 Duirfema *Petr.* — 60.
 Duker *Car. Andr.* — 35. 156. 171. 181. 194. 254.
 268.
 Dynus *Roff. Mugell.* — 235.

E.

- E** Berlinus *Georg.* — 23.
 Eck *Corn. van.* — 268. *seq.* 279.
 Ennius. — 162. 236.
 Everhardus *Nic.* — 102.
 Eusebius. — 233. 235.
 Eutropius. — 79. 90. 108.
 Excerpta *Peiresc.* — 263. *seqq.*

F.

- F** Aber *Ant.* — 64. 77. *seq.* 81. 94. 106. 125. 128.
 seq. 138. 157. *seqq.* 161. 163. 246. 270. *seq.*
 282. 286. *seq.*
 — *Baf.* — 283.
 — *Pet.* — 14. 279.
 Fabrettus *Raph.* — 284.
 Fabricius *Io. Alb.* — 180.
 — *Franc.* — 191.
 Fabrottus *Car. Annib.* — 27. 48. 147. 170. 180. *seq.*
 184. 193. 214. 236. 244. 252. 284.
 Fasti *Oxonienses.* — 234.
 Feldmannus *Ger.* — 128.
 Festus. — 16. 190. 236.

For-

I N D E X

- Forcatulus *Steph.* — 7. 120.
 Fornerius *Guil.* — 35. 59. 116. 154. *seq.* 275.
 — *Radulphus.* — 185. 236.
 Forsterus *Val. Guil.* — 102. 194.
 Freherus *Marq.* — 87. 127.
 Fresne *Car. du.* — 255.
 Funccius *Io. Nic.* — 284.

G.

- G** Alvanus *M. Aur.* — 30.
 Gaudentius *Pagan.* — 102. 184. 186. 201.
 218. 272.
 Gebhardus. — 84.
 Gellius. — 10. 15. *seq.* 108. III. 154. 176. 182. *seq.*
 192. 200. 202. 216. 218. 229. 275.
 Gentilis *Alb.* — 175. 249. 272. *seq.*
 — *Scipio.* — 71. *seq.* 156. 162.
 Gesnerus *Io. Matth.* — 155. 279.
 Giphanius *Hub.* — 32. 49. 108. III. 113. 115. 231.
 245. 253. 277. 283.
 Glareanus *Henr. Lor.* — 216.
 Glossa. — 65. *seq.* 74. *seq.* 86. *seq.* 93. *seq.* 117. 119.
seq. 123. 125. 134. 140. 142. 155. 162. 278.
 Glossae *Nomicae.* — 244. *seq.*
 — *Philoxeni.* — 8.
 Goeddaeus *Io.* — 156.
 Goefius *Guil.* — 254.
 Goltzius *Hub.* — 234.
 Gonsalvus de Salas *Ios. Ant.* — 284.
 Gordonius *Franc. Mars.* — 157. *seq.* 162.
 Gothofredus *Diomys.* — 17. 28. 30. 33. 123. 152. 171.
 279.
 — *Iacob.* — 52. 71. 114. 122. 152. 161. 206. 218.
 281.

Go-

I N D E X

- Goveanus *Ant.* — 124. 279.
 Graevius *Io. Georg.* — 84. *seq.* 189. 193. 206.
 Gronovius *Io. Frid.* — 32. 84. *seq.* 100. 110. 154.
 189. 207. 223. 229. 257. 267. *seq.* 269. 277. 283.
 — *Laur. Theod.* — 140.
 Grotius *Hugo.* — 7. 16. *seq.* 64. 126. 204. 231. 272.
 280. 286.
 Grupenius *Chr. Vlr.* — 200.
 Gruteri *Inscriptt.* — 177. 185. 229. 265. *seq.*
 Gruterus *Isaac.* — 267.
 Gudii *Inscriptt.* — 175. 185.
 Gudius *Marq.* — 211.
 Gundling *Nic. Hier.* — 107. 202. 213.
 Gutherius *Iac. Aug.* — 110.

H

- H** Adrianus *Cardin.* — 85. 189.
 Halicarnassensis *Diomyf.* — 12. 20. 155. 180.
 190. 199. 203. 206. 258.
 Haloander *Greg.* — 174. *seq.* 274.
 Harduinus *Io.* — 181.
 Heineccius *Io. Gotl.* — 60. 71. 100. 102. 119. 159.
seqq. 178. 199. 203. *seq.* 212. 221. 233. 239. 259.
 262. 283.
 Henniges *Henr.* — 16.
 Heraldus *Desid.* — 7. 120. 125. *seq.* 154. *seq.* 184.
 277. 281.
 Hertius *Io. Nic.* — 219.
 Hilligerus *Osw.* — 174.
 Hoffmannus *Io. Guil.* — 61. 87. 118. *seq.* 127. 239.
 262.
 Homberg *Io. Frid.* — 168. 252.

Ho-

A V G T O R V M.

- Homerus. --- 126.
 Hornius *Casp. Henr.* --- 102.
 Hotmanus *Franc.* --- 7. 16. 39. 49. 71. 73. *seq.* 118.
 121. 145. *seqq.* 152. 181. *seq.* 185. 193. 196. 199.
 205. 208. 219. 228. 235. 237. *seq.* 267. 277. 284.
 Huberus *Vlr.* --- 28. 30. *seq.* 58. 103. 105. 134. 235.
 249. 253. 278.
 --- *Zach.* --- 207.
 Hufmannus *Franc.* --- 238.

I.

- I** Auchius *Stegm. Reich.* 73. 77. 157. 162.
 Ioannes *Glossator.* --- 116. 162.
 Iidorus. --- 234.
 Iustinus. --- 202.
 Iuvenalis. --- 197. 203. 215.

K.

- K** Irchmannus *Io.* --- 281.
 Kuchenbecker *Io. Phil.* --- 278.

L.

- L** Abbeus *Car.* --- 254.
 Labittus *Iac.* --- 60. 86. 159. 268.
 Lambinus *Dionys.* --- 32. 193.
 Lampridius *Aelius.* --- 20. 266. *seq.*
 Leeuwen *Simon van.* --- 33.
 Leoninus *Elb.* --- 45. 141. *seq.* 157. 161. 182.

Leun.

A V C T O R V M.

- Leunclavius *Io.* — 10. *seq.* 207. 234. *seq.* 241.
 Linacer *Thom.* — 103.
 Lindenbrogius *Franc.* — 190.
 Lipfius *Iust.* — 90. 100. 176. 204. 232. 255.
 Livius. — 10. 20. 84. 180. 180. *seq.* 186. *seq.* 188.
 190. *seq.* 206. 216. *seq.* 255. 277.
 Lopez. *Greg.* — 272.
 Ludewig *Io. Pet. van.* — 202.
 Lyclama a Nyeholt *Marc.* — 59. 62.

M.

- M**acrobius. — 154. 200.
 Maior Elias. — 103.
 Manutius *Paul.* — 258. 262. 285.
 Maranus *Guil.* — 174. 235. *seq.* 237. *seq.* 239. 242.
 280.
 Marcilius *Theod.* — 113. 184.
 Marlianus *Barth.* 234.
 Martialis. — 176. 216.
 Martianus *Capella.* — 204. 262.
 Matthaeus *Ant.* — 277. 279.
 Martinus *Glossator.* — 107.
 Mascovius *Godofr.* — 98. 155. 243.
 Masius *Guil.* — 246.
 Maurus. *vid.* Vertranius.
 Melanchthon *Phil.* — 287.
 Menardus *Iac.* — 184. 189. 231.
 Mercerus *Io.* — 88.
 Merenda *Ant.* — 129. 204. 253.
 Merillius *Edm.* — 49. 74. 76. 147. 147. 206.
 Merula *Paul.* — 180.

**** 2

Meur-

I N D E X

- Meurfius *Io.* --- 202. 281.
 Minucius Felix. --- 139.
 Miscellaneae *Observatt.* --- 23. *seqq.* 47. 94. *seq.* 97.
 117.
 Molinaeus *Car.* --- 73.
 Mornacius *Ant.* --- 128.
 Mylius *Io. Henr.* --- 229.
 Mynfingerus *Ioach.* --- 186.

N.

- N** Annius *Pet.* --- 214.
 Nepos *Corn.* --- 11. 155.
 Niellius *Io.* --- 24. 278.
 Nispen *Io. van.* --- 121. 281.
 Nonius Marcellus. --- 154. 216.
 Noodt *Ger.* --- 5. 17. *seq.* 22. 24. 30. 33. 36. 39. *seq.*
 42. *seq.* 45. *seqq.* 49. 51. 55. 58. 61. 64. *seq.* 82.
 86. 88. 94. *seqq.* 102. 105. 114. 116. *seq.* 136.
 seq. 143. 145. *seq.* 148. *seq.* 165. 169. 249. 277.
 Noordkerk *Herm.* --- 86. *seq.* 118. *seqq.* 122. *seq.*
 125. *seqq.* 279. 281.

O.

- O** Brechtus *Vir.* --- 16.
 Oiselius *Ant.* --- 235.
 Otto *Ever.* --- 170. 173. 178. 238. 242.
 Ovidius. --- 232. 277.

Pacius

A V C T O R V M.

P.

- P**Acius *Iml.* -- 95. 124. 153. 158.
 Paediamus. *vide* Ascomius.
 Palladius. -- 87.
 Pancirollus *Guido.* -- 4. 179. 184. 186. 207. 254. 265.
 274. *seq.*
 Pareus *Io. Phil.* -- 283. 285.
 Passeratius *Io.* -- 283.
 Pausanias. -- 281.
 Peckius *Pet.* -- 136. *seq.*
 Perizonius *Iac.* -- 103. 116. 141. 150. 178. 181.
 184. *seq.* 186. 188. *seq.* 190. 194. 199. 201. *seq.*
 204. 206. *seq.* 208. 212. 218. 221. 223. *seq.* 225.
seq. 231. 268. *seq.* 283.
 Petronius. -- 84. 224. 284.
 Phaedrus. -- 83. *seq.* 117. 211.
 Phedericis *Steph. de.* -- 102.
 Pighius *Steph. Vin.* -- 180. 186. 193. 196. 230. 232.
 246.
 Pithoeus *Pet.* -- 7. 13. 168. 184.
 Plato. -- 281.
 Plautus. -- 203. *seq.* 215. *seq.*
 Plinius *Maior.* -- 6. 13. 15. 181. 190. 193. 286.
 -- *Minor.* -- 175. 185. 198. 207. 212. 220. 225.
seq. 256. 259. *seq.* 265. *seq.* 269.
 Plutarchus. -- 191. 212.
 Poggius *Io. Franc.* -- 189.
 Politianus *Ang.* -- 174.
 Polybius. -- 192. 204. 209. *seq.* 256. *seq.*
 Popma *Auf.* -- 13. 103. 260.
 Propertius. -- 216. 232.
 Pufendorffius *Sam.* -- 17. 219.

**** 3

Quin-

I N D E X

Q.

Q Vintilianus. — 55. 162. 166. 168. 179. 181.
183. 197. *seq.* 214. 221. *seq.* 224. *seq.*

R.

R Aevardus *Iac.* — 109. 114. 118. 125. 174.
296.
Raguellus *Franc.* — 71. 253.
Ranchinus *Guil.* — 207.
Ranconetus *Aem.* — 236. *seq.* 241. 255. 279.
Regius *Gilb.* — 277.
Reinesii *Inscriptt.* — 155. 177. 230.
Reinoldus *Bern. Henr.* — 30. 32. 88. 126. 277. *seq.*
Relandus *Pet.* — 234.
Rescius *Rutg.* — 214.
Rigaltius *Nic.* — 139.
Rittershufius *Curr.* — 165. 203. 236. 253.
Rivallius *Aem.* — 235.
Robertus *Io.* — 18.
Roëll *Io. Alex.* — 279.
Romanus, *al. Ludov. Pontanus.* — 175.
Rotgerus *Artb.* — 207.
Ruckerus *Io. Comr.* — 69. 73. *seq.* 77. *seq.* 80. *seq.*
Ruffardus *Lud.* — 149. 153. 158. 278.
Ryckius *Theod.* — 255.

S.

S Alis *N. a.* — 59. 65. 69. 78. 95. 107. 130. 147.
Salmasius *Claud.* — 7. 10. 85. 91. 126. 202. 211.
263. *seq.*

San-

A V C T O R V M.

- Sanctius *Franc.* — 116. 141. 150. 268. 283.
 Sande *Io. a.* — 253.
 Savaro *Io.* — 128. 254.
 Scaliger *Io. Iust.* — 8. 115. 150. 211. 233. 235.
 266.
 Scioppius *Casp.* — 79. 139. 189. 211.
 Schiffordegherus *Casp.* — 282.
 Schilterus *Io.* — 30. 202. 235. seq. 272. seq.
 Schookius *Mart.* — 258.
 Schultingius *Ant.* — 33. 71. 103. seq. 110. 138. 183.
 seq. 186. 199. seq. 208. seq. 225. 232. 241. 259.
 261. 265. 273. seq.
 Schwartzius *Io. Conr.* — 31. 150. 283.
 Seneca *Luc.* — 13. 85. 90. 176. 183. 196.
 — *Marc.* — 176. 197. 212. 219.
 Servius *ad Virg.* — 89. 200. 216.
 Sidonius *Apoll.* — 128. 254.
 Sigonius *Car.* — 185. seq.
 Sozomenus. — 203.
 Spanhemius *Ezech.* — 232. 261. 263. seq. 266. 275.
 Spartianus. — 267.
 Spartianus. — 20.
 Stephanus *Henr.* — 103.
 Stewechius *Godesch.* — 62. 28.
 Strauchius *Io.* — 56.
 Strebaeus *Iac. Lud.* — 287.
 Struvius *Ge. Ad.* — 30.
 Suetonius. — 85. 90. 109. 115. 155. 175. 197. 206.
 254. 259. 267. 278. 280.
 Suidas. — 234.
 Symmachus. — 266. 286.

**** 4

Tabulae

I N D E X

T.

- T**Abulae Capitolinae. — 186.
 Tacitus *Corn.* — 11. 79. 109. 175. *seq.* 200.
 202. 212. 216. *seq.* 225. 273. 286.
 Taurellus *Franc.* — 123. 138. 144. *seq.*
 — *Lael.* — 8.
 Terentius. — 23. 287.
 Tertullianus. — 218.
 Thomafius *Christ.* — 2. *seq.* 200. 233.
 Thucydides. — 90. 281.
 Tiraquellus *Andr.* — 185.
 Tolloius *Corn.* — 109.
 Tomafimus *Iac. Phil.* — 240.
 Torrentius *Laev.* — 221.
 Toullieu *Pet.* — 104.
 Trotzius *Christ. Henr.* — 30. 280.
 Turnebus *Adr.* — 4. 7. 13. 32. 204. 287.
 Turre *Phil. a.* — 274.
 Tursellinus *Hor.* — 31. 283.

V.

- V**alerius Maximus. — 155. 197. 212. 225. 229.
 Valefius *Henr.* — 139. 184. 187. 263. *seqq.*
 Valla *Laur.* — 150.
 Varro. — 8. 10. 15. *seq.* 176. 180. *seq.* 183. 204. 206.
 277. *seq.*
 Vegetius. — 278.
 Velleius Paterculus. — 12. 20. 190.
 Velferus *Marc.* — 230.
 Vertranius Maurus. — 13. 173. 184. 203. 226. 284.
 Victorius *Pet.* — 13. 32.
 Vighius *Zwisch.* — 214. 286.

Vinnius

A V C T O R V M.

- Vinnius *Arn.* — 59. 186. 188. 199. 247. 249.
 Virgilius. — 89. 141.
 Vitruvius. — 88.
 Vives *Lud.* — 185. 187.
 Voetius *Io.* — 134. 251.
 Voorda *Iac.* — 101. 107. 116. 129. *seqq.* 133. 135.
 141. 143. 163. 283.
 Vopiscus *Flav.* — 20. 109.
 Vossius *Ger. Io.* — 103. 155. 177.
 — *Isaac.* — 190. 268.
 Vrsinus *Fulv.* — 180. 185.
 Vulteius *Herm.* — 258. 278.

W.

- W**aechtlerus *Christfr.* — 24. *seqq.* 27. *seq.* 36. 42.
seq. 45. *seqqqq.* 55. 57. 62. 65. 82. 94. 117.
 140. 156. 280. 282.
 Water *Io. van de.* — 103. 110. 282.
 Wechelus *Andr.* — 214.
 Wesseling *Pet.* — 230. 281.
 Westenberg *Io. Ortw.* — 103. 186.
 Westerhovius *Arn. Henr.* — 162.
 Wissenbachius *Iac.* 125. 165. 240. 245. 285. *seq.*
 Wybo *Io.* — 133. 166.

X.

- X**enophon. — 281.
 Xylander *Gul.* — 10. 207. 234. 241.

**** 5

Zafius

INDEX AVCTORVM.

Z.

- Z** Afius *Vdalar.* — 137. 235. 262. 284.
Zieglerus *Casp.* — 16.
Zinzerlingus *Iust.* — 104.
Zoannettus *Franc.* — 173.
Zoefius *Henr. Iac.* — 279.
Zofimus. — 266. *seq.*

I N.

I N D E X

L E G V M.

E X

IVRE ANTE-IVSTINIANO.

<p>Leges Regiae. 202.
 Leges XII. Tab. 177.
 202.
 Lex Caducaria. 263.
 — Cincia. 182. seq.
 — Claudia. 114. seq.
 — Cornelia de Edictis
 Praet. 230.
 — Cornelia de Sicar.
 126.
 — Decimaria. 263.
 — Falcidia 227. 233. seqq.
 242. seqq. 248. seqq.
 — Furia Testamentaria.</p> | <p>179. seq. 227.
 Iulia de Adult. 262.
 — de fundo dot. <i>ibid.</i>
 Lex Iulia & Papia. 151.
 220. seqq. 259. 262.
 Iulia Vicesimaria. 255. seqq.
 Lex Laetoria. 114.
 — Miscella. 263.
 — Voconia. 183. seqq.
 218. seqq.
 Senatusconsultum de Edictis
 Praet. 230.
 Edicta Perpetua. 228. seqq.</p> |
|--|---|

E X F R A G M E N T I S

VETERVM IVRISCONSVLTORVM.

<p>CAii Institutt. 108. 238.
 seqq. 241.
 Iuliani Ed. Perp. 176.
 Licinii Collatio LL. Mos.
 & Rom. 152. 261. 264.
 Pauli Sententiae. 3. seq. 127.
 176. 184. 199. 200. 201.</p> | <p>208. 219. 240. 241. 259.
 261.
 Ulpiani Regulae. 68. 70.
 seq. 79. 108. 110. seq.
 115. 134. 178. 180. 182.
 seqq. 201. 212. 227. 241.
 261. 264. 265. 280. 285.</p> |
|---|---|

E X

I N D E X

E X

CODICE THEODOSIANO.

Libro I.

L. un. de responsis Prud. 74.

Libro III.

L. 2. de tutor. & curat. 114. seq.

Libro IV.

L. 7. de testam. 265.
L. 2. de usur. rei iud. 275.

Libro VI.

L. 13. de Praetor. & Quaest. 161.

Libro IX.

L. 6. de sepulchro viol. 281.

Libro X.

L. 5. de bonis vacant. 68.

Libro XI.

L. 26. quor. adpell. non recip. 265.

NOVELLARVM.

Theodosii II. & Valentiniani III. 266.

E X

L E G V M.

E X

I V R E I V S T I N I A N E O .

I N S T I T V T I O N V M

Lib. I.

§ 3. de adoption. 116.
§ 3. de Attil. tut. 115.
pr. & § 3. de excuf. tut. 172.

Lib. II.

pr. de rer. divis. 73. feqq.
§ 1. eod. 280.
§ 2. eod. 280.
§ 8. eod. 240.
§ 12. eod. 14. 17.
§ 23. eod. 42. feqq.
§ 25. eod. 44.
§ 2. de fervit. praed. 61.
§ 7. de exh. libb. 225.
§ 1. de inoff. test. 225.
§ 1. de fideic. hered. 149.
246. 249.
§ 4. 5. 7. eod. 246.
§ 12. eod. 194. 246.
§ 2. de legatis. 134. feq.
§ 22. eod. 135.
§ 34. eod. 226.
§ ult. eod. 79.
pr. de L. Falcid. 178. feqq.
192. 213. 224.
§ ult. eod. 240.

pr. de codicill. 694. 212. 234

Lib. III.

pr. de her. ab int. 226.
§ 9. eod. 222.
§ 15. eod. 219.
§ 3. de leg. adgn. succ. 199.
201.
Tit. & pr. de Sct. Tertull.
209. 220.
§ 4. eod. 219.
Tit. de Sct. Orphit. 220.
§ 2. & ult. quib. mod. re contr.
obl. 26.
§ 4. de fideiuff. 54.
§ 5. de locat. cond. 26.
§ ult. quib. mod. toll. obl.
52. 147.

Lib. IV.

§ ult. ad L. Aquil. 46.
§ 10. de action. 52.
§ 25. eod. 182.
§ 26. eod. 254.
§ 30. eod. 57.
§ 35. eod. 56.
§ 3. feqq. de exceptt. 52.

P A N .

I N D E X

P A N D E C T A R V M

Lib. I.

- L.** 2. § 5. de orig. iur. 179.
 199.
L. 1. de constit. Princ. 113.
 seq.
 — § 43. eod. 255.
 — § ult. eod. 264.
 — § 44. eod. 231.
L. 9. de his, qui sui vel al.
 iur. 172.
L. 2. pr. de adopt. 108. seqq.
L. 8. eod. 113.
L. 17. 18. seqq. eod. 110. 113.
 seq. 116.
L. 32. § 1. eod. 110.
L. 1. 2. 4. 6. de rer. div. 37.
 seqq.
L. 4. eod. 37. 279. seqq.
L. 6. § ult. **L.** 7. eod. 89. seqq.
 281.
L. un. § 2. de off. Conf. 117.
 seqq.
L. 2. & 3. de off. Proconf.
 17. seq. 21.
L. 4. § ult. 1. 5. 6. pr. § 1. &
 1. 6. § 7. eod. 127.
L. 11. 12. eod. 19. seqq.
L. 13. 15. 20. § 1. eod. 20.
 seqq.
L. 2. de off. Praef. 18.
L. 3. eod. 18.
L. pen. eod. 21.
L. ult. eod. 4.
L. un. de off. Praef. Aug. 18.
L. 1. pr. & § 1. de off. ei. cui
 mand. est iurisd. 19.

L. 2. 3. 4. § 1. 1. ult. eod.
 20.

L. 4. eod. 19. 21.

Lib. II.

- L.** 7. de iurisd. 229.
L. 13. § 1. eod. 170.
L. 27. § 4. de pact. 124.
L. 3. de transact. 103. 107.
L. 8. § 6. eod. 100.
 — § 10. sq. eod. 79.
L. 14. eod. 102. 282.

Lib. III.

- L.** 1. § 5. de postul. 279.
L. 51. de procurat. 159.
L. 11. de neg. gest. 26.

Lib. IV.

- L.** ult. de in integ. rest. 124.
L. 9. § 4. de dolo malo. 229.
L. 3. pr. de minor. 25. ann.
 121.
L. 7. § ult. eod. 8.
L. 13. eod. 159.
L. 16. § ult. eod. 120.
L. 17. eod. 116. 120.
L. 18. § 1. eod. 119.
L. 36. eod. 120.
L. 1. § 1. ex quib. caus. maior.
 129.
L. 5. pr. eod. 13.
L. 7. eod. 130.

L. 15.

L E G V M.

- L. 15. § 3. eod. 102. 106.
- L. 35. § 4. eod. 130.
- L. 5. § ult. de cap. min. 34.
- L. 6. eod. ibid.
- L. 7. pr. eod. 33. seqq. 279.
- L. 3. fin. de recept. arb. 170.
- L. 32. § 13. eod. 138.
- L. 1. § 1. naut. caup. 136.
- § 7. eod. 138. 282.
seq.
- L. 3. § 1. & 2. eod. 136.

Lib. V.

- L. 12. § 1. de iudic. 21.
- L. 21. eod. 275.
- L. 8. § 8. de inoff. test. 207.
- § 15. eod. 110.
- L. 15. § 2. eod. 106.
- L. 19. & 24. eod. ibid.

Lib. VI.

- L. 20. de rei vind. 106.
- L. 11. § 1. de Public. in rem.
act. 87.

Lib. VII.

- L. 3. pr. de usufr. 75. seq.
- L. 15. § ult. L. 16. & 17. pr.
§ 1. eod. 30. seq. 33.
- L. 62. pr. & § 1. eod. 15.
- L. 10. § 2. quib. mod. usufr.
amitt. 41.
- L. 13. eod. 79.

Lib. VIII.

- L. 3. de servitut. 87. seq.

- L. 7. & 8. eod. 58. 61.
- L. ult. eod. 76. seq.
- L. 2. de serv. praed. urb. 86.
- L. 18. & 19. eod. 88.
- L. 1. pr. de serv. praed. rust.
61.
- L. 2. pr. eod. 86.
- L. 3. eod. 60. seqq.
- L. 4. eod. 77.
- L. 5. & 6. eod. 60. seqq.
- L. 11. eod. 74.
- L. 19. eod. 75.
- L. 24. eod. ibid.
- L. 1. comm. praed. 88.
- L. ult. eod. 72.
- L. 2. § 1. & 2. si serv. vind.
60. seqq.
- L. 14. pr. quemadm. serv. aq.
mitt. 280.

Lib. IX.

- L. 31. ad L. Aquil. 44. 278.
- L. 33. eod. 46.
- L. 44. eod. 278.
- L. 1. pr. de his, qui effud. vel
dei. 44.
- § 1. eod. ibid.
- § 9. eod. ibid.
- L. 5. § 4. eod. 44. seqq.

Lib. X.

- L. 14. § 1. comm. div. 163.

Lib. XI.

- L. 8. de interrog. in iurē fac.
133.
- L. 13. eod. ibid.

L. 14.

I N D E X

- L. 14. pr. eod. 132.
- L. 16. § 1. eod. 133.
- L. 2. § 7. & 8. de religiof.
- 33
- L. 3. & 4. eod. ibid.
- L. 6. § 1. eod. 90.
- L. 42. eod. 89. feq.

Lib. XII.

- L. 6. de iureiur. 100.
- L. 9. § 1. eod. ibid.
- L. 14. eod. ibid.
- L. 3. § 2. & 3. de condict. cauf. dat. 93. feqq. 281.
- L. 9. § 1. eod. 204.
- L. ult. eod. 96.

Lib. XIII.

- L. 16. de condict. furt. 25.
- L. 4. commodati. 6. feqq.
- L. 5. § 2. eod. 25.
- § ult. eod. 26.
- L. 18. eod. 28.
- L. 13. § 1. de pign. act. 24. feqq.

Lib. XV.

- L. 4. § 1. de pecul. 85.

Lib. XVI.

- L. 17. de compenf. 176.
- L. 8. depof. 84.

Lib. XVII.

- L. 10. § 1. mand. 159.
- L. 12. § 11. eod. ibid.
- L. 13. eod. 146. feq.
- L. 26. eod. ibid.
- L. 58. eod. ibid.
- L. 45. & feq. pro foc. 36.
- L. 63. § ult. eod. 166.

Lib. XVIII.

- L. 1. de contrah. emt. 98. feq.
- L. 7. § 1. eod. 99.
- L. 35. § 4. eod. 26.
- L. 2. § 1. de per. & comm. rei vend. 27.
- L. 3. eod. ibid.
- L. 8. eod. 92.
- L. 12. & 13. eod. 176.
- L. 4. § 2. de L. commiff. 95.

Lib. XIX.

- L. 19. de act. emti. 36.
- L. 20. eod. ibid.
- L. 14. locat. 176.
- L. 30. § 1. eod. ibid.
- L. 1. de rer. perm. 95.
- L. 5. § 1. pæfcr. verb. 97.

Lib. XX.

- L. 4. in quib. cauf. pig. vel hyp. tac. contrah. 88.
- L. 7. pr. & § 2. de diftract. pign.

L E G V M.

- pign. 28.
 L. 4 § 1. & 1. 5. pr. quib. mod.
 pig. vel hypoth. solv.
 46. seqq.
 L. 7. pr. eod. 50. seqq.
 L. 8. § 1. eod. 48.
 — § 6. 9. 13. 15. 17. eod.
 50.

Lib. XXI.

- L. 63. de Aedil. Ed. 176.

Lib. XXII.

- L. 6. § 1. de usur. & fruct.
 204.
 L. 7. de naut. foen. 117.
 L. 25. pr. de probat. 244.

Lib. XXIII.

- L. 19. de ritu nupt. 118.
 L. 41. eod. 35. 154.
 L. 45. § 5. eod. 149. seqq.
 — § ult. eod. 148. 166.
 L. 46. & 48. eod. 153.
 L. 50. eod. 151.
 L. 2. de iure dot. 203.
 L. 9. § 1. de iure dot. 146.
 L. 16. de fundo dot. 107.
 seqq.

Lib. XXIV.

- L. 60. § 1. de donat. int. vir.
 & ux. 168.
 L. 61. & seq. eod. ibid.

- L. 1. de divor. & repud. 166.
 seqq.
 L. 6. eod. 150. 164.
 L. ult. pr. eod. 149. 150.
 — § 1. & 2. 152. seqq.
 Tit. solut. matrim. 205.
 L. 1. eod. 203.
 L. 10. pr. eod. 166. seqq.
 L. 56. eod. 168.

Lib. XXV.

- L. 1. de concub. 157.
 L. 1. § 3. eod. 154.

Lib. XXVI.

- L. 6. § 2. de tutel. 21.
 L. 19. de testam. tut. 112.
 L. 1. § 1. de tutor. & curat.
 dat. 21.
 L. 8. pr. eod. 21.
 L. 19 § 1. eod. 172.
 L. 2. qui pet. tut. 14.
 L. pen. eod. 172.
 L. 1. § 4. de susp. tutor. 21.

Lib. XXVII.

- L. 1. § 2. de excus. tutor.
 173.
 L. 6. § 5. 6. 13. 15. 16. eod.
 172. seqq.
 L. 13. § 6. eod. 14. seqq.
 L. 15. § 2. 3. 4. 9. 12. eod.
 ibid.
 L. 17. § 2. 3. 4. 5. eod. 171.
 seqq.

L. 23

INDEX

Leg. pr. cod. 172.
L. 41. § ult. eod. 172.
L. 5. § 1. de reb. cot. qui sub
tute vel cura sunt, nou
al. 123.

Lib. XXVIII

L. 11. qui testam. fac. 273.
L. 16. inscr. & § 1. eod. 112.
L. 20. § 6. eod. 79.
L. § 7. de iniusto, rupto &c.
177.
L. 72. de hered. inste. 143.
L. 29. de vulg. & pup. subit.
77. seqq.
L. 7. pf. § 2. de iure delib.
129. seq. 282.

Lib. XXIX

L. 30. pr. de adq. vel omitt.
her. 129. seq.
L. 63. inscr. eod. 112.
L. 81. eod. 129. seqq.
L. 86. eod. 128. seqq.
L. 89. eod. 159.
L. 4. testam. quemadmo. aper.
183.
L. 7. eod. 246.
L. 10. 11. 12. eod. 262.
L. 3. § 34. de Scto Silas. 34.
L. 9. eod. 68.
L. 14. eod. 19.
L. 2. si quis aliq. test. proha
vel coeg. 68.

Lib. XXX

L. 20. de legat. 1. 135.
L. 28. § 1. eod. 230.
L. 32. § 1. eod. 135.
L. 37. § 1. eod. 134. seq.
L. 39. § 6. eod. 134.
L. 45. § 1. eod. ibid.
L. 47. § 4. eod. 26.
L. 55. eod. 179.
L. 71. pr. eod. 134.
L. 108. § 12. eod. 26.
L. 114. § 14. eod. 268.
— § 14. eod. ibid.

Lib. XXXI

L. 17. pr. de legat. 2. 148.
L. 76. pr. eod. 225.
L. 77. eod. 148.

Lib. XXXII

L. 91. de legat. 3. 87. seq.

Lib. XXXIII

L. 26. de usu & usus. leg.
76.
L. 1. § 12. de dote prael. 240.
L. pen. de trit. vin. ot. 4
seq.
L. 8. § 8. de pecul. leg. 79.

Lib. XXXIV

L. 9. de alim. leg. 270.
L. 14.

L E G V M.

L. 14. § ult. cod. 58. 64.
280.

L. 35. de aur. arg. leg. 155.

L. 3. § 2. de liber. leg. 147.

L. 3. § ult. de adm. vel transf.
leg. 70.

L. 7. de reb. dub. 112.

L. 19. cod. 200.

L. 5. § 2. de his, quae ut in-
dign. 72.

L. 9. § 2. cod. 68. seq.

Lib. XXXV.

L. 48. de cond. & demonstr.
112.

L. 1. pr. ad L. Falc. 227.
235. seqq. 238. seqq.

— § 5. cod. 241.

L. 11. § 6. cod. 255.

L. 18. cod. 246.

L. 26. cod. 250.

L. 39. cod. 240.

L. 53. cod. 250.

L. 73. § ult. cod. 241.

L. 74. cod. 248.

— § 10. cod. 240.

— § ult. cod. 240.

— § 11. cod. 251.

L. 81. § 1. 2. cod. 239.

L. 62. § 1. cod. 254.

L. 89. cod. 270.

L. 94. cod. 248. seq.

L. 87. § ult. cod. 255.

L. pen. cod. 270.

L. 68. pr. cod. 269. sq.

L. 64. cod. 129.

L. 1. pr. si cui plus, quamper

L. Falc. 251.

Lib. XXXVI.

L. 4. ad Sc. Trebell. 249.

L. 22. cod. 248.

L. 27. § 2. cod. 248.

L. 43. cod. 248.

L. 5. § 1. quando dies leg. 76.
seq.

L. 7. pr. cod. 77.

L. 1. ut legat. cau. cav. 251.

Lib. XXXVII.

L. 5. § 4. de Carbon. Ed. 277.
282.

L. 1. § ult. si a par. quis ma-
num. 297.

L. 6. pr. de iure patrón. 99.
seq.

— § 1. & 4. cod. ibid.

Lib. XXXVIII.

L. 4. § 1. de gradib. 260.

L. ult. § 1. cod. ibid.

Tit. unde liberi. 212.

Tit. unde cogn. 220.

L. un. unde vir ux. 153.

L. 16. de suis & leg. her.
220.

Tit. de Sc. & Orph. 220. 1

L. 2. § 32. ad Sc. Tertull.
14.

L. 9. cod. 112.

L. 2. § 20. cod. 207.

I N D E X

Lib. XXXIX.

- L. 24. de damno inf. 22, seq. 278. 280.
- L. 1. pr. de donat. 243.
- L. 2. de mort. caus. don. 243.
- L. 18. § 1. eod. 244.
- § 2. eod. 147.
- L. 27. eod. 245.
- L. 29. eod. 243.
- L. 30. eod. 244.
- L. 35. § 3. eod. 243.
- L. 38. eod. 143.
- L. 42. § 1. eod. 245.

Lib. XL.

- L. 4. pr. de manum. vind. 146.
- L. 7. eod. 18.
- L. 17. § 1. eod. 17.
- L. 41. § ult. de fideic. libert. 85.
- L. 12. § 1. qui, & a quib. manum. 101.
- L. 14. § 2. de liber. caus. 128.
- L. 16. eod. ibid.

Lib. XLI.

- L. 3. § 1. de adqu. rer. dom. 42.
- L. 7. § 5. 6. eod. 42. seq.
- § 7. eod. 44.
- L. 14. & 15. eod. 40.
- L. 30. § 3. eod. 41.
- L. 38. eod. 42.
- L. 50. eod. 22.

- L. 1. § 1. de adqu. vel amitt. poss. 14. 63. seq.
- § 21. eod. 63.
- L. 3. § 1. eod. 14. 17. 63.
- § 3. & 6. eod. 63. seqq.
- § 14. eod. 14. seq.
- L. 6. § 1. eod. 62.
- L. 8. eod. 63.
- L. 44. pr. eod. 67. seq.
- L. 55. eod. 14.

Lib. XLII.

- L. 2. de re iud. 121.
- L. 31. pr. eod. 85.
- L. 42. de separat. 158. seq.
- L. 25. quae in fraud. cred. 84.

Lib. XLIII.

- L. 1. § 2. seqq. quod legat. 251.
- L. 4. ne quid in loc. publ. 23.
- L. un. inscr. de via publ. 174.
- L. 1. pr. de flumin. 23.
- § 14. seqq. eod. ibid.
- § 9. eod. 41.
- L. ult. eod. 22. seq.
- L. 2. § 33. ne quid in flum. publ. 23.
- L. 3. § 1. eod. 22.
- L. 2. de rivis. 61.
- L. 1. pr. de cloac. 107.
- § 12. eod. ibid.
- § 14. eod. 102. seqq.
- L. 8.

L. E. G. I. V. M.

L. 8. § 3. de precar. 25.
L. 1. de migrando. 132.

Lib. XLIV.

L. 8. § 2. & 17. de except.
52.
L. 4. § 21. de dol. mal. & met.
except. 204.
— § ult. eod. 4. seq.
L. 13. eod. 129.
L. 7. de div. temp. praescri.
38. 41.

Lib. XLV.

L. 2. § 2. de verb. oblig. 159.
— § 5. eod. 75.
L. 3. § 1. eod. 124.
L. 5. pr. eod. ibid.
L. pen. de stip. serv. 112.

Lib. XLVI.

L. 5. de fideiuss. 158.
L. 14. eod. ibid.
L. 21. § 4. eod. ibid.
L. 25. eod. 159.
L. 51. § pen. eod. 23. 128.
L. 72. de solut. & liber. 143.
L. 93. eod. 158.
L. 95. § 3. eod. 156. seqq.
L. ult. eod. 146.
L. 5. rat. rem. hab. 64.

Lib. XLVII.

L. 39. de furt. 1. seqq.
L. 27. eod. 143.

L. 82. § 2. eod. ibid.
L. 1. § 1. si is, qui test. lib.
79.
L. un. § 6. furti adv. naut.
136.
L. ult. de inc. ruin. 170.
L. 7. § 1. de iniur. 145.
— § 2. eod. 144.
— § 4. eod. 145.
L. 25. eod. 4.
L. 3. § 1. de sep. viol. 121.
— § 5. eod. 122.
L. 1. § 1. de praev. 120.

Lib. XLVIII.

L. 6. pr. ad L. Iul. de adult.
4.
L. 13. § 1. eod. 152.
L. 27. § 6. eod. 101.
L. 1. pr. ad L. Corn. de sic.
177.
L. 3. eod. ibid.
L. 8. ad L. Corn. de fals.
170.
L. 26. eod. 69. 71.
L. pen. eod. 169. seqq.
L. 1. § 1. ad L. Iul. repet.
182.
L. 3. eod. 170.
L. 1. pr. ad L. Iul. pecul. 141.
— § 1. eod. 142.
L. 3. seqq. eod. ibid.
L. 7. pr. § 1. eod. ibid. 283.
L. 1. § 11. ad Sct. Turpill.
21.
L. 1. § 27. de quaest. 186.
L. 14. de quaest. 140.
L. 9. pr. de poen. 140.
L. 10. § 5. eod. 83.

***** 3

L. 15.

I N D E X

- L. 15. cod. 170.
- L. 16. § 3. cod. ibid.
- L. 27. § 1, 2. cod. 171.
- L. 16. § 8. cod. 125.
- L. 7. § 3. de bon. damnat. 139.
- L. ult. cod. 185.
- L. 2. § 1. de bon. eor. qui ante sent. 171.

Lib. XLIX.

- L. 1. pr. quando adpell. 171.
- L. 1. § 1. quis a quo adpell. 20.
- L. 2. cod. ibid.
- L. 3. § 6. de iure fisci 190.
- L. 13. 15. 16. cod. 280. 286.
- L. 31. 32. cod. 272. seq. 286.
- L. 34. cod. 129.
- L. pen. cod. 68. 71.
- L. 8. de captiv. 150. 166.
- L. 10. § 1. cod. 78. 80. 102.
- L. 11. § 1. cod. 77.
- L. 12. § 4. cod. 166.
- L. 14. cod. 150. 166. 168.
- L. 3. § 2. seq. de re mil. 83.
- L. 4. § 8. cod. 162.
- § 13. seq. cod. 82. seq.
- L. 5. cod. ibid.
- L. 13. § 5. & 6. cod. ibid.
- L. 14. & 15. cod. ibid.

- L. 12. de castr. pec. 5.

Lib. L.

- L. 12. de decur. 176.
- L. ult. cod. 170.
- L. 6. 8. 10. seq. de mun. & hon. ibid.
- L. 4. de censib. 254.
- L. 1. de verb. sign. 188.
- L. 35. cod. 106.
- L. 42. cod. 35.
- L. 53. cod. 75. 178. seq.
- L. 70. § 1. cod. 116.
- L. 75. cod. 106.
- L. 120. cod. 35. 178.
- L. 144. cod. 154.
- L. 195. § 1. cod. 178.
- § ult. cod. 201.
- L. 196. § 1. cod. ibid.
- L. 198. cod. 88.
- L. 215. cod. 170.
- L. 233. cod. 36.
- L. 23. de reg. iur. 26.
- L. 35. cod. 52.
- L. 70. cod. 170.
- L. 112. cod. 53.
- L. 116. § 1. cod. 23. 128.
- L. 155. cod. 159.
- L. 158. cod. 50.

L E G V M.

C O D I C I S

Lib. I.

- L. 1. de SS. eccles. 183.
- L. 49. de Episc. & cler. 254.
- L. 2. de off. ei. qui vic. altc. iud. 18.

Lib. II.

- L. 2. de transact. 270. seq.
- L. ult. de int. rest. min. 23.
- L. 1. de fideiuss. min. 159.
- L. 1. de rest. mil. 129. seq.
- L. 3. si adv. rem iud. 120.

Lib. III.

- L. 6. de inoff. testam. 207.
- L. 36. § 1. cod. 79.
- L. 24. fam. ercisc. 248. 250.

Lib. IV.

- L. 26. § 1. de usur. 117.
- L. 14. de resc. vend. 92. seq.
- L. pen. de per. & comm. rei vend. 93.
- L. 6. de act. emti vend. 92. seq.
- L. 3. de pact. int. emt. & vend. 94.
- L. 4. cod. ibid.
- L. 6. cod. 92. seq.

Lib. V.

- L. 4. de nupt. 154.

- L. 7. de repud. 268.
- L. ult. de auct. praest. 114.

Lib. VI.

- L. 8. de oper. libett. 153.
- L. 15. de testam. 134.
- L. 26. cod. 254.
- L. 7. de iure delib. 120.
- L. 1. de hered. instit. 273.
- L. 11. de leg. her. 207.
- L. 4. de lib. praet. 219.
- L. pen. & ult. cod. 280. seq.
- L. 21. de legat. 134.
- L. pen. cod. 71. seq.
- L. 1. comm. de legat. 134.
- L. 2. cod. 248.
- L. 14. de fideicomm. 269.
- L. 2. ad L. Falc. 246.
- L. 5. cod. 245.
- L. 6. cod. 240.
- L. 9. cod. 247. 251.
- L. 16. cod. ibid. 247.
- Tit. de Edicto D. Hadr. toll. 261.
- L. ult. cod. 263. 266.
- L. un. § 1. & 5. de cad. toll. 76. 129.
- § 12. cod. 68. 70.

Lib. VII.

- L. ult. de lib. caus. 79.
- L. 1. pro quib. caus. serv. 246.
- L. 9. de praesc. long. temp. 57.
- L. 1. de alluv. 42.
- L. 2. sent. resc. non posse. 56.
- L. 1. de usur. rei iud. 274. seq. 276.

***** 4

L. ult.

I N D E X

L. ult. pr. & § 1. cod. 275.
L. 18. de adp. l. 79.

L. 4. de mort. caus. don. 242.
L. 2. cod. 245.

Lib. VIII.

L. un. quor. legat. 241.
L. 19. de pignor. 26.
L. 23. cod. 46. seqq.
L. 2. de remiss. pign. 46. 49.
52.
L. 4. cod. 50.
L. 9. cod. ibid.
L. ult. cod. 51.
L. 8. de except. 57.
L. 10. de fideiuss. 54. seqq.
L. 2. 6. 8. 9. de adoption. 108.
seqq.
L. 4. de iure libb. 219.
L. ult. de donat. 9.

Lib. IX.

L. 25. ad L. Iul. de adult. 4.
L. 3. 9. 12. de poen. 170.

Lib. X.

L. ult. de bon. vac. 68.
L. 53. de decurion. 170.
L. 2. si serv. aut libert. 176.

Lib. XII.

L. 1. de defertor. 281.

NO.

L E G V M.

NOVELLARVM.

Nov. IV. ---	54.	XCVII. cap. 3	203.
XXI. praef.	219.	CXVII. cap. 11.	168.
XXII. cap. 2.	178.	CXXIV. cap. 3.	182.
7.	165. seqq.	CXXXI. cap. 12.	251.
9.	166.		seqq.
14.	168.	CXXXIII. praef.	266.
LXIX. cap. 3.	4.		

EDICTORVM.

III. cap. 1.	219.
--------------	------

AVTHENTICARVM.

Auth. Similiter C. de Episc. & Cler.	234.
--------------------------------------	------

CONSTITVTIONVM

ALIARVM.

Conf. <i>Deo auctore</i> , de concept. Dig. § 2.	140.
--	------

***** 5

EX

INDEX

INDEX

IVRE POST-IVSTINIANEO.

Theophilus. 43. 153. 147. 170.	148. 150. 151. 154. 155.
181. 182. 192. 199. 213.	156. 157. 159. 164. 168.
seq. 249. 280.	170. 173. 174. 235. seqq.
Julianus Antecessor. 168. 252.	244. 246. 251. seq. 254.
254.	271. seq. 284.
Novellae Leonis,	Synopsis Basilicorum. 3. 38.
Basilica cum scholiastis. 2. 3.	252.
27. 28. 29. 34. 35. 37. 38.	Photi Nomocanon. 252. 277.
39. 40. 45. 46. 48. 49. 51.	284.
53. 55. 57. 61. 69. 70. 96.	Theod. Balsamo. 252. 277.
102. 104. 105. 111. 120.	284.
124. 125. 126. 127. 132.	Cyrillus. 45. 70. 96.
133. 136. 139. 141. 142.	Harmenopulus. 51. 135. 136.
143. 144. 145. 146. 147.	235. 253.

INDEX

INDEX

EX

Y M

L E G V M

E X

IVRE CANONICO

DECRETI

Part. I.

Can. 6. Diff. 2. 234.

Can. 8. Diff. 6r. 100.

DECRETALIVM

Lib. II.

Cap. 60. X. de Adpellatt. 100.

Ne

Ne pagellae vacarent, quædam primi ordinis Iurisconsultorum iudicia, de vero usu Artis in Iure Criticæ, eiusque vulgari hodie abusu, in gratiam Iuris nostri Studiosorum subiicere visum est.

A L B. G E N T I L I S

in *Antipatro*, p. 653. ed. Lips.

EGo ad humilitatem refero id ipsum, in quo lauream quaerunt Recentiores, perpetuum emendandi studium. *Necessarias* quidem *emendationes* admitto, & in eis, quæ magis consentiunt auctoris emendati rationibus, has magis probo — Non illas, sine quibus rei scriptæ veritas, aut scripturæ recitudo, vel elegantia, consistere non potest; et si has quoque morosus non respuam, si absque periculo sententiarum fiant; sed eas, quæ sensum reponunt, ubi nullus est; & verbum, quod alias stultum, nullius soni erat. — Iste *necessariae* sunt *emendationes*, quia nec sermo alias consisteret, & fatuum præsumere non debemus ullum scriptorem. At ad veritatem eundem velle reducere, id non patior iusta tritaque ratione, quia *bonus quandoque dormitet Homerus*: nec sunt scriptores semper sui similes, & deficiunt etiam non raro. Vid. Ant. Augustinus *lib. 1. Emend. cap. 2. & 3.* & Turnebus *lib. xxx. Adv. cap. 35.*

I O. R O B E R T V S,

in Dedic. Librorum receptae lectionis.

Non exiguum quidem literarum studiis adiuventum adferre videntur, qui depravata Veterum scripta *emendant*; & absterfis, quas vetustatis stult. librorumque error adsperserit, *maculis*, nitore suo restituunt. Quoque id & maius est, & maiorem inde laudem ii referunt, quibus istud successit; eo plures in id certatim incumbere conspiciamus, ut eius cui se addixerint disciplinae Coryphaeos *emaculent*. Qua in re, ut illis magnam habendam gratiam ducō, qui intra modum consistentes vetusta quaeque exemplaria conquirunt; & ex *variis lectionibus*, quas deprehenderit, illam, quae auctoris sententiae magis conveniat, restituunt; quin & illis adplaudo, qui nonnunquam id exigentibus deploratis alioqui locis, cum exemplarium ope destituantur, ipsi etiam *ἀντὶκρίσει* idem sincere praestare conantur: Ita mihi male de literis meriti videri solent, qui cum nihil opus sit, & nullius exemplaris testimonio nitantur, *receptam* authorum *lectionem* passim immutare, sicque eorum sententiam, levi quovis momento actū, invertere nihil verentur: id sat habentes, quod ei quam commenti sint lectioni sensum aequum aptare possint. — In hac Iuris nostri arte quis iam paullo plus ceteris in ea promotum se credens, *Iuris authorum* verba, ac clausulas nonnunquam integras, arbitrio suo non ubique figit & refigit? aut quisnam *Scripta* nunc *sua*, sine *emendatarum* plurium *legum* ostentatione, fore grata sibi persuadet? & quae seqq.

I A C.

LAC. GOTHOFREDVS,

*instit. Dissert. ad L. Barbarius 3.
D. de off. Praet.*

A *Romanorum*, seu *Mysteriarum* Iuris, quae hodie feliciter prodita sunt, multi haud satis, neque ad omnem semper occasionem memores, neglectis iis, ad ea sese protinus conferunt, quae extrema esse debuerant, ad *Legum*, inquam, *correctiones*; quae familiaribus, ut sic dicam, remediis sanari poterant; cuiusmodi sunt ista, quae in speciem minima, contemptuque digna multi putarent: puta, *divisio* seu *distinctio dictionum usum*: dictionumve, quae in unam perperam coalescere, *interpunctio* accurata: *ambiguae* vocis enotatio: *sententiarum* demum, quae in una eademque constitutione, seu lege occurrunt, sed diversos saepe auctores habent, *distinctio*: de quibus omnibus &c.

IAN. VINC. GRAVINA,

Orat. III. p. 126.

Invenita iam diu *corrigenđi libertate*, quae ab optimis quidem orta: imtis nunc pro nefas! ad eam processit audaciam, ut ne sacrorum quidem librorum auctoritati pepercerit. Itaque *Ars Critica*, quae discrimen erat veritatis & temporum, atque falsi errorum; nunc seditionum literarum fomes, ac turbo ingeniorum evasit.

IO. GOTL HEINECCIUS,

Orat. de Ictis semidoctis, p. 81.
edit. Franq.

QVam multi soli *Critices* studio dediti, id unice per omnem vitam agunt, ut *leges* figant, refignantque; modo *syllabam*, nunquam de republica male meritam, in *exilium* agentes; modo eiectam ab alio, ac veluti deportatam, restituentes in integrum; modo sumpto *Hypercriticorum* supercilio, ubique *antivouius* confectantes, ipsumque lus constitutum exagitantes tam petulanter, nihil ut propemodum relinquunt integrum, intactum, illibatum. — Eorum labor, qui castigandis *emendandisque* legibus bene de Iurisprudentia mereri conantur, & necessarius est in primis; nec unquam, si brutus absit, *urendi secundique* impetus, sua laude defraudandus. Sed qui eo solo Iurisprudentiae ambitum circumscribunt, nae istos ego *Penelopes prociis* simillimos esse dixerim, qui repudiati a domina, vota sua mittebant in crucem, & in ancillarum amplexus turpiter ruebant; *artem enim criticam*, cum aliis disciplinis, tum & Iurisprudentiae ancillari, nemo temere ibit inficias.

E R.

ERR. ET OMISS.

RELIQVA.

- Praef. pag. 14. vers. 26. pro *huius lege suae.*
 pag. 31. vers. 7. pro 17. lege 16.
 — 151. — 21. lege: *quasi ex L. Julia.*
 — 166. — 15. lege: *de ritu nupt.*
 — 170. — 2. lege: *iunc. l. 6. 8. 10. seqq.*
 — 183. — 9. Vid. *fimilis fere ab Augusto fan-*
cita lex, qua renovata & aucta est lex Cincia,
anno Urbis 737. auctore Dione Cassio lib. LIV.
ad d. ann. Conf. hac de re Frid. Brummerus,
ad L. Cinc. cap. III. § 9. seqq.
 — 201. — 3. lege: *d. l. pen. C.*
 — 261. — 6. verba *huius capituli* ita constituit
 Pet. Burmannus, in *Diff. Inaug. ad h. l. § v.*
Quae hereditates, legata, donationes mortis
caussa, in municipiis, coloniis, oppidis, prae-
fecturis, vicis, castellis, conciliabulis, reli-
ctae extraneis, & non inopibus erunt, ea-
rum pars vicesima ad fiscum pertineat.
 pag. 279. — 14. pro *ut. lege act.*

LECTIONVM
I V R I S C I V I L I S
LIBER PRIMVS.

C A P V T I.

*Vlpiani in l. 39. D. de furtis, & Pauli in l. 82.
§ 2. D. eod. recepta lectio defenditur.*

Vlpianus lib. xli. ad Sabinum, quo furti actiones persequitur, inter alia quaesitum refert: an qui alienam ancillam *meretricem* rapuit vel celavit, furti crimine aut plagii teneatur? Consultusque ex facto, quod inciderat, neutri remedio locum esse respondit, d. l. 39. Verba adscribo: *Verum est, si MERETRICEM alienam ancillam rapuit quis vel celavit, furtum non esse; nec enim factum quaeritur, sed causa faciendi: causa autem faciendi libido fuit, non furtum. Et ideo etiam eum, qui fores meretricis effregit, libidinis causa; & fures non ab eo inducti, sed alias ingressi, meretricis res egresserunt, furti non teneri. An tamen vel Fabia teneatur, qui suppressit scortum libidinis causa? Et non puto teneri; & ita etiam ex facto, cum incidisset, dixi: hic enim turpius facit, quam qui subripit: sed secum facti igno-*

A mi-

2 L E C T I O N . I V R . C I V .

miniam compensat, certe fur non est. Contra Paulus *lib. II. Sentent. in d. l. 82. § 2.* eum qui ancillam alienam *non meretricem* subripuit, furti actione, & qui suppressit, poena legis Fabiae coerceri ait: *Qui ancillam, inquit, NON MERETRICEM libidinis causa subripuit, furti actione tenebitur; & si suppressit, poena legis Fabiae coercetur.* Non dissentire autem ab Ulpiano Paulum, diversa Iuris ratio duobus istis casibus facile evincit. Aliena enim ancilla, quae *meretrix* est, apud Ulpianum, libidinis tantum causa; *non meretrix* vero, in fragmento Pauli, lucri faciendi animo, subripi vel celari praesumitur. Nihil itaque causae vel Thomasio fuit, vel Bachovio, verba Pauli modo relata urendi ac secandi. Ille enim in peculiari dissertatione, in *cit. l. 82. § 2.* negationem plane delendam; hic vero *ad Wesenb. tit. de Furt. § 6.* eam transponendam censet, hoc modo: *qui ancillam meretricem non libidinis &c.* Quam vero perperam uterque, tum ex ratione adlata, tum Graecorum in Basilicis auctoritate, quam adferam, liquebit. Verba enim Ulpiani ex *d. l. 39.* postrema periodo omissa, hoc modo ibi repraesentantur, *lib. LX. tit. XII. p. 290. fin. tom. VII.* Ὁ ἀρκάζων, ἢ ὁ ἀποιρύπτων ἀλλοτρίαν δέλην, ΠΟΨΝΗΝ Ο΄ΤΣΑΝ, ἔτε μεταλλίζεται, ἔτε τῆ περι κλοπῆς ἀγωγῆ κατέχεται. ἔ γὰρ κλοπῆς, ἀλλ' ἡδονῆς χάριν ἐποίησε τῆτο. εἰ γὰρ καὶ τὰς θυριδας κλάσει τις τῆς πόρνης, καὶ εἰσελθόντες ἕτεροι μὴ παρ' αὐτῆ εἰσαχθέντες κλέψουσιν τὰ πράγματα αὐτῆς, ἐκ ἐνέχεται τῆ περι κλοπῆς ἀγωγῆ. *Qui rapit vel celat MERETRICEM, alienam ancillam, neque in metallum damnatur, neque actione furti tenetur; quia non furti, sed libidinis causa hoc fecit. Nam & si fores meretricis effregerit, & ingressi alii, non ab ipso inducti, res eius subripuerint, non tenetur furti.* Deinde ex Paulo in *d. l. 82. § 2. p. 312.* adiiciuntur sequen-

quentia: Ὁ διὰ ἡδονῆν, δέλην ΜΗ' ΟὔΤΕΑΝ ΠΟΨΝΗΝ κλέψας, ἐνέχεται τῇ περὶ κλοπῆς ἀγωγῇ· εἰ δὲ κρύψει, καὶ τῇ τῶν ἀνδραποδιστῶν ἀγωγῇ. *Qui ancillam NON MERETRICEM libidinis caussa subripuit, furti tenetur: quod si suppressit, etiam actione de plagiaris.* Conf. scholiastes *ibid. p. 368. fin.* Equidem fateor, in Basilicorum *Synopsi lib. LX. p. 507.* memoratam negationem deficere, esse vero ut genuinam ibi restituendam, iam Leunclavius in margine admonuit, nec scholiastes *d. l. p. 528.* dubitare nos finit, locum illum superiorem ita exponens: ὁ ἀρπάξων, ἢ ἀποκρύπτων ἀλλοτρίαν δέλην, ΠΟΨΝΗΝ ΟὔΤΕΑΝ, ἔτε μεταλλίζεται, ἔτε τῇ περὶ κλοπῆς ἀγωγῇ εἰς τὸ διπλῆν κατέχεται. ἔ γὰρ κλοπῆς, ἀλλ' ἡδονῆς χάριν, ἐποίει τῆτο. *Qui rapit vel celat alienam ancillam MERETRICEM, nec in metallum damnatur, nec furti actione in duplum tenetur; quia non furti caussa, sed voluptatis hoc fecit.* Posteriorem vero speciem mox tractans haec subiicit: δι' ἡδονῆν ΜΗ' ΟὔΤΕΑΝ ΠΟΨΝΗΝ κλέψας, ἐνέχεται τῇ περὶ κλοπῆς εἰς τὸ διπλάσιον ἀγωγῇ· εἰ δὲ κρύψει, καὶ τῇ τῶν ἀνδραποδιστῶν ἀγωγῇ. *Qui ancillam NON MERETRICEM libidinis caussa surripuit, furti in duplum tenetur; quod si celaverit, etiam actione de plagiaris.* His adde Cuiacii & Schultingii notas ad Paulum *d. lib. II. Sent. tit. xxxi. § II. & 31.*

Iuvat autem hoc loco & alteram Thomasiai crisin a verbis Vlpiani in *d. l. 39. fin.* remove. Ait Iurisconsultus: *sed secum facti ignominiam compensat.* Mavult vir illustris, vel *secum facti ignominia*, vel *sc. cum facto ignominiam.* Sed nulla opus correctione hic esse, qui latine sciunt, facile ut opinor largientur. Ipse etiam Vlpianus in *l. 38. D. de iure dot. de muliere agens*, quae sua ex dote accepto quid ferre maritum iusserat, mandati propterea actioni ob-

4 L E C T I O N . I V R . C I V .

noxia : *si coeperit, inquit, de dote agere, ipsa SE-
CUM debet COMPENSARE injuriam suam.*

De facti porro ignominia, cuius meminit Vlpianus, alienarum stupratoribus ancillarum injuri solita, videndus quoque Paulus *d. lib. II. Sentent. tit. xxvi. § 16. & Impp. Diocletianus & Maximianus in l. 25. C. ad l. Iul. de adult.* Ceteram tamen & iuris quoque infamia notatos lego, qui ancillas *alienas, non meretrices, mites acerbasve, compressissent, l. ult. D. de offic. Praes. l. 25. D. de iniur. & l. 6. pr. D. ad l. Iul. de adult.* secus, si *proprias.* Quo notissimum illud Agathiae scholasticide Amore epigramma refero, *lib. VII. Anthol. num. LXXX. p. 971. ed. Lubini.* *

Supereft, ut periodum : *hic enim turpius facit, quam qui subripit,* apud Vlpianum *d. l. 39.* suo motam loco, levi transpositione restituum, hoc modo : *An tamen vel Fabia teneatur, qui suppressit scortum libidinis causa? hic enim turpius facit, quam qui subripit. Et non puto teneri : & ita etiam ex facto, cum incidisset, dixi; sed secum facti ignominiam compensat, certe fur non est.* Similem traiectionem infra observabimus *cap. XVIII. hui. lib.*

C A P V T . I I .

Exponitur l. pen. D. de tritico, vino, oleo, &c. iunc. l. 4. § ult. D. de dol. mal. & met. caus. except.

Non repetam, quae Interpretes data opera hunc in locum sunt commentati : Iac. Cuiacius, tum aubi, tum *lib. II. Observ. cap. 36.* Guido Panciro-
lus *lib. I. Var. Lect. cap. 61.* Adr. Turnebus *lib. I. Advers. cap. I. & alii.* Vnum mihi consilium est ab
emen-

emendatione recentiori negantem huius legis orationem defendere. Verba Proculi in *d. l. ex lib. II. Epistol.* haec sunt: *Vinum cum vasis legavit: negat Trebatius, quod in doliis sit debere, & sensum testatoris alium putat esse, verborum alium: CETERVUM dolia in vasis vinariis NON ESSENT. Ego etsi dolia in vasis vinariis non sunt, tamen non concederem Trebatio, vinum quod in doliis esset, id est, quod in vasis non esset, non esse legatum.* Ita Florentiae legitur: mallet tamen ex vulgatis libris pro *essent*, rescribere *esse*; quam lectionem Noodtio quoque, viro summo, placuisse video, *lib. II. Observ. cap. 14.* Deinde particulam *ceterum* non cum Cuiacio & Noodtio pro *alicuius*, sed causaliter pro *etenim*, namque, hic accipi censeo, pariter ac apud Ulpianum in *l. 4. § ult. D. de dol. mal. & met. &c.* Illud, inquit, *sciendum est, hanc exceptionem de metu eum obicere debere, qui metum non a parente passus est, in cuius fuit potestate; CETERVUM parenti licere deteriores conditionem liberorum in rebus peculiariis facere.*^x Equidem plerique Interpretum & hoc quoque loco *quod ceterum* exponunt *alicuius*, sensuque negante Ulpianum accipiunt, propter *l. 12. D. de castr. pec.* Sed, si quid video, mendose. Papinianus enim in *d. l. 12. de peculio agit castrensi*, cuius intuitu filium sui plane iuris esse vel tirones norunt: Ulpianus vero in *d. l. 4. de peculio profectitio* loquitur, *adventitiis* bonis ea aetate adhuc incognitis. Licere autem patri imminuere peculium *profectitium*, & vel totum filio adimere, quis nescit? Vult itaque Ulpianus, ideo metus exceptionem a filiofamilias patri obici non posse, quod huic suo utique iure liceat deteriores conditionem liberorum suorum in rebus peculii *profectitii* facere.^x

Nunc ad Noodtii emendationem pergo, qui *d. lib.*

6 LECTIO. IVR. CIV.

11. *Obs. cap. 14.* omiſſa negatione ſic verba conſtituit : *ceterum dolia in vaſis vimariis eſſe.* Nititur vero omnis haec emendatio expoſitione Cuiaciana τ̄ ceterum pro alioquin. Et ſane poſito hoc ſenſu negationem abundare ultro largior : quia vero haec particula, in pluribus ſignificationibus aliis, vim quoque habet cauſſalem, uti dixi, idcirco in recepta lectione negativa adquieſcendum cenſeo.

C A P V T I I I.

*De Commodato dicis gratia, in
l. 4. D. commodati.*

Liceat quaero & mihi, poſt ſexcentas aliorum operas, qualicunq; industria illuſtrare Caium, in *l. 4. D. commodati*: cuius, ex libro 1. de verborum obligationibus, haec ſunt verba: *Saepe etiam ad hoc commodantur pecuniae, ut DICIS GRATIA numerationis loco intercedant.* Libri Vulgati & Norici habent *ditis cauſa*: * quod Accuſius ſatis feſtively de debitore non ſolvendo, ac divitem interea ſimulante, interpretatur: *qui plurimum, inquit, accepit pecuniam, ut dives adpareat, & ſui creditores non ſint acerbi, quaſi cito eis poſſit ſolvi.* Sed frivola haec dudum riſit Alciatus *lib. iv. Diſpunct. cap. 15.* pro *ditis* ex coniectura ſubſtituens, vel *dantis*, vel *litis*, ſive *ſlitis*; reprehenuſus propterea a Io. Coraſio *lib. iv. Miſcell. cap. 8.* Sed hac veterum librorum ca-

* Neque infrequens in aliis etiam auctoribus τ̄ d & t permutatio. Apud Plinium certe *lib. xviii. Hiſt. Nat. cap. 2.* in plerisque olim exemplaribus *ditis* pro *dicis* corrupte legebarur; quemadmodum & in Apuleio, *de habit. doct. Plat.* qua de re infra hoc cap. p. 13.

caligine, quae Accurfio & Alciato obfuerat, quo minus veram Caii mentem perficerent, tandem a Taurellio dispulsa, nemo hodie de vera Caii lectione, *dicis gratia*, est qui ambigat. Vid. Ant. Augustinus *lib. 11. Emend. cap. 2.* & Did. Covarruvias *lib. IV. Var. Resol. cap. 8. ibiq. Vffel.*

Ceterum adeo obscura plerisque Interpretibus haec formula visa est, ut de vero eius sensu nonnulli profusus desperaverint. Adscribo verba Duareni *ad titulum de Pactis, p. 60.* *Quorum verborum obscuritas cum nos aliquando mirum in modum exerceret, meminimus consultum a nobis Gulielmum Budaeum, singularis eruditionis virum, cuius tum dulcissima consuetudine fruebamur, respondere, neque ea verba a se unquam intellecta, neque apud ullum auctorem latinum lecta esse.* Quam falsus vero sit vir summus, infra pluribus ostendetur.

Primum de *etymologia* videamus. Eam se ignorare ingenue profitetur Ant. Augustinus *d. 1.* Verum Adr. Turnebus *lib. XI. Advers. cap. 20.* eumque sequuti Ant. Contius *lib. 1. Dispp. cap. 16.* & Cl. Salmasius in *Observ. ad Ius Att. cap. 17.* religionis esse formulam volunt a *dicando* traductam, quasi *dicationis causa*. Desid. vero Heraldus in *Observ. & Emend. cap. 14.* ex Graeco derivat fonte, quasi *δειγματος εβνεα*, ut ad pompam & ostentationem referatur, de qua in *l. 3. § ult. D. eod.* Satis vero poenarum Salmasio ea propter Heraldus dedit, *loc. cit. & in praef.* quamvis & Grotius in *Flor. spars. ad d. l. 4.* & Bachovius *ad Treutl. vol. 1. disp. xxiv. th. 1. lit. G.* cum Heraldus sentire maluerint: quibuscum etiam facit Forcatulus in *Necyom. dial. VII.* Hotmanus denique in *Comm. Verb. Iur. h. v.* a dicendo *dicis, dicens*, quasi a casu recto *dix* vel *dex*, hanc vocem deducit, ad stipulantibus Iac. Curtio *tom. 1. Comi. lib.*

§ LECTIO. IVR. CIV.

I. cap. 35. & Pet. Pithoeo *lib. II. Advers. cap. 8:*

Mihi videtur *Iuris* esse formula, ἀπὸ τῆς δίκης, a *iure*, five *lege*, quasi *dicis caussa*, & ex corrupta deinde τῆ ἤτα procunciatione, *dicis caussa*; quemadmodum ἀπὸ τῆς ἐρήμης δίκης, Iurisconsulti nostri *eremodicium*, & hinc recentiores Graeci ἐρημοδίκιον effixerunt, l. 7. § ult. D. de Minoribus, *iunc. Novella LXIX. cap. 3.* Vnde in Glossis Philoxeni: *Dicis caussa*, νόμος χάριν, ὡς κατὰ Γαίῳ τῷ Νομικῷ. Vbi nostrum hoc ex Caio fragmentum indicatur. Accedit Charisius *lib. I. p. 23. & 73. edit. Putsch.* *Sunt quaedam, quae declinationem non admittunt, & in quibusdam casibus tantum inveniuntur, & dicuntur ἄπτωτα: ut dicis causa. Hic tantum genitivus est: verum plurali numero deficiunt.* Addo Varronem *lib. v. de Ling. Lat. p. 60. ed. Steph.* qui ἀπὸ τῆ δικάζειν * verbum *dicere*, nostramque hanc formulam, quamquam minus recte, arcessit: *hinc*, inquit, *antiqua illa: dicis immo, & dicis caussa.* Ceterum haec, quam dedimus, originationo arridere olim quoque coeperat viris maximis, Pithoeo & Salmasio *dd. II.* verum ille postea auctoritate Varronis a *dicendo*, hic a *dicando* declinare maluit.

Ad primam porro & propriam huius locutionis significationem & usum quod attinet, is quem paulo antea laudabam Ant. Augustinus *d. lib. II. cap. 2.* praeceunte Laelio Taurellio *de Militiis ex casu, p. 258. ed. Bas.* nihil aliud *dicis caussa* significare existimat, quam quod ipsi Iureconsulti *persunctorie*, aut *desunctorie* adpellitant, five ut defungi quis tantum suo munere videatur. Eadem est sententia Franc.

Du-

* Ios. Scaliger pro δικάζειν apud Varronem mavult δίκαιον, in *Coniect. ad d. l.*

L I B. I. C A P. I I I. 9

Duareni, *d. l. & lib. 1. Dispp. Anniv. cap. 47.* Adr. Turnebi, *d. l. & plerorumque*, quos laudavi.

Sed convenienter etymologiae supra traditae, formulam hanc *iuris & iudiciorum* esse, ac Iurisconsultorum propriam conicio, ex rituali veterum iurisprudencia derivandam. Adhibebatur enim in negotiis solemnibus, sive *iuris* ea *Privati* essent, sive *Publici*, sive *Sacri*. Vnde postmodum quibuslibet in rebus, etiam quotidianis & vulgaribus, *sensu* quoque *deteriore*, usurpari coepta est. De singulis ordine videbimus.

A *Iure* autem *Privato* incipiemus, quo laudatum Caii fragmentum pertinet. Veteres Romanos, ante pecuniam signatam, in emtionibus venditionibus, rudi aere & libra pendula usos fuisse; post introductam vero monetam, quod vere antea intervenerat rude aes, velut ipsum rei pretium, simulate duntaxat, ac per imaginem adhiberi coepisse, in vulgus notum est. Neque in emtione tantum venditione, verum in plurimis causis aliis, ubi dominium iuris Quiritium, vel in res, vel in personas, solemniter transferretur, vetus ille aeris & librae usus ad Iustinianum fere usque frequentatus est: veluti in adoptionibus, emancipationibus, testamentis, donationibus, aliisque. Vid. post alios Frid. Brummerus *de L. Cincia, cap. 13.* Ceterum loco rudusculi, sive aeris rudis, infrequenti tempore nummum sestertium unum intervenisse, auctor est Iustinianus *l. ult. C. de donationibus*. Conf. inscriptiones, aliaque huc facientia, apud Brummerum *d. l. cap. 14.* cui tamen iam praeiverat Cuiacius *lib. x. Observat. cap. 37.* ex cuius etiam sententia nullus dubito vocem *pecunias* apud Caium in *d. l. 4. de nummis* eiusmodi sestertiis exponere, quos *ad hoc saepe commodari* ait, ut *dis* *gratia*, id est, quo Iuri Civili, & solemnibus ritibus

10 LECTIO. IVR. CIV.

tibus satisfiat, *numerationis loco*, id est, tanquam veri pretii symbola atque imagines, *intercedant*. Ita Livius *lib. xli. cap. 8.* manumissionem, aliosque modos civitatem Romanam acquirendi, *Iuris imagines* dixit. Et vindicationum *dicis causa* Cicero quoque meminit, *pro Muraena, cap. 12.*

Pergimus ad *Ius Publicum*, cuius partem comitia, & magistratuum creatio faciebant, certo ac solemniori ritu, etiam posito vexillo, & exercitu imperato, olim peragenda. Qua de re ita Dio Cassius *lib. xxxvii. ad ann. v. c. 691.* Τῆτο δὲ ἐν μόναις ταῖς κατὰ τοὺς λόγους ἀθροισμέναις ἐκκλησίαις ἐγένετο. ὅτι τε ἔξω τῆς τεύχεος, καὶ ὅτι πάντες οἱ τὰ ὄπλα ἔχοντες. ἀνάγκην εἶχον ἐς αὐτὰς συνίεναι, καὶ ἔτι τε καὶ νῦν ὈΣΙΑΣ ἘΝΕΚΑ ποιεῖται. Vertit Xylander: *Is autem mos suis centuriatis comitiis observabatur, quum extra urbem omnes in armis adesse res postulabat: & id hodieque RELIGIONIS CAUSSA fieri solet.* Rectius Io. Leunclavius reddidit, *dicis causa.* Militare enim hoc signum erat, publicae securitatis causa, non religionis, ipso in praecedentibus Dione auctore. Vocabulum quoque *ὄσιας* non sacrorum proprium, sed in publicis etiam & solemnibus negotiis usitatum. Est enim *ὄσια* idem quod *θέμις* & *δίκη*; eodemque sensu τὸ ἀΦωσιώσεως, vel *ὄσιας ἔνεκα*, ac τὸ νόμος χάριν adhiberi, observat Salmasius *ad Ius Att. d. l.* Potuisset etiam exponi, *moris, ritus, vel consuetudinis causa*, priscae nempe & publicae, uti Gellius loquitur *lib. iii. cap. 18.* Ita Livius *lib. xxxiv. cap. 9.* de Emporiis, maritimo Hispanorum oppido, verba faciens, *nocte*, inquit, *pars tertia civium in muris excubabant: neque MORIS tantum, aut LEGIS causa, sed quanta, si hostis ad portas esset, & servabant vigilias, & circumibant cura.* Adde locum Varrois ex *lib. v. de Ling. Lat. sub fin.* ubi de eorum-

eorundem celebratione comitiorum inter alia haec notat: *Consul auguri imperare solet, ut illicium vocet, non accenso, aut praeconi. Id inceptum credo, cum abesset accensus, & nihil intererat, cui imperaret: & DICIS CAUSSA fiebant quaedam, neque item facta, neque item dicta semper.* Haec de Comitibus libera republica. Sub Tiberio deinde, eumque proxime insequuntis Caesaribus, quaedam adhuc veterum comitiorum imago creandis solemniter magistratibus, cum in Senatu, tum in foro, repraesentabatur, eodem auctore Dione *lib. LVIII. ad ann. V. C. 785.* ubi postquam Tiberii morem in sufficiens eodem anno Consulibus exposuisset, de ceterorum candidatis munerum haec subiicit: Τῶν δὲ, δὴ καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς αἰτοῦντων ἐξελέγετο, ὅσας ἤθελε, καὶ σφᾶς ἐς τὸ συνέδριον ἐπέπεμπε, τοῦς μὲν συνιστὰς αὐτῷ (ὅπερ ὑπὸ πάντων ἠροῦντο) τοῦς δὲ ἐπίτε τοῖς δικαιώμασι, καὶ ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ, τῷ τε πλήρῳ ποιόμενος. καὶ μετὰ τοῦτο ἐς τὸν δῆμον, καὶ ἐς τὸ πλῆθος, οἱ προσήκοντες ἐκατέρῳ, ΤΗΣ ἈΡΧΑΙΑΣ ὈΣΙΑΣ ἘΝΕΚΑ, καθάπερ καὶ νῦν ὡς ἔν Εἰκόνι δοκεῖν γιγνεσθαι, ἐσιόντες ἀπεδείκνυντο. *Eorum vero, qui ceteros magistratus peterent, electos quot videbatur in Senatum misit, alios ei commendans, (iique omnium suffragia auferebant) alios petitioni, professionique, & sorti permittens: tum ad populum, plebemque, qui utroque modo candidati erant magistratum, progressi, ANTIQVI RITVS CAUSSA (cuius nunc etiam IMAGO extat,) designabantur.* In margine Leunclavius *dicis caussa*, pariter ac loco superiore, adscripsit. *Simulacrum* in re simili dixit Tacitus *lib. VI. Annal. cap. II.* προσποίημα, ὑπόκρισις, σχῆμα Appianus *lib. I. de Bello Civ. p. 603. 686. 690.* In eandem fere sententiam Corn. Nepos, *vit. Attici, cap. 8.* ex emendatione Cuiacii *lib. V. Observ. cap. 33.* Bruto ait & Cassio *dicis caussa*
datas

12 LECTIION. IVR. CIV.

datas esse a Consulibus provincias: utpote quas iam antea sine fenatusconsulto vi invaserant, auctore Paterculo *lib. II. cap. 62.*^x

Supereft, ut formulae huius usum in *Iure* etiam *Sacro* delibemus. De evalescente indies auspiciorum ritu, totoque augurio iure, ita Dionysius Halicarnassensis *lib. II. cap. 6.* post originem eius a lege Romuli repetitam: Διέμεινέ τε μέχρι πολλοῦ Φυλαττόμενον ὑπὸ Ῥωμαίων τὸ περι τὰς διωνισμῶς νόμιμον — πέπανται δ' ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις πλὴν ἑἰον ἘΙΚΩ'Ν τις αὐτοῦ λείπεται, τῆς ὈΣΪΑΣ ταύτης ἘΝΕΚΑ γινομένη. Verunt Gelenius & Sylbargius: *Ejque haec auspicii lex apud Romanos longo tempore observata — Nostra vero tempestate IMAGO tantum quaedam huius iuris remanet RELIGIONIS GRATIA.* Apud eundem *lib. IV. cap. 79. fin.* Brutus, abolito Regum imperio, de creando Rege Sacrificulo ita ad populum: Ἴνα δὲ καὶ τὸνομα τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, πατριον ὑπάρχον ἡμῖν, καὶ σὺν διωνοῖς αἰσίσις θεῶν ἐπικυρωσάντων παρεληλυθὸς εἰς τὴν πόλιν, αὐτῆς ἘΝΕΚΑ ΤΗΣ ὈΣΪΑΣ Φυλάττηται ἱερὸν, ἀποδεικνύσθω τις αἰὲ βασιλεὺς, ὃ τὴν τιμὴν ταύτην ἔξων διὰ βίς &c. *Sed ut nomen quoque regiae potestatis, quod patrium nobis est, diisque per faustas aves adprobantibus in urbem receptum, RELIGIONIS CAVSSA servetur sacrosanctum, creetur semper rex, cui honor hic sit perpetuus &c.* Sic quae comitia, a Romulo instituta, populus in xxx. curias divisus olim celebraverat, aetate postea Ciceronis, ad speciem tantum & usurpationem vetustatis, per xxx. lictores, quorum singulos singulae curiae habebant, auspiciorum, imperii que iam delati rite & more maiorum mandandi causa, adumbrari solebant, ipso auctore, *Orat. II. Agrar. contra Rull. cap. 12.* Inaugurationum quoque, sacrificiorum, aliisque epulis, ex solemnibus maiorum con-

consuetudine, *dicis caussa* interfuisse Pontificem, auctor est Plinius *lib. xxviii. cap. 2.* Ita enim ex veteri codice restituit Adr. Turnebus *lib. xviii. Advers. cap. 26.* Ita Caligulam ob mortem Drusillae ludos non edidisse refert Cassius, *lib. lix. ad ann. V. C. 791.* κλῆν τῆς δόσις ἔνεκα, *nisi dicis caussa.* Latinam formulam hoc sensu acceptam bis Arnobio restituit Gul. Canterus, *lib. iiii. adv. Gent. p. 109. & lib. iv. sub init.* Conf. Pet. Victorius *Var. lect. lib. viii. cap. ult. fin.* Plura nunc addere superfedeo.

Atque haec de proprio loquutionis nostrae usu in *Iure* tum *Privato*, tum *Publico*, tum *Sacro*. Inde vero, uti fit, ad omnia alia, etiam quotidiana & vulgaria, quae perfunctorie, simulate, vel in fraudem legis, ac uti vulgo loquimur, *pro forma* fiunt, extendi coepit, quod Graeci adpellant ἐν ὑποκρίσει. Vid. Appianus Alexandrinus, *lib. i. de Bello Civ. p. 606.* Seneca *moris caussa* dixit, *epist. xcix.* Quo sensu etiam Ciceronem ita loquentem intelligo, *lib. i. ad Attic. epist. 18.* ex emendatione Pithoei *d. lib. ii. Advers. cap. 8.* Conf. Popma *ad Cic. d. l. Addo alterum eiusdem Tullii locum ex lib. iv. in Verr. cap. 24.* & similem Apuleii *de Habit. doct. Plat.* emendatum a Cantero *ad Arnob. d. lib. iv. init.* Neque insolens postrema haec significatio τοῦ *dicis caussa* apud Iureconsultos. Ita Ulpianus in *l. 5. pr. ex quibus causis maiores &c.* privilegio absentium reipublicae caussa eum gaudere negat, qui *dicis gratia*, id est, in speciem tantum, & falso obtentu, quasi reipublicae caussa, abesse coepit; quemadmodum feliciter restituit Duarenus *ad tit. de Pactis, p. 60. & lib. i. Dispp. Anniv. cap. 47.* nec non Vertranus Maurus *ad Varr. lib. v. p. 276.* Vulgo in omnibus adhuc libris *litis gratia* habetur, quam etiam lectionem contra Duarenum & Vertranum tueri ex professo voluit
Pet.

14 LECTIO. IVR. CIV.

Pet. Faber *lib. 1. Sem. cap. 20. sub init.* Idem porro Ulpianus *l. 1. § 34. D. de Scto Silariano*, excusari inquit servos, qui auxilium tulerunt sine dolo malo; ei vero, qui inxit se auxilium ferre, vel *dicis gratia* tulit, nihil hoc commentum prodesse. Alibi *defunctorie* adpellat, *l. 2. § 32. D. ad Sctum Tertullianum*, cuius contrarium est *data opera*. Modestinus graece reddidit *ὀρίας ἔνεκα*, in *l. 2. D. qui petant tutores*, quod perperam vulgo verfum *puritatis causa*, vel uti in aliis libris est, *pietatis*, vel *pravitatis causa*. Primus vero Ant. Augustinus, Gul. Budaeum sequutus, ex textu Graeco *defunctorie* convertit, *lib. sing. ad Modest. p. 186. ed. Bas.* Conf. ipse Budaeus *Adnot. prior. ad τ. ad l. 11. § 12. D. de act. emti. p. 224.* Eandem formulam idem Modestinus alibi expressit *ἀφωσιώσεως χάριν*, *l. 13. § 6. D. de excusat. tut.* ubi videtis Ant. Augustinum *p. 220.* nec non Gul. Budaeum, tum *d. l.* tum in *Comm. Ling. Gr. p. 247.*

CAPVT IV.

*De feris in sylvis circumseptis, apud Paulum
in l. 3. § 14. D. de acquirenda, vel
amittenda possessione.*

Feras bestias, ne in nostro quidem vagantes fundo, aliter a nobis adquiri, quam adprehensione naturali, quae vel manibus fit, vel instrumentis, nec dupondii ignorant, § 12. *Inst. de rer. div. l. 3. § 1. D. de adqu. rer. dom. iunc. l. 55. D. eod.*, quo sensu dominium a naturali possessione coepisse Nerva filius ait apud Paulum in *l. 1. § 1. D. de adqu. vel amitt.*

mitt. poss. Vid. Ampl. Bynkershoekius, *de Dominio maris, cap. 1.* Neque adeo quidquam interest, five loco omnibus opportuno, five clauso naturaliter, vel humana opera circumsepto, ferae divagentur. Aliud vero iuris est in iis, quae per adprehensionem corporalem naturali libertati exemptae privato in dominio iam esse, privataque custodia coërceri coeperunt: feras puta *vivario* inclusas, & pisces in *piscinam* coniectos, uti auctor est Paulus *d. l. 3. § 14. D. de acquirenda vel amittenda possessione: Item feras bestias, inquit, quas vivariis incluserimus, & pisces quos in piscinas coniecerimus, a nobis possideri. Sed eos pisces qui in stagno sint, aut feras quae in SILVIS CIRCUMSEPTIS vagantur, * a nobis non possideri; quoniam relictæ sint in libertate naturali: alioquin etiam, si quis silvam emerit, videri eum omnes feras possidere, quod falsum est.* Eadem quoque distinctione Tryphoninus utitur, *l. 62. pr. & § 1. D. de usufructu.* Distinguit itaque Iureconsultus, cum inter *vivarium* proprie dictum, & *silvam circumseptam*; tum *piscinam* inter & *stagnum*. De singulis breviter videamus. *Vivarium* Procopio, aliisque recentioribus Graecis, βιβάριον, five spatiosius iit, quod θηριοτροφεῖον; five angustius, quod *roborarium* vel *leporarium* dicebatur, in genere quemlibet locum vel naturalem vel artificialem significat, feris quibuscunque habendis alendisque idoneum. Vid. Varro *lib. III. de Re Rust. cap. 3. II. 12. 13.* & Gellius *lib. II. cap. 20.* Proprie vero, & apud Iurisconsultos, eum peculiariter locum denotat, qui humana providentia ei fini destinatus praeparatusque est. Quo sensu Plinius suum silvestrium, ostrearum, muraenarum, & cochlearum *varia*

* In edd. Vulg. Veneta, Baudozae, & aliis, *vagantur.*

16 LECTIO. IVR. CIV.

varia vocavit, *lib. VIII. hist. nat. cap. 52. & lib. IX. cap. 54. Silva* locus est natura factus, ferisque alendis quam maxime opportunus, quem propterea & *saltum* dixerunt. Et quia de feris in silva undique pervia nullum esse dubium potest, quin sint nullius; idcirco folius silvae circumseptae Paulus meminit. *Piscina*, haud secus, ac *vivarium*, vel de quocunque receptaculo, natura vel arte piscibus alendis apto, vel specialiter de loco eum in finem effosso accipitur; qui sensus posterior huius est loci. Vid. Varro *d. l. cap. 17.* & Gellius *d. l. Stagnum* vero aquam naturaliter continet, Graecis *σειρόν*, auctore Festo *h. v.* qui & *lacus* adpellatur, qua de re Isidorus *lib. XIII. cap. 19.* Ex dictis patet, falsum esse Accursium *ad h. l.* qui rationem diversi iuris ex angustiore vivariorum ac piscinarum spatio, laxiore vero silvarum & stagnorum, repetendam voluit; quod nihil quidquam ad rem facere merito censuit Hugo Grotius *lib. II. de Iure Belli & Pacis, cap. VIII. § 2.* Minus vero curate, Zieglerus, Henniges, Obrechtus, *ibid. in not. stagnum & silvam a piscina & vivario* ita differre scribunt, quod ex illis ferae elabi possint, ex his non item.

Maxime vero omnium a vera Pauli mente abierunt, qui nodum sibi visum gladio secare adgressi sunt, inserta negatione, hoc modo: *feras quae in silvis NON circumseptis vagantur*; quum tamen praeter manifestam Iuris differentiam modo relatam, vel sola *stagnorum*, undique a natura clausorum, mentio a violenta eos crisi revocare debuisset, quibuscum silvae arte humana circumseptae a Paulo comparantur. De *fluminibus* enim, aut *rivis*, iugi cursu alienas in aquas sese exonerantibus, haud magis oriri dubium potuit, quam de *silvis* circumquaque patentibus. Emendationem tamen isthanc, ab Hotmano excogitatam,

gitatam, & a Dionysio Gothofredo textui adscriptam, data opera defendere instituit Ger. Noodt d. l. eumque hodie sequuti non pauci.

Coronidis loco moneo, quod Pufendorffius rationem Nervæ & Pauli contra Grotium optime adferuerit lib. iv. de Iure Nat. & Gent. cap. vi. § 11. in eo tamen lapsus, quod silvæ circumseptæ, & stagni domino, facultatem competere scripserit, non solum extraneos a captura arcendi, quod facile largimur, sed etiam quod captum est vindicandi, contra manifestam Iuris decisionem, in d. § 12. Inst. de rerum divisione, & l. 3. § 1. D. de acquirendo rerum dominio.

* naturalis?
= ore subiecta

CAP. V.

De mandato legis actionum, servata scriptura apud Paulum l. 17. § 1. D. de manum. vind.

Verba Pauli in l. 17. pr. & § 1. D. de manum. vind. Florentiæ ita habent: *Apud Proconsulem, postquam urbem egressus est, vindicta manumittere possumus. Sed & apud Legatum EIVS MANUMITTERE possumus.* * Contrariari his putantur, quæ de Legato Proconsulis ex Marciano & Vlpiano in l. 2. & 3. D. de offic. Procos. ita referuntur. Marcianus: *Omnes Proconsules, statim quam Urbem egressi fuerint, habent iurisdictionem; sed non contentiosam, sed voluntariam: ut ecce, manumitti apud eos possunt, tam liberi quam servi; & adoptiones fieri. Apud Legatum vero Proconsulis nemo manumittere potest, quia non habet iurisdictionem talem.*

B

lem.

* In Vulgata & Norica editione adduntur sequentia, ex quo provinciam ingressus est: invito Culacio lib. 1. obs. cap. 1.

18 LECTIO. IVR. CIV.

lem. Vlpianus porro in *d. l. 3.* *Nec adoptare potest; omnino enim non est apud eum legis actio.* Hanc ut *ἀντινομίαν* interpretes tollerent, varia sunt commenta. Iac. Cuiacius *lib. 1. obs. cap. 1.* ex vetere, ut ait, *ms.* in *d. l. 17. § 1.* negationem inferuit hoc modo: *Sed & apud Legatum eius manumittere NON possumus.* Quam deinde emendationem contra Io. Robertum *lib. 1. Rec. Lect. cap. 28.* acriter est tuitus *lib. xv. obs. cap. 19.* Aliam a Cuiacio emendandi viam postea ingressus est Pet. Burgius in *Elect. cap. 2.* pro *eius* legendo *Caes.* id est, *Caesaris*, ut legatus, non Proconsulis, sed *Caesaris*, id est, Praefes provinciae, intelligatur; cui legis actionem competere totidem verbis Caius docet, *l. 7. D. cod. & Vlpianus l. 2. D. de offic. Praef.* Atque hoc sensu ferri posse *ἐπιβλημα* Vulgatae & Noricae, tum Burgius *d. l.* tum Noodtius ostendit, *lib. 11. de Iurisd. & Imp. cap. 7.* Huic tamen pro *Legatum e.* id est, *eius*, restitui probabilius posse visum est, *Legatum c.* eodem sensu, id est, *Legatum Caesaris.* * Praeter hanc vero emendationem & duas alias idem Noodtius *d. l.* prodidit, pro *eius manumittere* substituens *eius mandatis*, vel *ex mandatis*, arg. *l. un. D. de offic. Praef. Aug. l. 3. de offic. Praef. & l. 2. C. de offic. ei. qui vic. alic. iud. vel Praef. obt.* citatis quoque siglarum compilatoribus, Diacono, Probo, Magnone.^x Rationem omnium harum emendationum unam adferri video, quod nimirum sola ordinaria, & contentiosa iurisdic-tio mandari potuerit, non extraordinaria, aut voluntaria; utpote non iure proprio omnibus magistratibus, sed speciali tantum concessione nonnullis competens: ac proinde nec merum imperium, nec legis

* Cui emendationi adfinitas favet literarum *e & c* in codice Florentino, apud V. Ampl. Henr. Breukmannum in *Hist. Pand. lib. 11. cap. 20.*

legis actiones, aliaque similia, excerceri a Legatis Magistratum potuisse; siquidem nec ulla ipsis lege unquam data, neque mandato iurisdictionis comprehensa.

Verum enim vero, quo minus in hanc descendere sententiam possum, duo in primis faciunt: *unum*, quod Veteres Iureconsulti mandatum iurisdictionis *generale* a *speciali* sollicitè distinguant; *alterum*, quod aliud in *Legato* Proconsulis, aliud in *mandatario* magistratus *privato*, sit iuris. Ad *primum* quod attinet, inficias neminem iturum puto, mandato iurisdictionis *generali* solam propriam, ordinariam, & contentiosam iurisdictionem transferri, *l. i. pr. & § 1. & l. 4. pr. D. de off. ei. cui mand. est iurisd.* mandato autem *speciali* extraordinariam quoque & voluntariam, quemadmodum plurimis Veterum locis edocemur. Ita enim de *mero imperio* Marcianus in *l. 14. D. de Scto Silan. Excipiuntur*, inquit, *Senatusconsulto Silariano impuberes servi: Trebius autem Germanus Legatus etiam de impubere sumi iussit supplicium*, &c. Distincte hac de re Papinianus *d. l. i. pr. D. de off. ei. cui mand. iurisd. Lege*, inquit, *Julia de vi nominatim cavetur, ut is cui obtigerit exercitio, possit eam si profisciscatur mandare. Non aliter itaque mandare poterit, quam si abesse coeperit, cum alias iurisdictione etiam a praesente mandetur.* Atque hoc sensu, salva nimirum exceptione absentiae, intelligendus quoque Ulpianus est, *d. l. 6. pr. D. de offic. Praef. Solent etiam (Praesides) custodiarum cognitionem mandare Legatis: scilicet ut praeauditas custodias ad se remittant, ut innocentem ipse liberet. Sed hoc genus mandati extraordinarium est: nec enim potest quis gladii potestatem sibi datam, vel cuius alterius coërcitionis ad alium transferre*, &c. Conf. Venuleius in *l. ff. D. eod.* Tantum de distinctione *priori*. De *posteriori* porro nulla

etiam subesse dubitatio potest, quum publico nomine Legati, a Senatu, vel Principe; Magistratum autem arbitrio mandatarii alii constituerentur, si quando nempe copia Legatorum non esset. Vid. l. 4. § ult. D. de offic. Procons. & Leg. l. 5. l. 6. § 1. l. 20. § 1. l. 13. l. 15. D. eod. iunc. l. 2. 3. 4. § 1. & l. ult. D. de offic. ei. cui mand. est iurisd. l. 1. § 1. & l. 2. D. quis a quo adpell. In hosce vero mandatarios privatos solam ordinariam iurisdictionem, eiusve partem aliquam, non extraordinariam transferri potuisse, ex defectu publicae auctoritatis palam est, qua soli Magistratus, & eorum vicarii, sive Legati, censebantur: privati mandatarii non item. Vid. Cicero in Vatin. cap. 15. Lampridius in *Alexandro Sev.* cap. 46. & Vopiscus in *Probo* cap. 13. Vnde & Magistratum adiutores, & muneris provincialis ministri adpellati Legati. Cicero lib. v. ad *Attic. epist.* 21. & lib. 1. ad *Q. Frat. epist.* 1. num. 3. & 7. Caesar lib. 11. de *Bello Civ.* cap. 17. Livius lib. xxxiii. cap. 43. Appianus Alex. lib. 1. de *Bello Civ.* p. 633. fin. ed. Toll. Idcirco & imperium iis, & fasces cum securibus publice tributi. Vid. Cicero lib. xii. ad *famil. epist.* ult. & lib. 1. in *Verr.* cap. 22. * Velleius Paterc. lib. 11. cap. 99.† & Spartianus in *Severo*, cap. 2. Vere itaque Dionysius Halicarn. lib. xi. cap. 28. personam *Legati* omnium apud Romanos honoratissimam atque sacratissimam esse scribit, nec *magistratus* tantum potestatem ac vim, sed venerationem etiam habere *sacerdotis*. †

Quis proinde ex tota provincialium Magistratum iurisdictione, generaliter, vel specialiter mandari solita, solas legis actiones exceptas dixerit, caussarum

* Quo loco nihil movendum, tum auctoritate Asconii, tum quod de legatione cum mandato iurisdictionis coniuncta ibi agatur.

rum omnium maxime favorabiles? Nullas igitur Proconsule absente, aliterve impedito, adoptiones, manumissiones, emancipationes; tota provincia celebratas dices? An cui merum imperium ex causa absentiae mandari potuit, ei unius manumissionem servuli mandatam negabis? Verum tamen diserta, inquires, Marciani & Vlpiani verba, in *d. l. 2. § 1. & l. 3. D. de offic. Procos. & Leg.* id ipsum evincunt. Sed respondemus, nostrae illa sententiae nihil quidquam officere, id quod tota orationis series *dd. 11.* abunde ostendit, ubi postquam de legis actione Proconsulis urbem egressi Marcianus egisset, talem Legato potestatem non competere subiicit, utpote cui non ante mandari iurisdictio cum effectu possit, quam in sui magistratus provincia, *l. 4. § ult. & l. 5. D. eod.* Atque hanc eandem sententiam Pauli esse in *d. l. 17. § 1. D. de manum. vind.* non solum ex *d. l. pr.* verum etiam ex Vulgata, Haloandrina, aliisque editionibus constare puto.

Atque haec de *tutoris* etiam *datio* intelligo, quae in provinciis ex Lege Iulia & Titia a solis celebrari magistratibus primum potuit, eorumve speciali mandato a Legatis, *l. pen. D. de offic. Praef.* non mandatariis aliis, *l. 8. pr. D. de tut. & cur. dat.* postea vero Oratione effectum D. Marci, ut sine speciali etiam mandato a Legatis, ordinariam iurisditionem adeptis, dari tutor posset, *l. 1. § 1. D. de Tutor. & cur. dat.* salvo interim iure veteri in *l. 6. § 2. D. de tutel.* quae de Magistratibus agit ordinariis, eorumque propria iurisditione, non vero de Legatis, eorumque mandato speciali. Conf. *l. 12. § 1. D. de iudic. iunc. l. 12. D. de offic. Procos. & l. 1. § 11. D. ad Sc. Turp. l. 1. § 4. D. de susp. tut. iunc. l. 4. pr. D. de off. ei. cui mand. iurisd.*

CAPUT VI.

*Verba Scaevolae in l. ult. D. de flumin.
sive emendatione exponuntur.*

Maris, litorum, fluminumque usum Iure Gentium publicum esse, ignorat nemo. Unusquisque igitur aedificando in mari, litore, aut flumine, sibi iure acquirit, modo usus publicus deterior non fiat, cuius rei notio ad Praetorem pertinet, *l. 24. D. de damno inf. iunc. l. 3. § 1. D. ne quid in flum. publ. & l. 50. D. de acqu. rer. dom.* Huic doctrinae, tam certa Iuris ratione subnixae, verba Scaevolae in *l. ult. D. de flumin.* ex vulgata omnium librorum lectione, contrariari putat Noodtius *lib. iv. Prob. cap. 1. Quaesitum est; an is, qui in utraque ripa fluminis publici domus habeat, pontem PRIVATI IURIS facere potest? respondit, non posse.* Mendi ex iis postulat Noodtius *ta privati iuris*, reponitque *privato iure, i. e. privata auctoritate*: caussatus aedificatum in publico flumine privati utique iuris esse, si modo publice impetrata facultas aedificandi fuerit, *d. l. 50. D. de acqu. rer. dom.* Ita ille. Forte autem in proposita facti specie id unum apud Scaevolam quaeritur; an domuum utraque in ripa, alveique adeo intermedii dominus, iure sui domini, pontem in flumine iuris privati, i. e. suo subiectum dominio, extruere possit? Quod negat Iurisconsultus, non alia opinor ratione, quam quod publicus fluminis usus extructo ponte fiat deterior, locumque interdictio faciat, *ne quid in flumine publico, ripave eius facias; ne quid in flumine publico, ripave eius immittas, quo statio iterve navigio deterior*

terior fit, Ulpianus *l. i. pr. § 14. seqq. D. eod.* Eandem rationem prohibitaē in publico aedificationis, & nominatim extruendi pontis, reddi video in *l. 2. § 33. D. ne quid in loc. publ.* ubi Ulpianus: *Scio tractatum, an permittendum sit specus & PONTEM per viam publicam facere? & plerique probant, interdicto eum teneri: non enim oportere eum DETERIOREM viam facere.* Neque alius videtur verborum sensus eundem apud Ulpianum in *l. 24. D. de damn. inf. Fluminum publicorum communis est usus, sicuti viarum publicarum & litorum. In his igitur PVBLICE licet cuilibet aedificare, & destruere, dum tamen hoc sine incommodo cuiusquam fiat.* Particulam *publice* Noodtius praeunte Baldo interpretatur *publica auctoritate*, quo significatu & aliis in Iure locis ait occurrere. Mihi secus videtur: non quod negem, eo etiam sensu usurpari particulam posse; sed iis, quae laudat Noodtius, Iuris locis ita non adhiberi, est quod contendo. In nostra certe *l. 24. de publice* nihil esse aliud videtur, quam publico & communi omnium iure, uti in *l. 116. § 1. D. de reg. iur. iunc. l. 51. § pen. D. de fideiuss. & l. ult. C. de in integ. restit. minor.* & apud Terent. in *Phorm. act. II. sc. III. vers. 65.* Intelligitur autem hoc loco *Ius Gentium*, quo istae res censentur, uti etiam diferte testatur Scaevola, eodem unde excerpta est *l. ult. D. de flumin.* libro quinto Responsorum, in *l. 4. D. ne quid in loc. publ. In litore, inquit, Iure Gentium aedificare licere, nisi usus publicus impediret.* Reliqua ad illustrationem materiae pertinentia ab erudito anonymo nuper admodum occupata vidi in *Miscell. Observ. vol. III. tom. I. p. 114. seqq.* Quare actum non agam.

41632 &

14 LECTIO, IVRIS CIV.

CAP. V. T. VII.

Receptam lectionem in l. 13. § 1. D. de pign. act. defendi posse.

IN *commodato* levissimam, in *pignore* levem duntaxat culpam regulariter venire norunt iurones. Ulpianus autem eandem utroque in contractu exigere videtur, *d. l. 13. § 1. Venit, inquit, in hac actione (pigneratitia) & dolus & culpa, ut in commodato; venit & custodia: vis maior non venit.* Missis Accursii, Contii, aliorumque conciliationibus, dudum explosis, de ratione emendationis agam, sive mutationis, ab Io. Niellio * quondam tentatae, in *Diff. feud. III. § ult. ad lit. k. p. m. 47. seq.* & ab Illustri ICto, Ger. Nooldtio eruditis postea argumentis illustratae, *lib. I. Prob. cap. 4.* denique adversus Waechtleri crisin in *not. ad Prob. d. l. ab eodem de novo confirmatae lib. IV. Prob. cap. 3.* & nuper adeo in *Misc. Obs. vol. III. tom. I. p. 122.* ab Anonymo, Viro

* Eruditissimus hic juvenis Velsa^x oriundus, exeunte saeculo XVI. Marpurgi operam Iuris navans, post instituta inter commilitones privatarum disputationum exercitia, nequaquam spernenda, Iuris tum Civilis, tum Feudalis, illustrandi causa, repentina morte, annos vix quinque & viginti natus, Cassel. oppressus, maximas orbis eruditi spes destituit anno 1597. V. id. Iaq. Postumorum eius operum duobus tomis in 4. tres, quantum novi, editiones in Germania exierunt, Marpurgi & Francofurti. Atque haec, ne quis de Niellio eiusque scriptis, dubitationem nescio quam porro inicit, monere studiosos volui. Tres vero coniecturas de *l. 13. § 1.* Niellius proposuit. Rem omnem ipsiusmet verbis repraesentabo: *Constat, inquit, in commod. venire ex contractus natura culpam levissimam: in pignore levem tantum, d. § 2. (l. 5. commod.) & d. § 5. (l. 9. de*

Viro Doctissimo, contra postumas Waechleri notas
ex professo defensae.

Meam de hac re sententiam paucis abhinc annis
dixi in adnotationibus ad Chassanaei Paratitla Insti-
tutionum, tit. qu. mod. re. contr. obl. p. 176. seqq.
Quia enim *culpa*, *custodiae*, & *diligentiae* vocabu-
la promiscue fere a Iureconsultis adhiberi noveram,
intelligenda pro indole negotii, de quo agitur, se-
cundum certas hac de re in l. 5. § 2. D. Commod. re-
gulas: iccirco in d. l. 13. § 1. utramque vocem *cul-
pae* & *custodiae*. in genere usurpatam credidi pro ea,
quam singuli horum contractuum exigunt, *maiori*
nempe in commodato, *minori* in pignore. Neque in-
frequens in Iure id esse, Veterum locis in medium
adlatis ostendi. Verbi causa ad *culpam* quod attinet
simpliciter positam pro *levissima*, Pomponius in l.
16. D. de condict. furt. non facile ultra CVLPAM
teneri commodatarium scribit. Pariter Vlpianus in
l. 8. § 3. D. de precar. eum, qui precario rogavit,
solum dolum; qui vero commodatum suscepit, non
tantum dolum, sed etiam CVLPAM praestare. De
negotiorum quoque gestione is quem laudavi Pom-

B 5

ponius

de reb. auct. iud.) ratio expressa d. § 2. quod pignus utriusque
gratia contrahatur, commodatum plerumque accipientis tantum.
Quid igitur magis rationi & textibus Iuris contrarium dici po-
tuisse, quam quod dicitur in d. § 1. venire in act. pignor. &
custodiam, id est, culpam levissimam, non tantum dolum &
culpam (levem) ut in commodato: quasi in hoc contractu (se-
cus quam in pignore) ea tantum culpa praestanda sit. Non du-
bito incuria librarii pro AT repositum VT: (facilis fuit lapsus
ob harum litterarum similitudinem) vel, VT, a non intelli-
gente comparationis rationem, adiectum: vel denique transpo-
sitionem esse verborum, VT IN COMMOD. quae legi debent
post verbum CUSTODIA: cum scilicet pignus ultro datur credi-
turo absque pignore; de quo casu & Cui. 19. obs. 24. hunc
§ accipit, cuius tamen difficultates non solvit. &c.

ponius ita habet, l. 11. D. de negot. gest. Si negotia, inquit, absentis & ignorantis geras, & *CULPAM* & *dolum* praestare debes. Sed Proculus interdum etiam casum &c. De custodia, pro levis tantum culpa praestatione, ita Caius in l. 35. § 4. D. de contrah. emt. Si res vendita per furtum perierit, prius animadvertendum erit, quid inter eos de *CUSTODIA* rei convenerat: si nihil adpareat convenisse, talis *CUSTODIA* desideranda est a venditore, qualem bonus paterfamilias suis rebus adhibet. Quo sensu & in l. 19. C. de pignor. accipi nec ipse Noodtius diffitetur. Vocabulum denique *diligentiae* eodem levis culpa significatu usurpari, ex Vlpiano discimus, l. 47. § pen. D. de Legat. 1. ubi in re legata non solum dolum ab herede, & culpa levis, verum & *diligentia* praestari dicitur; quum tamen nihil certius sit, quam ob mutuam heredis & legatarii ex testamento utilitatem, ad levem duntaxat culpam heredem teneri; quod etiam diferte docet Africanus in l. 108. § 12. D. eod. Adde Vlpianum in d. l. 5. § ult. D. commod. ubi in vehiculo *commodato*, vel *locato*, verius esse ait, & dolum, & culpam, & diligentiam, & custodiam, praestari debere. Ita quoque Imperator § 2. & § ult. Inst. quib. mod. re contr. obl. in pignore non minus quam in commodato exactam *diligentiam* requiri ait. Quid? in § 5. Inst. de locat. cond. conductor ad talem teneri *custodiam* dicitur, qualem *diligentissimus* paterfamilias rebus suis adhibet. Quid vero vel tironi notius est, quam *levem* duntaxat culpam a conductore exigi? Alia nunc loca accumulare superfedeo, quum vel sola l. 23. D. de reg. iur. omne hic dubium eximat.

Quod vero tum Noodtius, tum ipsius Defensor, in primis contra Waechterum urgent: si quando pignoris obligatio eum ea, quae ex commodato venit,

nit, comparetur, *custodiae* & *diligentiae* vocabula proprie accipi & ex arte, pro maiori illa & accuratiorē, cuius neglectus *levissimam* in culpam incidit; probari mihi adhuc non potuit, immo alia omnia ex variis Veterum locis constare puto. Adscribam Caii & Pauli verba in *l. 2. § 1. & in l. 3. D. de peric. & comm. rei vend.* ubi venditorem non minus quam commodatarium ad *custodiam* & *diligentiam* obligari dicunt. *CVSTODIAM*, inquit Caius, *ante admetiendi diem, qualem praestare venditorem oporteat, utrum plenam, ut & DILIGENTIAM praestet, an vero dolum dantaxat? videamus. Et puto eam DILIGENTIAM venditorem exhibere debere, ut fatale damnum, vel vis magna, sit excusatum.* Paulus subiicit: *CVSTODIAM autem venditor talem praestare debet, quam praestant hi, quibus res commodata est, ut DILIGENTIAM praestet exactiorem, quam in suis rebus adhiberet.* Simili omnino ratione commodatarii & fullo- nis obligationem Imperator comparat, & utrumque ad *custodiam* teneri scribit, § 16. *Inst. de oblig. ex del.* *Vt fullo, inquit, mercedem accipiendo CVSTODIAM praestat, ita is quoque, qui commodatum utendi causa accepit, similiter necesse habet CVSTODIAM praestare.*

Atque ex his omnibus liquido adparere olim arbitrar, nulla Vlpianum emendatione, in *d. l. 13. § 1.* indigere. Firmabant coniecturam Basilica *lib. xxv. tit. 1. p. 6. tom. iv.* Vlpianum *d. l.* hac paraphrasi illustrantia: *Ἀπαιτεῖ ἡ περὶ τῆ ἐνεχούρου ἀγωγῆ δόλον, καὶ βαθυμίαν, ὡς ἡ περὶ τῆ ἐν χρήσει δοθέντος ἀγωγῆ, καὶ ἡ περὶ φυλακῆν ἀγωγῆ· οὐ μὲν καὶ ἡ μείζων βία κατὰγεται εἰς αὐτήν.* Plenius Fabrotto ita convertit Waechterus in *not. ad lib. 1. Prob. cap. 4. Actio pignoratitia exigit dolum & negligentiam, sicut actio*
com-

38 LECTIO. IVR. CIV.

*commodati, & actio de custodia: * non igitur & vis maior in eam deducitur.* Non ἀλλὰ, sed ὅς Graeci reddunt τὸ ut, vel quemadmodum in nonnullis Pandectarum codicibus est, *sicut*, notante Alberico, veteri interprete, de quo Gothofredus ad *h. l.* Et ita quoque Caius in *l. 18. D. commod. sub fin. princ. ut ita*, inquit, *culpa fiat aestimatio, SICUT in rebus pignori datis & dotalibus aestimari solet.*

Quamquam vero haec dicta adferendae *h. l.* lectioni sufficere videantur, tamen Ulpiani verbis paullo accuratius inspectis, eorum mihi sensus unice ex iis, quae proxime antecedunt, pendere iam videtur. Sunt autem haec: *Si, cum venderet creditor pignus, convenerit inter ipsum & emptorem, ut si solverit debitor pecuniam pretii emptori, liceret ei recipere rem suam: scripsit Iulianus, & est rescriptum, ob hanc conventionem pignoratitius actionibus teneri creditorem, ut debitori mandet ex vendito actionem adversus emptorem: sed & ipse debitor aut vindicare rem poterit, aut IN FACTVM ACTIONE adversus emptorem agere.* Intempestivam crisin Ant. Fabri, postremam periodum, in Basilicis omissam, ceu tribonianismi suspectam, una litura inducentis, dudum refellit Vlr. Huberus in *Eunom. Rom. ad h. l. p. 540.* Ceterum conferendus hac de re Marcianus in *l. 7. pr. & § 1. D. de distract. pign.* ubi haec eadem ex Iuliano species proponitur, in qua praeter pignoratitiam contra creditorem, tres actiones aliae debitori, pignoris domino, tribuuntur; una realis, duae per-

* Forte autem interpret Græcus omissio τῷ venit in latino exemplari legit & custodia; vel ita distinxit: *ut in commodato venit, & custodia;* depositum intelligens. Hinc enim profecta videri possunt erronea haec: καὶ ἡ περὶ Φυλακῆν ἀγωγὴ, pro καὶ ἀπαιτεῖ Φυλακῆν; quod Waechleri diligentiam fugisse miror.

personales; *directa* scilicet venditi ex cessione, & actio *in factum*, sive *utilis* venditi, cessione non facta. Et de hac ipsa actione, quam in proposita specie, contra emtorem pignoris, debitori competere Vlpianus scribit, verba *ἀμέως* sequentia unice capienda existimo: *Venit autem in HAC ACTIONE & dolus & culpa, ut in commodato; venit & custodia: vis maior non venit.* Comparatur itaque haec actio, ad praestations effectum quod attinet, cum actione commodati: & merito. Emtor enim rei pigneratae, a creditore iure venditae, verum dominium quamvis revocabiliter adquisiverat, ac proinde inter alios dominii effectus utendi quoque facultatem erat nactus. Quia autem pretio recepto, secundum conventionem, rem restituere debitori debet, eandem scilicet speciem, & non factam deteriorem; sane si quid in re datum damni fuerit, instar commodatarii, de dolo, lata, levi, & levissima culpa debitori tenebitur: quum alioquin creditor, ius utendi per se non habens, de levi tantum culpa obligetur. Non itaque de ordinaria actione pigneratitia, uti visum haecenus, sed illa reali, vel personali, directa vel utili, memorato casu prodita, Vlpianus *d. § 1.* intelligendus est. Perperam etiam Basilicorum auctores *d. l.* omissa illa principii clausula, verba *§ 1.* & ne haec quidem incorrupta, uti diximus, subiecerunt. Ita autem pulcherrime & suum Vlpiano sensum, & suam receptae lectioni auctoritatem salvam puto.

CAPVT VIII.

*Conciliantur l. 15. §. ult. l. 16. & l. 17.
pr. D. de usufructu.*

Quod de sectis philosophantium Grotius dixit, unam earum omne verum non pervidisse, nullam tamen non aliquid ex vero: idem si de Iuris Interpretum ad has leges commentis praedicavero, nihil forte a vero alienum dixisse videbor. Non repetam quae contra Struvium & Schilterum Reinoldus in *Var. cap. 16.* contra Galvanum, Gothofredum, & Noodtium Ampl. Bynkershoekius *lib. 1. Obs. cap. 11.* quae denique contra Huberum Cl. Trotzius in *praef. ad Opus. Iac. Gothfr. p. 28.* erudite monuerunt.

Id dicam, servata omnium codicum perpetua lectione, Ulpiani Paulique verba in *dd. 11.* exponi satis commode, ut consonantia posse. Primum tres species distinguendas puto: *unam* Ulpiani initio *d. §. ult. l. 15.* de servitute fructuario noxia: *alteram* eiusdem Iurisconsulti, & Pauli, *d. l. sub fin. & l. 16.* de servitute usufructus causam non adficiende, ac proinde innoxia: *tertiam* denique Ulpiani in *l. 17. pr.* de mortuo in fundum fructuarium inferendo.

Ad speciem *primam* refero haec Ulpiani, ineunte *§. ult. d. l. 15.* *Sed nec servitutem imponere fundo potest proprietarius, nec amittere servitutem: acquirere plane servitutem eum posse, etiam invito fructuario, Iulianus scripsit.* Verba *invito fructuario* ad omnia pertinere antecedentia arbitror, sensumque Iurisconsulti hunc esse: Proprietarium invito fructuario, vel imponendo servitutem, vel amittendo, *dete-*

deteriorem reddere usufructum non posse, meliorem acquirendo posse. Ipse etiam Vlpianus in l. 17. § 1. eod. hanc velut eorum, quae dixerat, summas, & regulam proponit: ne deteriorem conditionem fructuarii faciat proprietorius.

Speciem alteram in verbis Vlpiani d. § ult. fin. & Pauli in l. 16. eod. colloco: *Proprietatis dominus, ne quidem consentiente fructuario, servitutem imponere potest: nisi qua deterior fructuarii conditio non fiat; veluti si talem servitutem vicinia concesserit, ius sibi non esse altius tollere.* Agitur de servitute fructuario non noxia, quam a solo proprietatis domino imponi iure posse uterque Iurisconsultus tradit, manifesta Iuris ratione, quod proprietatis tantum causam eiusmodi servitus adficiat, non usufructus. Neque reperi ex Interpretibus, qui vere dissentiat, ad rem quod attinet: in verbis vero tum Vlpiani, tum Pauli, multum disputant. Mihi in utroque exponendo prae aliis Connari coniectura semper placuit lib. IV. *Comment. Iur. Civ. cap. III. § 13.* parenthesis velut circumscribentis verba intermedia, *ne quidem consentiente fructuario*, id est, eo etiam invito, secus ac in specie priori, uti diximus. Neque opus cum Charonda & Ruffardo *nec quidem* hic legere, quum promiscue hoc sensu utraque loquendi ratio passim sit obvia. *Ne quidem pro etiam non*, apud Ciceronem lib. VI. *ad Attic. epist. I. p. 1277. ed. Verb. in 8. NE ad Catonem QVIDEM provocabo.* Similiter in *Orat. pro Deiot. cap. 13.* & alibi. Vid. Hor. Turfellinus *de Partic. cap. CXXII. p. 672. seq. ibiq. Schwartzius.*

Ad Paulum porro quod attinet, satis quoque feliciter idem Connanus d. l. particulam *nisi* pro *dumtaxat* positam coniecit. Neque est, quod auctoritatem Veterum hic desiderari putet Huberus, in *Em. b. l.*

b. l. Etenim a Turnebo, ad Cicer. lib. II. de Legib. cap. 20. Giphario, de Partic. p. 148. Reinoldo d. l. exempla huius locutionis non pauca producta memini, quanquam non eiusdem omnia fidei, vel ponderis. Non ibo per singula, qui plerisque non utor: provoco autem ad Columellae locum, certae in libris editis, quantum vidi, lectionis, lib. VII. cap.

3. * *Quoniam saepe frigorum atque hiemis saevitia pastorem decipit, & eas oves interimit, quas ille tempore autumnii, ratus adhuc esse tolerabiles, non summovertat: quo magis etiam propter hos casus, NISI validissima, quae non comprehendatur hieme, novaque progenie repleatur numerus.* Geminum locum Ciceronis, dubiae fere scripturae, Criticorum nostrorum acumini commendo: lib. XVI. ad Attic. epist. I. p. 2007. ibiq. Victor. moriar, NISI facete. Et d. lib. I. de LL. cap. 20. ibiq. Davis. Hic NISI quod honestum esset, putavit bonum. Quod si quis pro nisi apud Columellam, & Paulum, ex regula geminationis existimet legendum non nisi, haud multum adverbosus; eoque minus, si ex eadem regula integra oratio hoc modo constituatur: *Non nisi si qua deterior fructuarii conditio non fiat.*

Supereft tertia species apud Vlpianum in d. l. 17. pr. quam de mortuo in fundum fructuarium inferendo conceptam esse diximus. Verba adscribo: *Locum autem religiosum facere potest consentiente usufructuario. Et hoc verum est favore religionis. Sed interdum & solus proprietatis dominus locum religiosum facere potest: finge enim, cum testatorem inferre, cum non esset tam opportune, ubi sepeliretur.* Duplicis argumenti haec species est; unum generale,

• Mendi tamen ex coniectura haec postulant Lambinus ad Cicer. de LL. lib. 3. cap. 20. & Gronovius ad Liv. lib. XXXIV. cap. 26.

Pauli

le, de inferendo quovis mortuo: speciale alterum de sepeliendo testatore, qui usumfructum legavit. *Priori* casu, ut locus fiat religiosus, fructuarii consensus requiritur, ne ei invito deterior conditio inferatur: *posteriori* autem, ne fructuarii quidem consensu opus esse Vlpianus ait; eandemque doctrinam, iisdem fere verbis, alio rursus loco, libro nempe xxv. ad Edictum, inculcat, in *l. 2. § 7. & 8. & l. 4. D. de religios.* conf. Paulus *l. 3. D. eod.*

Quia vero rei fructuariae substantia per exemptionem loci religiosi salva atque integra non servatur, iccirco contra rigorem iuris solo religionis favore utrumque obtinuisse Vlpianus scribit, *d. l. 17. pr.* Quo etiam refero formulas *magis esse, rationem habere, utilius esse*, apud eundem Vlpianum in *d. l. 2. § 7. & 8.* & apud Paulum in *d. l. 3.* Ceterum hic religionis favor multo maior in sepeliendo est testatore, quam extraneo alio; *naturaliter enim*, inquit Vlpianus *l. 4. D. de religios. videtur ad mortuum pertinere locus, in quem infertur.*

CAPUT IX.

Interpretatio Pauli in l. 7. pr. D. de capite minut.

VExatissima sunt haec Pauli verba in *d. l. 7. Tutelas etiam non AMITTIT capitis minutio, exceptis his, quae in iure alieno personis positae deferuntur.* Hinc foecunda emendationum seges, a Gothofredo, & Sim. van Leeuwen, *ad h. l.* notata. Conf. Noodrius & Schultingius *ad h. t.* Ingeniosa nuper coniectura Vir longe Doctissimus veram Pauli
C lectio-

84 LECTIÖN. IVR. CIV.

lectiönem restituere adgressus est; *admittit*, sive *amittit*, legendo pro *amittit*. Forte autem, quae antecedunt in l. 5. § *ult.* eiusdem Pauli ex eodem libro, & in l. 6. Vlpiani verba, emendationi huic quantumvis eleganti minus ~~favere~~ videbuntur. Loca integra, quia minus proluxa, subiicio: *Nunc respiciendum, quae capitis deminutione PEREANT: & primo de ea capitis deminutione, quae salva civitate accidit, per quam publica iura non INTERVERTI constat; nam manere magistratum, vel senatorem, vel iudicem, certum est. Nam & cetera officia, quae publica sunt, in eo non FINIVNTVR: capitis enim minutio privata hominis & familiae eius iura, non civitatis, AMITTIT. Tutelas etiam non AMITTIT capitis minutio.* &c. Mihi ab omni verborum correctiöne abstinendum videtur, tum ob constantem codicum lectiönem, tum auctoritatem scholiastae Graeci. Textus Basilicorum ex Vlpiano & Paulo ita habet, *lib. XLVI. tit. II. p. 154. tom. VI. καὶ τὰ ἰδιωτικὰ δίκαια, καὶ τῆς Φαμιλίας Φθειρεῖ, ἢ μὴν τὰς ἐπιτροπὰς. πλὴν τῶν ἀπὸ τῆ δυωδεκαδέλτε.* Verba scholiastae, *ib. p. 159. "Ουτε τὰς ἐπιτροπὰς ἢ κἀπιτις Φθειρεῖν δύναται δεμινυτίων, ὑπεξηρημένων ἐκείνων τῶν ἐπιτροπῶν, ὅσαι προσώποις καταφέρονται, τοῖς ἔσιν ὑπὸ ἀλλότριον δίκαιον, τῆτέσι τοῖς διαμείνασιν ὑπεξβοῖσις μέχρι τῆς τῆ πατρὸς τελευτῆς.* Vertit Fabrottus: *Privata & familiae iura perimit (capitis deminutio) non etiam tutelas. Exceptis his, quae deseruntur ex lege XII. Tabularum.* Versio scholiastae apud eundem: *Neque tutelas potest perimere capitis deminutio, exceptis illis tutelis, quae in iure alieno personis positae deseruntur; hoc est, quae remanserunt in potestate usque ad mortem patris.* Verba, ad quae potissimum haeserunt Interpretes, *in iure alieno personis positae,*

sitis, casu sexto^k absolute sumta, * nihil aliud hic significant, quam *pupillis non emancipatis*, quibus pater testamento non prospexerat, & quos iccirco in legitimam agnatorum tutelam ex XII. Tabulis transire necesse erat. Proprie enim tutela lege & ἀπέων deferri dicitur; dari autem, *legari, constitui*, vel testamento, vel a magistratu. Ita Paulus in nostra l. 7. dictae regulae consecutaria persequens, *igitur*, inquit *testamento DATI, vel ex lege, vel ex Senatusconsulto, erunt nihilominus tutores: sed LEGITIMAE tutelae ex duodecim tabulis intervertuntur*, &c. conf. l. 120. D. de verb. signif.

CAPUT X.

*Ab emendatione liberatur l. 42.
D. de verbor. signif.*

Vlpianus libro LVII. ad Edictum, de Praetoria iniuriarum actione agens, inter alia Iuris vocabula exponit *probrum*, cuius & Cicero eandem de iniuriis materiam persequens meminit in fragmentis lib. IV. de Republ. apud Augustinum de C. D. lib. II. cap. 9. Conf. l. 41. D. de ritu nupt. & Cl. Dukerus ad Opusc. de latin. Vett. l. 120. ubi Valla, alii- que Iuris verborum temerarii censores, in ordinem rediguntur. Verba Vlpiani: *Probrum & opprobrium: id est*, &c. Gul. Fornerius ad h. l. τὰ id est deminute ait

C 2 poni

* Graecus tamen Scholiastes, d. l. licet consentiens, dandi casu accepisse videtur: αἱ γὰρ ἀπὸ τῆς δωδεκάδικτης τοῖς ἐμμανκπᾶτοις ἔ καταφέρονται, διὰ τὴν γενομένην ἀυτοῖς κἀπιτικὴν δειμνωτῖονα. *Tutela enim ex XII. Tabulis non deferuntur emancipatis, propter capitis deminutionem, quam passi sunt: emancipatis scilicet pupillis.*

36 LECTIO. IVR. CIV.

poni pro *idem est*; uti contra *idem est* pro *id est*, in *l. 19. & 20. D. de action. emt.* nec non in *l. 45. & 46. D. pro soc.* quae etiam Cuiacii sententia est, *lib. ix. Observ. cap. 15.* aliis probata, aliis reiecta. Mihi in *d. l. 19. 20. & l. 45. 46.* quia ex diversis, vel Iurisconsultis, vel libris, sunt decerptae, a lectione Florentina recedendum non videtur: nostro autem loco in *l. 42.* ita forte constitui verba possent: *PROBRVM, id est, opprobrium.* Similiter apud Caium in *l. 233. D. eod.* pro & rescribendum *id est*, hoc modo: *SI CALVITVR, id est, moretur & frustretur.* Sed haec, quia levicula, obiter tantum, & ἵνα ἐν παρόδῳ.

Ad maiora pergimus. Sequitur apud Ulpianum: *Probra quaedam natura turpia sunt, quaedam civiliter, & quasi more civitatis: ut puta furtum & adulterium natura turpe est. Enimvero tutelae damnari, non natura probrum est, SED MORE CIVITATIS. Nec enim natura probrum est, quod potest etiam in hominem idoneum cadere.* Distinguit Iurisconsultus inter duplicis generis probrum; *unum* ex naturali, *alterum* ex civili iure, utriusque exemplis adiectis. Eadem fere apud Ciceronem legas *lib. III. de Offic. cap. 17.* Pariter in *titt. D. & C.* alia est conditio ob *turpem* causam, i. e. natura talem; alia ob *iniustam*, iure nempe civili. Ut ut vero clara haec & perspicua aliis, Noodtio tamen difficilia, & infeliciter haecenus exposita arguuntur, *lib. i. Probab. cap. ult.* Ipse velut a sciolo inserta e contextu relegat verba, *sed more civitatis*; ac si Iurisconsultus propositae divisioni unius tantum generis exempla subiecisset, non utriusque. Ita ille.

Equidem nota sunt, quae Waechtlerus *ad Prob. d. l.* iam olim monuit, ad cuius tamen dubia nihil, quod sciam, responsi usquam Auctor dedit. Ego quamvis Waechtleri expositionem procul habeam, nec

nec Noodtii tamen emendationi adfentire possum. Quod enim vult Noodtius, *tutela damnari*, neutro genere probrum esse, nec natura, nec more civitatis, mihi contra videtur. Neque enim verbum *damnari* de solo hic dolo, verum de lata etiam culpa accipiendum puto; adeoque nec de *iuris* tantum infamia, quae damnatos ob dolum sequitur, verum & de ea, quae *facti* dicitur, intelligendum esse, hoc fere sensu: furtum & adulterium, quia non nisi dolo committuntur, semper natura turpia & probra sunt; tutela autem damnari non ita semper natura probrum est; sed quia & lata ob culpam, ut suspectus damnari, ac removeri tutor potest, alioquin idoneus & vitae integer; idcirco more tantum civitatis hoc turpe habetur, siquidem Iure Civili lata etiam culpa pro dolo est, eaque damnati pudor apud viros graves non parum oneratur. Denique omnis dubii tollendi, firmandaeque lectionis huius causa, ex graeca integrae legis versione haec subiicio: ἡ κλοπή καὶ μοιχεία, φύσει ἀισχρὸν ἐστὶ, τὸ δὲ τῇ τατέλας καταδικασθῆναι, τῆτο ἔ φύσει ἀισχρὸν ἐστὶν, ἌΛΛ' ἜΘΕΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ, *lib. II. Basilic. tit. II. p. 46. tom. I.*

CAPUT XI.

Nihil quidquam in princ. Instit. de rer. div. mutandum videri.

REs humani iuris duplici fere modo Iurisconsulti partiuntur: uno generali in publicas & privatas, ut Caius in *l. 1. D. de rer. div.* altero speciali in communes, publicas, universitatis, nullius, & singulorum, ut Marcianus in *l. 2. D. eod.* Adpellatione generali rerum *publicarum* Caius tres species, a

38 LECTIO. IVR. CIV.

Marciano distinctas, communes, publicas, & universitatis, complectitur. Hunc sequuti sunt auctores Βασιλικῶν, *lib. XLVI. tom. III. num. I. p. 162. tom. VI. eorumque Synopsis p. 413. & Attaliata tit. II. sub init. in tom. II. Iur. Gr. Rom. p. 5.* Marciani vero divisione utitur Imperator, *pr. Inst. eod.* Et quamvis in fragmento Marciani *d. l. 2. D. eod.* nulla rerum publicarum a communibus distinctarum mentio nunc reperiatur; eas tamen ab ipso Iuriconsulto discrete connumeratas, ac nominatim expressas fuisse, vere iam olim Accursius coniecit, collatis quae eodem titulo sequuntur Marciani fragmentis, in *l. 4. & 6. nec non l. 7. D. de divers. tempor. praescr.* adiuncta denique auctoritate Iustiniani in *dicto princ.* Ceterum iste, quem dixi, hiatus in *l. 2. D.* si non ipso vitio compilatorum, certe antiquis Digestorum librariis imputandus videtur; quum in libris etiam Basilicis, eorumque scholiis, ita reperiatur, *d. lib. XLVI. tit. III. num. 2. p. 163.* ubi haec e Marciano repraesentantur: *Τίνα πάντων εἰσὶ, τίνα τῆς ὁμάδος, τίνα ἕδενός, τίνα τῶν καθ' ἑασον.* *Quaedam sunt omnium, quaedam universitatis, quaedam nullius, quaedam singulorum.*

Quumque e Marciano in *l. 4. D. eod.* Florentiae habeatur: *SED flumina pene omnia, & portus publica sunt:* in Basilicis *d. l. num. 3.* copulative haec efferuntur: *ΚΑΙ οἱ ποταμοὶ σχεδόν, καὶ οἱ λιμένες δημόσιοι εἰσὶν. ETIAM fluvii pene & portus publici sunt.* Quocum editio Accursiana convenit, *SED ET flumina &c.* Neque aliter scholiasta Graecus *d. l. p. 166.* Marciani verba expressit: *Τῶν πραγμάτων τὰ μὲν Φυσικῆ δικαίῃ κοινὰ πάντων εἰσὶ τὰ δὲ τῆς ὁμάδος, ἤτοι πόλεως ἑκάστης τὰ δὲ ἕδενός, κλείσα δὲ καθ' ἑασον.* *Rerum aliae naturali iure communes sunt omnium, aliae nullius, pleraeque singulorum.* Et paucis interiectis: *οἱ μὲν*

τοὶ

τοι ποταμοὶ πάντες σχεδὸν, καὶ οἱ λιμένες, πεβλικοὶ εἰσὶν, ἤτοι τῆς πολιτείας ἐκείνης, καθ' ἣν καὶ εἰσὶν. *Fluvii quidem omnes pene, & portus publici sunt, sive eius reipublicae, sub qua sunt.*

Vt ut vero cum verbis, *d. l. 2.* Graecorum conspirat ἐπιτομή, tamen quin Marcianus libro III: Institutionum, unde citata fragmenta in *l. 2. 4. 6. D. de rer. div.* & in *l. 7. D. de div. temp. praescr.* sunt descripta, non minus *publicarum*, quam *communi-um* rerum, promiscua nonnunquam adpellatione insuper habita, mentionem fecerit, ego quidem nullus dubito: tum propter manifestam Iuris utrasque inter differentiam, nulla ut puto probatione indigentem, proprietatis nempe & usus; tum propter diferta ipsius Marciani in *l. 4. § 1. D. eod.* & nostri denique Imperatoris verba, in *d. pr. Inst.* Ex integris enim veterum operibus, eodemque tempore, & ab iisdem architectis compositae sunt Institutiones, non minus, quam Digesta; secus ac volumen Basilicorum, aetatis non tantum recentioris, verum & rudioris. Et ut omnem dubitandi ansam studiosis praecidam, Theophili aequalis Iustiniani & συνεργῆ, ex Graeca paraphrasi adponam verba, *d. pr. Inst. de rer. divis.* Τίνα, inquit, Φυσικῶ δικαίῳ, ἤτοι *iure gentium*, ὡς προϊόντες Φήσομεν, κοινὰ πάντων ἐστὶ. ΤΙΝΑ ΠΟΤΒΛΙΚΑ· τίνα *universitatis*: τίνα ἀδέσποτα· πλείσα δὲ ὑπὸ τῶν καθ' ἑκάστων δεσποζόμενα. *Alia iure naturali, id est, iure gentium, ut postea dicemus, communia sunt omnium; ALIA PUBLICA; alia universitatis; alia nullius; pleraque in singulorum dominio.* Ex hisce iam patet, nihil causae fuisse Cl. Noodtio, Hotmanum fere sequuto, *lib. 1. Prob. cap. 7. & 8.* e verbis Imperatoris *d. pr. Inst.* eliminandi τὰ *quaedam publica*; vel emendandi, *quae eadem publica*: nec maiori specie alteram Hotmani

46 LECTIÖN. IVR. CIV.

coniecturam commendari posse, legentis: *quorum quaedam publica*, in *Comm. ad Inst. d. l.*

Antequam vero manum de tabula, non possum non de fragmento Marciani in *d. l. 6. D. de rer. divis.* lectorem admonere, minus illud accurate a Cl. Noodtio *sub fin. d. cap. 8. cum l. 4. § 1. D. eod.* fuisse coniunctum, ac si de fluminum iure utrobique ageretur; quum tamen in *d. l. 6.* de folius iure maris & litorum tractetur, non fluminis; quemadmodum & quae antecedit *l. 5.* & praeterea apertissima Iuris ratio evincit, & a Neratio in *l. 15. D. de adqu. rer. dom.* diferte traditur, iunc. *l. 14. D. eod.* Conf. *Basilica lib. L. tit. 1. num. 14. & 15. p. 605.* Me itaque auctore fragmenta illa Marciani, ex libro III. Institutionum decerpata, hoc forte ordine recte collocabuntur; *Quaedam naturali iure COMMVNIA sunt omnium, quaedam PVBLICA, quaedam universitatis, quaedam nullius, pleraque singulorum: quae variis ex causis cuique adquiruntur.* *L. 2. pr. D. de rer. div. Et quidem naturali iure, omnium COMMVNIA sunt illa: aer, aqua profluens, & mare, & per hoc litora maris.* *L. 2. § 1. eod. In tantum, ut & soli domini constituentur, qui ibi aedificant; sed quamdiu aedificium manet; alioquin aedificio dilapso quasi iure postliminii revertitur locus in pristinam causam, & si alius in eodem loco aedificaverit, eius fiet.* *L. 6. pr. eod. Nemo igitur ad litus maris accedere prohibetur piscandi causa; dum tamen villis, & aedificiis, & monumentis absteatur, quia non sunt iuris gentium, sicut & * mare: idque & Divus Pius piscatoribus Formianis, & Capenatis, rescripsit.* *L. 4. pr. eod. Sed flumina pene omnia, & portus, PVBLICA sunt.*

* Forte legendum: est. Schol. Basilicorum *d. l. ἀσπιρ ἢ θάλασσα*, sicut mare. ✕

sunt. L. 4. § 1. eod. Si quisquam in fluminis PUBLICI diverticulo solus pluribus annis piscatus sit, alterum eodem iure uti prohibet. L. 7. D. de div. temp. praefcr.

CAPVT XII.

Verborum Pomponii in l. 30. § 3. D. de adqu. rer. dom. constans lectio defenditur.

AIt Pomponius: *Alluvio agrum restituit eum, quem impetus fluminis totum abstulit. Itaque si ager, qui inter viam publicam & flumen fuit, inundatione fluminis occupatus esset, SIVE PAVLLATIM OCCVPATVS EST, SIVE NON PAVLLATIM, sed eodem impetu, recessu fluminis restitutus ad pristinum dominum pertinet. Flumina enim censitorum vice funguntur, ut ex privato in publicum addicant, & ex publico in privatum. Itaque, sicuti hic fundus, cum alveus fluminis factus esset, fuisset publicus; ita nunc privatus eius esse debet, cuius antea fuit.* Non immorabor illustrandae certae Iuris doctrinae, de observando discrimine inter agrum ad tempus inundatum, sive aquis tantum coopertum, agri forma non mutata; & inter agrum, pristina facie penitus extincta, in novam alvei speciem conversum, l. 1. § 9. D. de flumin. & l. 10. § 2. D. quib. mod. ususfr. amitt. Inter omnes enim Interpretes convenit, prioris generis agrum eius manere, cuius fuerat, aquisque subsidentibus eodem quo antea iure censi; posterioris vero generis fieri publicum, ita ut derelictus postea, non ad pristinum dominum, sed vicinos utriusque ripae possessores pertineat.

Quia vero tres diversae species ex d. l. 30. § 3. l. 7.

C 5

§ 5.

à flumine

28 LECTIO. IVR. CIV.

§ 5. *D. de adq. rer. dom.* & § 23. *Inst. de rer. divis.* confundi vulgo solent, de iis unum alterumque observatione non indignum, in gratiam studiosorum adscribere constitui.

Et primum quidem in *d. l. 30. § 3.* haec Pomponii: *sive paulatim occupatus est, sive non paulatim, rapēdēci* vulgo comprehensa, Cl. Noodtius *lib. 1. Probab. cap. 1.* cetū glossam reiicienda censuit, reprehensus propterea a Waechtlero *ad Prob. d. l.* qui, etsi recte salva Iuris doctrina retineri ea posse sc̄mbit, in eo tamen videtur lapsus, quod verba quae sequuntur, *sed eodem impetu*, a prioribus separata cum reliquis coniunxerit; quum tamen totius orationis *συναφή*, & argumentatio Pomponii, satis ni fallor evincant, eādem illa *rapēdēci* concludenda esse, hoc modo: *Itaque, si ager, qui inter viam publicam & flumen fuit, inundatione fluminis occupatus esset (sive paulatim occupatus est, sive non paulatim, sed eodem impetu) recessu fluminis restitutus ad pristinum dominium pertinet.* Ita in casu, quem vocant *inundationis*, alveum flumine eundem servante. Aliud vero iuris est, si propter rapidum fluminis cursum, longo tempore, per alluvionem proprie dictam, quae mutato fit paulatim alveo, occupatus ager ulteriori fundo accreverit; hunc enim dominium mutare, & ne post recessum quidem fluminis priori possessori restitui Alfenus respondit, *l. 38. D. de adq. rer. dom.* Conf. Gordianus *l. 1. C. de alluvion.*

Alterum est de sensu verborum Caii, in d. l. 7. § 5. vix esse, ut stricta iuris ratio obtineat. Integra legis verba adposui: Quod sitoto naturali alveo relicto, flumen alias fluere coeperit: prior quidem alveus eorum est, qui prope ripam praedia possident, pro modo scilicet latitudinis cuiusque praedii, quae (latitudo) prope ripam sit; novus autem alveus eius iuris esse inci-

incipit, cuius & ipsum flumen, id est, publicus iuris gentium. Quod si post aliquod temporis ad priorem alveum reuersum fuerit flumen, rursus nouus alueus eorum esse incipit, qui prope ripam eius praedia possident. Cuius tamen totum agrum nouus alueus occupauerit, licet ad priorem alveum reuersum fuerit flumen; non tamen is, cuius is ager fuerat, STRICTA RATIONE quidquam in eo alueo habere potest: quia & ille ager, qui fuerat, desit esse, amissa propria forma; & quia vicinum praedium nullum habet, non potest ratione vicinitatis ullam partem in eo alueo habere. SED VIX EST, VT ID OB-TINEAT.

Ex tribus Accursii coniecturis primam probo, utilitatem nempe iuri stricto a Caio praeferrere: hoc enim & genuina verborum significatio, & tota orationis series, & auctoritas denique Graecorum, attestantur; quemadmodum ex scholiaste Theophili dudum Fabrotus monuit, ad d. § 23. Instit. & ex Basilicis Waechterus, lib. L. tit. I. num. 7. p. 604. tom. VI. In alia vero omnia Cl. Noodtius d. l. transiit, altera Accursii coniectura adoptata, ita distinguens: *utrum aliquo modo adpareat primi agri qualitas, an non adpareat.* Sed quum palam sit, agro in alveum conuerso, quae species est d. l. 7. § 5. primam eius qualitatem simul immutari atque extinguere, ultro sequitur, alteram istam distinctionem a mente Caii alienissimam esse. Denique nec fortiori tibi sine tertia Accursii expositio suffulta est, interesse existimantis, *utrum aqua cum impetu recesserit, nec ne?* hanc enim distinctionem unice ad casum inundationis, de quo in d. l. 7. § 6. non mutati alvei pertinere, quivis facile intelligit.

Tertium denique, hic monendum, ad illustrationem d. § 23. pertinet, in quo Cl. Noodtius d. l. Tribonianum con-

consulto delevisse ait verba finalia *d. l. 7. § 5. Sed vix est, ut id obtineat*; ne scilicet quis imprudentior, contra Caii mentem, aliam esse causam aequitatis, aliam stricti iuris, suspicaretur. Contra vero Waechterus in *not.* sententiam Caii ab Imperatore in pauciores tantum lineas contractam putat, omissis quoque verbis, *stricta ratione*. Mirum sane est, eiusmodi quid excidere tam acutum cernentibus potuisse, quum vel obiter Caium inspicienti non possit non liquere, verba *d. § 23. Instit. de parte agri in alveum conversa ex priori membro d. § 5. l. 7.* descripta esse; posterius vero membrum, ubi de toto agro in alveum mutato Caius agit, strictamque rationem vix obtinere ait, a Iustiniano prorsus omissum fuisse: uti saepe aliis Institutionum locis factum novimus: verbi causa in *§ 25. eod. tit. iuncto eodem Caio in l. 7. § 7. D. de adqu. rer. dom.*

CAPVT XIII.

Scripturam l. 5. § 4. D. de his, qui effud. vel deiec. probam rectam videri.

QVum publice utile sit, sine metu & periculo per itinera commeari, summa cum utilitate Praetor edixerat, se dupli actionem laeso daturum in coenaculi habitorem; sive ipse, sive alius inde quid effuderit, vel deiecerit, *l. 1. pr. & § 1. & 9. D. de his qui effud. vel deiec. iunc. l. 6. § 2. D. eod.* Ceterum, si de ipsius facto habitatoris constet, electio laeso dabitur, utrum ex hoc Edicto, an ex Aquiliae capite tertio experiri malit, *l. 31. D. ad L. Aquil.* Atque secundum hanc distinctionem verba Ulpiani capienda puto, in *d. l. 5. § 4.* ubi de utraque actione

actione agitur, *L. Aquiliae ex facto proprio, & honoraria* ex alieno: sed habitator conventus hac posteriore regressum contra deiectorem habet, instituta vel in factum, vel locati actione. Verba Ulpiani haec sunt: *Cum autem L. AQUILIAE ACTIONE propter hoc quis condemnatus est; merito ei, * qui ob hoc quod hospes vel quis alius de coenaculo deiecit, IN FACTVM dandam esse Labeo dicit adversus deiectorem: quod verum est. Plane si locaverat deiectori, etiam EX LOCATO habebit actionem.* In Basilicis *lib. LX. tit. IV. p. 119. tom. VII.* breviori oratione, sed minus accurate, ita haec efferuntur: *Και καταδικασθέντες τῷ Ἀκουιλίῳ ἔχουσι κατὰ τῶν βίβλων ἐν Φάκτιμ, ἢ τὴν ἐπὶ μισθώσεως ἀγωγὴν, ἐὰν ἐμίσησαν αὐτοῖς. Et condemnati Aquilia habent adversus deiectores actionem in factum, vel locati, si eis locaverint.* Quae verba *p. 126.* scholiastes ἀνώνυμος, (quem ex Waechleri *notis ad edit. prim.* Noodtius postea *lib. I. Probab. cap. 10. fin.* Cyrillum vocavit,) errore Basilicae compilationis inductus, de utili Legis actione, veri incertus sic interpretatur: *Ἦγεν τῇ ἐν Φάκτιμ τῷ βυτιλίῳ Ἀκουιλίῳ πῶς δὲ καταδικάζονται τῷ Ἀκουιλίῳ, καὶ ἔ τῇ ἐν τῷ παρόντος νόμῳ ἐν Φάκτιμ; Hoc est in factum UTILIA AQUILIA. At vero, qua ratione hoc ita fit, ut damnetur lege Aquilia, non ex hoc Edicto in factum actione?* Longe vero alia mens nostri Iurisconsulti, uti partim iam ostendimus, & praeterea ex iis, quae Ulpianus adiecit, constare potest. Etenim *in factum actio*, contra deiectorem instituenta, sane ex hoc Edicto non est, verum ex interpretatione Aquiliae Legis; si neque corpore, neque corpus laesum, damnum tamen datum est: veluti hoc casu, quo habitator ex Edicto conventus, dam-

nī

* Vid. Baudoza, & Charondas *ad h. l. Cuiac. ad § 1. de obl. qu. ex del. Leoninus lib. III. cap. 18. & Bynkersh. lib. I. cap. 13.*

46 L E C T I O N . I V R . C I V .

ni ab hospite suo dati, in duplum condemnatus est. Vid. § ult. *Inst. de L. Aquil.* & l. 33. § 1. *D. eod.* Et ita quidem, si gratis hospes receptus sit: quod si pacta mercede, ex locato hoc damnum inquilinus persequetur, Vlpiano auctore, in *d. l. 5. § 4.*

Ex his itaque patet, Vlpiani mentem, nec ab auctoribus Βασιλικῶν, eorumve scholiastis, satis recte perceptam fuisse; nec Cl. Noodtii censuram, Vlpianum reprehendentis, quod memoriae forte lapsu actionem L. Aquiliae pro in factum actione nominaverit, valde probabilem videri: aberrasse denique & Waechlerum non semel; primum, quod a Praetore nonnunquam ob aequitatem dari ait actionem in dominum potius, quam habitatorem, perperam citata *d. l. 5. § 2.* eamque porro actionem non ex Edicto esse, sed ex Aquilia lege directam: denique in factum actionem, contra deiectorem ab inquilino instituendam, ex Edicto esse *de effusis*, &c. Omnia perquam mendose, ita ut refutatione opus non habeant.

C A P V T X I V .

Trium locorum lectio in doctrina de pignoribus vindicatur, atque exponitur, l. 5. pr. D. qu. mod. pig. solv. l. 23. C. de pignor. & l. 2. C. de remiss. pign.

Actum non agam, nec litem de pignoris per pactum solutione, ipso iure, an per exceptionem? inter eruditos dudum peroratam; nunc vero principum Iurisconsultorum calculo, Civile inter & Praetorium ius apte distinguendum, tantum non decisam, denuo contestabor. Videri possunt, quae post superioris saeculi Interpretes, novissime hac de re sunt commentati, Noodtius in *Prob. lib. II. cap. 8. &*

8. & lib. iv. cap. 10. Waechterus *ibid. in not.* & qui inter praecipuos huius controversiae iudices censeretur, eruditus anonymus in *Miscell. Observ. vol. III. tom. II. p. 279. seqq.* Mihi iam constitutum est, trium, quos vocant, textuum receptam scripturam partim a crisi, ut videtur, supervacua, partim ab interpretatione minus congrua liberare, initio a verbis Marciani sumto, in *d. l. 5. pr. qu. mod. pig. vel hyp. solv.* sunt autem haec: *Solvitur hypotheca, & si ab ea discedatur; aut paciscatur creditor, ne pecuniam petat: nisi si quis dicat pactum interpositum esse, ut a persona non petatur. Et quid si hoc actum sit, CVM FORTE ALIVS HYPOTHECAM POSSIDEBIT? Sed cum pactum conventum exceptionem perpetuam pariat, EADEM (&) in hoc casu POSSUNT dici, ut & ab hypotheca discedatur.* Duas hic emendationes tentat Noodtius *dd. II.* primo enim eliminat ceu spuria, *cum forte alius hypothecam possidebit*: deinde pro *eadem possunt dici* mavult *eadem* (sc. exceptione) *potest dici.*

Vt vero de ingenuitate lectionis receptae constet, age tres modos solvendi pignoris cum Marciano distinguamus: *unum* si specialiter ac nominatim convenierit, *ne hypotheca petatur*; quod indicatur his verbis, *si ab ea discedatur*: *alterum*, si generaliter in *rem* pacti sint, *ne pecunia petatur*; extincta enim obligatione principali, pignus ut accessorium solvatur necesse est: *tertium* denique, si pactum conventum sit specialiter, in *personam* duntaxat debitoris principalis, *ne pecunia ab eo petatur*; alio forte, creditoris permisso, hypothecam possidente: quo tamen casu eatenus ab hypothecae non minus, quam ipsius debiti, petitione simul discessum esse Martianus scribit. Quum enim perpetua exceptio isthoc ex pacto debitoris personae competat, quis negaverit
extra-

48 LECTIO. IVR. CIV.

extraneo hypothecae possessori exceptionem eandem prodesse? siquidem principalis debiti actione cessante, non possit non accessoria quoque pignoris, vel hypothecae, obligatio cessare. Commodè itaque in § 1. d. l. 5. Marcianus subiicit: *Si paciscatur creditor, ne intra annum pecuniam petat, intelligitur DE HYPOTHECA QVOQVE IDEM PACTVS ESSE*: sive debitor, sive alius, creditore non invito, hypothecam possideat. Quemadmodum vero hoc casu post annum utraque exceptio cessat, ita & in specie priori, mortuo debitore; nisi quoque heredi pactum sit, l. 8. § 1. D. eod. Adde eiusdem Iurisconsulti eodem ex libro speciem, quod ad Iuris rationem attinet, huc omnino pertinentem, in d. l. 8. § 17. D. eod. *Si debitor forte, concessa venditione, deserit possidere; & NOVVS POSSESSOR vendiderit, an duret pignus, quasi PERSONAE permiserit creditor? Quod & MAGIS est: nam si novo possessori, non debitori, a quo hypothecam accepit, concessit creditor vendere, dicendum est, nocere ei exceptionem.* Hoc est, quod pacta secundum, non ultra, intentionem paciscentium operari vulgo dicimus. Hisce denique omnibus auctoritatem adiungo Basilicorum, lib. xxv. tit. viii. num. v. p. 84. tom. iv. quae omiffa clausula d. pr. l. 5. verba Marciani ita reddunt: *Ἐἴτε τὴν ὑποθήκην συγχωρήσει, εἴτε τὸ χρέος, λύεται τὸ ἐνέχυρον, ΚΑ'Ν ἌΛΛΟΣ ΝΕΜΗΤΑΙ*: εἰ μὴ ἄρα τὴν προσωπικὴν μόνην ἠθέλησε συγχωρῆσαι. Vertit Fabrotius, latina Marciani verba mutuatus: *Si creditor hypothecam remiserit, vel debitum, pignus solvitur, LICET ALIVS POSSIDEAT; nisi hoc actum sit duntaxat, ut a persona non petatur.* Waechterus paullo accuratius: *nisi forte solam (actionem) personalem remittere voluerit.*

Tantum de Marciano. Pergimus ad l. 23. C. de pignor.

pignor. ubi rescriptum habetur Diocletiani & Maximiani ad Macedonianum, in haec verba contractum: *Maior annis xxv. pignoris conventionem remissam, cum hoc solum pactum, vel iurisdictio, secundum ipsius voluntatem tueatur, persequi non potest.* Interpungit Noodtius: *cum hoc solum pactum vel iurisdictio &c.* accepta particula *vel pro etiam.* Aliis iam olim interpretibus eandem verborum distinctionem explicationemque placuisse, ipse Noodtius defensor confitetur, Donello, Hotmano, Merillio, aliis. Sed haec transeo, pariter ac emendationem Giphanii, & Waechtleri hariolationes, nescio quas. Simplicissimum vero hunc inde sensum eruendum puto: *Creditor annis xxv. maior, ex obligatione pignoris hypothecaria, pacto primum constituta, ac deinde remissa, agere cum effectu non potest; quoniam istiusmodi pignus solo pacto nititur, vel edicto Praetoris, qui exceptione data remissi huius pignoris conventionem tueatur.* Quod si itaque nova opus interpunctione videretur, ita ego distinguendum censerem: *Maior annis xxv. pignoris conventionem remissam (cum hoc pignus, solum pactum, vel iurisdictio secundum ipsius voluntatem, tueatur) persequi non potest.* Graeci breviori omnia oratione ita extulerunt, *d. lib. xxv. Basilic. tit. II. num. LX. tom. IV.* Ὁ μείζων τῶν κἄ ἐνιαυτῶν, ἀποταξάμενος τῷ ἐνεχύριῳ, ἀσφαλῶς ἀποτάττεται. *Maior annis xxv. pignori valide renunciat.*

Supereft *l. 2. C. de remiss. pign.* in qua Impp. Severus & Antoninus rescribunt Materno hunc in modum: *Si probaveris te fundum mercatum, possessionemque tibi traditam, sciente & CONSENTIENTE ea, quae sibi eum a venditore obligatum dicit, exceptione (eum) removebis. Nam obligatio pignoris CONSENSU & contrahitur, & dissolvitur.* Ait Noodtius, & cum eo Waechtlerus, Mae-

D

viam

50 LECTIO. IVR. CIV.

viam in specie proposita consensisse quidem pignoris venditioni, & traditioni, non autem remissioni: ac propterea exceptionem pacti sine haesitatione Materino competere; ceterum (ita enim particulam *nam* interpretatur Noodtius) & ipso iure, uti pacto priori contractam, ita posteriori rursus sublatam, hypothecam videri. Ita Noodtius. Quo ninus vero huic accedam sententiae, primum certa iuris ratio me prohibet, quae non patitur hypothecam censei remissam, in cuius nudam alienationem creditor consensit: durare enim eo casu pignus disertis verbis Marcianus docet, *d. l. 8. § 17.* Neque ullo modo adversantur, quae in § 6. 9. 13. 15. *d. l. 8.* idem Marcianus, & quae Paulus *l. 10. pr. D. eod.* hac de retradunt: omnibus enim hisce locis non venditioni tantum, verum & pignoris remissioni, saltim tacite, creditor consenserat; secus ac in specie *d. l. 8. § 17.* Caius etiam in *l. 7. pr. D. eod. § 1. 158. D. de reg. iur.* de utroque illo consensu aperte loquitur, ceu ex § 2. *d. l. 7.* abunde constat. Conf. Ulpianus *l. 4. § 1. D. eod. tit.* Talis itaque consensus hic requiritur, ea mente interpositus, ut pignoris quoque vinculum penitus dissolvatur, auctoribus Diocletiano & Maximiano, in *l. 9. C. de remiss. pign.*

Quapropter & in nostra *l. 2. C. eod.* idem dicendum existimo; creditricem Maeviam non minus remissioni pignoris, quam venditioni, omnino consensisse; quemadmodum ex postremis *d. l.* verbis manifestissimum est: *nam, inquit Imperatores, obligatio pignoris CONSENSU & contrahitur & dissolvitur.* Eodem itaque modo in *d. l. 2.* intelligendi Severus & Antoninus, quo Gordianus in *l. 4. C. eod.* ita rescribens Aquilino: *Cum te a debitore mercatum proponas eam rem, quae alii pignorata erat; si sciente eo ac PIGNUS SVVM REMITTENTE eam mercatus es: cum eius CONSENSU nexus pignoris evanuerit;*

L I B. I: C A P. XIV: § 1

*merit; si non nova voluntas intercesserit, quae de-
nuo obligationem pignoris constitueret; ea res velut
obstricta non potest vindicari. Conf. l. ult. C. eod. &
Harmenopolus lib. III. tit. v. § 20. Quamvis itaque
dictae particulae nam, incipiendi & separandi vim, nul-
lus negem, tamen in d. l. 2. nonnisi caussaliter, uti
dixi, exponendam censeo. Audiamus vero & Graecos,
d. lib. xxv. Basil. tit. III. num. XII. & XIV. p. 51.
tom. IV. iisdem fere verbis utrumque Codicis frag-
mentum, in dd. ll. 2. & 4. minus tamen proprie, ita
experiments: 'Εάν ἀγρὸν ἐνεχυρασθέντα ἡγόρασας παρὰ
τῆ χρεώσας, εἰδήσει τῆ δανεισῆ, δύνασαι ἐξωθεῖν αὐτὸν νῦν
κινῶντα κατὰ σὲ, 'ΕΠΕΙΔΗ' ΣΤΝΑΙΝΕ'ΣΑΣ ΦΑΙΝΕ-
ΤΑΙ. Si fundum pignoratium emisti a debitore, scien-
te creditore, potes eum adversus te postea agentem
exceptione submovere, QVIA CONSENSISSE
VIDETVR. Paulo postea: 'Εάν εἰδότος τῆ δανεισῆ
ὁ χρεώσας πωλήσῃ τὸ ἐνέχυρον, ΔΟΚΕΙ' ΣΤΝΑΙΝΕΓΝ,
καὶ ἀπόλλυσι τὴν ὑποθήκην· εἰ μὴ νέα βέλησις παρηκολέθη-
σεν. Si debitor sciente creditore pignus vendiderit,
CONSENTIRE VIDETVR, & ius pignoris a-
mittit; nisi nova voluntas subsequatur.*

C A P V T XV.

*Mendo haud labrare Caium in l 7 § 2. D.
quib. mod. pig. vel hyp. solv.*

Nondum hypothecarias quaestiones mittimus,
Noodtium sequuti lib. IV. Probab. cap. II.
glossiam ex Caio eximentem, in l. 7. § 2. D. quib. mod.
pig. &c. Ait ille: d. l. pr. Si consensit venditioni cre-
ditor, liberatur hypotheca. Deinde interiectis non
paucis, in § 2. Sed si cum debitoris procuratore conve-
nit,

52 LECTIO. IVR. CIV.

nit, NE SIT RES OBLIGATA, &c. Hanc pacti formulam, *ne sit res obligata*, vel ab interprete nescio quo, Iuris tamen parum perito, primum margini male adlitam, ac deinde ab altero aequo intelligenti, multo peius in contextum intrusam, proindeque illuc, unde malis avibus irrepserit, relegandam esse, Noodtius statuit. Causam emendationis hanc video adferri, quod pacto *ne hypotheca petatur*, sive quod idem est, *ne res sit obligata*, ipso iure pignus solvatur: sed pacto creditoris, *ut vendere pignus liceat*, propter quorundam dubitationem, *pacti potius exceptione* hypothecam extingui. Verum quum ab aliis iam animadversum videam, non alias obligationes *omnino* aut *ipso iure* tolli a veteribus dici, quam civiles, stipulationum puta, & contractuum consensualium, non Praetorias; hac lite me abstineo, postquam verbo monuerim, *ipso iure* nihil aliud esse, quam civili iure, uti in § 10. *Inst. de actionib.* Ex toto autem Praetorio iure quae proficiscuntur obligationum solutiones, unice fieri per exceptionem dicuntur; eoque pertinere pacta quibuscunque negotiis ex intervallo adiecta, & remedia postmodum oblata, certissimi iuris est. Vid. § 3. *seqq. Inst. de exception.* Quotiescunque igitur in pignoris remissionem, expresse vel tacite, directe vel per consequentiam, creditor consensit, ac nihilominus pignus petat, nonnisi exceptione pacti rite opposita, & quia in facto consistit, post litem contestatam iudici probata, submovebitur. Vid. l. 8. § 2. & 17. *D. eod.* & l. 2. *C. de remiss. pign.* Quae omnia secus se habent, si obligatio *ipso iure*, nempe civili, sit sublata, § *ult. Inst. quib. mod. toll. oblig.* iunc. l. 35. *D. de regul. iur. ibiq. Iac. Gothofredus.* Ceterum tamen, quia eventu litis inspecto nihil interest, sive quis obligatione ipso iure sublata actionem

nem non habeat; five ea non sublata habeat quidem actionem, sed talem, quae opposita mox exceptione infirmari possit, l. 112. D. eod. idcirco non adeo accurate semper, & ex arte, praesertim in Codice, Veteres loquutos videmus.

Synonymice igitur hisce formulis: *liberari, per exceptionem tolli*, &c. praeter iam laudatos, & Caius utitur d. l. 7. pr. § 2. Nec frustra: qui enim ea mente in pignoris venditionem creditor consentit, ut vinculum eius dissolvatur, licet huius dissolutionis mentionem expresse non fecerit; eodem tamen loco habendus est, ac si nominatim ita pactus esset, *ne hypotheca petatur*, vel *ne res sit obligata*. Neque alia unquam mens antiquis Prudentibus sedit, quos tamen hac de re dubitasse vult Noodtius: ipse iure an per exceptionem obligatio tollatur, si convenerit *ne pecunia petatur*? Sane enim una cum debito & pignora corruere, & fideiussores liberari, quis quaeso negaverit? Et quemadmodum creditori pecuniam, ita & pignus, contra pactum petenti, sola opponi exceptio potest, five directe & nominatim de pignore ita convenerit; five per consequentiam & tacite. Retinenda igitur dicta Cuij verba, tanquam ingenua & legitima, ab ipsisque Basilicorum Augustis parentibus suscepta & agnita, d. lib. xxv. tit. viii. num. 7. § 1. p. 85. tom. iv. Ἐὶ δὲ συμφωνήσῃ ὁ δανειστής μετὰ τῷ συγγόρῳ τῷ χρεώστῃ, ΑΤΘΗΝΑΙ ΤΟ ἘΝΕΧΤΡΟΝ, κ. τ. λ. Si vero creditor cum debitoris procuratore convenerit, VT PIGNVS LIBERETVR, &c.

CAPVT XVI.

*In l. 10. C. de fideiuss. & mandat. vulgata
librorum lectio confirmatur.*

Divisionis beneficium Hadriano deberi, non Divo Pio, dudum notatum est: eo porro non ipso iure actionem ex stipulatu tolli, sed exceptione demum, litis contestatae tempore rite opposita elidi, pluribus tum argumentis, tum Iuris locis solide monstravit Illustris Noodtius *lib. II. Probab. cap. 1.* Hanc vero materiam, de fideiussorum beneficiis, quum nuper repeterem, duo observare mihi videbar, forte non indigna, quae studiosorum causa hic legantur. *Vnum* de beneficio ordinis a Iustiniano primum introducto: *alterum* de beneficio divisionis, ex epistola D. Hadriani.

Ad *prius* quod attinet, sunt qui illud iure veteriam obtinuisse, sed iure Digestorum & Codicis in desuetudinem lapsum, a Iustiniano deinde in *Nov. IV.* revocatum potius, quam recens constitutum, sentiunt. Vid. Cl. Otto *ad § 4. Inst. de fideiuss.* Cui opinioni firmandae geminum Ciceronis, & unum Quintiliani locum excitari video. Perlustremus singula. Et Cicero quidem *lib. XII. ad Attic.* non *epist. XV.* quae citatur, sed *XIV. XVII. & XIX.* nihil aliud scribit, quam scire se velle, quando & pro quo sponderit. Deinde in *epist. XV.* non *XIV. lib. XVI.* plane contrarium habet iis, quae inde exculpuntur. Quid enim apertius? *Et si sponsores adpellare, videtur habere quandam δυσωκίαν tamen hoc, quale sit, consideres velim. Possumus enim, ut sponsores adpellentur, procuratores introducere: neque enim illi litem contestabuntur, quo fa-*
Et

Et non sum nescius *sponsores liberari*. Idem de Quintiliani testimonio dicendum puto. Verba eius *Declam.* CCLXXIII. haec sunt: *Vt intelligatis, non esse exigendum a sponsore creditum, nisi iure summo. De quo priusquam loquor, etiamnum ea quae humanitatis & consuetudinis gratia dici solent, non omitto. Debitorem adpellasti: cum ipso, cui dederas pecuniam, egisti. Non enim aliter salvo pudore ad sponso-rem venit creditor, quam si recipere a debitore non possit.* Deinde *sub fin.* ita fideiussor creditorem adloquitur: *integro statu debitoris mei si a me petere maluisses, ad debitorem reverterer.* Quis non videt, integrum adhuc Ciceronis & Fabii aetate creditoribus fuisse, fideiussorem ante debitorem convenire: quamvis aliud humanitas exigere, bonorumque consuetudo sequi videretur. Addo alium Ciceronis locum ex *lib. I. ad Attic. epist. VIII. fin.* *Tulliola, deliciolae nostrae, tuum munusculum flagitat, & me, ut sponso-rem, adpellat: mihi autem abiurare certius est, quam dependere.*

Ad alterum pergo, beneficium divisionis, de quo ita Imp. Alexander, in *l. 10. C. de fideiuss. & mandat.* rescribit Vitali: *Fideiussor, SEV MANDATOR, si in usuras quoque obligatus est, iustam causam recusandi eas solvere non habet. § 1. Vt autem is, qui cum altero fideiussit, non solus conveniatur, sed dividatur actio inter eos, qui solvendo sunt, ante CONDEMNATIONEM ex ordine postulari solet.* Duobus haec mendis laborare putat Noodtius, tum *d. lib. II. Probab. cap. I.* tum *lib. I. de Iurisd. cap. ult.* & primum quidem initio legis haec delet, *seu mandator:* deinde in § 1. pro *condemnationem* reponit *contestationem*. Emendationem priorem quantum satis est refutatam vide a Waechtlero in *not.* cui obiectum Graecorum in Basilicis adeo mutilatis si-

156 L E C T I O N . I V R . C I V .

lentium nihil quidquam puto officere: de *posteriori* vero, quamvis ea & mihi displiceat, tamen nec cum Waechterlo Strauchium sequuto satis convenit; quemadmodum nec expositionem *l. 2. C. sent. resc. non posse*, qua ille utitur, meam facio. Missis itaque Waechterlianis, quid mihi videatur, paucis edifferam. Lubens Noodtio largior, in *stricti iuris* iudiciis, non solum sub Alexandro Severo, adeoque ante Diocletianum & Maximianum, verum & diu postea, sub ipso quoque Iustiniano, sub initium iudicii allegari a reo exceptionem debuisse, iudici deinceps causam cognoscenti adprobendam. Verumtamen, veterem fori rigorem, maxime post Antoninorum tempora, uti in causis aliis, ita & in litis contestatione, non parum remittere coepisse, aequitate strictum ius paulatim subigente, nullum mihi dubium videtur. Quumque olim formulae tanquam glebae adscriptus iudex nullam exceptionis in iure non allegatae habere rationem posset; postea tamen ex edicto, in integrum restitutio petenti reo, etiam maiori, ob quamlibet iustam causam facile concedebatur, non minus quam actori, si plus forte petiisset, § 33. *Inst. de actionib.* Integrum quidem iudici antiquitatis amanti, rigorem aequitati hac in re praeferre, & reiecta exceptione, post contestationem demum allegata, secundum actorem ferre sententiam: attamen ne sic quidem omni restitutionis auxilio reum ita condemnatum excidisse, Imp. Diocletianus & Maximianus, in *d. l. 2. C. sentent. resc. non posse* attestantur. Aiunt enim: *Peremptorias exceptiones omissas in initio, antequam sententia feratur opponi posse, Perpetuum Edictum manifeste declarat. Quod si aliter actum fuerit, in integrum restitutio permittitur. Nam iudicatum contra maiores annis xxv. non oppositae praescriptionis velamento, citra remedium adpellationis rescin-*
di

di non potest. Ita in iudiciis stricti iuris. In *bonae* autem *fidei* iudiciis exceptionum rationem semper & ultro habebat iudex, ut adeo nec opponi eas litis initio, nec formulae inferi necesse videretur, auctore Iustiniano, § 30. *Inst. de actionib.*

& *Realia* denique iudicia formam imitabantur personalium *stricti iuris*, ita ut exceptiones, puta praescriptionis longi temporis, regulariter simul contestandae essent; omissae tamen & postea uti diximus opponi in iudicio potuerint: quo sensu accipio, secus ac alii, verba Imp. Diocletiani & Maximiani, in *l. 9. C. de praescript. longi temp. Emptor*, inquit, *bona fide contra praesentem decennii praescriptionem, (in) cuius initio contestationem haberi SVFFICIT, posteaquam suam impleverit intentionem petitor, adhibita probatione iustae possessionis defensus, absolvi recte postulat.* Aiunt, *sufficit*, quo verbo ita uti dixi usi quoque sunt in *l. 8. C. de Exception. Praescriptionem peremptoriam, quam ante contestari SVFFICIT, OMISSAM, priusquam sententia feratur, obicere QUANDOQUE licet.* Recte addunt *quandoque*, nimirum si iusta iudici omissionis causa videatur, *l. 1. § 1. fin. D. ex quib. caus. mai.*

Optimo igitur sensu in *d. l. 10. C. de fideiuss.* Imp. Alexander actionis divisionem ante condemnationem ex ordine postulari solere rescripsit; nimirum vel *regulariter* in litis contestatione, vel *quandoque* etiam in iudicio, adeoque nonnisi ante condemnationem. Firmemus denique lectionem, hactenus defensam, auctoritate Basilica, Waechtlero recte laudata, *lib. XXVI. tit. I. num. 80. p. 112. tom. IV.* Ουκ ἄλλως κρατεῖται καὶ εἰς τούτους ὁ ἐγγυητής, εἰ μὴ καὶ εἰς αὐτὸς ἐνεγγυήσατο. πολλῶν δὲ ὄντων ἐγγυητῶν εὐπόρων, μερίζεται ἢ ἀγωγή παρ' αὐτοῖς, ἐν ᾧ ΚΑΤ' ἈΡΧΑΣ τῆτο ἐλέχθη: ἐπει ΜΕΤΑ ΚΑΤΑΔΙΚΗΝ ἢ δυνατόν. *Non aliter fideiussor*

68 LECTIO. IVR. CIV.

iusor in usuras tenetur, quam si & in eas fideiussisset. Si plures autem sint fideiussores idonei, in partem actio dividitur, si hoc AB INITIO desideraverint: quia POST CONDEMNATIONEM non possunt. Eant iam in consilium, quibus ius suffragii est.

C A P V T X V I I.

*Verba Vlpiani l. 14. § ult. D. de alim.
leg. sollicitanda non videri.*

Generis nomen speciei in primis excellentiori per saepe adhaerescere, dudum est observatum. Exemplum e multis unum in servitute habemus praediali, quae *ναρ' ἐξοχῶν servitus* simpliciter nuncupatur, l. 7. D. de servit. l. 6. l. 24. D. de servit. praed. rust. l. 2. § 1. & 2. D. si servit. vindic. &c. Primus etiam libri octavi Pandectarum, quo toto de servitutibus tantum praedialibus agitur, titulus generalis simpliciter *de servitutibus* inscribitur. Ad quae si quis recte attenderit, forte tam intellectu difficilia non experietur verba Pauli in *pr. l. 8. eod.* quibus negat: praedialem servitute, de qua una ipsi disputatio est, ita constitui posse, *ut pomum decerpere liceat, ut spatiari, ut coenare in alieno*: quippe quae omnia personali tantum facto, non iure praediali censentur. Quapropter tam operosa ad *d. l. 8.* commentatione opus forte non fuisset, cuiusmodi a viris etiam in arte nostra principibus non semel profectam novimus. Vid. Vlr. Huberus in *Emucom. Rom. ad d. l. & Ger. Noodt lib. 1. Probab. cap. 2.*

Atque eodem quoque sensu vocabulum *servitutis* pro sola praediali positum ab Vlpiano videtur, l. 14. § ult.

§ult. D. de aliment. vel cibariis legat. cuius verba nihil immutata, aliter tamen ac vulgo, ope *ταπεινώσεως* a me distincta subiicio: *Quidam libertis suis, ut alimenta, ita AQUAM quoque, per fideicommissum reliquerat. Consulebar de fideicommissio: cum in ea regione Africae, vel forte Aegypti res (agi) proponebatur, ubi aqua venalis est. Dicebam igitur, esse emolumentum fideicommissi, siue quis habens cisternas id reliquerit, siue non: ut sit in fideicommissio, quanto quis aquam sibi esset comparaturus: nec videri inutile esse fideicommissum, quasi servitute praedii non possessori vicinae possessionis relicta [nam & HAVSTVS AQUAE, ut pecoris ad aquam adpulsus, est SERVITVS, personae tamen ET, * qui vicinus non est, inutiliter relinquitur: in eadem causa erunt gestandi, vel in tuo uvae premendi, vel areae tuae ad frumenta ceteraque legumina exprimenda utendi] † haec enim AQUA personae relinquitur. Verbis, quae separavi, rationes dubitandi continentur, a natura aliarum servitutum petita; quas, praediales quia sunt, alii quam vicino possessori inutiliter relinqui constat. Respondet vero Ulpianus, aquam illo fideicommissio comprehensam soli personae relictam videri, adeoque non servitutum praedii esse, nec aquae haustum proprie dictum; sed ius personalis tantum obligationis; ac proinde non inutile istud fideicommissum censerem. ✕*

Haec mea coniectura est: longe vero alia Fornarii, Vinnii, Lyclamae, ceterorumque interpretum, quas

* Forte eius cum aliis: sed si enim ex vulgata interpunctione ortum videtur.

† Vel transposita, vel ex glossa in textum haec illata, suspicatur Nic. a Salis ad h. l. nulla tamen, vel auctoritate, vel ratione subnixus.

quas una cum suis recenset Dursfema *lib. i. Coniectur. Iur. Civ. cap. 5.* quibus addeſis adhuc duas alias Iani a Coſta, & Cl. Heineccii *ad § 2. Inſt. de ſervit. praed.* †

CAPVT XVIII.

*Nihil turbatum eſſe in l. 5. § 1. & l. 6.
D. de ſervit. ruſtic. praed.*

QVae ex eodem Vlpiani libro xvii. ad Ediſtum ſumptae ſunt *l. 3. & 5. D. de ſervit. praed. ruſt.* uno velut ſpiritu coniungendas eſſe, recte Labittus monuit, in *Vſu Ind. Pand. cap. III. § 1. p. 36.* Forte autem *d. l. 5.* principium: *Ergo ſecundum eum * & vindicari poterit:* medio potius §. tertio *d. l. 3.* quam poſtremo debetur, hoc modo: *Qui habet hauſtum, iter quoque habere videtur ad hauſtendum, & (ut Neratius lib. III. Membranarum) ſive ei ius hauriendi & adeundi ceſſum ſit, utrumque habebit: ſive tantum hauriendi, ineſſe & aditum: ſive tantum adeundi ad fontem, ineſſe & hauſtum. ERGO SECVNDVM EVM ET VINDICARI POTERIT. Haec de hauſtu & fonte privato. &c.*

Eandem materiam ex Neratio ſuo perſequens Vlpianus, in § 1. *d. l. 5.* ita inſit: *Neratius (libris) ex Plantio ait: nec hauſtum pecoris, nec adpulſum, nec CRETAE EXIMENDAE, calcisque coquendae ius, poſſe in alieno eſſe, niſi fundum vicinum habeat: & hoc Proculum & Atilicium exiſtiſſe*

* Puta Neratium, cuius verba Vlpianus recitat. Vid. § 1. & 3. *d. l. 3.* & Labittus *d. l.*

masse ait. Sed ipse dicit, ut maxime calcis coquenda, & CRETAE EXIMENDAE, servitus constitui possit, non ultra posse, quam quatenus ad eum ipsum fundum opus sit. Prius vero quam ad ipsum nostrae disputationis caput transeo, non possum non coniecturae perquam acutae hic meminisse, qua plurimis cum aliis interiorem Iuris cognitionem illustrare nuper coepit Vir Cl. Io. Gul. Hofmannus, Jurisconsultus Viadrinus, in *Disputt. ad π. specim. ix. § 3.* cuius egregii iuvenis crescenti indies diligentiae sacra nostra multum olim debitura esse non speramus, sed confidimus. Suspectum is habet verborum ineuntis § 1. receptum ordinem; *nec haustum pecoris, nec adpulsum;* levi igitur traiectione legi ait posse: * *nec haustum, nec pecoris adpulsum:* cui coniecturae, quum & Graecorum in Basilicis defectu hic laboremus, lubens subscribo; quia nempe & latior *haustus* interpretatio est, quam *pecoris haustus;* & quia non alio quod sciam loco nudus *pecoris haustus* in Iure memoratur; indicio haud obscuro, eum a pecoris ad aquam adpulsu, quamvis pactis separari possint, distinguendum solitum non fuisse. Accedit, quod ubivis fere *haustus*, vel *aquae haustus*, & *pecoris ad aquam adpulsus*, tanquam distinctae servitutes iunctim occurrant; *haustus* vero *pecoris*, & *adpulsus pecoris*, non item. Vid. *l. 1. pr. D. eod. l. 14. § ult. D. de alim. vel cibar. legat. l. 2. D. de rivis. & § 2. Inst. de servit. praed.*

Ad maiorem nunc integri contextus mutationem pergimus, ab ingenio profectam Cl. Noodtii, in *Probab. lib. 1. cap. 4.* Hic enim alteram *cretae eximendae* mentionem ex *d. l. 5. Vlpiani*, in sequentem *l. 6.*

* Criticus aequo religiofior transposita saltem distinctione legeret: *nec haustum, pecoris nec adpulsum.*

82 LECTIO. IVR. CIV.

l. 6. Pauli, non solum transcribit, sed in hac ipsa quoque *l. 6.* vulgatam verborum seriem mire commutat. Quia vero iam Waechtlerus in *not.* haec minus esse necessaria olim ostendit, ulteriori hic disquisitione abstinemus, uno tantum hoc addito: quod altera illa *cretae eximendae* mentio apud Vlpianum, in *d. l. 5.* vel ideo servanda videatur, quod eodem orationis ordine ex Plautio fit adducta: cui tantum abest, ut Neratius in iis, quae subiecit, adversetur; ut contra ea in eandem sententiam transiens, fortius confirmare videatur. Verbis enim: *Sed ipse dicit*, non aliud Vlpianus significat, quam Neratium illis ex Plautio adlatis adhuc addere: unde in Vulgata editione: *sed & ipse adiicit*. Quem huius particulae coniungendi & intendendi significatum, ex Graeco oriundum, Gul. Budaeus in *Comm. L. Gr. p. 768.* Cuiacius *lib. xxv. Observ. cap. 10.* & Stewechius *ad Veget. lib. 11. cap. 18.* dudum adnotarunt. Conf. Vir illustris, & Academiae quondam nostrae, totiusque Frisiae eximium decus, Marcus Lyclama a Nyeholt, *lib. iv. Benedict. cap. xiv. § 16.* Eadem coniungendi, complendi, & confirmandi notione accipiendum puto *ro ergo* * in *seq. l. 6.* non distinguendi; secus quidem ac placuisse Waechtlero video, pro *praediorum* infeliciter reponenti *personarum*. Auctorem huius rei habeo Priscianum *lib. xviii. p. 1170. ed. Putsch.* loco alius iam laudato. Sensus itaque illorum: *Quid ergo? si meliorem praediorum causam haec faciant?* esse hic videtur: *Quid enim harum naturae servitutum magis conveniens, quam ut longe ab usufructu recedant? si scilicet non personarum, sed praediorum utili-*

* Alibi vim habet adversativam, veluti in *l. 6. § 1. D. de adqu. vel amitt. poss.* passim et apud Albinovanum *Eleg. 11. v. 10.*
 O N. 114.

LIB. I. CAP. XIX. 53

tilitatem vel maxime contineant? sane, ait Paulus, minime dubitandum, quin huiusmodi ius, calcis coquendae, lapidis eximendi, & arenae fodiendae, *servitutis ius* sit, *non ususfructus*; utpote aedificandi eius gratia, quod in fundo est, competens, non vendendi. Atque adeo etiam vera haec esse, auctoritate Maeciani idem confirmat; ut ius quoque habendi tugurii, vitandae tempestatis causa, licet personae commoditati serviat, tamen pro praediali servitute haberi debeat; si non alii concessum sit, quam praedialem servitutem habenti; puta pecoris pascendi, vel ad aquam adpellendi: personae enim utilitatem hoc egreditur, praedii vero dominantis causam meliorem efficit.

CAPUT XIX.

Non abundare negationem apud Paulum in l. 3. § 3. D. de adqu. vel amitt. poss.

Possessionem, dominiumque rerum, neque per se animo, neque per se corpore, sed utroque simul, & animo & corpore, naturaliter nos apisci, una cum antiquis omnibus recte tradit Paulus *l. 3. § 1. & 6. & l. 8. D. de adqu. vel amitt. poss. iurc. l. 1. § 1. eod.* Conf. Ampl. Praeses Bynkershoekius in *Opusc. de Dom. mar. cap. 1.* Atque ita est in acquirendis per occupationem rebus nullius: ast in traditione rerum iam adquisitarum, utrumque illud requisitum tam severe non exigi, idem Paulus monet: solo etenim animo dominium earum & possessionem adquiri ait posse, ommissa quamvis fictionis civilis beneficio translatione corporali, *d. l. 1. § 21.* Verba Iuriconsulti haec sunt: *Si iusserim venditorem procuratori*
rem

64 LECTIO. IVR. CIV.

rem tradere, cum ea in praesentia sit, videri (mibi) traditam Priscus ait: idemque esse, si nummos debitorem iusserim alii dare; non est enim CORPORE ET ACTV necesse adprehendere possessionem, sed etiam oculis & adfectu: & argumento esse eas res, quae propter magnitudinem ponderis moveri non possunt, ut columnas; nam pro traditis (eas) haberi, si in re praesenti consenserint; & vina tradita videri, cum claves cellae vinariae emtori traditae fuerint. Repraesentavi locum integrum, ut eo clarius patetceret, supervacuum Ant. Fabri crisin esse, pro & actu reponentis & tactu, quasi scriptum fuerit: ETACTV, in *Chiliad. Error. Pragm. part. III. dec. LXXV. err. 2.* Viris quoque maximis, Hug. Grotio in *Flor. spars. adh. 1.* & Gerardo Noodt *lib. II. Probab. cap. 6.* Fabro ad stipulantibus. Mihi tamen secus videtur. Quid enim corpore & actu aliud quaeso est, quam actu corporali? ex notissima grammatices figura, ab ipso Noodtio illustrata, *lib. II. de Vsfufr. cap. 9.* vel aliud quam ipso facto? ita enim loqui solere nostros, ex Scaevola discimus, *l. 5. D. rat. rem hab.* ubi *Non tantum*, inquit, *verbis ratum haberi posse, sed etiam ACTV*, id est, re ipsa, sine verbis.

Ceterum doctrinae ex Paulo haecenus traditae, ipse adverteri Paulus, eodem in libro, nonnullis videtur, *d. l. 3. § 3. D. eod.* Ait enim: *Neratius & Proculus (ET) solo animo NON posse nos acquirere possessionem, SI non antecedit naturalis possessio. Ideoque, si thesaurum in fundo meo positum sciam, continuo me possidere, simul atque possidendi adfectum habuero: quia quod desit naturali possessioni, id animus implet.* Ita exhibet Taurellius. Vulgata editio omissa copula, ea vero servata libri Norici, post *possessionem*, supplendi sensus causa, interpositum habent *AIVNT.* Omnes vero impressi, quos consulere licuit,

cuit, unanimi consensu negativam orationem praeferunt: *solo animo NON posse nos* &c. glossa quoque suffragante. Primus autem, quod sciam, Nic. a Sallis, in *Sicilim. ad h. l. p. 354.* fatalem negationis particulam exilio multare ausus est, & pro *si* rescribere *etsi*. Ne vero uti nuper de Niellio, publica dubitatio etiam de isthoc moveatur, verba ipsa adponere visum est: "Corruptum, *inquit*, esse textum ipsa series & ratio subiecta, nec non illatio, opinionum denique antithesis evincit. Ita procul dubio legendum est: *Neratius & Proculus* & (sic habent quaedam exemplaria, & quidem rectissime, quasi dicat: etiam solo animo) *solo animo posse nos adquirere possessionem aiunt, etsi non antecedit naturalis possessio* &c." Atque ipsa haec coniectura omittendae negationis, integro fere post saeculo, incidit quoque Cl. Noodtio in *Probab. d. l.* qui praeterea non parum turbato verborum ordine, postque & in etiam commutatum, alteroque verbo addito, lectionem *d. l.* ita constituit: *Neratius & Proculus AIUNT, solo etiam animo posse nos adquirere possessionem * TRADIDERUNT*; quo autem sensu ignorare me fateor. Abundat certe verbum alterutrum, observante etiam Waechtlero, in *not.* In verbis porro sequentibus: *Si non antecedit naturalis possessio*, post Nicolaum τὸ *si* Noodtius interpretatur *quamvis*, ut hic sensus emergat: *Neratius ac Proculus solo etiam animo posse nos aiunt possessionem adquirere, quamvis non antecedit naturalis possessio.*

Videamus autem, ane servari vulgata scriptura possit,

E

possit,

- * In prima *Probabilium* editione vulgata lectio ita refertur: *Neratius & Proculus & solo animo non posse nos adquirere possessionem TRADIDERUNT.* Ceterum quos libros sequutus Noodtius *tradiderunt* scripserit, scio cum ignarissimis.

66 LECTIO. IVR. CIV.

possit, salva veterum sententia? Equidem nullus dubito, inter omnes olim convenisse, possessionem solo animo, aut solo corpore, acquiri non posse, sed utroque demum simul. Vnum hoc inter eos controvertebatur: an thesaurus tanquam fundi pars etiam una cum fundo; an vero tanquam res a fundo distincta nonnisi separatim, possideri videretur? In hac vero quaestione in tres sententias discessum fuisse Paulus *d. l.* tradit.

Prima Neratii & Proculi sententia haec erat: thesaurus in agro absconditum ab eius domino tum demum possideri, ex quo non scientiam eius solum, verum & affectum possidendi habere incoepit: addita ratione, quod huiusmodi animus defectum naturalis impleat possessionis. Neque isthaec Pauli ratiocinatio regulae ante traditae, secundum receptam eius lectionem, tantopere, uti putat Noodtius, adversatur; immo contra, ut recte notat Waechtlerus, prono quod aiunt alveo ex ea promanare est dicenda. Quid enim? dum negant Neratius cum Proculo, solo animo acquiri possessionem posse, si naturalis non antecedit possessio: nonne eo ipso affirmant, utique solo eam animo acquiri posse tum, si naturalis eam possessio antecesserit? Iam vero in proposita specie agrum, quo latet thesaurus, naturaliter dominus possidere fingitur; adeoque, glossa etiam hanc sequelam probante, & una cum agro idem possidere thesaurum dicendus est, ex quo scilicet & conditum ibi esse rescivit, eiusque possidendi adfectum habuit. Quamvis enim ipse thesaurus per se naturaliter adprehensus non est, hunc tamen defectum, ex eorundem veterum sententia, animus domini scientis, & agrum naturaliter tenentis supplere videbatur. Ita Neratius & Proculus.

Alte-

Alteram sententiam eodem Paulo auctore Brutus & Manilius tuebantur, existimantes thesaurum in agro positum agri partem esse, atque ideo una cum agro naturaliter possideri atque adquiri; quamvis nec scientiam eius, nec habendi adfectum dominus habeat. Hanc vero sententiam, utpote naturae rei, & certae iuris rationi aperte contrariam merito refellit Paulus *d.l.* § 3. Quemadmodum enim alienus locus possessionem non aufert, ita nec proprius tribuit, uti in re non adeo dissimili Papinianus loquitur, *l. 44. pr. D. eod.* Ecce autem verba Pauli: *Ceterum quod Brutus & Manilius putant, eum qui fundum longa possessione cepit, etiam thesaurum cepisse, quamvis nesciat in fundo esse; non est verum: is enim, qui nescit, non possidet thesaurum, quamvis fundum possideat; sed & si sciat, non capiet longa possessione, QVIA * scit alienum esse.*

Vtraque vero priori sententia reiecta, in *tertiam* denique Masurii Sabini ut veriozem veterum plerosque ivisse Paulus ait, cui suum & ipse calculum adiicit: nimirum tantum abesse, ut thesaurum sibi ignotum agri dominus possidere videatur, quod Brutus & Manilius volebant; ut contra ea nè scientia quidem eius cum voluntate acquirendi coniuncta, quam sufficere Neratius & Proculus putaverant, tribuere possessionem possit; sed praeterea, quia agri pars thesaurus non est, separatam thesauri adprehensionem, naturaliter loco-motione factam, intervenire oportere: ac tum demum vere, & cum effectu iuris, thesaurum possideri dici posse. Sanè enim loco non motus, quia naturam thesauri retinet, eius etiam iure interim censerì debet: quamprimum vero motus loco fuerit, thesaurus esse desinit, plenoque iure

E 2

agri

* Forte *qua.* Ampl. Bynkersh. vii. *Obs. i. fin.*

68 LECTIO. IVR. CIV.

agri domino, sub cuius custodia iam est, adquisitus videtur. Pauli hac de re verba subiicio: *Quidam putant, Sabini sententiam veriore esse, nec alias eum qui scit possidere, nisi si LOCO MOTVS* sit; quia non sit sub custodia nostra: quibus consentio.* Haec de thesauro vero: in quasi-thesauro quid obtineat, ex Papiniano in *d. l. 44. pr.* qua ingenii felicitate solet, nuperrime exposuit laudatissimus Praefes *lib. VII. Observ. cap. I. p. 281.*

CAPVT XX.

De bonis ereptitiis in l. 9. § 2. D. de his quae ut indign. aufer.

QVae bona heredibus aut legatariis, tanquam *indignis*, ipsa auferuntur lege, ea latiore quidem sensu *caducorum* adpellatione nonnunquam continentur; uti *l. 9. D. ad Senatusc. Silan. l. 2. D. si quis aliq. test. prohib. & l. ult. C. de bon. vac. iunc. l. 5. C. Th. eod.* sed propria tamen *ereptitiarum* significatione passim in Iure veniunt. Vid. Ulpianus in *fragm. tit. XIX. § 17. Conf. l. 26. D. ad L. Corn. de fals. & l. pen. D. de iure fisci.* Atque posteriora haec duorum esse generum interpretes vulgo statuunt: *unum* eorum, quae in hereditate subsidunt: *alterum*, quae vindicantur fisco, *arg. l. un. § 12. C. de caduc. tollend.* Equidem ut ut inficias non eo, sensu tam lato accipi *indignos* posse, ut non ii solum comprehendantur, quibus ipsa lex bona testamento relicta *eripit*; verum & ii, quibus testator iustas ob causas hereditatem aut legatum *ademisse* praesumitur:

* Ampl. Bynkershoekius *d. l. levi* mutatione corrigit, *loco notus.*

tur: tamen dubium mihi videtur quammaxime, an quae tacite ipse ademit testator, *ereptitorum* nomine usquam adpellentur. Etenim quum diversus utrorumque effectus diversam quoque naturam significet, uno eodemque nomine ambo comprehendi non videntur posse. Quae eripit *lex*, ea heredibus & legatariis post testatoris mortem vere quaesita iam fuerunt; ac propterea in hereditate, cui semel exempta, subfidere non possunt: quae vero *tacite* ademisse creditur *testator*, ea hoc mortuo ita non transferuntur, sed velut hereditatis pars heredibus, aut coniunctis legatariis, iure cedunt adcrendi; haud secus, ac si vel nunquam aliis relicta, vel expresse adempta rursus fuissent. Atque hanc veram ego utraque inter diversitatis rationem existimo, contra quam Cuiacio, *ad h. l. Chesio lib. 1. Differ. Iur. cap. 32.* & recentioribus nonnullis video placuisse, interque eos Cl. Ruckero *Interpr. Iur. cap. 1.* cui tamen Nicol. a Salis iam praeiverat, *ad d. l. 9. p. 227.*

Illustre utriusque speciei exemplum Vlpianus libro xiv. ad L. Iuliam & Papiam, in *d. l. 9. D. de his quae ut indign. aufer.* exhibet, variis commentatorum interpretationibus iam ab Accursii usque aetate obnoxium. Verba integra adscribam: *Si inimicitiae capitales intervenerunt inter legatarium & testatorem, & verisimile esse coeperit, testatorem noluisse legatum sive fideicommissum praestari ei, cui adscriptum relictum est: magis est, ut legatum peti ab eo non possit. § 1. Sed & si palam & aperte testatori maledixerit, & infastas voces adversus eum iactaverit, idem erit dicendum. § 2. Si AVTEM*

*status * EIVS controversiam movit, denegatur eius*

* Haloander cum Basilicis: *Et dè xai Si etiam*; sed mendose: diversa enim a superioribus haec species est. Vulgata pro *movit, accepit, habet moverit, acceperit*: & desinitur pro *deseretur*,

70 L E C T I O N . I V R . C I V .

ius quod testamento ACCEPIT persequutio: ex qua specie statim fisco deferetur. Tres facti species Iurisconsultus memorat, quarum priores duas, non ad hunc titulum, cui subiectae; sed ad superiorem de adimendis legatis pertinere, quis quaeso non videt? Conf. Ulpianus in l. 3. § ult. D. de adim. vel transf. leg. Species vero tertia, de ereptio agens legato, huius est loci, utpote post mortem testatoris legatario iam adquisito, velut aperte satis indicant verba: eius quod testamento ACCEPIT, persequutio. Et quia lege Papia Poppaea soli fisco huiusmodi legatum cedit, eatenus diversum a caduco proprie dicto non est, quippe ex eadem quoque lege in fiscum redigendo, ceu idem in fragmentis Ulpianus refert, tit. XVII. § I. & 2.

Quae quum ita sese habeant, ex iis non puto non liquere, ea quae tacite ademit testator, vel ademisse praesumitur, haud magis atque expresse ademta *ereptitorum* nomine ceteri posse. Nec quicquam in contrarium verba faciunt Imperatoris, *d. l. un. § 12. C. de caduc. toll.* ubi latiore tantum sensu inscriptio *tituli D. de his quae ut indignis auferuntur*, repraesentatur. Ad locum vero Ulpiani quod attinet, *d. tit. XIX. § 17.* is alio plane modo, ac vulgo solet, interpretandus mihi videtur. Ita enim ait Iurisconsultus: *Lege nobis acquiritur, velut CADVCVM, vel*
ERE-

sur, quae sensum non turbant. In eadem editione *ei pro eius* legitur, quemadmodum & in Basilicis *ἀντὶ, lib. LX. tit. XLII. p. 748. tom. VII.* at apud Cyrillum in scholio primo, *ib. p. 757. lit. l. ἀντὶ.* Conf. scholia seqq. *lit. m. & n.* quae & dissensisse Scholiastas, & iuris antiqui minus gnaros fuisse, ostendunt. Vtrum vero *ei an eius* hic legatur, nihil quidquam interesse puto; unice enim de testatore iam defuncto hic agi, ex verbis: *eius quod testamento accepit persequutio denegatur*, abunde intelligitur.

EREPTITIVM ex lege Papia Poppaea: item legatum ex lege XII. Tabularum, sive mancipi res sint, sive nec mancipi. Ant. Schultingius in not. ad h. l. sequutus Cuiacium, Jac. Gothofredum, & Scip. Gentilem, non aliud *caducum* & *ereptitium* intelligi putat, quam quod privatis legatariis acquiritur; pariter ac *legatum*, quod ultimo ibi loco memoratur. Ita etiam Cl. Heineccius ad *L. Iul. & Pap. lib. III. cap. VII. § 2.* & alii.

Mihi pace tantorum virorum contra videtur: quum enim ex *L. Papia Poppaea* bona *caduca* omnia, non minus ac *ereptitia*, aerario aut fisco addicerentur, ipsomet *Vlpiano* teste, *d. tit. XVII. § 1. & 2.* iunctis iis, quae superius tradidi; verba illa, *lege nobis acquiritur*, generaliore sensu capienda existimo, ita ut *fisci* quoque adquisitio comprehendatur. Ex *tribus* proinde bonorum generibus, *d. l.* ab *Vlpiano* relatis, *duo* priora ad fiscum, solum *postremum* ad privatum legatarium pertinere videbuntur. Atque ita ingeniosa *Hotmani* emendatione, *lib. IV. Observ. cap. 9.* quam & *Schultingius d. l.* explofit, facile carebimus.

Neque etiam ex omnibus, quae a dissentientibus adferri video, iuris locis, qui nostrae huic expositioni adversetur, vel unum reperi, sola excepta *l. pen. C. de legatis*. Quum vero ibi nova habeatur *Iustiniani* constitutio, qua veterum quorundam dubitationem sustulit, forte non aberravero, si certo *Pandectarum* iuri eam derogasse contendam. Agitur enim de legatario testamentum celante, adeoque quantum in se est, abolere atque extinguere testatoris voluntatem cupiente: huic vero tanquam indigno, & falsi reo, omne quod relictum est, a fisco eripi, *Marcellus* scribit, *l. 26. D. de L. Corn. de fals.* in cuius expositione mirum est quantum aestuaverit *Franc. Raguellus*, in *comm. ad d. l.* Et quamvis Imperator

72 L E C T I O N . I V R . C I V .

in *d.l. pen.* huiusmodi legatarium similem ei esse scribat, cui propter tutelam gerendam aliquid relictum sit, subire vero tutelam nolit, *l. 5. § 2. D. de his quib. ut indign.* tamen quanta utrumque inter sit differentia, vel ex eo patere arbitror, quod *posterius* hoc legatum conditionale sit, adeoque conditione non impleta velut indebitum deficiat, & in hereditate subsidat; *prius* vero illud purum sit, & morte testatoris iam confirmatum, ideoque legatario ab ipsa demum lege, tanquam indigno eripi; & proinde, quia hereditati iam exemptum est, & in ea subsidere non potest, iure veteri soli fisco adquiri debeat.

C A P V T X X I .

De cessione servitutum in l. ult. D. comm. praed.

DE *cessione servitutum*, quae diversis temporibus, vel a pluribus eiusdem fundi mox servituri tit dominis, vel in favorem plurium unius fundi mox dominaturi possessorum, agens Paulus libro 1. Manualium, in *l. ult. D. commun. praed.* ita scribit: *Receptum est, ut plures domini, & non pariter cedentes, servitutes imponant vel adquirant: ut tamen ex novissimo actu etiam superiores confirmentur; perindeque sit, atque si eodem tempore omnes cessissent: & ideo, si is qui primus cessit, vel defunctus sit, vel ALIO GENERE, VEL ALIO MODO**, portionem suam alienaverit, post deinde *so-*
cius

* Haloander omittit, vel alio genere. Scip. Gentilis lib. 1. parerg. cap. 15. tã alio modo pro glossemate habet tã alio genere. Mihi utrumque suspectum est, malimque legere: vel defun-

cuius cesserit, nihil agetur: cum enim postremus cedit, non retro adquiri servitus videtur; SED * perinde habetur, atque si post, cum postremus cedat, omnes cesserent. Igitur rursus hic actus pendebit, donec novus socius cedat.

Idem iuris est, & si uni ex dominis cedatur, deinde IN PERSONA SOCII † aliquid horum acciderit.

Ergo & ex diverso, si ei qui NON † cessit aliquid tale eorum contigerit, ex integro omnes cedere debebunt: tantum enim tempus eis remissum est, quod dare facere possunt, § VEL DIVERSIS TEMPORIBVS POSSINT; & ideo non potest uni vel unus cedere.

Idemque dicendum est, & si alter cedat, alter legat servitutes: nam si omnes socii legent servitutes,

E 5

&

defunctus sit, vel portionem suam alienaverit. Atque ita Hotmani explicatione, lib. VII. Obs. cap. 2. haud inviti carebimus.

* Mavult Iauchius: NEC perinde habetur, de Negatt. Pand. cap. XVI. num. 4. quam vero perperam, vel ex tota orationis serie manifestum est. Conf. Cl. Ruckerus Interpp. cap. II. p. 16.

† Delenda haec censet Car. Molinaeus in Extricatione Labyrinthi p. 26. sqq. sed invito Charonda ad h. l. intelligitur enim socius praedii dominantis, cui itidem cedi servitutem oportebat; sed qui post cessionem primo factam vel defunctus est, vel portionem suam alienavit; uti recte Hotmano d. l. secus atque visum Cl. Ruckero d. l. Haec certe altera Pauli species priori contraria est, eodem tamen iure utramque finiente.

‡ Delendam hanc negationem idem censet Molinaeus d. l. eamque in suo etiam Ms. deesse Charondas testatur; alia tamen omnia, & meliora, visa sunt Hotmano lib. VII. Obs. cap. 2. & Iauchio de Neg. Pand. cap. VIII. num. 52. p. 155. seq.

§ Haloander omittit possunt, ad stipulante Hotmano d. l. nec repugnante glossa, particulam vel exponente etiam. Cuiacius ad h. l. reponit qui pro quo. Cl. Ruckerus d. l. p. 27. ante vel subaudiri putat ut. Mihi suspecta sunt haec omnia: vel diversis temporibus possint, velut ex praecedentibus supplendae orationi a studioso adiecta.

74 LECTIO. IVR. CIV.

& pariter eorum adeatur hereditas, potest dici utile esse legatum: si diversis temporibus, inutiliter dies legati cedit; nec enim, sicut viventium, ita & defunctorum actus suspendi receptum est.

Quatuor species, totidem versiculis distinctas, post glossam, Ruffardum, Cuiacium, Hotmanum, Merillium, aliosque tum primi tum inferioris census interpretes, professa opera nuper admodum illustravit Vir Cl. Io. Conr. Ruckerus *Interpp. Iur. Civ. cap. II. p. 8. seqq.* Vitio autem nobis spero vertet nemo, si & nostras hac de re coniecturas, dudum adnotatas; iam vero in pauca contractas, cupidae legum iuventuti impertiamur.

Ait Paulus: *Receptum est: Vtrum vero iure civili proprie dicto, sive disputatione fori; an iure Praetorio? cum maxime quaeritur. Mihi Hotmani d. l. & Merillii Different. Iur. cap. 7.* sententia semper placuit, naturali illud aequitati, edicto confirmatae, unice adscribentium; contra quam a Viro doctissimo disputatum video. Sane enim nec fori olim disputatio, nec recentiora deinde Prudentum responsa, ante constitutionem Theodosii II. in *l. un. C. Th. de respons. Prudent.* ullam in foro auctoritatem obtinuerunt; nisi a Praetore vel fori usu recepta, vel edictis confirmata publice fuissent. Ipsa *negotiorum gestio*, a Viro docto hic citata, illud quam manifestissime evincit: reliqua etiam eodem fine adducta, non ipso iure, utpote legibus haud prodita, sed sola Praetoris tuitione in foro valuisse nullus dubito. Neque alio sensu Paulum accipio, in *l. II. D. de servit. praed. rust.* ubi decisionis ratio ex Edicto de pactis unice arcessitur, atque oriunda inde exceptio iis, qui iam cesserunt, sed iure cesso, propter deficientem focii consensum, interim uti vetantibus, recte opponi traditur. *Subtilis quoque ratio in d. l.*
non

non rigorem iuris civilis, quod Vir doctus contendit, sed strictam iuris foro recepti interpretationem significat; cui tamen Paulus benigniorem sententiam ex naturali pactorum obligatione, edicto confirmata, praefendam ait.

Scribit porro: *Tantum enim tempus eis remissum est, quo DARE FACERE possunt.* Verba *dare facere* V. Cl. cum Cuiacio glossam sequuto ita interpretatur, ut *dare* sit cedere servitutem; *facere*, idem ac pati ut alter servitute iam cessa utatur, arg. *l. 19. D. de servit. praed. rust. & l. 2. § 5. D. de verb. oblig.* Mihi vero, in materia de servitutibus, non magis *dare & facere* distinguenda videntur, quam *dare legare* in ultimis voluntatibus, aut *vis & potestas* in definitione tutelae; secus ac in causis aliis, uti prolixè notarunt Interpretes ad *l. 53. D. de verb. signif.* Quemadmodum enim frustra ceditur servitus, nisi is qui cessit, cessionarium ea uti patiatur; ita nec *dari* ususfructus recte dicitur, nisi utroque illo sensu, ut fructuarium dator simul uti frui sinat, *l. 3. pr. D. de usufr.* In citatis vero iuris textibus sola *lex 19.* huius est loci, non item *lex 2. § 5.* in qua de sola *facti* stipulatione, non vero *servitutis*, a Paulo agi, species ibidem proposita dubitare nos prohibet.

Ad verborum sensum quod attinet, nihil aliud significare Iurisconsultus voluit, quam quod rigore iuris insuper habito, *unitas temporis*, quo pluribus ab uno, vel uni a pluribus ceditur, remissa duntaxat fuerit; non etiam omnium cedentium, vel eorum quibus ceditur, *simultaneus consensus*: ut adeo vel unius ex utraque parte personae mutatio cessionem ab aliis iam factam vitiet, inutilemque reddat.

Denique *sub finem h. l.* legatum servitutis praedia-
lis, a pluribus sociis relictum, utile esse dicitur, si
omnium *pariter* hereditas adeatur; *sin diversis tem-*
poribus,

poribus, non item. Differentiae ratio in promptu est, quod utrumque tempus, mortis & aditae hereditatis, iuris fictione unum idemque censeatur; proindeque *priori* in specie focii omnes pariter cessisse videantur: contra vero non pariter, si alio atque alio tempore hereditates singulorum aditae fuerint, uti in specie *altera*. Coniungi enim *viventium* cessiones possunt, quae tempore non uno sunt factae; *defunctorum* non item. Et merito Merillium *lib.v. Observ. cap. 15.* haec aliter exponentem, Vir Cl. refellit *d. l. p. 35.*

Ceterum in *quaestione*, utrum dies legatae servitutis a morte cedat testatoris, an ab adita hereditate; recte quidem distinguere video praediales inter & personales servitutes, ita ut priores statim a morte, posteriores demum ab aditione cedant, *l. 5. § 1. D. quando dies leg.* attamen non eam huius discriminis, quam Vir doctus reddit, rationem esse puto, quod personalis servitus *factum* requirat legatarii, *quod non possit esse nisi adita hereditate, d. l. p. 32.* neque enim id personalibus tantum servitutibus peculiare est, sed commune plane omnium, etiam praedialium, *l. ult. D. de servit. iunc. l. 3. pr. D. de usufr.* Ratio autem una haec videtur, quod personalia iura ad heredes legatariorum non transmittantur, secus ac praedialia, *l. 26. D. de usu & usufr. leg. l. un. § 1 & 5. C. de caduc. toll.*

Quam denique *differentiam* ex iuris antiqui placitis inter servitutem praedialem vindicatione, & aliam damnatione legatam, constitui video, eam in hac de temporis cessione doctrina me haud capere ingenue profiteor. Quid enim? nonne utraque actio, *confessoria & personalis* post aditionem demum instituetur? Vt vero in pauca rem omnem contrahamus: legatum servitutis *personalis* ab aditione ideo cedere

dere dicitur, quia totum mortuo ante legato extinguitur; *praedialis* vero statim a morte cedere testatoris; quoniam defuncto ante aditam hereditatem legato, ea ad novum praedii dominantis possessorem transmittitur, *l. 5. D. quando dies leg. iunc. l. 4. D. de servit. praed. rust.* Huius itaque servitutis diem a morte quidem testatoris *cedere*, sed ab adita hereditate *venire*, Iurisconsulti tradunt, *l. 7. pr. D. quando dies leg. iunc. l. 213. pr. D. de verb. sign.* quasi autem possideri *usu* demum legati, & *patientia* heredis, *l. ult. D. de servit.* Supervacua proinde Chelfii subtilitas *lib. 1. Differ. Iur. cap. 42.* etiam Bachovio complacita, *vol. II. ad Treutl. p. 835. seq. ed. Heid.* & a Cl. Ruckero latius nuper exposita *d. l. p. 33.* Dissidentia autem post Accursium Cuiacio *lib. 1. Observ. cap. 23.* ab aliis dudum satisfactum est.

CAPUT XXII

Exponitur fragmentum Scaevolae in l. 29. D. de vulg. & pup. substit. iunc. l. 11. § 1. D. de capt. & post. rev.

Verba Scaevolae: *Si pater captus sit ab hostibus, MOX filius, & ibi ambo decedant: quamvis prior pater decedat, lex Cornelia ad pupilli substitutionem † NON PERTINEBIT‡, NISI*

† Ant. Faber *lib. x. Coniectur. cap. 7.* eiecit negatione *mauult* pertinet, a stipulante Iauchio *cap. XVII. § 12.*

‡ Integra haec: *nisi reversus in civitate impubes decedat*, una litura deiet Faber *d. c. 7. lib. x.* merito refutatus ab Iauchio *d. l.* Ipse autem pro *nisi* emendat *ac si*, errore, ut ait, ab ipsis compositoribus commisso.

78 LECTIO. IVR. CIV.

*NISI reversus in civitate impubes decedat: QVO-
NIAM* * & si ambo in civitate decessissent, veni-
ret substitutus. Receptam lectionem post glossas satis
commode illustravit Nic. a Salis *ad h. l. eandem-*
que ab aliorum cum emendationibus tum coniecturis
tueri nuper insituit Cl. Ruckerus *Interpp. cap. 3.*
Ad me quod attinet, vulgatam quoque scripturam
fervo, omnium fide librorum communitam: speciem
vero a Viro doctissimo positam, de filio *post patrem*
capto, a mente Scaevolae valde alienam, utilique le-
gis Corneliae fictioni parum accommodatam puto.

Ponamus enim ex sententia V. Cl. patrem *kalendis*
captum esse, filium *nonis*, & utrumque satis apud
hostes functum; nonne pater in civitate ipsis iam ka-
lendis functus videbitur? *l. 10. pr. D. de captiv. &*
postl. rev. nonne & filius, in civitate, ex kalendis
istis sui iuris exstitisse? *l. 11. pr. D. eod.* nonne adeo
ex dictis nonis heredem ex substitutione habuisse?
ita certe *lex* postulat *Cornelia*, *dd. 11.* quae licet pu-
pillarium tabularum disertam mentionem haud fecerit,
eandem tamen a *Praetore* substitutioni non mi-
nus, quam paterno testamento, accommodari ex Pa-
piniano novimus, *d. l. 10. § 1.* Atque eadem haec fa-
cti species, de filio post patrem capto, ab eodem Pa-
piniano, in *d. l. 11. § 1.* proposita est, *iunc. l. 10. pr.*
eod. ubi tamen de solo patre apud hostes mortuo, hic
autem in *l. 11. § 1.* de utrisque ibi mortuis agitur. Ne-
que contrarium ex particulae *alias* recentiori apud
Iurisconsultos, ceterosque cadentis scriptores latini-
tatis, significatione iure quisquam efficiet. Quid enim
frequenter, quam pro *alia ratione, causa, modo,*
eam

* Cuiacium *ad l. si hominem 19. D. de Vsurpat.* hic legentem
quanquam, reprehendit laudatus Faber *lib. x. Coniect. cap. 4.*
fin. & Cl. Ruckerus *cap. 3.*

eam adhiberi? quamvis meliore Urbis aevo tantum de tempore usurparetur vel loco, observante Sciopio de *Stilo Hist. p. 182. seq.* Ex auctoribus nostris laudare suffecerit Iulianum, in *l. 8. § 8. D. de pec. leg.* quae est Vlpiani: quem addeſis in *l. 20. § 6. D. qui testam. fac. l. 1. § 2. si is qui testam. lib. l. 8. § 10. seq. D. de transact. & Imp. § ult. fin. Inst. de legatis.* Ex aliis scriptoribus Tacitus *lib. xvi. Ann. cap. 4. Curtius lib. viii. cap. 1. Eutropius lib. x. cap. 7.* citari possent. Verba itaque Papiniani in *d. l. 11. § 1.* ita distinguo: *Sed, si ambo apud hostes, & prior pater decedat, sufficiat lex Cornelia substituto; NON ALIAS QUAM si apud hostes patre defuncto filius in civitate decessisset.*

Ne autem aequo sim longior, tres tantum species apud Scaevolam distinctas nunc subiicio: *priorem* in *d. l. 29.* Pater & filius eodem tempore * capiuntur: ambo apud hostes decedunt: prior pater. An hoc casu lex Cornelia substitutionem pupillarem confirmet, quaeritur. Negat Scaevola. Ratio decidendi est, quod in substitutione non interfit, utrum filius ante patrem decedat, an simul cum eo; neutro enim casu patri superstes est filius, adeoque nec confirmata substitutio. *Altera* species est: pater & filius eodem tempore in hostium potestatem veniunt; pater in captivitate, filius in civitate factus postea redux decedit. Convalescit hoc casu filii substitutio, quia eo superſtite decessit pater. *Tertia* denique species est: pater & filius simul capti ab hostibus, postea in civitate

* Particulam *mox* glossatorum nonnulli iam ita acceperunt, frustra ab iis dissentiente Bulgaro. Vid. Vlpianus *tit. 1. § 22.* & Paulus *l. 13. fin. D. quib. mod. ususf. am. Conf. l. 36. § 1. C. de inoff. testam. l. ult. C. de liber. caus. & l. 18. C. de adpellat.*

80 L E C T I O N . I V R . C I V .

vitatem redeunt, ibique ambo, sed prior tamen pater, decedunt: nullum sane hic dubium est, quin morte patris confirmatae pupillares tabulae locum substituto faciant.

C A P V T X X I I I .

*In l. 10. § 1. D. de captiv. & postl. rev.
verborum ordo restituitur.*

PRius quam ad alias Iuris caussas progrediamur, de l. 10. § 1. D. de capt. & postl. rev. coronidis velut loco, quaedam admonebimus. Papinianus libro xx. Quaestionum ita vulgo scripsisse legitur: *Si mortuo patre capiatur impubes, institutus vel exheredatus*: in promptu est dicere, legem Corneliam, de tabulis secundis nihil locutam, eius duntaxat personam demonstrasse, qui testamenti factionem habuisset. Plane captivi etiam impuberis legitimam hereditatem per legem Corneliam deferri. † QVONIAM VERVM EST, ne impuberem (quidem) testamenti factionem habuisse: & ideo non esse alienum, Praetorem subsequi non minus patris quam legis voluntatem, & utiles actiones in hereditatem substituto dare.*

Equidem bene novi, qua ratione interpretari receptum verborum ordinem eruditi soleant; attamen haud minus novi, quam insolens veteribus huiusmodi sit ἀταξία, & oratio tantum non ἀνακόλαστος. Me ita-

* Subaudiendum: & apud hostes decedat.

† Vulgata: quod verum est. Hal. quod non verum est. Cuiac. lib. xv. Obs. cap. 17. mavult: quanquam verum est. Tuetur vero receptam lectionem Cl. Rucker. d. l. cap. ult.

L I B. I. C A P. X X I I I. 81

itaque si audies, integram hanc periodum: *quoniam verum est ne impuberem (quidem) testamenti factionem habuisse: ut suo deiectam loco, pristinae fedi hoc modo reititues: Si mortuo patre capiatur impubes, institutus vel exheredatus: in promptu est dicere, legem Corneliam, de tabulis secundis nihil locutam, eius duntaxat personam demonstrasse, qui testamenti factionem habuisset: QVONIAM VERVM EST, NE IMPVBEREM QVIDEM TESTAMENTI FACTIONEM HABVISSE. Plane captivi etiam impuberis LEGITIMAM hereditatem per legem Corneliam deferri; & IDEO non esse alienum, Praetorem subsequi non minus PATRIS, quam legis voluntatem, & VTILES ACTIONES in hereditatem substituto dare.*

Bina huiusmodi transpositionum exempla in superioribus iam notavi, *cap. 1. & XVIII.* Nullus etiam dubito, quin Vulgatae & Noricae editionis variantes, pariter ac Cuiacii emendatio, ex turbato orationis ordine arcessi debeant. Ceterum quamvis Ant. Fabri *lib. x. Coniect. cap. 5.* fictam Papiniani cum Iuliano & Scaevola dissensionem, non male reprehenderit Cl. Ruckerus *Interpp. cap. ult.* negari tamen haud potest, veteres Iuris conditores, sicut in plurimis caussis aliis, ita & in legis testamentariae quaestionibus, non raro inter se dissidisse, ipso auctore Papiniano, in *pr. d. l. 10. in verbis: quibusdam videbatur.* Conf. Cuiacius *lib. xv. Obs. cap. 17. sub init.*

CAPVT XXIV.

*Arrius Menander in l. 4. § 13. D. de
re milit. a correctione vindicatur.*

Desertionis & emansionis, quae inter delicta sunt
militaria, haud observata distinctio duas in eo-
dem fragmento emendationes peperit, paucis hoc
loco refellendas. Ait Menander *d. l. 4. § 13. Edicta
Germanici Caesaris militem DESERTOREM ja-
ciebant, XVI DIU AFVISSET, ut is inter *
EMANSORES haberetur. SED sive redeat
QVIS, & offerat se, sive deprehensus offeratur,
poenam desertionis evitat: nec interest, cui se offe-
rat, VEL a quo offeratur.* Cl. Noodtius *lib. 11.
Probab. cap. 10. pro vel in fine d. §. verum*, quati ex
figlo *v.* ob auctoritatem Valerii Probi, Magnonis, &
Diaconi, sic restituendum censet: *Nec interest, cui se
offerat, VERVM a quo offeratur.* Waechterus
autem in *not.* novam hanc lectionem, iis quae ante-
cedunt, minus convenire ait, & recte. Ipse igitur,
alia medicina laboranti, ut putat, loco subventurus,
pro *sed*, media fere lege, reponit *nec*, hoc modo:
*NEC, sive redeat quis, & offerat se, sive depre-
hensus offeratur, poenam desertionis evitat. Nec in-
terest &c.* Sed salva res est: distinguit Iurisconsul-
tus laxiorem sui saeculi disciplinam a prisca maio-
rum, & Germanici in primis, severitate, cuius pas-
sim meminit Tacitus, locis a Cuiacio *lib. VI. Observ.
cap. 26.* & Cl. Waechterlo iam indicatis. Quem e-
nim

*Sic Vulgata & Norica: perperam Florentina *remansores*, ex
geminato praecedentis vocis ultimo elemento.

L I B. I. C A P. XXIV. 83

nim Germanicus olim ut *desertorem* capite plectendum edixerat, *si diu asuisset*; hic recentiorum Imperatorum temporibus pro *emansore* duntaxat habebatur, *l. 3. § 2. D. eod.* poenamque ideo desertionis evitare Menandro dicitur; sive ultro redeat, sive deprehensus offeratur. Et hanc Menandri mentem vere esse, verba proxime insequentia facile, ni fallor, unicuique persuadebunt, § 14. *d. l.* ubi hanc ex praemissis summam conficit, ei convenienter iuri, quo tum utebantur: *Leuius itaque delictum emansionis habetur, ut erroris in servis: desertionis gravius, ut in fugitivis.* Denique in utroque hoc delicto, pro variis circumstantiis, poenas temperari fuisse solitas, idem Arrius tum in *d. l. 4. § ult.* tum in *seq. l. 5.* pluribus illustratum ivit. Conf. *d. l. 3. § 2. & 3. l. 13. § 5. & 6. l. 14. & l. 15. D. eod. & l. 10. § 5. D. de poenis.*

C A P V T XXV.

*Locatio nominis apud Phaedrum
lib. 1. fab. XVI. init.*

Vexatissimus est, vel magno Burmanno iudice, hic Phaedri locus, cuius ex vetere scheda Petri Danielis lectionem omnibus agnitam subiucio:

*Fraudator NOMEN quum LOCAT sponso
improbo,
Non rem expedire, sed mala videre expetit.*

Missis sexcentis interpretum emendationibus, antiquae genuinum scripturae sensum ex iure civili breviter illustrabo. Equidem recentiores tantum non omnes

84 L E C T I O N . I V R . C I V .

nes de ^{del.} creditore verba *locare nomen* accipiunt, praesentibus Salmasio *de Vjur. cap. vi. p. 147.* & post Gronovium τῶ τάνυ Graevio, *ad Cicer. lib. III. de Offic. cap. 14.* Vnus fere, quod scio, Ian. Gebhardus *lib. III. Crepund. cap. 10.* de *sponsore* interpretatus est, nulla tamen vel ratione, vel auctoritate adscripta; in eo etiam, ut puto, lapsus, quod commune *fraudatoris ἐπιθετον* cum vulgo interpretum debitori hoc loco tribuat, de solo praedicandum sponsore, *l. 25. D. qu. in fraud. cred. iunc. l. 8. D. de pos.*

Mibi *locare nomen* nihil aliud significare hoc loco videtur, quam nomen suum commodare, pro altero obligare, & tabulis adscribere: uno verbo, *fideiuberre*. Et quia nonnisi per solemnem sponsonem fideiussio celebrabatur, iccirco & *sponsus* mentio a Poëta adiicitur. Denique, quia utriusque pariter contraheatis gratia fideiussor adpromittit, contractus perficiendi causa; idcirco & versu sequenti *rem expedire*, id est, negotium coeptum conficere dicitur. Mea itaque sententia hoc vult Phaedrus: lupus fraudator improba sponsonem pro cervo, mutuuum ab ove sumturo, fideiussurus non eo est animo, ut negotium hoc utriusque contraheatis commodo bona fide perficiat; sed contra unice operam dat, ut quo astutiore possit dolo creditricem ovem ex compacto defraudet.

Quam verborum Phaedri genuinam notionem veterum porro auctoritate breviter confirmabo. Ita enim, quod Livius *lib. VII. cap. 20. locare beneficium*, Petronius in *Satir. cap. 126. simpliciter commodare* dixit; sive *efficere ut beneficium debeatur*. Ita & Cicero *lib. IV. in Verr. cap. 42. nomen suum alicui commodare* eum ait, qui suo alterum testimonio, ut absolvatur, in causis criminalibus adiuvat. Ita vero & *fideiussor* suum debitori apud creditorem *nomen locat*,

locat, suam fidem accommodat, ut eo promptius creditor mutuum adnumeret. Longe vero aliud est *nomen facere*, secus ac Salmasio visum & Graevio *dd. ll.* item Gronovio & aliis *ad Phaedr. h. l.* Etenim non fideiussor sed uterque contrahens *nomen facere* in mutuo dicuntur; creditore in *expensi*, debitore in *accepti* tabulas creditum referente. Atque ita de *debitore* nomina faciente Cicero *d. lib. III. de Offic. cap. 14.* ubi nihil quidquam mutandum existimo: & de *creditore* idem *lib. VII. ad famil. epist. 23.* cuius verba ceteris rectius videtur explicasse Gul. Budaeus, in *Forens. p. 5. sub fin.* Conf. Senecae notissimus locus *lib. I. de Benef. cap. 1.* Similiter ex Iurisconsultis nostris Pomponius in *l. 4. § 1. D. de pecul. de debitore* id verbi usurpat: Scaevola vero de *creditore*, *l. 41. § ult. D. de fideic. libert.* Reliqua iuris loca nunc praetermitto. Vid. Hadrianus Cardinalis, *de Serm. Lat. p. 195. & seq.*

Denique ad *ᾠράσων rem expedire* quod attinet, minus illam accurate pro *solvere* vulgo accipi arbitror; quum nihil aliud ac *negotium perficere* hoc loco significet: quamvis enim *nomina expedire* debitor solvens recte dicatur, auctore Cicerone *lib. XVI. ad Attic. epist. 6.* & Suetonio *de Illustr. Gramm. cap. 11.* alio tamen sensu *pecunia, res, negotia, expediri* dicuntur, vel *explicari*: id est, confici, comparari, & effectui dari, apud eundem Ciceronem *lib. 11. Offic. cap. 9.* & *lib. XIII. ad famil. epist. 26.* ad des. Suetonium in *Caes. cap. 4.* & *Tib. cap. 48.* denique Callistratum in *l. 31. pr. D. de re iudic.* quae confundi non debebant.

L E C T I O N V M
I V R I S C I V I L I S
L I B E R S E C V N D V S.

C A P V T I.

*Emendatio l. 2. pr. D. de servit.
rust. praed. retractatur.*

NEratius libro iv. Regularum, quo de servitutibus egit praedialibus, in unico quod superest fragmento, *d. l. 2. pr.* ita scribit: *Rusticorum* praediorum servitutes sunt: licere altius tollere, & officere † praetorio vicini; vel cloacam habere licere per vicini domum, vel praetorium; vel protectum habere licere.* Sed repugnare has regulas Caio in *l. 2. D. de servit. urb. praed.* olim exiltimabam, & quae temeritas erat mea, etiam emendare instituebam, *notulis ad Labittum, cap. iv. § 7.* Meliora tamen, ut mihi blandior, iam edoctus muto sententiam; non eam quidem ob causam, quae Viro docto idonea nuper visa est mei utcunque refellendi ‡: sed quod alia

* In edit. Gloss. inserta legitur particula *etiam*; quam ex aliis quoque libris atcessit probatque Noodtius, in *Comm. ad tit. D. de servit. rust. praed.*

† Ed. Gl. *praedio*, sed vitiose; uti facile tum ex seqq. tum ipsis glossatorum scholiis intelligitur.

‡ Erroris enim originem non Triboniano, ceterisque operis *architectis*, quod vitio mihi perperam datur, sed *compilatoribus* tribui,

alia mihi ratio iam suppetit sententiae Iurisperiti secundum receptam lectionem investigandae atque eruendae: quo labore paucis defungar.

Servitutes a praedio serviente cognominari, non a dominante, qui vulgo praeeunte glossa ad *l. urb. praed. l. D. de servit. urb. praed.* * negent interpretes, semper fui miratus. Veteres sane inter iura praediorum & servitutes, si proprie loquantur, accurate distinguunt. Neque alio sensu Paulus in *l. 3. D. de servit.* servitutum alias in solo, alias in superficie ait consistere; prout nempe vel a solo, vel a superficie debentur, quibus tanquam perpetua onera sunt impositae. Quod si a dominante praedio servitutes nuncuparentur, eadem simul & urbanae essent & rusticae. Quis enim in aedium utilitatem iter, actum, viam, constitui posse inficiabitur, & contra? Atque hac ipsa ratione Neratium nunc interpretor in *d. l.* Agit enim de servitute fundo imposita, in utilitatem vicini in agro aedificii: quemadmodum non *praetorii* solum, quod ruri habetur; verum & *cloacae* mentio, a solo non ab aedificio debita, facile demonstrat. *Domum* quoque non aliam Neratius quam ruri positam significat, pariter ac Papinianus in *l. 91. § 1. D. de legat. 3.* Conf. Palladius *lib. 1. de rust. cap. 8.* Nolim mihi obiici, Ulpianum tamen in *l. 11. § 1. D. de Publ. in rem act.* aquaeductum, quae servitus rustica est, urbanis adnumerare. Verba integra,

F 4

ut

tribui, id est eorum quae, ut compendium laboris facerent, architecti per notas & siglas publico tunc more sparsim excerpserant, collectoribus atque exscriptoribus. De vera vocabuli *compilatoris* significatione, vel sexcentis observata, nulla nobis lis est. Marq. autem Freherum, eiusdem mecum erroris postulatum, nuperrime defendit Cl. Hofmannus, *diff. 11. ad D. § ult.*

* In aliis edd. est *l. 2.*

ut a vi maiore defendam, subiiicio: *Si de usufructu agatur tradito, Publiciana datur: itemque servitutibus urbanorum praediorum, per traditionem constitutis, vel per patientiam; FORTE SI PER DOMUM QVIS SVAM PASSVS EST AQUAEDUCTVM TRANSDVCI: item rusticorum; nam & hic traditionem & patientiam tuendam constat.* Meminit aquaeductus, per vicini domum derivati, adeoque non rustici, sed urbani; non qui per fundum deducitur, fossae instar; sed per aedes opae fistularum, parieti adplicatarum, Pomponio & Paulo testibus, in *l. 18. & l. 19. pr. D. de servit. urb. praed.* Conf. Vitruvius *lib. viii. cap. ult.* Nulla itaque causa Cl. Noodtio fuit expungendi verba: *forte si per domum quis suam passus est aquaeductum transduci, in Comm. ad tit. D. de servit. praed. rust. sub fin.* Et multo minus antiqua iuris regula a subsequuta consuetudine hic distinguenda, quod eidem Viro summo incidisse video, *Comm. ad Pand. d. 1.*

Adfinis quaestio est de urbanorum a rusticis praediis legitima differentia, in qua exponenda plurimum adhuc interpretes disputant. Mihi vero certum est, in hac de servitutibus materia, urbana praedia tantum in superficie, rustica in solo consistere, *d. l. 3. D. de servit. iunc. l. 1. D. comm. praed. & l. 198. de verb. sign.* in aliis vero causis, puta pignorum, & alienationis praediorum pupilli, vel minoris, non item; ceu pulcherrime observatum est Io. Mercerio in *Concil. p. 97. sqq. ed. Rein.* Minime itaque *d. l. 198. fin.* aut *l. 4. D. in quib. caus. pign. vel hyp.* nostrae huic doctrinae adversantur. Conferri hic meretur eximia Vir eruditionis, & praeceptor olim noster, Bern. Henr. Reinoldus in *Orat. de Legum inscript. § 12. tom. II. Iurispr. Restit. p. 198. seq.*

CAPVT II.

*De Reliquiis funerum, & Cenotaphio:
exponuntur l. 6. § ult. & l. 7.*

D. de rer. div.

Quod iustis nondum factis *funus*, iis quolibet modo perfolutis, etiam trina glebae iniectione, trinaque manium invocatione, *reliquias* olim vocabant. Servius ad *Virg. lib. II. Aen. vers. 539.* Hae ubi conditae locum faciebant *religiosum*, sive sepulchrum proprie dictum, *l. 42. D. de religios.* Quod si mari absumptum corpus, aliave amissum calamitate; iustorum defectui *cenotaphio* medebantur, eodem auctore Servio ad *Virg. lib. III. Aen. vers. 304. lib. VI. vers. 325. & 505. lib. IX. vers. 215.* Confer sis Aufonium in *praef. Parent. vers. 10. sqq.* & in *Epi-taph. Heroum, Carm. XIII.* Atque de huiusmodi cenotaphio ambigebant veteres, locusne videretur religiosus nec ne? *l. 6. § ult. D. de rer. div.* Qua de re quum multis tam multa dixisse licuit, mihi ut pauca dicam, nec adeo protrita, licebit spero.

Cenotaphium vel *iusti sepulchri* instar habuisse, peractis rite solemnibus; vel *honoris* tantum & *memoriae* causa extrui solitum fuisse, testatissimum puto. *Prius* illud uni duntaxat unum: *posterius* uni saepe multiplex ponebatur. Sic quod Hectori fecerat Andromache, religioso Diis Manibus ritu consecratum, iusti imaginem sepulchri praeferebat, auctore Virgilio, *lib. III. Aeneid. vers. 301. seqq.* Quod vero Moguntiae Romani milites extruxerant Drufo, honorarius tantum tumulus fuit, ipsis Drusi reliquiis Romanam transportatis, praeter Dion. Cassium *lib. LV. sub*

90 LECTIO. IV. CIV.

imit. Suetonio in *Claud. cap. 1.* & Eutropio *lib. VII. cap. 8.* testibus: quo inter alia & rogos per omnem arden-
tes Italiam, Drusi funere transeunte, recte Lipsius
retulit, apud Senecam, in *Consol. ad Marciam, cap. 3.*

Ex utroque autem cenotaphiorum genere solum
prius iure veteri pontificio religiosum fuisse, testan-
tur quae diximus: *posterius* vero purum. Contro-
versia itaque Marcianum inter & Vlpianum de *priori*
tantum accipienda est, in *d. l. 6. § ult. & d. l. 7. D. de*
rer. div. iunc. l. 6. § 1. D. de religios. de *posteriori* ve-
ro Florentinus in *l. 42. D. eod.* Et quum publicae huic
diffensioni rescriptum quoddam Divorum Fratrum
causam dedisse proditur; primum omnium in occa-
sionem & sensum huius rescripti paullo accuratius
inquiremus.

Auctor est Iulius Capitolinus, in *vit. Marci cap. 13.*
tantam utroque imperante Antonino grassatam Romae
pestilentiam fuisse, ut mortuis non rite, ac secundum
religionis praecepta, fieri exequiae possent; sed viola-
tis sepulturae iuribus, propter sepulchrorum inopiam,
plurimum simul cadavera vehiculis passim farracisque
uno condenda loco exportarentur: atque hanc ob
causam principes fratres iure pontificatus maximi,
quoungebantur, asperissimas sepeliendi sepulchrorum-
que leges tum sanxisse: aliasque inter & hanc, *ne u-*
ti quis vellet fabricaret sepulchrum. Primum con-
stare hinc puto, ex novae scilicet legislationis caus-
sa, non alium istarum legum fuisse finem, quam ne
tam publice atque impune funerum ac sepulturae
violaretur religio: quod pestilentia saeviente, in ima
praesertim plebe, evitari vix posse, exemplo Athe-
niensium a Thucydide *lib. II. cap. 52.* memoriae
prodito, commode illustravit magnus Casaubonus
ad Capitol. d. l.

Quum itaque inter causas inopiae sepulchrorum,
im-

immoderatus sepulchrorum luxus in primis cenferetur, tam fevere olim & a Decemviris in XII. vetitus, *tab. x. l. 3. feqq.* & poſtea ab Aedilibus Curulibus, in edicto cuius meminit Cicero *lib. II. de LL. cap. 23. Phil. IX. cap. ult. & lib. XII. ad Att. ep. 35. feq.* progreſſu autem temporis eo uſque evagatus, ut fortunae paululum lautioris homines infanis fere ſumtibus non veris tantum reliquiis rite conditis; ſed mari quoque abſumtis, vel peregre mortuis, monumenta ſepulchralia cenotaphiaque, maſoleorum inſtar, paſſim extruerent: hanc proinde luxuriam Divi Fratres optimo tum conſilio coërcere, graviffimisque poenis prohibere inſtituerunt, inter alia fancientes; *ne uti quis vellet fabricaret ſepulchrum*: quo iure & ſua aetate uſos fuiſſe Romanos idem Capitolinus refert; maiorum ita legibus, de funerum ac monumentorum ſumptu modoque, velut poſtliminio reductis. Nihil itaque in vulgata iſtorum verborum ſcriptura mutandum videtur, ſecus ac Salmaſio placuit, pro *vellet* reponenti *belle*; & Caſaubono, cum unius verbi adiectione ita legenti: *ut ſi quis SVCCEDERE vellet, fabricaret ſepulchrum.* ✕

Vt vero ad reſcriptum noſtrum revertamur, non aliud eo conſtituiſſe Imperatores videntur, quam ut levandae ſepulchrorum inopiae cenotaphia illa religioſa, de quibus diximus, imaginaria religione liberata, tanquam *loca pura*, novis deſtinari ſepulchris abſque ullo pollutionis metu poſſent. Ita enim Vlpianus in *l. 6. § 1. D. de religioſ.* *Si adhuc MONUMENTVM PVRVM eſt, poterit quis hoc vendere & donare. Si CENOTAPHIVM ſit, poſſe hoc VENIRE dicendum eſt: NEC ENIM ESSE HOC RELIGIOſVM DIVI FRATRES REſCRIPSERVNT.* Atque hinc ſumta, quae paululum immutata, ſub eadem tamen inſcriptione, in

l. 7.

92 L E C T I O N . I V R . C I V .

l. 7. D. de rer. divis. prioribus Marciani verbis subiuncta leguntur. Mens itaque *Vlpiani* haec est: cenotaphia post illud rescriptum religiosa amplius non videri, ac proinde emi, vendi, alienari, promiscue posse. Contra vero *Marcianus* opinabatur: manere nihilominus cenotaphia loca religiosa, etiam post memoratum rescriptum; utpote non alio fine imaginariae religioni ab Imperatoribus exempta, quam ut novis tantum sepulturis applicari, non vero in profanos converti usus possent: addita ratione, quod cenotaphia ex iure pontificio, & secundum auctoritatem veterum, omnino loca sint vere religiosa, divinique iuris; quae proinde ob perpetuum religionis effectum aliis adhibere usibus salva maiorum religione fas haud esset. Ita enim scribit: *CENOTAPHIVM quoque MAGIS PLACET locum esse RELIGIOSVM, sicut testis in ea re est Virgilius.* Ceterum in hoc sententiarum divortio, *Vlpiani* ut recentioris doctrinam, & bis in *Pandectis* relatam, auctoritati *Marciani* praeferri oportere, interpretes dudum monuerunt. *

C A P V T III.

Species facti in l. 6. C. de pact. inter emt. & vend. ex glossis repraesentatur.

Contractus bonae fidei, ab initio *pure initos*, pactis in continenti licet adiectis conditionales non fieri, ac propterea ob pacta illa haud impleta rescindi non posse, certissimi iuris est, *l. 14. C. de rescind. vendit. & l. 6. C. de action. emti.* Contra vero *conditionalia* negotia suum ab existente demum conditione sortiri effectum, pleneque perfici, evidens iuris ratio similiter postulat, *l. 8. D. de peric.*

⊕

& *comm. rei vend. & l. pen. C. eod.* Ad naturam porro negotiorum conditionalium contractus *necnomi-*
minatos, qui initium a datione capiunt, quamproxime
 accedere, facultas dantis in poenitendo indicat, da-
 tique repetendi ius; quamdiu nempe alter, qui ac-
 cepit, contractui satis non fecerit, *l. 3. § 2. & 3. D. de*
condict. caus. dat. caus. non sequ. Idem denique de *mix-*
tis negotiis, sive quae ex nominato contractu &
 necnominato sunt conflata, dicendum videri, ex
l. 6. C. de pact. inter emt. & vendit. pragmatici ve-
 teres, a Barbofa *ad h. l.* longo ordine recensiti,
 praeeunte quoque glossa, ex professo tradiderunt;
 quam in sententiam & ego nullus descendere dubito.

Huius vero opinionis veritas ut eo pateat diluci-
 dius, primum verba Impp. in *d. l. 6.* repraesentabo:
 Impp. Carus, Carinus, & Numerianus AAA. ita
 in rescripto ad Rimulum: *Cum te fundum tuum,*
certae rei contemplatione inter vos habita, exiguo
pretio in alium transfulisse commemoras, poterit tibi
ea res non esse fraudi: QVANDO, non impleta
promissi fide, domini tui ius in suam causam rever-
ti CONVENIAT. Et ideo aditus competens iudex
fundum, cuius mentionem facis, restitui tibi cum
fructibus suis, sine ulla ludificatione, sua auctori-
te perjiciet: praecipue cum & adversa pars, recep-
tis nummis suis, nullam passa videri possit iniuriam.
 His speciem ex sententia glossae concinnatam subiicio.
 Est autem haec: *Vendidi tibi praedium pro decem,*
quod valebat viginti, hac lege: ut si per patriam
tuam contingeret me transire, quod tu honorifice me
reciperes. Transivi, & non recepisti me, sed te abs-
condisti. Volo agere ex vendito, ut rem mihi resti-
tuas: quia hoc convenit forte; vel quod alias non es-
sem distracturus, nisi fecisses quod convenit; ideo mi-
nori pretio vendidi: an rescindere venditionem pos-
sim,

94 LECTIO. IVR. CIV.

sim, quaeritur. Resp. quod sic, refuso tibi pretio quod dedisti: quia pretio refuso nullam videris passus iniuriam.

Nemo non videt casum a glossa expressum, pro parte venditionem, & pro parte innominatum contractum esse, ex formula *do ut facias*: cuiusmodi species similes fingi infinitae possunt. Alius quoque ex glossatoribus in primo scholio *ad d. l. 6.* casum proponit a priori diversum, ex formula *do ut des*, ita scribens: *Pone sic casum: Dabo tibi pro centum, si dederis mihi equum.* Aliam vero speciem Cuiacius confinxit in *Recit. ad d. tit. C.* & auctoritate Collegii Argentoratensis *ad tit. de contrah. emt. § 54.* passim ab interpretibus transcriptam: aliam denique Ant. Faber, sed iure reprehensus ab Illustri Noodtio *lib. IV. Prob. cap. 2.*

Convenienter itaque utrique speciei in glossis relatae, solam reor alteram Accursii expositionem admitti posse, in verbis: *quod alias non essem distracturus, nisi fecisses quod convenit* &c. ab Azone etiam in comm. *ad h. l.* comprobata; a Noodtio autem reiectam, probatam priori: cum quo dissentire qui voluit Waechtlerus, re vera consensit. Ecquis enim iuris imbutus principiis temere negaverit, contractum emtionis venditionis violato huiusmodi pacto non minus resolvi, quam adiecta commissoriae conventionis lege? quanquam in aliis differentia est: lege enim conventionis commissa non personalis tantum ex contractu actio, verum & rei iam traditae vindicatio venditori datur, *l. 4. C. de pact. inter emt. & vend.* pacto autem non servato sola ex contractu personalis, uti Imp. Alexander scribit *l. 3. C. eod.* quo etiam iuris loca, a doctissimo Noodtii Defensore in *Obs. Misc. vol. III. tom. I. p. 122.* adlata pertinent.

Ceterum in specie *d. l. 6.* alternative duas puto in per-

LIB. II. CAP. III. 95

personam actiones venditori competere, unam venditi, *arg. d. l. 3. C. eod.* alteram condictionem causa data causa non secuta, *d. l. 3. § 2. & 3. D. de condict. caus. dat.* eligendi arbitrio agentis relicto, *arg. l. 4. § 2. D. de leg. commiss.* atque ita iam olim ex Accursianis nonnullos, quos *ad d. l. 6.* immerito reprehendit Azo, sensisse constat: ita quoque visum magno Cuiacio, in *notis postumis a Vulteo editis ad d. l.* ita denique & Nic. a Salis, in *Sicilim. ex Codice, ad d. l. 6. p. 685. seq.* qui tamen bis fallitur; tum quod totum illud negotium, de quo *d. l.* agitur, non tam emtionem esse, quam contractum innominatum existimat; tum quod ad repetendum cum fructibus fundum, non venditi actionem, sed praescriptis verbis dari scribit, *arg. l. 1. D. de rer. perm.* sed huic refellendo errori, satis per se manifesto, non immorabor.

Ex iis, quae disputavimus, genuinum *d. l.* sensum, factique veram speciem, satis iam liquere arbitror; ita ut nulla nos necessitas a recepta lectione cogat recedere. Nostram proinde facere semper dubitavimus coniecturam Cl. Noodtii *d. lib. iv. cap. 2. pro quando conveniat*, id est, quandoquidem oporteat, substituente *quando convenit*, id est, si quando placuit, pactum conventum est; multo licet iudicio in *Obs. Misc. d. l.* nuper ab anonymo defensam. Eadem vero usus iam dudum fuerat Iul. Pacius in *Anal. Cod. ad d. tit. p. 404.* cuius verba subiungo: *Nota, in d. l. 6. non legendum CONVENIAT, sed CONVENIT; eoque verbo non significari consensum Iuris auctorum, sed conventionem, seu PACTIONEM, inter emptorem & venditorem.*

CAPVT IV.

*Sana esse verba Celsi in l. ult. D. de
condict. caus. dat. caus. non sequ.*

NON putamus famam ac fidem Celsi a nobis of-
fensum iri, si a recepta vulgatae lectionis scri-
ptura vim maiorem conemur avertere. Verba eius
in *l. ult. D. de condict. caus. dat. &c.* haec sunt: *De-
di tibi PECUNIAM, ut mihi Stichum dares, u-
trum id contractus genus * PROPORTIONE em-
tionis & venditionis est? an nulla hic alia obligatio
est, quam ob rem dati re non sequuta? In quod pro-
clivior sum: & ideo, si mortuus est Stichus, & repe-
tere possum, quod ideo tibi dedi, ut mihi Stichum da-
res. Finge alienum esse Stichum, sed te tamen eum
tradidisse: repetere a te pecuniam potero, quia ho-
minem accipientis non feceris. Et rursus, si tuus est
Stichus, & pro evictione eius promittere non vis,
non liberaberis, quo minus a te pecuniam repetere
possim.* Ita in libris omnibus: neque aliter fere in
Basilicis, eorumque scholiis, *lib. xxiv. tom. I. num.
16. p. 500. tom. III. 'Εάν παράσχω σοι ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ,
ἐπὶ τῷ δέναι μοι Πέτρον, ἢ ἐςὶ πράσις, ἀλλὰ ἐναλλαγῇ.
Si tibi PECUNIAM dederō, ut mihi Petrum da-
res, venditio non est, sed permutatio. &c.* Ad quae
verba Cyrillus in *schol. n. p. 513.* minus tamen cura-
te: *'Εάν δώσω σοι Ἰ. ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ, ἵνα Στῆχον μοι
δῶς, ἢ ἐςὶ πράσις, ἀλλὰ ἐναλλαγῇ. Si dederō tibi
NUM.*

* Id est, *partim, quodammodo*, ob intervenientem pecuniam;
ita ut *mixtum* hoc negotium videatur, de quo *cap. pract.
Cuiacii & Noodtii* interpretationes refellit *Ampl. Bynkersh.
lib. VI. cap. 24.*

NUMMOS DECEM, ut mihi Stichum dares, venditio non est, sed permutatio.

Ait Celsus: *si pecuniam dederis, ut tibi Stichus daretur*, emtionem non esse; sed innominatum duntaxat negotium contrahi, ex formula *do ut des*. Contra vero Paulus in *l. 5. § 1. D. de praescr. verb. Siquidem*, inquit, *pecuniam dem, ut rem accipiam, emtio & venditio est*. Tollendo insigni huic ἐννοτιοφω-
 vsi Edm. Merillius *lib. 1. Variant. ex Cui. cap. 19.* vocem *pecuniae* apud Celsum de nummis peregrinis, puta Poenis, Atticis, ex Volusio Maeciano interpretatur, suffragatorem nactus illustrem Iurisconsultum Ger. Noodt *lib. iv. Prob. cap. 4.* qui praeterea, ut clariorem hanc sententiam redderet, sub initium legis, ex duabus siglis *pe. pec.* vel *peg. pec.* id est, *peregrinam pecuniam*, nova coniectura censuit, librarium ommissa sigla priore *pe.* vel *peg.* solam posteriorem *pec.* imprudenter expressisse; atque hinc vulgatam esse ortam lectionem, *dedi tibi pecuniam;* quum exarari debuisset, *dedi tibi PÉREGRI-
 NAM pecuniam*. Verum huic nos liti haud immiscebimus, lectore ad Ampl. Bynkershoekium *lib. vi. Obs. cap. 24.* & eruditum Anonymum in *Misc. Obs. vol. III. tom. I. p. 126.* ablegato. Vnum duntaxat investigare constitui: ecquae veterum Iuris auctorum utriusque scholae decidendi ratio in proposito casu fuerit; & an Paulo idem ac Celso, quod vulgo volunt, placuisse videatur?

Quum ferventibus olim seclis, *Sabinus & Cassius* pretium rei venditae non in pecunia solum numerata, sed alia etiam in re: contra vero cum *Proculo Pegasus* in pecunia tantum numerata consistere posse, existimassent: qui deinde ab aetate Hadriani eos exceperunt *Herciscundi*, μέσσην ὁδὸν τέμνοντες, quamvis neutrarum fere partium essent, tamen ob diversa

98 LECTIO. IV. CIV.

queis innutriti erant artis principia, veterum vestigia disensionum suis in scriptis evitare haud omnino poterunt: velut exemplis largiter adlatis post Iac. Gothofredum & Chr. Ott. a Boekelen, ex professo ostenderunt Viri Cl. Io. Sal. Brunquellus & Gottfr. Mascovius, in dissertationibus peculiaribus.

Et *Sabinianorum* quidem, subtiliter admodum ratiocinantium, decidendi causam hanc puto fuisse, quod in emtione venditione res etiam alia, dummodo *certae* per usum sit *aestimationis*, uti ante ita post inventum nummum, pretii naturam imitari, locumque subire possit; contra vero *Proculiani*, commodiorem fere vitae forique usum magis, quam philosophicam iuris rationem intuentes, pretii substantiam non sola aestimatione, sed vera ac definita *quantitate* censerent contendebant, l. i. D. de *contrah. emt.*

Ex mediae denique sententiae *Herciscundis*, in Proculi magis quam Sabini dogma proclivibus, alii subtilius, uti sit, popularius alii, philosophati videntur. *Celsus* enim in *d. l. ult.* ad substantiam veri pretii non solum per se pecuniam sufficere, sed *numeratam* & certa definitam quantitate requiri, putabat; ideoque in proposita specie non emtionem venditionem, sed *innominatum* referri negotium scribit, ex formula *do ut des*. Contra ea *Paulus* in *d. l. 5. § 1.* praeter pecuniam, quippe certam semper ac definitam *quantitatem* sua natura complexam, nihil aliud ad pretii essentiam exigere contendens, memorato in casu veram *emtione* contractam fuisse ait, non permutationem, aliumve contractum necnominatum. Verba adscribo: *Et si quidem PECUNIAM dem, ut rem accipiam, EMTIO ET VENDITIO EST: sin autem REM do, ut rem accipiam; quia NON P-LACET permutationem rerum emptionem esse, dubium non est nasci civilem obligationem.*

Atque

Atque Pauli haec sententia, communi ceterorum calculo firmata, ista & sequenti aetate, sola in foro obtinuisse videtur: ita enim & Ulpianus in *l. 7. § 1. D. de contrah. emt. Huiusmodi emtio; QVANTI TV EVM EMISTI; QVANTVM PRETII IN ARCA HABEO, valet. Nec enim incertum est pretium tam evidenti venditione: magis enim ignoratur, QVANTI emptus sit, quam in REI VERITATE incertum est.* Sub Hadriano autem & Antoninis hanc publicae materiam disputationis fuisse, non obscure ipse Celsus *d. 1.* testatur, nec non Paulus in *d. l. 1. D. de contrah. emt.* Excutiendis aliis aliorum libris, hic moveri solitis, in praesens supersedeo. *

CAPVT V.

Defenditur Vulgata & Norica lectio in l. 6.

§ 4. D. de iure patron. Et an cessante ratione cesset lex?

QUod frequentandae liberis hominibus civitati, bellis intestinis exhaustae, lege Aelia Sentia cautum primum fuerat, ut qui libertum libertamve iureiurando ne nuptias inirent adegisset, iure patronatus caderet, *l. 6. pr. seq. D. de iure patron.* id postmodum lege Papia Poppaea non solum confirmatum, sed facultas quoque liberto libertaeque iuratis data est, ut remissa periurii poena nuptias quicum vellent rite inirent, *d. l. 6. § 4.* Verba Pauli ex Pandeſtis Florentis haec sunt: *Lege Iulia de maritandis ordinibus PERMITTITVR iusiurandum, quod liberto in hoc * IMPOSITVM est, ne uxorem*

G 2

disce.

* Perperam cum Haloandro Vicinillus, *oppositum.*

100 LECTIO. IVR. CIV.

duceret; liberta eve, ne nuberet: si modo nuptias contrahere recte velint.

Iac. Cuiacius *lib. xxi. Observ. cap. 29.* τὸ *permittitur* exponit *remitteretur*, aliorumque, tum iuris locorum, tum Ovidii & Taciti, auctoritate illustrat, Lipsio suffragante, in *not. ad Tac. lib. 1. Ann. cap. 8.* & Cl. Heineccio, *lib. 11. ad L. Iul. & Pap. cap. 16. fin.* Quia vero insolens istius verbi haec significatio est, immo dubia atque incerta prorsus, primitivae denique notioni contraria, Viro summo Io. Frid. Gronovio iudice, *lib. iv. Observ. cap. 2.* Vulgatam forte & Noricam editionem, quas diserte probant glossae, hic sequi satius est, quae *remitteretur* exhibent. Ita enim praeter alios idem Paulus in *l. 6. & l. 14. D. de iureiur.* & Vlpianus *l. 9. § 1. D. eod.* Conf. Brissonius *de Verb. Signif. h. v.*

Ceterum utramque hanc legem in *impotenti* liberto libertaque cessare, evidens iuris ratio postulat, *d. l. 6. § 2.* non aliam sane ob causam, quam quia ratio istarum legum, quam initio diximus, in impotentibus personis vim suam perdit, ipso id Paulo haud obscure monstrante. Sic *alimentorum* quoque transactio interdicta non censetur, si meliorem alimentarius causam suam faciat; cessat enim paupertatis metus, unica istius prohibitionis causa; ne scilicet extincto alimentorum debito ad inopiam redactus transigens, cum sibi & aliis, tum reipublicae oneri sit, *l. 8. § 6. D. de transact.* Alia nunc exempla praetervehimur.

Semper itaque non *iure tantum naturali*, verum *canonico* etiam, & *civili*, sicut ex fine & ratione ipsum ius unice colligitur, ita etiam fine isto & ratione aliquo in casu plane sublata, vis quoque omnis iuris tollitur, *can. 8. Dist. 61. iunc. cap. 60. x. de appell.* hoc uno observato *discrimine*, quod civilibus
in

in legibus id ita demum verum sit, ubi nulla temporis, aliave *quantitas* palam definita est: quo testamenta tutelaeque impuberum, alienationes minorum, restitutionesve, cum multis causis aliis pertinere videntur. Quanquam enim, quod dissentientibus ultro largimur, sola imperantis voluntas pro lege est; praesumi tamen alia boni principis, quam publice utilis, voluntas non potest. Agimus autem de *lege* non satis aperta, sed aliquantum *dubia*, quaeque ut rite adplicetur interpretationem prudentum aut magistratuum desiderat; non de clara ac manifesta per se: quo ex *L. Iulia de adulteriis* eorum etiam servorum, qui ruri vel in provinciis sunt, intra diem sexagesimum divortii, prohibitam manumissionem interpretes vulgo referunt, deficiente quamvis legitimae prohibitionis ratione, l. 12. § 1. *D. qui & a quib. manum. libb. non fiunt*. Et ita quidem difficultas a V. Cl. nuper mota prorsus tollitur. Sed salva quoque absque responsione isthac legis ratio videtur, dudum aliis observata; quod nimirum * servus, ut ut adulterii commissi tempore domo absens fuerit; tamen vel ex ruricante domina, & amplexus suos in crucem mittere solita; vel ex conservis suis, dominici tori subsessoribus; vel mille modis aliis, de furtis Messalinae certior fieri, testarique in quaestione possit. Vid. Cuiacius *lib. XXI. cap. 16. init.*

Quam necessarium itaque Iuris sit studioso in ve-

G 3

ras

- * Servos autem accusati vel accusatae omnes, urbanos, rusticos, provinciales, tum ante tum post divortium comparatos; utriusque vero parentis eorum solos familiari usui concessos, ipsa lege comprehensos; externos autem parentum servos, id est, rusticos, provinciales, aliisve destinatos servitiis, ex *rescripto* postea *Divi Hadriani* additos fuisse, auctor est Ulpianus tum in *d. l. 12.* tum in *l. 27. § 6. D. ad L. Iul. de adul.* secus ac aliis. expolitum video.

1027 LECTIO. IVR. CIV.

ras legum rationes, cum philosophicas tum politicas, diligenter anquirere, constare vel hinc potest. Dissidentem post alios Pag. Gaudentio abunde satisfecit illustris Heineccius, in *praef. ad Elem. Digest.* Ipsum denique pragmaticorum axioma, *cessante ratione & legem cessare*, male nonnunquam & nuper adeo intellectum, quantum satis est illustravit asseruitque Io. Corasius, *de Iure Civ. in art. redig. part. III. cap. 6.* & Val. Gul. Forsterus, *lib. II. de Interpr. Iur. cap. III. § II. seqq.* ut Nic. Everhardum, Steph. de Phedericis, Hornium, aliosque praetercam.

C A P V T VI.

Exempla ellipsis in l. 14. D. de transact. l. 15.

§ 3. *D. ex quib. caus. mai. & l. 1.*

§ 14. *D. de cloac.*

QVam obiter in superioribus *init. cap. 23. lib. 1.* integri commatis ellipsin notabamus, in *l. 10. § 1. D. de capt. & postl. rev.* aliis nunc exemplis illustratum ibimus. Primum offert Scaevola in *l. 14. D. de transact.* ita scribens: *Controversia inter legitimum & scriptum heredem orta est; eaque, transactione facta, certa lege finita est. Quaero: creditores quem convenire possunt? Respondit: si iidem creditores essent; qui transactionem fecissent: * si alii creditores essent (propter incertum successionis) pro parte hereditatis, quam uterque in transactione*
ex-

* Florentinam scripturam Vulgata & Norica hoc modo sup-
plent: *id observandum esse de aere alieno, quod inter eos con-*
venisset. quam tamen laciniam Basilica non agnoscunt, *lib. XI.*
tit. II. num. 14. p. 777. ibiq. schol. p. 307. tom. I.

expresserit, utilibus conveniendus est. Disputationi de bona fide Scaevolae, a Noodtio in dubium vocata *lib. II. Prob. cap. 2. & in lib. de pact. & transact. cap. 22.* non immorabor. Videri possunt, eam in rem professa opera quae tradiderunt Viri Cl. Vlr. Huberus in *Eun. Rom. ad l. 3. D. de Transact.* Ant. Schultingius in *Enarrat. Pand. tit. de Transact. § 17.* Io. Ortw. Westenbergius, in *Comm. ad Constitutt. D. Marci, diss. III. cap. 2.* Gul. Bestius in *Rat. emend. legg. cap. 4. p. 57.* & Io. van de Water *lib. I. Observ. cap. I.* Me vero duplex occupabit labor: *unus*, quod ad sinceritatem lectionis attinet Florentinae, in *d. l. 14. alter*, quod ad diversas facti species, cum in *l. 3. D. de transact.* tum *d. l. 14.* a Scaevola propositas.

Legitur Florentiae: *si iidem creditores essent; qui transactionem fecissent.* Post verbum *essent* omissa puto ἑλλειπτικῶς, & ex praecedentibus ἀπὸ κοινῆς repetenda, eos possunt convenire; ut integra haec sit oratio: *Quaero: creditores quem convenire possunt? Respondit: si iidem creditores essent, EOS POSSUNT CONVENIRE, qui transactionem fecissent.* Neque infrequens in optimis etiam auctoribus id esse, exemplis undique adlatis grammaticorum filii dudum observarunt. Vid. Thomas Linacer *lib. vi. de Emend. Struct. sub init.* Auf. Popma *lib. II. de Usu antiq. loquit. cap. ult.* Elias Maior *de Varianda Orat. cap. III. sect. IX. p. 418. seqq.* & Iac. Perizonius *ad Sanctium lib. IV. cap. 2. not. I.* Quam ἑλλείψεως speciem proprio vocabulo ἀνανταπόδοτον adpellari novimus, cuius plurima exempla ex utriusque linguae classicis deprompta, post Gul. Budaeum in *Adnot. ad D. p. 56. seqq.* Franc. Duarenus *lib. I. Dissp. Anniv. cap. 50.* nec non post H. Casaubonum & Henr. Stephanum, Ger. Io. Vossius *lib. IV. Institt. O-*
G 4
rator.

rator. cap. 12. p. 35. larga manu attulerunt. Conf. V. Cl. Pet. de Toullieu, in erudita dissertatione, de *Anantapod. in Iure occurr.* Neque ab hac nostra explicatione auctoritatem libri Basilici, eiusque interpretum abhorrere, rem ipsam fidem dabimus. Ita enim in *Basil. d. 1.* legitur: Ἐι μὲν οἱ αὐτοὶ δανεισαὶ ἦσαν τῆς κληρονομίας, ἔπονται ΤΟΙΣ ΣΤΜΦΩΝΗΘΕΙΣΙΝ. Vertit Fabrotus: *Si quidem iidem creditores hereditarii essent, ID OBSERVANT QVOD INTER EOS CONVENERIT.* Forte autem, salva graecitatis mediae analogia, & hunc sensum Florentinae lectioni magis congruum ista verba recipiunt: *conveniunt eos, qui transegerunt.* Quae tamen si coniectura nimis videatur temeraria, & συχρόνων fide auctorum destituta; eandem nihilominus verborum vim orationi graecae inesse contendimus, ac si scriptum esset: *secundum transactionis legem inter se experiuntur:* vel, *mutuo se invicem conveniunt.* Ita enim & scholiastes *d. p. 807. not. c.* ἀναγκάζονται τοῖς συμφωνηθεῖσιν ἐμμένειν, *pañis conventis stare coguntur.* Ideo autem, secundum *transactionis legem;* quia post aditam hereditatem mutua defuncti & heredum nomina ipso iure extinguuntur; quod uni etiam ex scholiastis, minus tamen accurate, observatum video, *d. pag. 807. not. b.* Atque haec pro lectione codicis Florentini, etiam a Contio defensa in *not. ad d. 1. 14.* Concisum vero Scaevolae, & abruptum saepe stilum notarunt plurimi, inter quos Franc. Connanus *lib. vi. Comm. Iur. Civ. cap. 9.* & Iust. Zinzerlingus in *Comm. ad l. 5. D. de Naut. Foer. cap. IX. p. 1475. tom. v. Thes. Iur.* ab eoque citati alii. X

Iam ad diversas facti species progredimur, aliam in *l. 3.* aliam in *l. 14.* a Scaevola relatas. Priori loco haec legimus: *Imperatores Antoninus & Verus ita rescripserunt: Privatis pactionibus non dubium est*

est

est non laedi ius ceterorum: quare transactione, quae inter heredem & matrem defuncti facta est, neque testamentum rescissum videri posse, neque manumissis vel legatariis actiones suae ademtae. Quare quidquid ex testamento petunt, scriptum heredem convenire debent: qui in transactione hereditatis, aut cavuit sibi pro oneribus hereditatis, aut si non cavuit, non debet negligentiam suam ad alienam iniuriam referre. Nemo opinor non videt, de uno ex testamento herede conceptam speciem esse; matremque defuncti, testamento per querelam non rescisso, neque heredem neque coheredem extitisse; sed alia ei via interposita transactione satisfactum ab herede fuisse: ac proinde hunc solum & manumissis testamento, & legatariis esse obnoxium; quod cur alii de creditoribus etiam hereditariis, cum Accursio ad d. l. 14. intelligere dubitent, nullam equidem rationem video.

At in d. l. 14. cuius verba initio repraesentavimus, duo pariter extitisse heredes proponuntur, unus legitimus; testamentarius alter; quorum ante factam transactionem vel neuter adierat, quod Cl. Schultingio videtur *loc. cit.* vel uterque, quod verius puto; non autem scriptus solus, quae hypothesis Noodtii est, ab Vlr. Hubero recte confutata, in *Eun. d. l.* Inter facti vero species, ab Accursio aliisque, huic liti accommodatas, non inelegans videtur, quam scholiastes Basilicorum confinxit, d. tom. 1. p. 806. not. a. ubi Τυχόν, inquit, ἀδελφός μὲν τελευτήσας κατέλιπε σεμνόν καὶ ἄσεμνον κληρονόμον: Fortasse frater meus turpem personam & integrae dignitatis hominem heredes scripserat. Pone enim: remoto per querelam infami, fratrem ob rescissum testamentum totam hereditatem iam suam esse contendere, arg. l. 7. D. de reg. iur. contra vero & institutum alterum fratre excluso eandem totam sibi

vindicare, eodem prorsus argumento, propter necessarium ad crescendi ius. Transfigunt vero, seque invicem veros heredes pro quotis partibus agnoscunt. Hoc certe casu, uter alteri cesserit, & utri eorum veri nomen heredis soli competat, dubium est quammaxime; siquidem ambo simul heredes facti ipso iure intelligi non possunt; *arg. d. l. 7.* Respondet itaque Scaevola; cessantibus actionibus *directis*, quae non nisi adversus iustum moveri heredem possunt, utrumque eorum, propter incertum successionis ius, pro quota hereditatis parte, in transactione definita, *utilibus* conveniri a creditoribus oportere. Atque ita, quod ab initio locum habere non potest, eventu inspecto nonnunquam obtinet; ut scilicet pro parte testatus, & pro parte intestatus, quis decessisse videatur. Neque insolens hoc esse, quum alii iam interpretes ex *l. 15. § 2. D. de inoff. testam. ex l. 19. & l. 24. D. eod.* monuerint, plura addere supersedeo.

Alterum *ἐλλείψεως* exemplum occurrit *l. 15. § 3. fin. D. ex quib. caus. mai.* ubi Ulpianus eum, qui differt *RESTITUTIONEM**, non esse audiendum ex Neratio scribit. Subauditur mea sententia verbum *petere*, aut simile; ita ut nulla omnino ratione Ant. Faber in *Ration. ad h. l.* vocabulum *restitutionis* expunxerit, satis acerbe notatus a Bachovio *ad xp. p. 1199.* qui praeterea ex Alberico apud Accurtium non de restitutione Praetoria, sed actione civili ordinaria, vocem illam recte accipit; Ulpiani vero orationem hoc modo supplendam censet: *qui differt hoc agere, mota actione sibi competente, ut*
res

* Vulgari sensu, uti ipsum verbum *restituere*, actio *restitutoria*, iudicium & interdictum *restitutorium*. Vid. *l. 20. D. de rei vind. l. 35. & l. 75. D. de verb. signif. ibiq. interpp.* & Brissotius *h. v.*

res sua sibi restitatur; quam & Martini ait fuisse olim sententiam, aliam vero Bulgari cum communi Doctorum schola. Suam quoque priorem illam explanationem fecisse videntur alii, ut illustris Gundlingius *part. xxvi. obs. 11. § 8. seq.* nec non V. Cl. Iac. Voorda, *Interpp. & Emendd. cap. 3.* Mihi vero ἐπιψιν a paraphrasi distinxisse sufficit. Is enim, ut verbo hoc addam, *differre restitutionem* Vlpiano dicitur, qui non in tempore eam petit, id est; rei vindicationem non instituit. Neque multum hinc abludivit species Tryphonini, in *l. 16. D. de jurid. dot.* ab Nic. a Salis commodum hic citata.

Tertium denique exemplum idem suppeditat Vlpianus in *l. 1. § 14. D. de cloacis.* *Sed & damni infecti cautionem Praetor pollicetur, si quid operis vitio factum est: nam sic, uti reficere cloacas & purgare, permittendum fuit; ita DICENDUM, ne damnum aedibus alienis detur.* Subaudiuntur ex antecedentibus, *sic reficere eas & purgare permixsum fuisse*, ut integra oratio haec sit: *nam sic, uti reficere cloacas & purgare permittendum fuit, ita dicendum, SIC REFICERE EAS ET PURGARE PERMISSVM FVISSE, ne damnum aedibus alienis detur.* Conf. *pr. & § 12.* eiusdem *l. 1.* Aliam vero viam in exponendo Vlpiano ingressus Cl. Voorda, *Interpp. & Emendd. cap. 8:* pro *dicendum* substituit *videndum*: a qua tamen emendatione, praeter ea quae dixi, nimia quoque literarum me retrahit disparitas. Quam ingenuam amici dissensionem, uti forte & plures alias, amice Virum Cl. & liberaliter accepturum spero: *hanc etenim veniam petimusque damusque vicissim.*

CAPVT VII

Coniecturae ad l. 2. pr. D. de adoption. & emancipat. iunc. l. 2. 6. 8. & 9. C. eod.

QVam Caius *lib. II. Inst. tit. III. § 3.* & Ulpianus *tit. VIII. § 2. 3. 5.* per *populum* fieri adrogationem scribunt; ea in Pandectis ex eodem Caio, eodemque libro II. Institut. auctoritate *Principis* celebrari dicitur, *l. 2. pr. D. de adopt.* Quia vero & Gellius Cuius aequalis *lib. v. cap. 19.* totidem omnino verbis *adrogationem* per *populum*, *adoptionem* per Praetorem, sua adhuc aetate peractas testatur; & Diocletianus demum, qui & externam veteris rei publicae imaginem in regii formam regiminis primus convertit, Eutropio auctore *lib. ix. cap. 16.* rescriptis suis omnem comitorum vim accommodasse legitur, *l. 2. C. de adopt.* nullus dubito, quin Imperatori suo dicto audiens Tribonianus veram Cuius scripturam in mores seculi inflexerit, & pro *populo* nomen *principis* substituerit. Vid. Giphanius ad *d. l. 2. C.* Equidem non ignoro, aliam vulgo doctrinam placere, tum quod ad rem ipsam, tum quod ad interpolationem *d. l. 2. D.* attinet. Sed missis aliorum commentationibus meae rationem coniecturae paucis dabo.

Adrogationem non libera solum republica, ve-rum sub Imperatoribus quoque post Augustum, ad aetatem usque Diocletiani & Maximiani, non nisi solemniter, & auctoritate pontificum, interveniente *lege curiata*, perfici solitam fuisse, uno omnes ore veteres attestantur: hac solum observata differentia, quod ab aetate Ciceronis, iam invalescente
Caesa-

Caesarum tyrannide, & pontificatu maximo in solos Augustos translato, nuda comitorum imago, per triginta lictores adumbrata, vice populi, *dicis* tantum *caussa* adhiberetur, quod supra iam attigimus, *lib. i. cap. 3.* De ritu *antiquo* in adoptione Clodii videndus Cicero, in *Orat. pro domo, cap. 14. seq. ibiq. Hotm. iunc. Orat. pro harusp. resp. cap. 23. & Orat. de provinc. consul. cap. 19.* Conf. Dio Cassius *lib. xxxix. p. 97.* Exemplum adoptionis testamentariae Augusti, a populo *κατὰ νόμον κεράτιον* rite confirmatae, refert Appianus *lib. III. de bell. civ. p. 586.* ubi male *plebiscitum* a Tollo vertitur. *Novae* autem adrogandi formulae passim meminerunt historiae augustae conditores: Suetonius in *vita Aug. cap. 65.* Tacitus *lib. XII. Ann. cap. 26. & 41.* Idem *lib. I. Hist. cap. 15.* & Vopiscus in *Aurel. cap. 14. seq.* ubi quae legis, & adoptionis rite impletae fit mentio, sententiam Iac. Raevardi, *de auctor. prud. cap. 6.* ab aliorum facile dissensu vindicat.

Atque haec ad Diocletianum usque, uti diximus. Hic vero inter alia plurima, antiquae libertatis *restitutio*, & hoc augustae vindicavit maiestati, ut adrogationes ex rescripto principis impetratae eodem in posterum iure & effectu, ac si per populum lege curiata rite factae essent, potirentur. Fragmentum illius constitutionis in *d. l. 2. C. de adopt. sub finem* ita habet: *Adrogatio EX INDULGENTIA PRINCIPALI facta perinde VALEAT, apud Praetorem vel Praesidem intimata, ac si PER POPULUM IVRE ANTIQVO facta esset.* Repetita quoque novi huius iuris sanctio in *l. 6. C. eod.* ubi iidem Impp. ita rescribunt Meliano: *Adrogationes eorum, qui sui iuris sunt, nec in Regia urbe, nec in provinciis, nisi ex RESCRIPTO PRINCIPALI fieri possunt.* Quo sensu in *l. 9. C. eod.* quae eosdem auctores

res

710 LECTIO. IVR. CIV.

res habet, huiusmodi adrogatus *ex beneficio nostro adoptatus* dicitur.

Fortè autem nova hæc adrogationis species multo esse antiquior aliis interpretibus videbitur, & ab Antonino Pio dudum ante Diocletianum iam introducta: utpote qui & *impuberes* utriusque sexus ex inquisitione adrogari primus concessit, *quartamque* bonorum adrogatoris una cum satisfactione primus definivit, auctore Vlpiano, *tit. viii. § 5. & l. 8. § 15. D. de inoff. testam. l. 17. § 1. seqq. l. 18. seqq. l. 32. § 1. D. de adopt.* Idem enim & *puerum* quoque *feminarum* adrogationes permisisse vulgo dicitur, auctoritate non solum æqualis eius Caii, *l. 21. D. eod.* verum & Vlpiani *d. tit. viii. § 5.* quo posteriore loco pro *adrogant* cum Cuiacio *adrogantur* legendum esse fere omnes contendunt; contraque Iac. Guttherium *lib. 11. de vet. iur. pont. cap. 7.* pluribus evicit Io. Frid. Gronovius *ad Liv. lib. xxxix. cap. 19.* Denique ex *d. l. 2. C.* ipsius verbis Diocletiani his: *per populum, iure antiquo,* adrogationem aiunt inter res obsoletas, ac defuetudine dudum inumbratas referri. Ita illi. Vid. Viri Cl. Ant. Schultingius *ad Vlpian. d. l. & Io. van de Water lib. 111. Observ. cap. ult.*

Liceat vero mihi, aliorum auctoritate polthabita, meo hac in re sensu abundare. Equidem ultro largior, adrogationem utriusque sexus *impuberum* Antonino Pio deberi, *d. l. 20. & l. 17. § 1. D. de adopt.* an vero & *feminarum puerum,* uti vulgo volunt, mihi ut verum fatear non liquet. Verba certe Caii in *d. l. 21. & Vlpiani d. § 5. tit. viii.* secundum emendatam Cuiacii lectionem, de eiusdem generis feminis posse accipi non videntur. Et Caius quidem, haud secus ac Marcellus in *praec. l. 20.* feminas nondum viri-potentes intelligit, & in ætatis adhuc tutela constitutas: uterque enim de solis *impuberibus* loquitur, quemad-

quemadmodum ex voce *pupilli*, ab Antonino usurpata facile constat; quam latiore hic significatione interpretandam Marcellus scribit, ut *pupilla* quoque comprehendatur. Ulpianus vero *d. tit. viii. § 5. de puberibus* feminis agens, per populum Romanum adrogari eas haud posse ait; manifesta iuris ratione, quod auctores illae secundum leges fieri non possint, perpetuae quippe sexus tutelae obnoxiae: tutoris vero auctoritas hic nulla erat, utpote in privatis tantum negotiis, non publicis valida; ne de comitorum iure, semper feminis negato, quid memorem.

Equidem quae dixi omnia & in *pupillis* obtinuisse constat, comitorum pariter incapacibus: hi vero quum adrogari iure novo possint, qui minus & *feminae*? Quoniam pupillorum in utilitatem singulari iure ab Antonino permessa, non magis quam privilegia certis indulta personis, temere ad aetatis adultioris feminas extendi possunt. Audiamus Gellium, Antonini & Caii scriptorem *σύγχρονον*? is enim *lib. v. cap. 19.* disertis verbis, ante conditum illud Antonini rescriptum, rem omnem ita persequitur: *Adrogantur ii, qui quum SUI IVRIS sunt, in alienam sese potestatem tradunt; eiusque rei. IPSI AVCTORES sunt. Neque PUPILLVS autem neque MULIER, quae in parentis potestate non est, adrogari possunt: quoniam & cum FEMINIS nulla comitorum communitio est; & TUTORIBVS in PUPILLOS tantam esse auctoritatem potestatemque fas non est, ut CAPVT LIBERVVM fidei suae commissum alienae ditioni subiiciant.* In antecedentibus dixerat: *adrogari non potest nisi iam VE-STICEPS.* Conf. Caius in *d. l. 2. pr. D. de adopt.*

Vt vero omnem dubitandi ansam dissentientibus praecidamus, novo argumento, eoque forte haud infirmo, ex aetate & verbis utriusque Iureconsulti in
dd. ll.

112 LECTIÖN. IVR. CIV.

dd. ll. 20. & 21. id ipsum evincemus. Caium Marcello annis priorem recte omnes statuunt, quamvis & aequales sub Antoninis fuisse, Pio, Marco item & Vero, Marcoque solo, haud minus recte dici possint. * Quod si vero iam Divus Pius, quo imperante vir Caius, adolescens Marcellus, adrogari posse feminas pubertatem ingressas novo rescripto statuisset; sane Marcellus, qui sub Divis Fratribus & Marco sua pleraque conscripsit, in *d. l. 20.* non interpretationis beneficio vocabulum *pupilli*, quo usus fuerat Pius, ad *pupillam* quoque extendendam coniecisset; verum publice ita iuris esse ex peculiari eiusdem Principis constitutione adseverasset. Omnino itaque memorata Caii verba in se spectata: *Nam & FEMINAE ex rescripto Principis adrogari possunt;* non de feminis plane omnibus, sed immaturis solis, in eadem cum masculis tutela positis, intelligenda videntur; secus atque interpretes fere omnes huc usque tradiderunt. Atque hoc modo salvus esse Vlpiani verborum sensus potest, *d. tit. VIII. § 5. in med. Per populum vero Romanum FEMINAE quidem non adrogantur:* nullaque opus interpretatione longe quaesita, & cavillatoria magis quam vera. Ultima certe verba *d. § 5.* aliud in pupillis, aliud in feminis, iure etiam novo post Antoninos obtinuisse satis indicant. Summam vero disputationis hanc puto: Diocletianum & Maximia-

* *Caii* enim aetas in *Hadriani* tempora incidit, usque ad *Marcum* sine collega, & *Commodum*, *l. 7. D. de reb. dub. l. 9. D. ad Sct. Tersull. l. pen. D. de stipul. serv. Marcelli* vero ab *Antonino Pio* ad *Severum* usque & *Caracallam* extenditur, *l. 48. D. de cond. & dem. l. 19. D. de testam. sus. Conf. inser. l. 63. D. de adqu. v. omitt. her. iunc. l. 16. insc. & § 1. D. qui testam. fac. & Iul. Capitolinus in vita Antoni Pii, cap. 12. Dionis vero Cassii, & Zonaræ locis, cum Bertrando, Grætio, Heineccio, aliisque non utor.*

LIB. II. CAP. VII. 113

ximianum, uti omnis puberum ex rescripto, ita & feminarum adrogationis, primos auctores existisse; eoque sensu *l. 8. f. C. de adopt.* accipiendam esse: *Nam sui iuris adrogatio FEMINAE, nisi EX NOSTRO RESCRIPTO, nunquam procedit.* Aiunt: *nunquam*, id est, non solum si *impueres*, uti antea; verum etiam si *pueres*, sua nimirum aetate. Deinde & aliud quoque hos Imperatores circa adrogationem recens statuisse constat: ut in posterum non solum Romae, unica maiestatis & comitorum sede; verum etiam in provinciis illa peragi ex rescripto posset, *l. 6. C. eod.* * secus ac antea. Vlpianus *d. tit. viii. § 4.* Praeter Giphanium superius laudatum conferri quoque meretur *δυσλνφος* Marcilius, *ad proem.* & § 1. *Inst. de adopt.* errore tamen eius, quo duos nobis Caios confinxit, unum Antonini, alterum Diocletiani aequalem, stigmatate notato: qua de re porro adeundus V. Cl. Fr. Car. Conradi, in *diss. de vera aetate Caii.*

CAPUT VIII

Ad l. 8. l. 17. § 1. & l. 19. D. eod.

Sunt & alia hoc titulo Iuris loca, quibus lucem qualemcunque foenerari pergimus. *Primus est Modestini, ex libro II. Regularum, in l. 8. D. eod.* ubi ita inquit: *Quod, ne curatoris auctoritas intercederet in adrogatione, ante tenuerat, sub Divo Claudio recte mutatum est. Improperie auctoritatem pro*
H con-

* Vbi *τὸ regia* manifestum Triboniani glossema est; pariter ac in *l. 1. pr. D. de constit. princ.*

114 LECTIO. IVR. CIV.

consensu hic positam quis videt: speciem vero legis aliam fingunt alii. Cuiacius verbo *intercederet* pro *sufficeret* accepto, de feminis puberibus Modestinum accipit, earumque perpetua iuris veteris tutela, a Claudio, ut ait, sublata, *lib. xxvi. Observ. cap. 7.* Verum quum nec memorata locum significatio habeat, perpetua quoque feminarum tutela diu post Claudium obtinuerit, recte expositionem istam dudum exploserunt viri docti: Iac. Raevardus *lib. 1. Var. cap. 10.* Iac. Gothofredus, *ad l. 2. C. Th. de tut. & cur. & Cl. Noodtius in Comm. ad D. tit. de adopt. qui sibi nondum liquere testatur.* Ingeniosa omnino est coniectura Viri consultissimi, mihiq; amicissimi, Casp. Ant. Conynenbergii, in *diss. inaug. de Adopt. sect. II. cap. III. § 20. p. 74.* distinctione transposita existimantis, interpolatum esse Modestini fragmentum ex *l. ult. C. de auct. praest.* legendumque forte hoc modo: *Quod, * ne curatoris auctoritas intercederet, ante tenuerat sub Divo Claudio, recte mutatum est;* constitutione scilicet Iustiniani, in *d. l. ult. C. sub fr.* Vt vero & meam cum aliis symbolam conferam, ad curatores tantum eos Claudii legem, vel senatusconsultum, pertinere puto: qui vel *prodigis* ex lege decemvirali, vel improvidis rerum *adolescentibus* ex lege Laetoria, dari tum solebant; postea vero ab aetate *Divi Marci* ad omnes plane curatorem adeptos extensum fuisse; quo etiam sensu Modestinum interpretor. Sane ante Claudium, haud magis in adrogatione, quam in nuptiis, curatorum consensu opus fuisse certissimum est: Claudium vero publicae utilitatis causa recte illud mutasse ait noster; cui hac in re, licet soli, fidei non minus deberi, quam in mille aliis, unius tantum scriptoris auctoritate sub-
nixis;

* In vulg. edit. *ut nec*, eodem sensu.

nixis, ego quidem nullus dubito. Et forte alia inter capita Claudiae legis & hoc censendum videtur. Vlpianus *tit. xi. § 8. l. 3. C. de leg. tut. iunc. l. 2. C. Th. de tut. & cur.* & Suetonius in *Claud. cap. 23. iunc. § 3. Inst. de Att. tut.*

Pergimus ad locum Iuris *alterum* in *l. 17. § 1. D. eod.* ubi sequentem in modum Vlpianus: * *EORVM duntaxat pupillorum adrogatio* ** *PERMITTENDA* est († *HIS*) qui vel naturali cognatione, vel sanctissima adfectione ducti † *ADOP-TARENT*; ceterorum prohibenda: ne †† *ESSET* in potestate tutorum, & finire tutelam, & substitutionem a parente factam extinguere. Graecismum initialibus in verbis recte observavit laudatus Conynenbergius, *d. diff. sect. II. cap. v. § 1. p. 86.* Sumitur enim *pupillorum-adrogatio*, velut per figuram ὁφ ἔν, ac si unum esset vocabulum. Vid. Diomedes *lib. II. p. 429. ed. Putsch.* Scaliger *lib. II. de Caus. L. L. cap. 57.* & Giphanius *ad Lucr. lib. I. vers. 124. in Ind. v. semper-florens.* *EORVM*, id est, *tutorum*; velut ex *princ. hui. leg.* palam est, & diserte testantur Graeci *libro XXXIII. tit. I. sub init. p. 760. tom. IV.* Ουδεὶς ὑιοθετεῖσθαι τὸν ἀνηθον δύναται, εἰ μὴ συγγενὴς αὐτῷ, ἢ χρῆσιν ἔχων πρὸς αὐτὸν διαθέσιν· ἵνα μὴ ἔχωσιν αἰδεῖαν οἱ ἐπιτροποί, λύειν τὰς ἐπιτροπὰς, καὶ τὰς παρὰ τῶν γονέων

H 2

γονέων

* In aliis codd. *iis*: sed repugnat τὸ *ceterorum* in seqq. frustra contrarium tuente Pacio *ad h. l.* Ruffardum & Charondam sequuto.

** Vulg. *perperam*: *promittenda*.

† Absit haec vocula Florentiae, aliis vero libb. inserta, ac si penderet ex τῶν *eorum*.

‡ Gul. Bestius in *Rat. emend. leg. cap. I. § VIII. num. 4.* *mauult adoptarentur*; quam vero infeliciter, notatum iam aliis, repugnantque cum antecedd. *Basilica*.

†† *Vulgata*: *sit*, quod rectius forte.

116 L E C T I O N . I V R . C I V .

γονέων γενομένης ὑποκαταστάσεως, ἸΟΘΕΤΟΤ'ΝΤΕΞ, τῆς ὑπ' αὐτῶν ἐπιτροπευομένης. Vertit Fabrottus: *Nemo pupillum adrogare potest, nisi cognatus eius sit, vel eum adfectione sancta complectatur: ne sit in potestate tutorum, tutelae suae commissos ADOPTANDO, tam tutelae quam factas a parentibus substitutiones extinguere.* Et ita quoque scholiastes *not. a. p. 763. Conf. l. 32. § 1. D. de adopt.* Sunt qui ad duorum constructionem genitivorum id loquendi genus referant, nec male; eiusque frequentem nuper usum post Sanctium & Perizonium data opera illustravit Cl. Voorda *Interpp. & Emendd. cap. 2. Conf. l. 17. D. de minor.* Mirus vero verborum est ordo, vel σύγχυσις potius, apud Ioannem glossatorem, *ad h. l. Pupillorum adrogatio permittenda est HIS dumtaxat, qui cognatione EORVM naturali, vel sancta adfectione eorum, id est pupillorum, ducti &c.* Multo autem concinnior Bulgari structura, apud Accursium *d. l.*

Superest locus tertius eiusdem Ulpiani, eodemque ex libro, in *l. 19. pr. D. eod. tit.* tentatus ab illustri Noodtic, in *Comm. ad h. t.* Verba adscribo: *His verbis satisfactionis, quae ab adrogatore praestari debet: AD QVOS EA RES PERTINET: & libertatibus prospectum esse, quae secundis tabulis datae sunt, & multo magis substituto SERVO, item legatariis nemo dubitat.* Conf. Marcellus in *praeced. l. 18. & Imp. § 3. Inst. eod.* Duplex indicatur cautionis sensus: unus *directus* & primarius, secundarius alter & per *interpretationem* a Iurisconsultis adiectus. *Priori* sensu heredes intelliguntur, quibuscum suo iure testamenti factio est, tum legitimi, tum substituti testamentarii, *l. 70. § 1. D. de verb. sign. ibiq. Gul. Fornerius*: sensu vero *posteriori* legatarii, aliive a testatore honorati; inter quos non solum censentur

L I B. II. C A P. VIII. 117

sentur servi, secundis tabulis manumissi; sed multo magis qui impuberi a patre sunt substituti, Vlpiano auctore, *d. l. 19*. Vid. Phaedrus *lib. III. fab. x. subinit.* Quae omnia quum theoriae Romani Iuris convenientissima sint, nihil caussae video, quare in *d. l. 19. pr.* vocabulum *servo* expungi cum Noodtio debeat.

C A P V T IX.

Receptarum Lectionum
Δώδεκας.

I **P**Aulus libro III. ad Edictum, in *l. 7. D. de naut. foen.* In quibusdam contractibus etiam usurae debentur, quemadmodum per stipulationem. Nam si dedero decem traiectitia, ut salva nave sortem cum * CERTIS usuris recipiam: dicendum est, posse me sortem cum usuris recipere. Lacunam hic reperit Noodtius post *etiam*, suppleendam hoc modo: In quibusdam contractibus etiam EX PACTO usurae debentur, &c. *lib. IV. Prob. cap. 6. & lib. III. de Foen. & V. cap. 2. item de pact. cap. 13.* Sed mea sententia ellipsis est, integranda ex seqq., quam & glossa agnoscit, probatque Cuiacius, in *not. solemn. a Vulteo edit. ad h. l.* Per quosdam contractus potissimum intelliguntur traiectitii, *l. 26. § 1. C. de Usur.* Alios enumerat Donellus *de Usur. p. 14. seqq.* Waechterli vero crisin erudite confutavit Anonymus in *Misc. Obs. tom. II. vol. III. p. 272.*

II. Vlpianus libro II. de officio Consulibus, in *l. un.*

H 3

§ 2.

* Solus Haloander edidit, *ceteris*; quod vero & naturae negotii, & menti Pauli omnino contrarium est.

118 LECTIO. IVR. CIV.

§ 2. D. eod. tit. Consules apud se servos suos manumittere posse, nulla dubitatio est. Sed si evenerit, ut minor xx. annis Consul sit, apud se manumittere non poterit; cum ipse sit, *QVI EX SENATVSCONSULTO CONSILII CAUSSAM EXAMINAT*: apud collegam vero, *caussa probata potest*. Haec ut ut omnium librorum constans lectio est, criticorum tamen equuleum effugere haud potuit misera. Iac. Cuiacius ad § 4. Inst. qui & a quib. man. &c. iunc. lib. iv. Obs. cap. 31. pro *ex senatusconsulto* siglarum ope reposuit *ex sententia constitutionis*. Franc. Hotmanus lib. vii. Obs. cap. ult. itidem ex siglis, pro *senatusconsulto* rescripsit *sententia*, velut ex veteri formula D. C. S. id est, *de consilii sententia*. Iac. Raevardus in Protrib. cap. 13. fide lectionis in Ms. quodam codice, ita restituit: *qui ex se cum consilio*. Verum merito omnia istaec Cl. Noordkerkius professa opera explofit, in Obs. Dec. cap. i. ipse autem eleganti coniectura legendum censet: *qui ex senatusconsulto cum consilio*, quasi scriptum fuerit *CVMsilio*. Denique Celeb. Hofmannus, diff. II. ad D. § 5. haud minus ingeniose vulgatam scripturam retinendo vocem *consilii* interpretatur de manumittendi proposito. Mihi, ne ἀσύνβολος abeam, *caussa consilii* nihil aliud hoc loco, quam *caussam in consilio cognoscendam* significare videtur: quo sensu *caussas comitorum, centumviralium iudiciorum, &c.* dicere solemus.

III. Marcianus libro xvi. Institutionum, in l. 19. D. de ritu nupt. ita loquens inducitur: *Capite xxxv. legis Iuliae, qui liberos quos habent in potestate, iniuria prohibuerint ducere uxores, vel nubere: vel qui dotem dare non volunt, ex constitutione Divorum Severi & Antonini, per proconsules praesidesque provinciarum, coguntur in matrimonium collocare & dotare.*

dotare. Non describam, quae de vexatissimo hoc fragmento viri artis nostrae principes erudite adnotarunt. Vnum laudabo Bynkershoekium *lib. iv. Obs. cap. 13.* eique comitem adiungam Heineccium *lib. 1. ad L. Iul. & Pap. cap. v. § 2.* Mihi iam suffecerit receptae lectionis sensum, fatis ut videtur commodum, paucis illustrasse. Duo esse huius legis membra series tractationis indicat: *unum* de sanctione legis Iuliae, si parentes liberorum in potestate nuptias iniuria prohibuerint: *alterum* de constitutione Severi & Antonini, si nuptias quidem directe non prohibuerint, ast dotem filiabus dare negaverint. Vtriusque vero iuris sanctio est eadem; ut nimirum & collocare liberos, & dotare, parentes cogantur. Collocare quidem ex capite xxxv. legis Iuliae; *dotare* autem ex Imp. Severi & Antonini constitutione; de qua etiam sola proconsulum & praesidum mentionem capiendam puto: ne praeëunte Cl. Heineccio verba vulgata emendare, & *proconsulibus praetorem* ex sigla quadam incerta substituere cogamur. Ceterum quae circa inscriptionem dubia nuper movit Vir consultissimus, Herm. Noordkerkius in *Obs. Dec. cap. 2.* ad ea respondentem videsis Cl. Hofmannum, in eruditissima commentatione *ad L. Iuliam de Adulteriis, cap. III. § 5. p. 63. seq.*

IV. Ulpianus libro xi. ad Edictum, in l. 18. § 1. *D. de minor.* haec habet: *Sin autem princeps sententiam dixit, perraro solet permittere restitutionem, * ET induci in auditorium suum EVM, QVI per infirmitatem aetatis captum † SE DI-*
H 4 CAT

* Mavult Cl. Noordkerkius: *sed induci*, pro *sed deleri*, scilicet *sententiam principis*. Cui emendationi convenienter & sequentia aliter distinguit, corrigique hoc modo: *sed induci in auditorium suum, cum quis &c.*

† In Vulg. *se esse dicit*, ubi ellipsin notat Gl. *et respicit*, princeps nempe.

120 LECTIÖN. IVR. CIV.

CAT (*dum ea, quae pro caussa sunt, * DICTA NON allegat*) vel ab *ADVOCATIS* † *PRODITVM* queratur. Vulgo cum Glossa, & Basiliensis lib. x. tit. iv. n. 18. p. 623. tom. i. duos hic casus proponi aiunt, quibus a regula initio memorata velut per exceptionem recedatur. *Regula* est: contra sententiam a principe dictam restitutio non datur: *prima* exceptio, nisi minor ea sit laesus, ommissa defensione idonea: *altera*, nisi minoris caussam advocatus praevericator prodiderit. Ita etiam nuperrime facundissimus fori Batavi apud Amstelaedamenses patronus, Hermannus Noordkerk, in *Decade Observ. cap. 2. p. 75.*

Mihi vero nihil aliud indicare Vlpianus videtur, quam impetrari a minoribus laesis in integrum restitutionem semper posse, contra sententias magistratuum, etiam supremorum, l. 16. § ult. & l. 17. D. eod. iunc. l. 36. D. eod. & tit. C. si adv. rem iud. contra principis vero sententiam non item, d. l. 18. § 1. quod exemplo Glabrionis Acilii ibidem illustratur: quanquam causa cognita restituere princeps soleat adversus sententias quorumcunque aliorum, etiam vice sacra iudicantium; sed solus, d. l. 18. § 2. & l. 3. C. si adv. rem iud. Si v̄e itaque minor in cognitione imperiali, vel per infirmitatem aetatis captum se dicat, vel pro-

* Edd. Vulg. & Hal. *non dicta*: quam lectionem & Budaeus sequitur, ad h. l. mihi quae verissima videtur: nisi quis vel cum Heraldio lib. i. de rer. iud. aut. cap. xiv. num. 3. *non allegat pro negat, & p̄riv*, accipere malit; vel cum Forcatulo dial. lxxx. § 3. *causam non dictam* exponere *indictam*; ab utroque vero recte dissentit Noordkerkius d. l.

† Norica, & aliae edd. *praevericatum* exhibent, eodem sensu, l. i. § 1. D. de praever. ubi nil mutandum. In nonnullis libb. deest ab, nec male. Mavult Doct. Noordkerkius *proditam*, scil. causam: vel *advocatisse*, id est, *advocatis se* &c. Sed *proprietarius* beneficio a nobis observatae salva sunt omnia. ☞

proditum ab *advocato* suo, perraro princeps permittere restitutionem solet; id est, vix unquam; nisi casu quodam singulari extra ordinem, ac velut speciali ex privilegio. Quo plane sensu idem Ulpianus, eodem libro xi. ad Edictum, in *l. 3. pr. D. eod.* de iisdem agens Imp. Severo & Caracalla, *Ipsi autem*, inquit, *PERRARO minoribus rerum suarum administrationem extra ordinem indulserunt.* Conf. idem Iurisconsultus in *l. 2. D. de re iud.*

V. Ulpianus libro xxv. ad Edictum, in *l. 3. § 1. D. de sep. viol.* *Prima verba ostendunt, eum deum EX HOC * plecti, qui dolo malo violavit: si igitur dolus absit, cessabit ** EIVSDEM PERSONAE.* Igitur doli non capaces (ut) (*† ADMODUM*) (impuberes, item omnes qui non animo violandi accedunt) excusati sunt. Varie haec emendant recentiores: Cuiacius *lib. vi. Obs. cap. 22.* ita distinguit: *cessabit eiusdem. Personae igitur &c. Eiusdem*, sc. edicti poena, ius, iudiciumque. Hotmanus *lib. vi. Obs. cap. 15.* mavult: *cessabit in eius persona.* Novissime Io. van Nispen in *erudita dissert. de sep. viol. cap. 30.* ingeniose admodum legi posse conicit: *Si igitur dolus absit, cessabit. Eiusmodi personae igitur &c.* Olim putabam ex figlarum geminatione,

H 5

cessa-

* *Vulg. ex hoc EDICTO*; Accursius tamen in scholio: *ex hoc*, scilicet *edicto*. Vnde etiam in plerisque *Vulgatae* recensionibus deest.

** Ita Florentina habet; Sed *Vulgata*: *cessabit in eiusdem persona*. Ex libb. vero aliis duas variantes adscripsit Accursius: unam, *cessabis in eandem personam*; alteram, *cessabis in eiusdem personae poena*; quam posteriorem expresserunt Haloander & Vintimillius.

† *Vintim.* cum Hal. omittit partic. *admodum*. *Vulgata* comm. pro *ut admodum* legit *quemadmodum*: sed *Venetica* in 4. Florentinam lectionem sequitur.

cessabit Eiusdem Personae &c. effici posse: cessabit eiusdem edicti poena. Personae &c. Verum criti tam ambigua amplius non utimur. Forte autem, quum Basilicorum ope hic destituamur, levi duarum vocum peradversu & oratio Ulpiani & sensus iuris recte servabuntur, hoc modo: Si igitur dolus absit eiusdem personae, scil. violatoris, cessabit, nempe edictum. Igitur &c.

VI. Ulpianus *d. l. § 5. Divus Hadrianus * RESCRIPTO poenam statuit quadraginta aureorum in eos, qui in civitate ** SEPELIVNT, quam fisco inferri iussit; & in magistratus, † EADEM qui passi sunt: & locum publicari iussit, †† ET CORPVS transferri. Quid tamen, si lex municipalis permittat in civitate sepeliri, post rescripta principalia an ab hoc discessum sit, videbimus. QVIA generalia sunt rescripta, Et oportet imperialia statuta ‡ SVAM vim obtinere, & in omni loco valere. Missis καπέργου, solam Flor. lectionis hic repraesentatae αὐθεντικῶν tuebimur. Verba ultima post rescripta &c. interrogandi signo cludenda, vel copulam & praemittendam τοῖς quia generalia, existimat Cl. Noordkerkius, in *Dec. Obs. cap. 5.* Quid autem? si cum aliis distinguamus eo modo, quem expressi; ut post vocabulum *rescripta* interrogatio finiatur, eique deinceps adfirmativa subiiciatur responsio, *Et oportet &c.* Possent etiam uno spiritu legi omnia, ita ut ex gemina ratione ab Ulpiano adscripta, propositae*

* Vett. libb. teste Baudoza, *rescripsit &c.*

** In Vulg. Baudozac, *sepulchrum faciunt.*

† Ead. ed. eandem statuit poenam. In aliis edd. Vulgatae vox *poenam* omittitur, uti & ab Hal. & Vintim.

†† Baudoza: *& inde corpus &c.*

‡ Nulla necessitate lac. Gothofredus *ad l. 6. C. Th. de sep. viol.* emendavit *summam vim*, iam reprehensus ab aliis.

tæ quaestionis adfirmatio tacite subaudiatur; quod infinitis probari exemplis posset.

VII. Ulpianus libro xxxv. ad Edictum, in l. 5: § I. *D. de reb. eor. qui sub tut. &c. Si pupillus fundum alienum bona fide emptum possideat, dicendum puto, * NE hunc alienare tutores posse: † EA ENIM, QVAE quasi pupillaris ‡ VERO distractus est, venditio †† VALET.* Ita liber habet Florentinus. Dion. Gothofredus in *not. h. l.* emendare hoc modo instituit: *Ea enim, qua quasi pupillaris re vera distractus est, venditio non valet.* Simplicius autem Cl. Noordkerkius adhibito interrogandi signo ita legit: *Ea enim, qua quasi pupillaris vero distractus est, venditio valet?* quorum sensum hunc esse ait: "Lex prohibet ne res pupilli alienetur; licet igitur aliena sit, modo tanquam pupillaris distracta est, qui potest venditio valere?" Ad me quod attinet, sicut facile unumquemque suo sensu abundare patior; ita & mei ipsius animi sententiam sequi soleo. Puto autem, lectionem Glossatae multo commodiorem esse; neque tamen Etruscam, Basilicorum quoque consensu auctam, ideo reiiciendam; unius enim voculae suam in sedem restitutione facile tolerari videtur posse: *Ea ENIMVERO, qua quasi*

* Vulg. Hal. Vintim. & Gothofr. nec, quod rectius puto; nisi quis partic. *quidem* excidisse coniciat, *ne hunc quidem.*

† Vulg. *etenim si quasi.* Taurellius pro *quae* rectius sibi visum *qua* exhibuit, ipsomet *ad h. l.* teste.

‡ Taur. interpretatur *vere*, vel *vero pretio.* Vulg. omittit. Vnde autem nota edit. Vintimillianae sit profecta, *Cod. Med. non habet VERO*, prorsus ignoro; neque tamen aliter Hugo a Porta, ex P. F. in margine.

†† Vulg. negantem orationem constituit, *non valet.* Conf. Glossa, utramque exponens lectionem, adfirmantem, & negantem; sed more suo, id est, acute magis quam vere,

124 LECTIO. IVR. CIV.

quasi pupillaris distractus est, venditio valet. Particulam enimvero eandem saepe virtutem, ac e contrario obtinere, ex *l. 27. § 4. D. de pact. l. 3. § 1. & l. 52. pr. D. de verb. obl.* aliisque palam est. Fundus *quasi pupillaris* hic intelligitur qui alienus est, & falso pupillaris esse creditur. Satis itaque accommodate haec ita reddiderunt auctores Βασιλικῶν, lib. xxxviii. tit. ix. n. 5. p. 125. tom. v. Ἐι δὲ πρᾶγμα τῷ ἘΠΙΤΡΟΠΟΥ ὡς ὀρφανικὸν ἐπωκηθῆ, ἘΠΡΩΤΑΙ. Sed si res TVTORIS quasi pupillaris alienetur, VALET. Confer sis scholiastas not. v. & x. p. 146. seq. Vulgatae vero scripturae speciem hanc pono: *Venditur fundus alienus, a pupillo bona fide possessus: si venditio sit facta, ut fundi alieni, non ut pupillaris, valet venditio: contra, si tanquam pupillaris, non valet.* Ceterum ad Florentinam accedo magis.

VIII. Aemilius * Macer lib. 11. de Adpellationibus, in *l. ult. D. de in int. rest.* Inter minores xxv. annis, & eos qui reipublicae causa absunt, hoc interest: quod minores annis, etiam qui per tutores curatoresve suos defensi sunt, nihilominus in integrum contra REMPUBLICAM restituantur, cognita scilicet causa: ei vero, qui reipublicae causa absit; ceteris quoque, qui in eadem causa habentur, si per procuratores suos defensi sunt, haecenus in integrum restitutione subveniri solet, ut adpellare his permittatur. Ant. Goveanus lib. 1. Var. Lect. cap. 44. pro rempublicam mavult ex figlis rem iudi, legere rem iudi-

* In Ms. Colladonii Marcellus, auctore Pacio ad h. l. sed mendose. Forte vero Marcianus scripturae compendio ibi intelligitur, quem duos quoque eiusdem argumenti libros reliquisse novimus, & perperam cum Marcello confundi nonnunquam solet, quod verbo olim monui ad Ind. alph. Ictorum, init. tom. 1. Jurisp. Restit.

iudicatam. Iac. Raevardus vero *lib. v. Var. cap. 18.* reiecta emendatione priori substituit *rem publicatam*, id est, rei iudicatae executionem; quasi ex *figlis rem public.* Attamen Cuiacius, Faber, Bachovius, Wissenbach, ceterique recentiores Goveano suffragantur. Ego nihil omnino mutandum censeo, & glossa munitus, & Basilicis, *lib. x. tit. 1. in fin. p. 582. tom. 1.* Species enim litis intelligitur, minorem inter & rempublicam iudicatae, cum damno prioris: quo casu contra sententiam, pro republica pronuntiatam, restitui minorem posse, nec ipse Goveanus inficiabitur. Graecorum verba studiosorum in gratiam subscribo: *Οἱ μὲν ἀΦήλικες, καὶ διὰ τῶν κηδεμόνων δικασάμενοι, καὶ ΚΑΤΑ ΠΟΛΕΩΣ ἀποκαθίζονται. Οἱ δὲ διὰ πρᾶγμα δημόσιον ἀπολιμπανόμενοι, καὶ ὅμοιοι αὐτοῖς, ἐσχμηότες δικαιητᾶς, εἰς μόνον τὸ δυναθῆναι ἐκκαλέσασθαι ἀποκαθίζονται. Minores annis, etiam qui per tutores curatoresve suos defensi sunt, etiam CONTRA CIVITATEM restituntur. Qui vero reipublicae causa absunt, & ceteri qui eis absimiles non sunt, si per procuratores suos defensi sunt, in hoc tantum restituntur, ut adpellare possint.*

IX. Claudius Saturninus libro singulari de poenis paganorum, in *l. 16. § 8. D. de poen.* postquam in antecedentibus de quatuor delictorum egisset generibus, *factis* nempe, *dictis*, *scriptis*, & *consiliis*; eaque omnia septem modis consideranda esse monuisset, *caussa*, *persona*, *loco*, *tempore*, *qualitate*, *quantitate*, & *eventu*; expositis sex prioribus, ita denique septimam describit: *Eventus* * *SPECTETVR,*

* Vulg. concinnius *spectatur*. Heraldus *Obs. & Emend. cap. 1.* ex conjectura: *eventus spectantur a clem. &c.* Noordk. *cap. ult. Obs. eventu spectentur, ut a clementissimo quoquo facta.*

IVR, ut a. * CLEMENTISSIMO † QVO-
 QVO †† FACTA: (quandam lex non minus
 eum, qui occidendi hominis causa cum telo ‡ FVE-
 RIT, quam eum qui occiderit puniat) & ideo apud
 Graecos exilio voluntario fortuiti casus luebantur, ut
 apud praecipuum poetarum scriptum est, &c. Non
 repetam longiores aliorum commentationes, dispu-
 tationesque, lectore ad Cuiacium lib. XIX. Obs. cap.
 20. Reinoldum Var. cap. 9. & Cl. Noordkerkium,
 in Dec. Obs. cap. ult. ablegato. Brevi autem παραφρά-
 ςου concisam Claudii orationem illustrabo, ne de in-
 tegritate receptae scripturae aliquid dubii superesse
 videatur: "Eventus interdum solus in criminibus spe-
 ctatur, ut in his, quae sine dolo malo a clementissi-
 mo quoque sunt facta, patrata, commissa. Et ideo a-
 pud Graecos homicidii etiam fortuiti casus, vel subita
 iracundia commissi, impuniti non erant, sed vo-
 luntario exilio luebantur, ut apud Homerum, prae-
 cipuum poetarum scriptum est, Iliad. lib. XXIII. vers.
 85. seqq. Quamquam Lex Cornelia de ficariis, ani-
 mum respiciens non eventum solum, non minus eum
 puniat, qui hominis occidendi causa cum telo fuerit,
 licet non occiderit; quam eum qui occiderit eventu
 subsequuto." Ita optime, ni fallor, cohaerent omnia,
 nec verba παραθέσει inclusa status porro quaestionem
 patientur. Addo auctoritatem compilationis Leonia-
 nae, lib. LX. Basil. tit. LI. p. 831. fin. & p. sequ. Ἀπο-
 τέλεο-

* Vulg. dementissimo; satis dementer. Conf. Alciatus lib. I. di-
 spunct. cap. 17. Grot. in fl. sp. h. ut aestimetur animo quoque
 facta, legendum coniicit.

† Vulg. quoque, & ut puto rectius, pro quantumvis, etiamsi.

†† Ita in omnibus libb. Salmasius tamen mavult factum, in Obs.
 ad Ius Att. cap. 12. iunc. Heraldus lib. v. ad Ius Att. cap. I.

‡ Hal. feris, perinepte. Vid. l. I. pr. D. ad L. Corn. de fic.

πέλεσμα, ὡς ἐπὶ τῶν ἀμικραυράνων ἀπὸ τῶν πρῶν ἀνθρώπων, εἰ καὶ ὁ νόμος ἴκ' εἰσθε προσέχει πρὸ ἀποτελέσματος ὡς ἐπὶ τῷ περιόντος ἐνόησε ἐπὶ τῷ Φόνευσαι. Ὁ δὲ ἀκρίβως Φόνος ἐξορίαν ἐπιφέρει. *Eventus: ut in iis quae delinquant viri clementes; quamvis lex non solet spectare eventum, ut in eo qui armatus incedit occidendi causa. Caedes autem involuntaria exilium irrogat.* Scholiastes d. l. not. x. p. 855. ὁ μὲν πρῶτος ἀνὴρ, καὶ μὴ σασιδῶς, εἰ λαβὼν ὅπλα ὡς ἐπὶ Φόνου ἐξέλθη, ἐκατάζεται ὡς Φόνεος, εἰ μὴ καὶ τὸ ἀποτέλεσμα γένηται. Ἐπὶ τῶν σασιδῶν ἀνδρῶν, καὶ δίχα τῷ ἀποτέλεσματος ὁ σκοπὸς τιμωρεῖται. Ὅτι γὰρ εἰ ἐΦόνευσε μόνον τιμωρεῖ αὐτὸν, ἀλλ' εἰ καὶ μὴ ἐΦόνευσε. Διὰ γὰρ μόνον τὸ ἐνόησε περιέχεται τιμωρεῖ. *Vir clemens, nec seditiosus, si arma summat quasi occidendi causa, non puniatur ut homicida, nisi & eventus sequatur. In seditiosis autem etiam sine eventu animi propositum puniatur: nec enim tantum si occiderint, sed & si non occiderint, puniuntur ob id solum, quod armati processerint.* Conf. Scholium a ibidem pag. 855. ubi Homeri locus attingitur.

X. Ulpianus libro i. * *Opinionum, in l. 6. § 7. D. de Offic. Praef. Sicuti medica imputari eventus mortalitatis non debet; ita quod per imperitiam commisit, imputari ei debet: praetextu † humanae fragilitatis, delictum DECIPIENTIS in periculo ‡ HOMINES innoxium esse non debet.* Conf. Paulus lib. v. sent. tit. xxiii. § ult. Pro decipientis Cl. Noordkerkius in Dec. Obs. cap. ult. rescribit *deficientis,*

* Quasi ex siglis O. P. Freherus emendat, de officio Proconsulis, lib. II. Verisim. cap. II. reprehensus a Cl. Hofmanno, disp. II. ad D. § 8.

† Hæloander: praetextu ENIM; sed absque necessitate.

‡ Vulg. hominis, id est, medici; sensu non malo.

128 LECTIO. IVR. CIV.

piensis, & pro *homines*, quod Florentiae est, *hominis*; addita ratione, quod de imperitia hic agatur, non de dolo; fieri autem non possit, ut decipiens dolo careat; definitur enim dolo *machinatio ad DECIPIENDVM adhibita*. Verum enim vero estne quaeso *trà decipi*, propria sui significatione, in Iure quid aliud, quam *damno per errorem adfici*? quod vel sola verbi origo indicat. Adfici vero damno per errorem solemus, vel *dolo alterius*, vel *sine eo*: priori sensu id verbum occurrit, in *l. 14. § 2. & l. 16. pr. D. de lib. caus.* posteriori in *l. 51. § pen. D. de fideiuss. iunc. l. 116. § 1. D. de reg. iur. & l. ult. C. de in int. rest. min.* Hoc itaque loco *decipere in periculo homines* nihil aliud videtur esse, quam languidos officiosa sed imperita sedulitate occidere, ut eleganter Sidonius *lib. 11. epist. 12. ibiq. Savaro*. Rem ipsam exponunt Mornacius, Feldmannus, & alii *ad h. l.*

XI. * Papinianus libro vi. Responforum, in *l. 86. apud Accursium 85. D. de adq. vel om. her.* ** *PANTONIVS Avitus, quum in Cilicia procuraret, heres institutus, ante vita decesserat, quam heredem se institutum cognosceret: quia bonorum possessionem, quam procurator eius petierat, heredes Aviti ratam habere non potuerant; ex persona defuncti restitutionem in integrum implorabant, quae *** STRICTO IVRE non † COMPETIT, quia intra diem aditionis Avitus obiisset. Divum tamen Pium contra constituisse Maecianus †† LIBRO Quaestionum*

* In Hal. & Vint. l. praec. & haec nostra *Iavoleno* tribuitur.

** Ita Flor. sed in Vulg. *Pantonius*, quod prae coniecturis aliorum probat Ampl. Bynkersh. *lib. 111. Obs. cap. 7.*

*** Qui varie interpolata haec censet Ant. Faber *lib. xiv. Coni. cap. 1. trà stricto iure delet.*

† In Vulg. & Noſ. *competebat*, non male. Forte *competit*, i. e. competiit.

†† Excidit libri numerus. Vulg. tamen & Nor. *libris* exhibent.

stionum refert; in eo qui legationis causa Romae erat, & ††† FILIVM † QVI matris delatam possessionem absens amiserat, †† SINE RESPECTV EIVS DISTINCTIONIS restitutionem ††† (LOCVM) habere; quod & hic humanitatis gratia § OPTINENDVM est. Quae alii de creatione & aditione, item de hereditate & bonorum possessione, pluribus hic disputant, lubens praetereo. Vnam vero distinctionem notandam puto, tum quod ad ius civile, tum quod ad praetorium attinet.

Iure civili hereditatem non aditam ad heredes extranei non transmitti inter omnes constat, l. 63. D. ad L. Falcid. l. 81. D. de adqu. vel omitt. her. l. 7. C. de iur. delib. & l. un. § 5. C. de cad. toll. Iure autem praetorio absenti reipublicae causa subvenitur, l. 1. § 1. D. ex quib. caus. mai. ita tamen ut multum intersit, utrum is absens decesserit ante impletum aditionis tempus, an postea? priori casu verba Edicti cessant, quia deest laesio; laesus enim non videtur, qui tempore exclusus non est; secus ac posteriori, quo l. 1. C. de rest. mil. unice pertinere arbitror; rei enim publicae causa milites abesse intelliguntur, et-

I iamfi

††† Vulg. & in filio, quod rectius videtur. Sed Merenda lib. 14. cap. 12. figuram zeugma hic statuit, secundum lectionem Flor. Confer tu sis l. 30. pr. D. eod.

† Mihi ex vetere scriptura Qui idem videtur ac cui. Cl. Voor- da mavult eique, Interpp. cap. 43.

†† Et haec delenda putat Faber d. 1.

††† Addit Hal. cum Vintim. in integrum: sed locum omittit; ut minus conveniens voci filium, quae antecedit: ideoque & uncinis a Russ. Char. Pacio, includitur. Optime vero cum hac Vulgatae lectione convenit, in filio.

§ Vulg. & Hal. Vintim. rectius forte admittendum. Hugo tamen a Porta cum Flor. consentit, neque similes loci desunt. Vid. l. 13. D. de dol. mal. & met. caus. exc. & l. 34. D. de iure fisci: ubi libb. omnes conveniunt.

130 LECTIO. IUR. CIV.

iam si in Vrbe militent, l. 7. & l. 35. § 4. D. ex quib. caus. mai. Quare & ratio decidendi hinc petitur, d. l. 1. Ita enim Severus & Antoninus rescribunt Chiloni: Si Valerianus, centurio cohortis duodecimae Alpinorum, ante vita deceffit, quam (honorum) possessionem acciperet; heres eius; **EX PERSONA DEFUNCTI**, restitutionis auxilium intra annum utilem ita recte implorabit, si Valerianus **POST EXACTOS DIES**, quibus honorum possessio deseritur, **IN MILITIA defunctus est**.

Priori vero casu, quum ordinaria & directa ipso ex Edicto restitutio non daretur, opus Principis rescripto fuit, ut heres absentis, intra aditionis diem defuncti, restitui huius ex persona posset, d. l. 86. iunc. l. 30. D. de adqu. vel omitt. her. Atque ita intelligimus, quid in d. l. 86. per *strictum ius* Papinianus significet, strictam nempe & propriam verborum Edicti interpretationem. Simile quid supra notare meminimus, lib. 1. cap. 21. p. 74. seq. Neque obscurum magis iam est, quid sibi velint verba, *sine respectu eius distinctionis*; nempe post Antonini rescriptum, vetus discrimen mortui heredis, ante vel post impletos aditionis dies, hoc casu cessare, quod ad restitutionem attinet. Ita ego censeo: alii aliter, inter quos & nuper nomen suum professus est CL Voorda, d. cap. 43. & sequ. a quo citatis addi meretur Nic. a Salis ad *citt. l. 30. & 86.* nec non Duarenus ad *tit. D. de adqu. vel omitt. hered. cap. v. Opp. p. 450. seqq.* Recentiores fere intactam hanc quaestionem dimitunt.

XII. Ulpianus libro LX. ad Edictum, in l. 7. pr. D. de iure delib. ita scribit: Praetor ait: Si pupilla, * **PUPILLAE nomine postulabitur tempus ad**

* Veneta, Hal. & Vintim. pupillaevo.

*deliberandum, an expediat eum hereditatem retinere, & hoc datum † SIT: SI IVSTA CAVSSA ESSE VIDEBITVR: bona interea deminui, nisi ** si caussa cognita boni viri arbitratu, vetabo.* Ita vulgo omnibus in libris, orationis serie paullulum impedita, ut *σύννοσις* videri possit. Transponenda ideo verba, *si iusta caussa esse videbitur*, Cl. Voor- da primus coniecit, *Interpp. cap. 23.* hoc modo: *Et hoc datum sit: bona interea deminui, nisi, SI caussa cognita IVSTA CAVSSA ESSE VIDE- BITVR, boni viri arbitratu, vetabo:* Carere au- tem hac translocatione possumus, si vel *ἠαυτεβέου* dictam periodum sepiamus; vel coli aliave distinc- tione sublata, *ἀπέσως* & uno velut spiritu cum sequen- tibus ita connectamus: *si iusta caussa esse videbitur bona interea deminui, &c.* quasi dicat Praetor: pe- tito datoque pupillis ad deliberandum tempore, li- cet iusta forte caussa videatur bona deminui; tamen interea deminui vetabo, neque permittam, nisi cau- sa cognita, & boni viri arbitratu. Conf. *d. l. 7. § 2. & seq.* †

† Hal. *erit.* Alii: *si datum fuerit*, auctore Baudoza *b. l.*

** Vitis librarij *παρίδωσι* iterata particula; Vulgata etiam & Norica edd. omittunt: Hugo tamen a Porta, & ed. Vint- cam agnoscunt.

CAPUT X.

Receptarum lectionum Δώδεκας altera.

I. **V**Lpianus libro LXXIII. ad Ediētum, in l. 1. D. de migrando, secundum codicis Florentini lectionem ita habet: *Praetor ait: Si is homo, quo de agitur, non est ex his rebus, de quibus inter te et actorem convenit, ut quae in eam habitationem, qua de agitur, introducta, importata, innata, factave essent, ea pignori tibi pro mercede eius habitationis essent: sive ex his rebus * ESSET ea merces tibi soluta, eove nomine satisfactum est, aut per te stat, quo minus solvatur: ita quo minus ei, qui eam pignoris nomine induxit, inde abducere liceat, vim fieri veto.* Vir Cl. Gulielmus Best, in *Rat. emend. legg. cap. XII. p. 147.* ex regula geminationis pro *esSET* reponit *esset set* (sive *sed.*) Acute sane: melius tamen, ut puto, coniecisse videretur, si orationis structurae simul consulens rescripisset, *est, sed.* Quam lectionem firmant Basilica, *ἔδωκε ΔΕ τὸ ἐνοίκιον*, eorumque scholiastes lit. a. *κατεβλήθη ΔΕ σοι τὸ μίσθωμα. lib. LX. tit. XIX. init. p. 450. tom. VII.*

II. Iavolenus libro IX. ex Cassio, in l. 14. pr. D. de interrog. in iure fac. *Si is, cuius nomine noxae iudicium acceptum est, manente iudicio liber iudicatus est, reus absolvi debet, nec quidquam interrogatio in iure facta proderit; quia eius personae, cuius nomine*

* Vulg. Hal. Vintim. est, & Hugo a Porta, & Veneta est, copula per errorem omissa.

ne quis cum alio actionem habet, obligationem transferre * NON potest in eum, qui in iure suum esse confitetur; velut alienum servum suum esse confitendo: liberi autem hominis nomine, quia cum alio actio non est, ne per interrogationem quidem, aut confessionem, transferri poterit. Quo casu eveniet, ut non recte hominis liberi nomine actum sit. Duæ species proponuntur: una de libero homine in servitute; altera de servo alieno. Utroque casu in iure interrogatus Titius suum esse servum dixerat, noxali propterea actioni, quae interrogatoria dicitur, obnoxius. Queritur: si priori specie homo, qui nocuit, liber pendente noxali iudicio pronunciatus fuerit, teneaturne adhuc interrogatoria Titius? minime vero; propterea quod liberi hominis nomine actio noxalis non datur; ea itaque hoc casu sublata & interrogatoriam extinguere necesse est. Specie vero posteriori, quamvis manente iudicio servus, quem suum esse responderat Titius, adparuerit alienus esse, Titius non absolvitur; quandoquidem salva actione noxali, nomine servi proprii vel alieni, non potest non & interrogatoria, itidem noxalis, salva esse. Conf. l. 8. 13. 16. § 1. D. eod. Ex hisce iam puto constare, scripturam Vulgatae adfirmantem, de qua dixi in *marginè*, unice veram esse; cui & Basilica suffragantur, lib. XLII. tit. IV. n. 14. p. 738. tom. v. utramque speciem paucis hoc modo exprimentia: Ἐὰν ἐν τῷ κινεῖσθαι τὴν περὶ πτείσματος ἀγωγὴν ἀποφανθῆ ἑλεύθερος εἶναι ὁ ἡμαρτηνὸς, ἐλευθερεῖται ὁ ἐναγόμενος. ἔτε γὰρ ἢ κατὰ τῆ ἘΛΕΤΘΕΡΟΤ ἀγωγῆ

* Vulg. negationem omittit, consentiente cum aliis Iachio, cap. xvii. num. 5. eumque sequuto Cl. Voorda, Interpret. cap. 35. Florentinam vero tuetur Io. Wybo, de Interrog. in iur. fac. cap. 9.

134 LECTIO. IVR. CIV.

μεταφέρεται ἐπὶ τὸν ἐκόντα διαφέρειν αὐτὸν ἑαυτῷ, ὡς περ ἀπὸ τῆ ΔΕΣΗΝΟΤΟΤ μεταφέρεται κατὰ τὴ καταθεμένη τὸν δόλον ἑαυτῷ διαφέρειν. *Si, cum noxali iudicio agitur, is qui deliquit liber indicatus sit, reus liberatur: nec enim quae cum LIBERO homine actio est in eum transfertur, qui suam esse confitetur; sicut a DOMINO transfertur adversus eum, qui suum esse servum confitetur.*

III. Ulpianus libro LI. ad Edictum, in l. 71. pr. *D. de legat. I. Si domus alicui simpliciter sit legata, neque adiectum, quae domus, * COGENTVR † HEREDES, QVAM VELLE, domum ex his quas testator habebat, legatario dare.* In tanta scripturae varietate, sunt qui cum Hubero Florentinam; sunt qui cum Voetio Noricam & communem sequantur Vulgatam. Sed missis aliis, quid mihi se-deat, paucis dicam. Veteri pandectarum iure in le-gato *vindicationis*, finendi modo, ac praeceptionis, electionem legatarii fuisse; in *damnationis* vero here-dis, ex Ulpiano discimus, *tit. xxiv. § 14. iunc. l. 45. § 1. D. de legat. I.* Recentiori postea codicis iure, primum formulis a Constantino, mox & differentiis a Iusti-niano abolitis, una omnium legatorum vis esse incoe-pit, legatarii favore, non heredis, *l. 15. C. de testam. & l. 21. C. de legat. iunc. l. 1. C. comm. de leg. & § 2.*

* In Vulg. inseruntur seqq. (*cum de certa domo testator senserit, non tamen adpareat, de qua*) glossema vero esse ip a glossa indicat, ad voc. *simpliciter*, ubi haec notat: *sensit tamen de certa, licet nesciamus, de qua: ut inf. sup. l. legato, § 1, intelligitur autem l. 37. § 1. D. eod. ubi eadem fere verba occurrunt.*

† Hal. & Vintim. *cogentur heredes quam domum volent.* Vulga-ta vero in plerisque edd. *cogetur heres quam volet domum.* Veneta denique, & Hugo a Porta: *cogentur heredes quam domum vellet;* quae postrema lectio ex Florentino libro pro-fecta videtur.

§ 2. *Inst. eod.* Regula itaque tam recepta; *in legato generali electio legatarii est*; addita limitatione, *nisi aliud testator dixerit*, § 22. *Inst. de legat. ibiq. Theoph.* *
 Intelligi vero voluntas testatoris nisi ex verbis testamenti non potest: quae si ad *heredem* dirigantur, huic electionis arbitrium tribuere videntur; sin ad *legatarium*, contra. Ceterum quae in pandectis Veterum supersunt dicta, partim a Triboniano ad rationem novi iuris more suo adcommodata, partim integra vitio quorundam ex sociis servata videntur; unde illa *antinomiarum* fezes, in triplici de legatis tractatu; quibus ex Iustiniani mente conciliandis duo potissimum observanda puto: *unum* de favore legatarii, *alterum* de voluntate testatoris, ex verbis ad alterum eruenda. Quotiescumque igitur electio *legatarii* esse dicitur, uti a Pomponio in *l. 20. D. de legat. 1.* id iure veteri de legato vindicationis, at iure novo de ordinario legatorum effectu intelligendum videtur. Contra ea, quoties *heredi* electio simpliciter tribuitur, quemadmodum in *l. 32. § 1. l. 37. § 1. & l. 39. § 6. D. eod.* toties ex mente veterum, legatum damnationis; ex Iustiniani vero, diserta testatoris voluntas statuenda est. Quod proinde ad lectionem *d. l. 71. pr.* attinet, forte non aberravero, si ex antiquo pandectarum iure, & vulgatae convenienter lectioni, Vlpiani formulam de legato *damnationis* interpretandam censeam, & de personali adeo contra heredem actione: id enim velle videntur verba, *co-gentur heredes dare*. His adde sis quae nuper admodum ea de re disputavit Cl. Voorda, *d. cap. 35.* cuius tamen sententia de *l. 37. & l. 39. D. eod.* non u-tor.

I 4

IV. VI.

* Imprudenter itaque veterum iurisprudentiam sequutus est Har-menopulus *lib. v. tit. x. § 21.*

IV. Ulpianus libro xiv. ad Edictum, in l. i. § i. *D. naut. camp. stab. Ne quisquam putet, graviter hoc adversus eos constitutum; nam est in ipsorum arbitrio, ne * QVEM recipiant.* Ita Florentiae: sed adversari his, quae ex eodem Iureconsulto, in l. iii. § 6. *D. furti adv. naut.* referuntur, putat Noodtius, in *Comm. ad tit. Naut. camp. stab.* ubi ita Ulpianus: *Viatorem sibi eligere caupo, vel stabularius, non videtur; nec repellere potest iter agentes.* Conciliationem itaque manu emendatrice instituit, pro quem legendo quae. Non vero ulla opus crisi hic esse, duarum distinctio specierum ostendit. Etenim in d. l. i. § i. de exercitio nondum suscepto agitur, quodque invitus nemo suscipere cogitur: quo sensu in arbitrio esse nautarum dicitur, *ne quem recipiant*, id est, ne publice navem exercent. At in d. l. iii. § 6. de eo agitur, qui se cauponem publice proficitur; ac propterea viatores quos velit eligere non potest, sed quosvis in *πενδοχσίων* recipere tenetur, nec aliquem sine causa repellere, iniuriarum alioquin futurus reus. Et ita dudum praecunte glossa interpretes pragmatici. Vid. Peckius *ad d. l. i. § i. ibiq. Vinn.* Addimus auctoritatem Basilicorum, *lib. liii. tit. i. init. p. 643. tom. vi. 'Εν αυτοῖς δέ ἐστὶ ΜΗΔΕΝΑ ὑποδέχασθαι.* In ipsorum autem arbitrio est, *NE QVEM recipiant.* Neque aliter Harmenopulus *lib. ii. tit. xi. § 4. 'Εἰ δὲ θέλει μὴ δέχασθαι ΚΑΤ' ἈΡΧΑ'Σ, ὁδεῖς δύναται καταναγκάσαι τῆτον, ἵνα δέξηται π.* *Quod si AB INITIO recipere velit, ut quid recipiat, a nemine cogi potest.*

V. Ulpianus eodem libro, in l. 3. § i. *D. eod. In locato conducto CVLPA, in deposito dolus duntaxat,*
prae-

* Hal. & Vintim. *ne quaequam*; Veneta & Hug. a Porta, *ne quinquam*; sed idem ubique sensus, arg. seqq. *eor, quos,*

praestatur: at hoc edicto omnimodo qui recepit tenetur, etiam si SINE CVLPA EIVS res perit, vel damnum datum est; nisi si quid DAMNO FATALI contingit. Cl. Noodtius *ad h. l.* glossam forte sequutus, *ad voc. exceptionem, rã sine culpa*, idem esse ait, ac *damno fatali*; eoque nomine nautam teneri, ipso nimirum iure, sed convento per exceptionem subveniri. Et ita fere Peckius *adh. l. p. 33. seqq.* Mihi vero his verbis *culpam* indicare ordinariam Vlpianus videtur, sive *mediam & levem*, quam nauta locati actione pulsatus praestat: actione autem de recepto, etiam si sine illa culpa, *levi* nempe, res perierit, tamen teneri nautam Vlpianus ait, *levissimae* quippe culpa ex edicto obnoxium, & a solo immunem *casu*. Et ita iam glossa *ad h. l. voc. sine culpa*: & Zasius in *Parat. h. l.* Conf. Ampl. Bynkershoekius *lib. viii. Observ. cap. 3. p. 440.*

VI. Vlpianus *ibid. § 2. Eodem modo tenentur* caupones, & stabularii, ** QVO, exercentes negotium suum, † RECIPIUNT: ceterum si extra negotium suum receperint, non tenebuntur.* Vir Cl. Gul. Betti in *Rat. emend. leg. cap. 1. § 12. p. 39.* summam in his verbis obscuritatem se reperisse testatus, emendare, velut ex notis, voluit: *QUANDO exercentes* &c. ita tamen ut nec vulgatum *qui* reiiciat, quam ego unice lectionem probo. Et Florentinum *quo*, ex aliorum codd. particula *quod*, ortum videtur. Comparantur autem his verbis caupones & stabularii cum *navitis*, de quibus in praecedentibus actum fuerat.

I 5

VII. VI.

* Hal. & Vintim. & *caupones, & stabularii.*

** Vulg. *qui*, citatque Accursius ex aliis libb. *quod id est quia.* Hal. & Vintim. *si quod*, ex coniectura, ut videtur.

† Vulg. *recepertat*, uti in *seqq. & § 3. h. l.* Veneta autem & Norica itidem *recipiunt.*

238 LECTIO. IVR. CIV.

VII. Ulpianus eodem libro, l. 1. § 7. D. eod. Item Pomponius libro xxxiv. scribit: parvi referre, res nostras, an alienas * INTVLIMVS; si tamen vestra intersit salvas esse: etenim nobis magis, quam quorum sunt, debent solvi. Et ideo, si pignori merces accepero † (OB PECVNIAM NAUTICAM) tibi magis quam debitori nauta tenebitur, si ‡ ANTE eas †† suscepit. Ant. Faber in Ration. ad h. l. & V. Cl. Ant. Schultingius, in Enarrat. D. h. t. § 3. malunt cum Vulgata, & Norica hic legere, à me. Ego utramque lectionem iuri analogam existimo, quod iam verbo notavit glossa; & το ante ἐλλεκτιζῆς positum interpretor ante oppignorationem: quum nihil intersit, factane sit oppignoratio ante illationem, an postea. Non male itaque particulam si pro quamvis accepit glossa; de qua significatione, in iure haud infrequenti, videndus ad h. v. Brissonius, de Verb. signif. *

VIII. Paulus libro xiii. ad Edictum, in l. 32. § 13. D. de recept. qui arbitr. rec. Quum in plures compromissum est ea conditione, ut QVILIBET, vel unus, dixisset sententiam, EO staretur; absentibus ceteris nihilominus qui praesens est cogetur. Ita edidit Taurellius, nullo sensu. Rectius autem Vulg. Hal. Vintim. Hugo a Porta, & Veneta, QVAM QVILIBET, & EI pro EO. Baudoza minus recte, si quilibet. Ortus librarij Florentini error ex neglecta geminatione initialium literarum, QVilibet, pro quam quilibet, qua nihil frequentius est. Vid. Nic.

* Vulg. & Nor. insulerimus; quam leſt. & Taurellius adſcripſit.

† Apud Hal. & Vintim. haec verba deſiunt.

‡ Vulg. & Nor. ꝑ ꝑꝑe; notavitque hanc variantem Accurf.

†† Vulg. & Nor. ſuſceperis.

Nic. Rigaltius *ad Minuc. Fel. cap. 8.* Henr. Valefius *ad Amm. Marcell. lib. xvi. cap. 10.* Casp. Scioppius in *Crit. p. 67. seq.* & ex nostris Gul. Bestius in *Rat. emend. leg. cap. 1. § 4. p. 16. seqq.* Ceterum quam laudatus Bestius emendationem comminiscitur, *cap. xv. § ult. p. 172.* meam facere nunquam potui. Existimat vero ita legendum apud Paulum *d. l. Vt quilibet, & vel unus si dixisset sententiam, eo staretur.* Verbis finio Basilicorum contractionibus, *lib. vii. tit. II. p. 254. § 12. tom. I.* Ἐὰν ἐνεκείτο τῷ ἀρετῷ δικαστηρίῳ, ὡς εἴ δύνασθαι τὸν ἕνα τῶν δικαστῶν εἰ τύχοι ψηφίζεσθαι, ἀναγκάζεται ὁ παρὼν καὶ τῶν ἄλλων ἀποκιμπανομένων ψηφίζεσθαι. *Si sic compromissum sit, ut vel unus arbitrorum sententiam diceret: qui praesens est, absentibus etiam ceteris, sententiam dicere cogitur.*

IX. Paulus libro singulari de portionibus, quae liberis damnatorum conceduntur, in *l. 7. § 3. D. de bon. damn.* *Si plures * FILIOS damnatus habeat, feruntur exempla, per quae pluribus liberis omnia bona damnati concessa sunt. Sed & Divus Hadrianus in † HAC SENTENTIA rescripsit: Favorem apud me ‡ CAUSSAM liberorum, Albinii filiorum numerus facit; cum ampliari imperium hominum adiectione potius quam pecuniarum copia malim: ideoque illis paterna sua concedi volo, quae MANIFESTABUNT TOT possessores etiam si acceperint universa.* Post eruditam Ampl. Bynkershoekii

* Vulg. Nor. & Vintim. *liberos*, quod praefero.

† Ita solus codex Flor. In Vulg. Baudozac: *in haec verba sententiam.* Hugó a Porta, Veneta, Nor. & Vintim. *in haec sententiam;* & ita legendum puto, quasi scriptum *in hęc sententiã.*

‡ In nonnullis edd. Vulg. *perperam causa*, rursus forte ex scripturae compendio.

140 LECTIO. IVR. CIV.

hoekii commentationem, *lib. II. Observ. cap. 16.* qui pro *manifestabunt* ingeniosa coniectura restituit *manifeste dabunt*; nuper admodum Cl. Conradi in *Parerg. cap. vi. § 4. & 5.* servata scriptura vetere *τῆ manifestabunt*, pro *tot* rescribendum censuit *tota*, id est, *integra*; *arg. Const. de concept. Digest. § 2.* Experiamur autem, numquid constans librorum lectio defendi possit? Ratio sane ultimorum legis verborum haec videtur: ut facta divisione, & cognitis singulorum portionibus, sua fiscus indignis eriperet. Nihil proinde beneficium liberis concessum, ut patri damnato ex asse succedant, obstare vult Imperator, quo minus iure suo fiscus utatur adversus eos, quos portione sua indignos successio manifestat. Supervacuum itaque Cl. Conradi crisin illam arbitror, atque a *d. Const.* verbis prorsus alienam; sunt enim pisce saniora haec: *tot auctorum dispersa volumina*, ipso met Viro Cl. consistente, *not. ad d. Const. p. 89.* secus ac visum fuerat Gronovio, *de Emend. Pandect. cap. 9.* Conf. Waechterus in *Opusc. p. 535. ed. Troitz.* Et si forte *tota* legere quis malit, non aliunde, quam ex geminationis regula istam lectionem exsculpserit, hoc modo: *tot Auctorum* &c. cuiusmodi observatio in verbis Pauli nostri locum certe non habet. X

X. Ulpianus libro x. de officio Proconsulis, in *l. 9. pr. D. de poen. Moris est, ad vocationibus quoque Praesides interdicare; & nunquam in perpetuum* * *INTERDICUNT, nunquam ad tempus: vel † ANNIS METIVNTR, vel etiam tem-*

* Baudoza *interdictum*, sed mendose: quid enim sibi ista? *metivnar interdicitum in perpetuum.*

† Idem Baudoza *ad annum*, quam lectionem & glossa refert. Hal. vero & Vintim. *annum*, forte omissa per errorem praepositione. Hugo a Porta denique, Veneta, & Florentina *annis*, quod & glossa illustrat, & unice probum est.

tempore quo provinciam regunt. Quamvis planissima haec & sensu videantur & verbis, non unius tamen Critici obelum sunt experta. Elb. Leoninus *lib. vi. Emend. cap. 8.* duplici emendare coniectura instituit; vel delendo τὰ *vel annis*, sive *vel ad annum*; vel substituendo *veluti* pro *vel*, & inferendo vocem *interdictum*, hoc modo: *nonnunquam ad tempus, VELUTI annis, INTERDICTVM metiuntur; vel etiam tempore quo provinciam regunt.* Ab hoc dissentiens Cl. Voorda pro *metiuntur* legendum putat *metiundum*, *Interpp. cap. 32.* eodem sensu ac *SPERANDA libertas* in *l. 14. D. de quaestione.* & *VOLVENDA dies* apud Virgilium, observante ad Sanctium Perizonio, *lib. i. cap. 15. num. 8.* Forte autem, ut alia praeteream, duriusculum videbitur, *tempus metiundum tempore.* Mihi nova inchoari oratio videtur post verba *ad tempus*; ut hic sensus sit: Praesides vel in perpetuum interdiciunt, vel ad tempus; sique interdiciunt ad tempus, metiri tum interdictum advocacionis solent, vel annis certis, vel toto magistratus sui tempore. *Basilica lib. LX. tit. LL. num. 9. p. 828. tom. VII.* breviter ita reddiderunt: *Και συνηγορίας τις κωλύεται, διηνεκώς, και προσωαίρος.* *Advocatione etiam prohibetur quis, perpetuo, & ad tempus.*

XI. Marcianus libro xiv. Institutionum, in *l. i. pr. D. ad L. Iul. pecul. Lex Iulia repetundarum pertinet ad EAS PECVNIAS, quas quis in magistratu, potestate, curatione, (legatione) vel quo alio officio, munere, ministeriove publico cepit; vel CVM ex cohorte cuius eorum est.* Quem locum ταραφρασικώς ita convertunt Graeci; *lib. LX. tit. XLIII. inio. p. 761. seq. tom. VII.* Ὁ Ρεπετένδης ἀρμύζει ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΛΑΒΟΝΤΩΝ ἐν ἀρχῇ χρήματα, ἢ ἐν προσειά, ἢ ἐν δημοσίᾳ ὑπηρεσίᾳ; καὶ ΤΩΝ ὄΝΤΩΝ ὑπὸ τὰ

142 LECTIO. IVR. CIV.

τὰς τὰς εἰρημένον. *Lex Julia de repetundis AD-
VERSUS EOS competit, QUI pecunias ACCI-
PIUNT in magistratu, vel legatione, vel publico
ministerio; & EOS QUI SVNT ex cohorte cuius
eorum.* Quam itaque parum accurate Graecorum
orationem his latini textus verbis, *vel cum ex co-
horte &c.* elegantiore dixerit Leoninus, *lib. VII:
Emend. cap. 4.* quivis videt. Addeſis ſcholium al-
terum *d. l. lit. b. p. 765.* ubi Marciani verba κατὰ πρό-
δα repraeſentantur. Vitioſa proinde quorundam eſt
librorum lectio, *vel cum, qui ex cohorte &c.* quum
& gloſſa receptam tueatur.

XII. Macer libro I. publicorum iudiciorum, in
7. 7. § 1. *D. eod. Adparet autem, quod lex AB EX-
CEPTIS quidem in infinitum capere permittit; AB
HIS autem, qui hoc capite enumerantur, a nullo,
neque ullam quantitatem capere permittit.* Ait Iure-
conſultus: *ab exceptis*, id eſt, a ſobriniſ, propio-
reve gradu cognatis ſuis, uxoreve; auctore Marcia-
no, in *l. 1. § 1. D. eod.* Ait porro: *ab his autem &c.*
i. e. accipere prohibitis, Magiſtratibus nempe iudi-
cem arbitrumve dantibus, vel non dantibus; reos
item criminum vinciri vel dimitti iubentibus, eorum-
ve comitibus, vel alio munere fungentibus, &c. *d.
l. 1. pr. l. 3. ſeqq. d. l. 7. pr. D. eod.* Senſus eſt: *ex-
ceptos* in infinitum capere lex permittit; *prohibitos*,
a nullo, neque ullam quantitatem. Neque aliter
Graeci *d. lib. LX. tit. XLIII. p. 763. lit. B. tom. VII.*
Καὶ ἂΠΟ' μὲν τῶν ΠΡΕΞΑΙΡΕΘΕΝΤΩΝ προσω-
πῶν ἁόριςως ἔχει λαμβάνειν, ἂΠΟ' δὲ τῶν ΚΕΚΩΛΤ-
ΜΕΝΩΝ ἂδ' ὄτιδν. *Et AB EXCEPTIS quidem
personis in infinitum licet accipere; A PROHIBI-
TIS vero nihil quidquam.* Nihil itaque cauſſae puto,
quare lectionem receptam, & a gloſſa quoque agni-
tam, *ab his autem*, ſollicitaverit Cuiacius *lib. VI.*
Obſerv.

Observ. cap. 18. deleta particula rescribens: *His vel*
tis autem. Neque etiam *ra ab his* cum Cl. Voorda
Interpp. cap. 17. exponenda putem *ob haec*; quum
 & orationis structura repugnet, & quos laudat tex-
 tus id minime evincant. Apud Ulpianum certe in
l. 27. D. de furt. ra ab his significant *a se.* Conf.
 Basil. lib. LX. tit. XII. p. 290. *init. iunc. schol. p. 333.*
not. g. Et apud Clementem in *l. 72. D. de hered. inst.*
 verbis *a lege* nihil aliud indicatur, quam *ex lege Ju-*
lia & Papia. Denique in *l. 38. D. de mort. caus. dom.*
 nullum dubium est, quin *AT mortis causa* legi de-
 beat. Ita enim & Graeci: ἡ ΔΕ θανάτου αἰτία νόμος,
mortis AVTEM causa capio, lib. XLVII. tit. III.
p. 242. tom. VI. Conf. schol. ibid. p. 257. not. i. x

CAPUT XI.

Receptarum lectionum Aduersus
tertia.

M Arcellus libro xx. Digestorum, in *l. 72. D.*
de solut. & liber. ita scribit: *Qui decem*
debet, si ea obtulerit creditori, & ille sine iusta caus-
sa ea accipere recusavit; deinde debitor ea SINE
SVA CVLPA perdidit, *doli mali exceptione pot-*
est se tueri; quanquam aliquando interpellatus non
solverit. Expungit Noodtius *ra sine sua culpa*; vel
 si quis retinere malit, pro *sua* ex scripturae compen-
 dia legere nos iubet *summa*, id est, *lata, lib. I.*
Observ. cap. 16. Quum vero ex natura negotii alia
 hoc loco quam *lata* intelligi culpa non possit, dolo
 proxima, & doli plerumque adpellatione compre-
 hensa, nihil ego mutandum censeo, diserta Basili-
 corum auctoritate adstipulante, *lib. XXVI. tit. v. p.*
 156,

156. lit. B. tom. IV. Ἐὰν χωρὶς εὐλόγου αἰτίας μὴ δεῖξῃται τὸ χρέος ὁ δανειστής, καὶ ἀπολέσῃ αὐτὸ ἌΝΕΤ ΠΑΘΜΙΑΣ, ὁ χρεώστης, ἐλευθερεῖται διὰ παραγραφῆς, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ποτε ὁ κληθεὶς ἔκατέβαλεν. *Si creditor sine iusta causa debitum recusavit, idque SINE CVLPA SVA debitor perdiderit, liberatur per exceptionem; quanquam aliquando interpellatus non solverit.* X

II. Ulpianus libro LVII. ad Edictum, in l. 7. § 2. D. de iniur. Praeterea illo spectat, dici certum de iniuria, quam passus quis sit; ut ex qualitate iniuriae sciamus, an in patrum liberto reddendum sit iniuriarum iudicium. Etenim meminisse oportebit, liberto adversus patrum non quidem semper, verum interdum iniuriarum dari iudicium, * SI atrox sit iniuria, quam passus sit, ** (SI SVA) puta si servilis: ceterum levem coercionem utique patrono adversus libertum dabimus; nec patietur eum Praetor querentem, quasi iniuriam passus sit, nisi atrocitas eum moverit: nec enim ferre Praetor debet heri servum, hodie † LIBERVUM, conquerentem, quod dominus ei convicium dixerit, vel quod leviter pulsaverit, †† (VEL EMENDAVERIT;) sed si flagris, si verberibus, ‡ (SI) vulneravit non ‡‡ MEDIOCRIA, acquissimum erit Praetorem ei subvenire. Quam mendosa Florentini codicis passim

* Vulg. & Nor. scilicet si.

** Omittuntur illa in Vulg. & Nor. ubi haec solum habentur: scilicet si atrox sit iniuria, quam passus sit, puta si servilis EST.

† Vulg. & Nor. libertum, glossa suffragante.

†† Ita in omnibus libris, praeterquam Florentino, cui a librario inserta testatur Taurellius.

‡ Omittitur haec particula in Vulg. & Nor.

‡‡ Rectius edd. aliae mediocriter, uti & in Basil. μετρίως.

sim sit scriptura, vel hoc Vlpiani fragmentum indicat: in verbis enim antecedd. § 1. pro *sarcia-*
tur perperam ibidem *sortiatur*: & in § seq. 4. pro
factum, vitiose *dictum* legitur, notante Fr. Taurellio.
 Qui errores tantum non omnes a Vulgatis & No-
 ricis libris feliciter absunt. Quam ergo emenda-
 tionem in hisce verbis Florentinae editionis ten-
 tavit Noodtius, *lib. I. Observ. cap. 16.* legendo *si*
summa, pro *si sua*, minus mihi necessaria vide-
 tur: quum & a Vulgata, & ab Haloandrina istaec
 absint, & praeterea sensum turbent magis, quam
 explanent. Quae enim sodes differentia *atrocem* in-
 ter & *summam* iniuriam? Denique & laciniam hanc
 ignorant Basilica, *lib. LX. tit. XXI. p. 462. tom. VII.*
ibiq. cit. in schol.

III. Vlpianus libro xxxi. ad Edictum, in l. 12.
 § ult. D. *mandati.* Idem Marcellus scribit: *si, ut*
post mortem sibi monumentum fieret, quis mandavit,
*heres eius poterit mandati agere**: illum vero, qui
mandatum suscepit, si sua pecunia fecit, puto agere
mandati; si non ita ei mandatum est, ut sua pecunia
faceret monumentum: potuit enim agere etiam cum
eo qui mandavit, ut sibi pecuniam daret ad facien-
dum; maxime si iam quaedam ad faciendum prae-
paravit. Ad rationem iuris quod attinet, eam ex
 religionis favore recte Hotmanus repetit *lib. XIII.*
Observ. cap. 38. eumque sequutus Noodtius *d. lib.*
II. Observ. cap. 2. a cuius tamen sententia, iustorum

K

solem-

* Vulg. & Nor. adiiiciunt: *ut perficiatur*, probante Noodtio
lib. II. Observ. cap. 2. Mihi secus videtur; siquidem nec Basi-
 lica agnoscunt, *lib. XIV. tit. I. p. 142. fin. tom. II.* nec glossa
 Accursii, aliam plane interpretationem adiiiciens, *ut monu-*
mentum fiat. Ex margine igitur in textum irrepsisse *ut* *ut*
perficiatur puto.

solemnia funeris cum monumento sepulchrali confundente, abstinendum censeo. Sive enim legitima, sive imaginaria cui sepultura fieret, nullo opus monumento erat, utpote honoris tantum & memoriae, non stygiae transvectionis causa, aedificari solito. Ceterum quod diximus de causa *monumenti*, id favore etiam *dotis*, & *libertatis*, in mandato post mortem locum habuisse, idem testatur Ulpianus in *l. 9. § 1. D. de iure dot.* & Iulianus *l. 4. pr. D. de man. vind.*

IV. Caius libro x. ad Edictum provinciale, in *l. 13. D. mandati: Idem est, & si mandavi tibi, ut post mortem meam HEREDIBVS MEIS emeress fundum.* V. Cl. Franc. Hotmanus *lib. xiii. Observ. cap. 38.* fundum intelligit monumento sepulchrali destinatum. Hunc sequutus Vir illustris Ger. Noodt *d. lib. ii. Observ. cap. 3.* velut ex siglis *H. M.* a librario neglectis, pro *heredibus meis*, restituit *hereditario monumento*; addita ratione, quod secundum notissimam iuris regulam, extra causam religionis sepulchrorum, omne mandatum morte mandantis exspirat, *l. ult. D. de solution.* Quum vero istiusmodi sigillarum usus apud veteres hoc sensu deficiat, ac praeterea alia verborum Caii reddi interpretatio possit; quod nempe de mandati obligatione hic agatur, *re non amplius integra*, & cuius in fine capitis praecedentis meminerat Ulpianus; proba recta vulgaris lectio videtur, quam cum omnibus editis atque ineditis sua etiam auctoritate firmant Basilica, *lib. xiv. tit. 1. p. 143. init. tom. 11. Conf. l. 26. & l. 58. D. mandati.* De veteri in dissensu Auctor *ad Her. lib. ii. cap. 13.*

V. Paulus libro 11. Manualium, in *l. ult. D. de solut. Ei, qui mandatu meo POST MORTEM MEAM stipulatus est, recte solvitur: quia talis est lex obligationis. Ei autem, cui iussi debitorem meum POST MORTEM MEAM solvere, non recte*

recte solvitur: (QVIA MANDATVM MORTE DISSOLVITVR.) Iac. Cuiacius *lib. i. Observ. cap. 38.* & Nic. a Salis *ad h. l. τὰ post mortem meam*, bis relata, utrobique transponunt, coniunguntque cum τῷ *solvitur*; verum reprehensus propterea est Cuiacius ab Hotmano *lib. XIII. Observ. cap. 38.* & Merillio *lib. III. Variant. cap. 29.* & in *Differ. Iur. cap. 22.* Quibus addo auctoritatem τῶν Βασιλικῶν *lib. XXVI. tit. v. p. 171. num. 108. tom. IV.* ubi latinus textus κατὰ πόδα conversus legitur. Ruffardi liber nihil adversatur, verbo *solvere* tantum transposito. Postrema *d. l.* verba, ex codice meliore, Pandectis Florentinis librarius adlevit, aliis quoque editionibus suffragantibus, & ipsis denique Basilicis *d. l. Ceterum cum d. l. ult. coniungendae videntur d. l. 26. § l. 58. D. mandati.*

VI. Iulianus libro * LX. Digestorum, in l. 18. § 2. *D. de mort. caus. donat. Titia chirographa debitorum suorum, Septicii & Maevii, donatura illis, † AGERIAE dedit: & rogavit eam; ut ea, si decessisset, illis daret; si convalescisset, sibi redderet. Morfe sequuta, Maevia Titiae filia heres extitit: Ageria autem, ut rogata erat, chirographa Septicio & Maevio supra scriptis dedit. Quaeritur: si Maevia heres summam quae debebatur, ex chirographis supra scriptis petat, vel ipsa chirographa; an exceptione excludi possit? ‡ RESPONDIT: Maeviam*

K 2

vel

* In l. 3. § 2. *D. de liber. leg.* ex libro Iuliani XI. speciem hanc Ulpianus refert; nisi mendum forte sit in numeris, observante *ad h. l. Charonda.* Ceterum a *d. § 2.* in *Vulgatis* incipit *Lex quarta.*

† Edd. *Vulgatae antiquiores, Ageriae.* Sed vide § 2. *Inst. qu. mod. obl. fin. ibiq. Fabrii. ad Theoph. addef. glossam ad init. d. l. 3.* ubi *Ageria* legitur; nec non in *schol. Basil. t. lib. XLVII. tit. III. p. 249. tom. VI.*

‡ *Vulg. & Nor. Respondi;* & ita Iulianum scripsisse dubitabit nemo.

148 LECTIO. IVR. CIV.

vel pacti conventi, vel doli mali exceptione submoveri posse. Ad finitas materiae fecit, ut de hac etiam specie hoc loco agerem, de qua Hotmanum inter & Noodtium *dd. ll.* non convenit. Ille duo esse genera mandati statuit, aliud negotium *inter vivos*, aliud *mortis causa*; refertque ad hoc posterius speciem *d. l. 18. § 2.* Hic vero distinguendum censet inter mandatum, quod inter vivos contrahitur *consensu*, & inter mandatum, quod a testatore datur in *testamento*, vim habens *fideicommissi*, de quo in *d. l. 18.* Sed ut dicam quod res est, falli videtur Noodtius; recte autem sensisse Hotmanus. Non enim de mandato testamentario, Titia quippe intestato mortua, hic agitur; sed inito inter vivos consensu: quod cum donationis mortis causa esset interpositum, haecenus pro ultimae speciei voluntatis recte habetur, maxime post constitutionem D. Pii; ac propterea *fideicommissum*, ad effectum quod attinet, videri dicitur, *l. 77. D. de legat. 2.* ubi & in *deposito* eundem in finem contracto idem obtinere Vlpianus ait. Quis vero negabit, depositum inter vivos tantum consensu iniri? Denique in specie *d. l. 18.* Ageriam non donatariam, quod Noodtius vult, sed mandatariam fuisse duntaxat, tota facile oratio evincit. Cui enim persuadebitur verbis initialibus *d. l. 18.* geminam mortis causa donationem contineri, fiduciariam unam; fideicommissariam alteram? Eadem sane opera & in *d. l. 3. ex deposito*, cuius diferta ibi mentio fit, momento turbinis mortis causa exhibit donatio. Vid. Marcellus *l. 17. pr. D. de legat. 2.* ubi per *ministrium* mandatarius intelligitur. Conf. Basilica *lib. XLVII. tit. III. p. 237. imit. & schol. t. p. 249. tom. VI.*

VII. Vlpianus libro III. ad L. Iuliam & Papiam, in *l. 45. § ult. D. de ritu nupt.* *Si ab hostibus patronus captus esse proponatur, vereor NE possit ista*

commu-

*connubium habere nubendo; quemadmodum haberet, si mortuus esset. Et, * QVI Iuliani † SENTENTIAM PROBANT, DICERENT: non habituram connubium; putat enim Iulianus, durare eius libertae matrimonium etiam in captivitate, propter patroni reverentiam. Certe, si in aliam servitutem patronus sit deductus, procul dubio dissolutum ‡ ESSET matrimonium.* Huic intelligendo fragmento, verba Iuliae legis in principio relata, cum maxime inserviunt: *INVITO nempe patrono libertam, quae ei nupta est, alii nubere non posse; iunc. l. ult. D. de divort. & repud. INVITVM* hic accipi etiam *non consentientem* Ulpianus monet § 5. *h.* Quapropter, an & patronus ab hoste captus, & ita consentire nescius, eadem adpellatione contineretur, ita ut alii interrim nubere fas libertae haud esset, inter veteres controvertebatur. Et Iulianum quidem libertae id negasse Ulpianus ait, se autem *vereri, ne liberta connubium habere nubendo possit; quemadmodum haberet patrono mortuo.* Princeps interpretum Gul. Budaeus in *Adnot. prior. ad h. l. p. 282. seqq.* particulam *ne* exponit *ne non.* Conf. Alciatus *ad l. 237. de verb. sign.* & Lud. Ruffardus *ad h. l. 45.* Atque hanc Budaei interpretationem adoptans Noodtius, etiam pro *vereor ne*, contra omnium fidem librorum rescribit: *vereor ne non;* sumto argumento a vulgari constructionis huius sensu, *lib. II. Observ. cap. 6.* Quam vero fallere id soleat, in hac literarum luce ac post tot eruditas latinae linguae observationes, neminem

- * In Hugonis a Porta, Hal. & Vintim. edd. *quidem* legitur
 † In iisdem edd. *sententia probatur dicentis;* quae tamen lectio ex seqq. facile refellitur: *putat enim &c.*
 ‡ Eaedem edd. *dissolutum matrimonium EST;* uti & Veneta, aliaeque.

130 L E C T I O N . I V R . C I V .

puto fore, qui ignoret. Vid. praeter Budacum & Alciarum *ad. ll. Fr. Duarenus lib. II. Dissp. anniv. cap. II.* Laur. Valla *lib. III. Eleg. cap. 27.* Sanctius *lib. IV. cap. 15. ibiq. Periz. num. 29.* denique Cl. Schwartzius in *animadv. ad Turf. de partic. p. 660. seq. ibiq. citatus Scaliger.* Quumque omnis illa expositio ea nitatur hypothesi, Vlpianum inter & Iulianum hac in re convenisse; eius vero contrarium non solum ex verbis proxime adiectis, *quemadmodum haberet si patronus mortuus esset*; verum etiam ex verbis finalibus, *certe si in aliam serv. &c.* abunde eluceat; magis est, ut Barri. Brissonii, *de iure connub. p. 42. seqq. ed. Paris.* item Fr. Duareni *d. l. eumque sequuti Cl. Heineccii,* sententia utamur, existimantium: Vlpianum, qua erat modestia, timidiuscule Iuliani sententiam deseruisse, *arg. l. 8. & l. 14. D. de captiv. & postl. rev.* Quo & similis in eadem hac materia utrumque inter dissensio pertinet, *l. ult. pr. D. de divor. & repud.* quae ex eodem est libro III. Vlpiani ad L. Papiam. Ad rationem vero quod attinet, qua motus Iulianus patrono captivo id privilegii competere scripserit, hanc in primis fuisse puto, ut integrum *postliminii* ius patrono servaretur, *arg. l. 6. D. eod.* quae eiusdem Iuliani nomine inscribitur; quapropter & extra captivitatis causam cessare illud dicitur, *d. l. 45. fin. ubi per aliam servitutem* Accursius satis commode poenae servitutem intellexit, uti Basilica venditionem sui ipsius, pretii participandi causa, *lib. XXVIII. tit. IV. p. 246. tom. IV. imit.* Perperam itaque solus *patroni honor* id effecisse, Vlpiano *h. l.* eumque sequutis Basilicis *d. l. scholiisque lit. y. p. 271.* dicitur: qui enim exceptionibus modo memoratis locus dari tum potuisset? Denique & in eo architectos Graecos lapsos puto, quod ipsi legi Iuliae attribuant, ex peculiari duntaxat inter-

interpretatione ortum Iuliani. Ita enim habent: Ὁ γὰρ ΝΟΜΟΣ καὶ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν φυλάττεσθαι ΛΕΓΕΙ τὸν πρὸς τὴν ἀπελευθέραν καὶ τὸν πάτρωνα γάμον, διὰ τὴν ὀφειλομένην τῷ πάτρωνι τιμὴν. *LEX enim DICIT, etiam post captivitatē durare matrimonium inter libertam & patronum, propter honorem patrono debitum.*

VIII. Marcellus libro III. ad L. Iuliam & Papiam, in l. 50. D. de ritu nupt. Proxime constitutum dicitur: ut, cum quis libertam suam duxerit uxorem, quam ex fideicommissi causa manumiserit; liceat libertae invito eo nuptias contrahere. Puto, quia non erat FERENDVS is, qui ex necessitate manumisit, non suo arbitrio: magis enim debitam libertatem praestitit, quam ullum beneficium in mulierem contulit. Sic in omnibus libris: illustris tamen Heineccius, & olim & nunc merito noster, pro ferendus, forsan, inquit, legendum praefendus, lib. II. ad L. Iul. & Pap. cap. 12. p. 247. cui ut coniecturae accedam, impetrare a me non possum. Non ferendus enim is dicitur, qui nullo suo iure, ex L. Iulia, alterum impedire libertae uxoris connubium, & frustra studet, uti recte Accursius in glossa: neque abluunt Σχόλια τῶν Βασιλικῶν lib. XXVIII. tit. IV. p. 270. not. p. tom. IV. ubi ita id redditur: ἕτε — τὸτο δύναται ἔχειν τὸ δίκαιον, &c. De significatione autem vocabuli ferendus adifis Briffonium h. v. ubi plurima veterum loca hoc sumenda sensu repraesentantur. X

IX. Ulpianus libro II. ad L. Iuliam & Papiam, in l. I. D. de concub. Quae in concubinato est, AB invito patrono poterit discedere, & ALTERI se, aut in matrimonium, aut in concubinatum DARE. Ego quidem * PROBO in concubina, adimendum

K 4

ei

* Hal. Vintim. & Baudoza, pmo.

quasi

ei connubium, si patronum invitum deserat: quippe cum honestius sit patrono, libertam concubinam quam matremfamilias HABERE. Priora posterioribus repugnare plerisque videntur. Accursius referri alterius cuiusdam sententiam, verum & refelli ait. Alii interrogationis notam post *dare* ponendam volunt, reprehenti a Gothofredo in *not. ad h.l.* Cl. Heineccius tamen pro *ab*, eodem sensu, *an* legendum coniecit, *lib. II. ad L. Iul. & Pap. cap. 12. p. 251.* Alii prius illud comma plane expungunt, monente Fr. Hotmano in *Comm. verb. iur. h. v.* qui ipse tollendae antinomiae *τὸ alteri* de socio patrono, non de extraneo interpretandum censet, *ἐμὸν ἄφρον* ingratius factus Dion. Gothofredum *d. l.* Mihi neque ulla verborum dissensio, neque expunctio necessaria videtur, qualem nec agnovit Iac. Gothofredus *ad L. Iul. p. 280.* Sententia Ulpiani propria hic refertur: legem nempe Iuliam, de qua agitur, ad nuptias tantum libertae, non concubinatum pertinere; aliter ac Iuliano fuisse visum, idem Iurisconsultus monuit, in *l. ult. pr. D. de divort. & rep.* Quae vero ex *matrimonii* mentione difficultas nascitur, ultro evanescet, si eius quae connubium inter, sive nuptias, & matrimonium differentia intercedit, vel obiter recordemur; quam & Cl. Heineccius diligenter adnotavit, *d. lib. II. cap. 12. p. 223.* citato Ulpiano in *l. 13. § 1. ad L. Iul. de adult. iunc. Collat. LL. Mos. & Rom. tit. IV. § 5. ibiq. Pith.* Verba denique postrema facilius fore intellectus puto, si *haberi* legere, pro *habere*, per codices liceret. Certe in *§ seq. h. l.* rescribendum ita ex *Noticis* libris esse, nullus equidem dubito. Rationem distae clausulae accurate retulit laudatus Heineccius *d. l. p. 251.* Cui addi potest, ne alioquin culpa quaedam sua maritus iure isthoc excidisse videretur, *d. l. ult. § 2. D. de div.* Aliter Cuiac. *ad § 1. I. de her. ab int.*

X. Ulpianus libro III. ad L. Iuliam & Papiam, in l. ult. pr. D. de divort. & repud. Quod ait Lex: **DIVORTII FACIENDI POTESTAS LIBERTAE, QVAE NVPTA EST PATRONO, NE ESTO:** non infectum videtur fecisse divortium, quod iure civili dissolvere * SOLET matrimonium; quare ** (CONSTARE) matrimonium dicere non possumus, cum sit separatum: denique scribit Iulianus, de dote hanc actionem non habere. Merito igitur, quamdiu patronus eius eam uxorem suam esse vult, cum nullo alio connubium ei est: nam † QVIA intellexit legislator, facto libertae quasi †† DIREMTVM matrimonium, detraxit ei cum alio connubium; quare cuicumque nupserit, pro non nupta habebitur. Iulianus quidem amplius putat, nec in concubinato eam † ALTERIVS PATRONI esse posse. Conf. l. 45. pr. D. de ritu nupt. l. un. D. unde vir & ux. & l. 8. C. de oper. libert. Verba Ulpiani ultima occasionem praebuerunt quaestioni; utrum aliud in extraneo iuris, aliud in patrono socio sit? Adfirmant cum aliis Hotmanus, & uterque Gothofredus, dictis supra locis. Quum vero, spreta Iavoleni sententia, patronus socius idem omnino in uxore liberta ius obtinere dicatur, quod uni ex asse patrono competit, Caio & Clemente testibus, in l. 46. D. de ritu nupt. & l. 48. D. eod. utrovis modo verba istaec legi placeat, nihil quidquam referre puto: quamvis apud

K 5

Mar-

* Hugo a Porta, Hal. & Vintim. potuisset.

** Omittunt constare, iidem Hugo, Hal. & Vintim.

† Iidem legunt, cum.

†† Baudoza ruptum edidit.

‡ Vulg. Ven. & Nor. alterius quam patroni, quod rectius esse notat Russardus, Pacio frustra dissentiente, ad h. l.

154 LECTIO. IVR. CIV.

Marcellum in *l. 41. D. eod.* rectius omnino, fide omnium librorum, haberi videatur: *alterius quam patroni.*

XI. Ulpianus libro II. ad L. Iuliam & Papiam, in *l. 1. § 3. D. de concub.* *Si qua in PATRONI fuit concubinato, deinde filii esse coepit, vel in nepotis, vel contra; non puto eam recte facere, quia prope nefaria est huiusmodi coniunctio, & ideo huiusmodi facinus prohibendum (EST.)* Ita in omnibus quas vidi editionibus, nulla lectionis adscripta discrepantia. Vnus Io. Cruceus in *Adnot. ad Pand. b. 1.* in aliis codd. ita haberi monet: *si qua in PATRIS &c.* quam lectionem ego unice veram puto: tum quia Imp. Alexander in *l. 4. C. de nupt. Liberi*, inquit, *concupinas PARENTVM suorum uxores ducere non possunt*: tum quia nec aliter Graeci in Basilicis, *lib. LX. tit. xxxvii. init. p. 610. tom. VII.* eorumque scholiafles *p. 639. not. e.* quo modo & Accursius legisse videtur. ×

XII. Paulus libro x. ad L. Iuliam & Papiam, in *l. 144. D. de verb. signif.* * *Libro † MEMORIALIVM Masurius scribit: pellicem apud antiquos eam habitam, quae cum uxor non esset, cum aliquo tamen*

* In Vulg. *Maffurius* (al. *Masurius*) scribit libro *memorialium*: notataque Accursio haec lectionis varietas.
 † In antiqq. libb. *memorabilium* est, quod Fornerius *b. 1.* & Casaubonus ad *Suet. in Caes. cap. 7.* aliique praeferunt; reprehensi a Colero in *Parerg. cap. 23.* & Gronovio *praef. ad Gell. p. 6.* In aliis *memorialium* legitur, uti & apud Arnobium *lib. vi. p. 196.* ubi vid. Heraldus: Mihi ex quibsd. codd. pro *libro immemorabilium* legendum videtur *libro I. memorialium*, pro quo, ut minus sibi obvio, librarii *memorabilium* substituerint. Primum quoque *librum* Gellius citat *lib. vi. cap. 7.* Secundum Macrobius *lib. III. Saturn. cap. 6.* Septimum Gellius *lib. iv. cap. ult.* & Nonius Marc. *voc. strigosus p. 197. in. Undecimum* idem Gellius *lib. v. cap. 6.*

tamen vivebat; † quam nunc vero nomine *AMICAM*, paullo honestiore *CONCUBINAM* adpellari. Vir Cl. Gotfr. Mascovius de sect. Sabin. cap. 11. §3. in postremis verbistransponenda coniecit *amicam & concubinam*, hoc modo: *eam nunc vero nomine CONCUBINAM, paullo honestiore AMICAM adpellari*. Cui coniecturae & Græci favent, & Latini. Vid. Dion. Halicarnassæus lib. 1. cap. 87. ubi *ἐταίρας* vocabulum, de Lupa agens Faustuli, *εὐπρεπέστερον* esse ait: eodemque sensu τὰς ἐρωμένους Plutarchum, & Diogenem Laërtium adpellitasse, observat Heraldus ad Arnob. lib. 4. p. 141. & Ger. Io. Vossius, lib. 4. de Art. Orat. cap. 10. p. 190. quibus addef. Athenæum lib. XIII. Deipnos. p. 571. seq. ed. Cas. Ex nostris Paulus in l. 35. D. de auro, arg. mund. hanc legati formulam recitat: *Titiae AMICAE MEAE, cum qua sine mendacio vixi, auri pondo quinque dari volo*. Conf. Suetonius in vita Claud. cap. 16. & in vita Calig. cap. 33. Sic feminam cum Alcibiade vivere consuetam, ut ait Nepos in ei. vit. cap. 10. alii scriptores *amicam* dixerunt: Cicero lib. 11. de Divin. cap. 69. & Valerius Max. lib. 1. cap. VII. exemp. ext. 9. Addefis inscriptionem a Fr. Lindenbrogio notatam Florentiae, apud Reinesium p. 806. fin. quae ita habet:

D. M.
VLPIAE. VITALI. FECIT. FVFI
CIVS. FELIX. AMICAE. SVAE. FIDE
LISSIMAE. QVAE. SIBI. MORIENS
FIDEM. SERVAVIT.

ET.

† Vulgati quidam libri: *eam quae nunc*, pro quo Hal. & Vind. *eamque nunc*. Scriptum fuerat *cam nunc*, unde vitiosa lectio exorta ex adfinitate τῶν ε & c.; quum tamen exarari debuisset *eam nunc*, uti acute Fornerius ad h. l. qui & locum Catonis de R. R. cap. 1. simili mendo liberat, Cl. Gesnero non laudatus.

156. LECTIÖN. IVR. CIV.

ET. SIBI. LIBERTIS. LIBERTA
BVSQVE. SVIS. POSTERISQVE. EORVM

AMICVLAS a concubinis, & pellicibus, tanquam honestioris nominis, distinguit Arnobius *d. lib. iv. p. 141. fin.* verba de Iove faciens, amorum furacissimo: *An uxore contentus haud una, CONCVBINIS, PELLICIBVS, atque AMICVLIS delectatus, impatientiam suam spargebat passim, ut habecali adolescentes, salax Deus? &c.* Denique rem omnem Graeci in Basilicis conficiunt, *lib. II. tit. II. p. 56. num. 144. tom. I.* Παλλακή ἐστὶν ἡ συζῶσα τινὶ, ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, νομίμως, χωρὶς γάμου· ἡ δὲ ἥττον τιμιωτέρα Φίλη λέγεται. *Pellex est, quae cum aliquo in eius domo legitime vivit sine nuptiis: paullo vero honestior, AMICA dicitur.* Cadit itaque tum Accursii & Goeddaeï nova casus positio, quam vocant: tum Alciati, Cuiacii, aliorumque interpretationes, *ad h. l.* Alia ad illustrandum Paulum facientia videsis apud Scip. Gentilem, *Origg. p. 234. seq.* item in *Opusc. de latin. Ictt. notisque Cl. Dukeri, p. 148. seqq.* denique apud Waechtlerum *p. 557. seqq. ed. Cl. Trotz.*

C A P V T XII.

*Ab l. 95. § 3. D. de solut. & liber.
manus critica removetur.*

PApinianus libro xxviii. Quaestionum, in *l. 95. § 3. D. de solut. & liber.* ita scribit: *Quod vulgo * IACTATUR: fideiussorem qui debitori heres*

* Hal. tractatur, sed male: in Basil. est τὸ λεγόμενον, *lib. xxvi. tit. v. p. 163. tom. iv.*

res † EXTITIT, ex causa †† FIDEIUSSIO-
 NIS liberari: totiens verum est, quotiens rei ple-
 nior promittendi obligatio invenitur; nam si reus **
 DVNTAXAT fuit obligatus, fideiussor † LIBE-
 RABITVR; †† E contrario non potest dici, † NON
 tolli fideiussoris obligationem, si debitor propriam &
 personalem habuit defensionem; nam si minori viginti
 quinque annis. † BONA FIDEI pecuniam cre-
 didit, isque nummos acceptos perdidit, & intra tem-
 pora in integrum restitutionis decessit herede fideiusso-
 re, difficile est dicere, CAVSSAM iuris honorarii,
 quae potuit auxilio minori esse, † RETINERE fi-
 deiussoris OBLIGATIONEM, quae † PRIN-
 CIPAL-

† Hal. Hugo a Porta, & Vintim. *extiterit.*

†† Hal. *fideiussoria*, eodem sensu.

** In Basil. *d. l. φύσει μόνον*, quod sequutus Cuiacius *lib. xi. Obs. cap. 34.* emendavit *NATURA duntaxat*, invito Merillio *lib. III. Var. cap. 23.* sed volentē Fabro *lib. VIII. Coniect. cap. 4.*

‡ In Bas. *d. l. ἐκ ἀπόλλυται*, *NON liberatur*, laudante Cuiacio *d. l. & Charonda ad h. l.* qui & in Auredani Ms. ita legi testatur. Displicet autem Merillio; sed Fabro probatur, *ad. II. & lauchio cap. XVI. num. 39.* Gordonius in *Præterm. iur. Civ. cap. 14.* ut Cuiacium refellat, vel per transpositionem particulae *duntaxat* legi ait posse: *Nam si reus fuit obligatus, fideiussor duntaxat; non ipse reus: vel accepta particula si pro ac si, hoc modo: Nam, ac si reus duntaxat fuit obligatus, fideiussor liberabitur: quum vel excidere librario illud ac potuerit; vel ex notis oriri error, n. ac si reus &c. id est, nam ac si: vel nec ac si; ita ut ex n. ac librarius nam confinjerit.*

†† Hal. & Vintim. *ET e contrario*; sensu sane planiore.

1. Teste Accursio *ad h. l.* in libris Rogerii *negatio* defecit, probante Elb. Leonino, *lib. 1. Emend. cap. 3.* quam vero perperam, facile evincunt sequentia.

2. Vulg. Hal. & Vintim. *bona fide*, quod & sensus postulat.

3. lauchius *d. l.* addita negatione, *NON retinere.*

4. Cuiacius *lib. 28.* Quæst. Papin. *ad h. l.* maluerat *personalis*; verum huic postea coniecturae tacite repudium misisse videtur, omisissae quippe *d. lib. xi. cap. 34.* Accursius casu secundo acci-

258 LECTIO. IUR. CIV.

CIPALIS fuit, & cui FIDEIUSSORIS accessit sine contemplatione iuris praetorii: auxilium igitur restitutionis fideiussori, qui adulescenti heres extitit, intra constitutum tempus saluum erit.

Prius quam nostras pro recepta lectione rationes proferamus, aliquot iuris *regulas* in difficiliori hac materia studiosorum in gratiam praemitemus. Et primum quidem duo specierum genera hic distingui-
mus: *unum* de duobus reis: *alterum* de reo & fideiussore. De priori videtis *l. 93. D. eod. iunc. l. 5. D. de fideiuss.* solum vero posterius nostri est loci: in quo vetus porro utriusque scholae notanda dissensio, ex *d. l. 93. fin.* huiusmodi a Cuiacio observata, *d. lib. XI. Obs. cap. 34.* Quum vero Sabini & Cassii obtinuerit sententia, quid Proculus cum Pegaso contra voluerit, monere praetermittimus.

Regula prima: *Reo fideiussori, vel contra, herede facto, accessoria fideiussoris obligatio confusione extinguitur, l. 5. & l. 14. l. 21. § 4. D. de fideiuss. iunc. l. 93. & l. 95. D. de solutt.* neque enim defunctum inter & heredem subsistere mutua mandati obligatio adita hereditate potest, propter unionis fictionem personalis, & confusionem patrimoniorum. Quia vero *confusio ista creditoribus hereditariis nocere non debet*, integrum his est, ut indemnes seruentur, separationem patrimoniorum petere, *l. 3. D. de separat.* ne in arbitrio positum sit debitoris, aut fideiussoris, ob-
liga-

accipit, hoc sensu: *quae sc. causa iuris honorarii, fuit principalis obligationis*: quod contra Fabrum tuetur Gordonius *d. l. 5.* Vulg. & Hal. *fideiussor is*: melior autem Florentina, subauditur enim *obligatio*, quam vocem & aliae edd. expressam habent, auctore Ruff. Char. Pac, Cruc. nec ignorant glossae. Inserit hoc loco Ant. Faber *d. l. sequentis*: *ac non potius solam manera minoris obligationem*: quod refellit Gordonius *d. cap. 14.*

ligationum iura creditoribus quaesita per aditionem extinguere. Vid. l. 2. § 2. D. de verb. obl. iunc. l. 155. D. de reg. iur.

Alter: *Manet fideiussoris post aditionem obligatio, si principalis debitor plane obligatus non fuerit*: salva proinde est hoc casu creditori adversus fideiussorem ex stipulatu actio, d. l. 95. § 3. ne scilicet creditor ob aditionem fideiussoris suae damnum actionis patiat. Quare *plenior* rei obligationem Papinianus requiri ait, id est, ad agendum validam; non vero, ut cum Basilicis alii, quae plenior sit obligatione fideiussoria.

Tertia: *Fideiussori minoris, pro quo simpliciter intercessit, heredi facto eadem aetatis restitutio prodest*, d. l. 95. ubi quod dicitur, *sine contemplatione iuris praetorii*, idem est ac simpliciter, & nulla futurae forte restitutionis mentione facta, l. 51. D. de procur. & l. 89. D. de adqu. vel omitt. her. Ratio est, quod etiamsi hic fideiussor heres factus non esset, tamen minore restituto per exceptionem adiuveretur, propter contrariam mandati actionem, qua alioquin repetere solum potuisset, nec profuisset minori restitutio, l. 1. C. de fideiuss. minor. iunc. l. 10. § 1. mand.

Quarta denique, & ultima: *Fideiussor non simpliciter, sed contemplatione praetorii iuris pro minore obligatus, aetatis restitutione uti non potest*, l. 12. § 11. mand. l. 13. D. de minor. iunc. l. 25. D. de fideiuss. Vid. Ant. Faber lib. VIII. Consect. cap. 5. & quae olim notavimus ad Vsum indicis Labitti, tom. II. Iurisp. Rest. p. 220. seqq. Novam vero d. l. 25. explanationem nuper dedit Ampl. Bynkershoekius lib. v. Obs. cap. 20.

His praemonitis sensum verborum Papiniani, planiore illustratum paraphrasi, hunc subiicio: "Quod vulgo ut commune iuris axioma venditatur: *fideiussorem,*
" qui

" qui debitori heres extitit, ex causa fideiussionis
 " liberari, & tantummodo ut heredem teneri: toties
 " verum est, quoties debitoris valida ad agendum
 " obligatio est, & a creditore conveniri heres debi-
 " toris potest: semper enim, si principalis reus duntaxat
 " fuit obligatus, fideiussor sua ex stipulatu obliga-
 " tione erga creditorem liberabitur. E contrario
 " quoque fideiussoris obligatio nonnunquam tollitur,
 " etsi rei principalis obligatio, quod ad effectum va-
 " lida esse desiit: verbi causa, si debitor ex propria
 " & personali defensione beneficium aliquod restitu-
 " tionis habeat; uti in casu, si quis minori bona fi-
 " de pecuniam crediderit, isque nummos mutuo ac-
 " ceptos male prodegerit, & intra tempora suae ob-
 " aetatem restitutionis decesserit, relicto herede fidei-
 " iussore. Dicitur enim hoc casu non potest, ex causa
 " restitutionis praetoriae, minoris quidem obligationem
 " solvi potuisse, si viveret; fideiussoris vero ut he-
 " redis, non item: quum haec eadem illa principalis
 " sit obligatio, a minore contracta, & cui is ipse fi-
 " deiussor accesserat, sine contemplatione praetorii
 " beneficii: hoc igitur casu auxilium restitutionis,
 " quod minori superstiti competeret, non minus nunc
 " fideiussori, ut minoris heredi; intra constitutum
 " tempus, salvum fore dicendum est.

Operam porro dabimus, ut receptam lectionem a
 flagellis criticorum quantum pote liberemus. *Prima*
 emendatio Cuiacii est *d. lib. xi. Obs. cap. 34. e. Basili-*
*cis deprompta, superiusque memorata not. **.* Quum
 vero constans librorum omnium, scriptorum edito-
 rumque, haec sit lectio: *nam si reus duntaxat fuit ob-*
ligatus, fideiussor liberabitur; sensumque satis com-
 modum recipiat, uti diximus; nihil puto causae es-
 se, quare ex apographis Graecis latina authentica e-
 mendatum eamus; eoque minus, quod solemne Grae-
 cis

cis interpretibus sit, vel latina integriora mutilare, vel contractiora pro captu suo παραφράσεις. Nec silentio hic praetereundus, acerrimi Vir ingenii, Ant. Faber, *lib. VIII. Coniect. cap. 4.* cum Iac. Cuiacio, quod ad *negationem* interponendam, equidem non dissentiens; attamen probabilius existimans, vulgarem lectionem in verbis: *nam si reus duntaxat fuit obligatus*, integram servari; ita ut *reus duntaxat obligatus* eum significet, qui qualiter qualiter, & uti dicimus, non nisi nude obligatus est, *naturaliter tantum* scilicet. Ita enim Cicero *epist. 3. ad Brut. Consules duos, bonos quidem, sed DVNTAXAT bonos*, i. e. nulla alia inignes virtute, *amissimus*. De recentiori eius particulae notione videndus Iac. Gothofredus, in *not. crit. ad l. 13. C. Th. de Praetor. & Quaest.* Quanquam vero & haec & alia pro Fabri coniectura facere videantur, potioem tamen Cuiacii utramque crisin, modo relatum, statuo lubensque ipse amplecterer, si vulgata latinorum lectio certae iuris nostri *analogiae* repugnare videretur. Sana autem quae sunt, ferro emendare qui adgreditur, nae vel operam is ludat, vel quae integra accepit, distorta reddat necesse est. Quapropter & utramque Gordonii crisin contra Cuiacium omnino reiicimus, *d. cap. 14.*

Emendatio altera ex vitioso Rogerii libro auctorem habet Leoninum *d. lib. 1. Emend. cap. 3.* expuncta negatione altera sic legentem: *e contrario non potest dici, tolli fideiussoris obligationem*. Inutilem vero & hanc crisin esse, mentique Papiniani prorsus contrariam, cum adlata de minore species, tum subiecta decidendi ratio, tum denique decisio ipsa, sole clarius demonstrant. Aberrasse in eo Leoninus videtur, quod fideiussorem accessisse fingat, non simpliciter, sed in casum impetrandae forte restitutionis praetoriae.

162 L E C T I O N . I V R . C I V .

Tertia emendatio plurium interpretum communis est, nec tamen una omnium. Integram, qua de his est, periodum subiicio: *difficile est dicere, CAUSSAM iuris honorarii, quae potuit auxilio minori esse, RETINERE fideiussoris obligationem, quae principalis fuit, & cui fideiussoris accessit sine contemplatione iuris praetorii.* Oritur fere omnis interpretum ambiguitas, partim ex male intellecto verbo *retinere*; partim ex constructione minus ordinata. Verbum *retinere*, pro *facere impedire*, sumpsit Rogerus, adstipulante Gordonio, in *Praeterm. Iur. Civ. cap. 14.* Ioannes autem pro *facere durare*, apud Accursium *b. l. Bene* vero iam observatum aliis, significationem huius verbi contrariam esse significationi *τὴν tollere*; ita ut *retineri* dicatur obligatio, quae *non tollitur*, sed salva manet creditori. Atque ita coincidet fere, ad sensum orationis quod attinet, utraque explicatio; quae enim obligatio non tollitur, sane impeditur ab interitu, sive retinetur ne intereat. Neque aliam puto mentem Donati ad Adelfos esse *act. 1. sc. 1. vs. 33.* quem feliciter emendavit Cl. Westerhovius. *Conf. l. 4. § 8. D. de re mil.* Structura porro orationis nonnullis ita fere imposuit, ut oraculum Pyrrho apud Ennium: *Aio te Aeacida &c.* de quo Cicero *lib. 11. de Divin. cap. 56.* & Quintilianus *lib. VII. cap. 9.* Dubium enim visum plerisque, utris verbis *antecedens* contineatur, hisne: *causam iuris honorarii*; an illis: *fideiussoris obligationem*? & Glossa quidem extricare hanc ἀμφιβολογίαν, vel noluit, vel nequivit. Elb. autem Leoninus *d. l. suae* convenienter hypothese posteriora verba, *fideiussoris obligationem*, ὕστερον πρότερον pro antecedenti accepit, hoc sensu: *difficile est dicere, obligationem fideiussoris retinere causam iuris honorarii.* Quem in errorem & Iauchius incidit *cap. XVI. § 39. p. 283.* &
ne

ne, quam sequitur, Cuiacii sententiae adversari hic ordo videretur; addita negatione, sic interpolare adgressus est: *difficile est dicere, causam iuris honorarii NON retinere fideiussoris obligationem*: id est, dici non potest, obligationem fideiussoris non gaudere beneficio restitutionis praetoriae. Sed frustra. Quicumque enim paullo attentius integram Papiniani orationem consideraverit, ei nihil puto adpariturum evidentius, quam antecedens huius periodi esse *causam iuris honorarii*, qua retineri obligationem fideiussoris, ut heredis, Papinianus negat, id est, tolli adfirmat.

Quarta emendatio est Ant. Fabri *d. l.* verbis hisce: *retinere fideiussoris obligationem*, adiiicientis sequentia: *ac non potius solam manere minoris obligationem*: cuius lacinae hanc reddit rationem, quod alioquin in contextu nihil sit, ad quod referri verba possint, *quae principalis fuit* &c. eique mendo duplicis lineae simile principium, & similem finem, *causam praebuisse conuicit*, *arg. legis 14. § 1. D. comm. divid.* pari ut ait felicitate a se emendatae, *lib. 11. cap. 2.* Quia vero iam ante ostendimus, verba *quae principalis fuit*, de sola fideiussoris, ut heredis, obligatione hoc loco accipi, totum Fabri *ἐμβλημα* ultro concidit evanescitque. Conf. Gordonius *d. l.*

Quinta denique, iisdem in verbis, & omnium recentissima emendatio, est Viri Cl. Iac. Voorda, *Interpp. & Emend. cap. 20.* scripturam receptam praepositione addita integrantis hoc modo: *Difficile est dicere, PER causam*, hoc est, *obtentu iuris honorarii, quae potuit auxilio minori esse, retinere fideiussoris obligationem* (subaudi *eam*) *quae principalis fuit*, &c. Quia vero & sensus orationis hinc idem emergit, & receptus verborum ordo est latinissimus; nova autem lectio veterum auctoritatem desiderat,

ipsomet fatente auctore; ab ista quidem crisi, tum supervacua, tum dubia, potius abstinendum esse arbitramur.

Supereft, ut Graecorum e Basilicis loco, aliquoties iam laudato, hanc disputationem finiamus. Verba ita habent: Τὸ λεγόμενον, ὅτι κληρονομῶν ὁ ἐγγυητὴς τὸν χρεώσῃν, ἐλευθερεῖται τῆς ἐγγύης, τότε ἀληθές ἐστιν, ὅτε * ΠΛΕΟΝ ἈΤΤΗΣ ἔιχεν ἢ πρωτότυπος· εἰ γὰρ ὁ ἐναγόμενος ΦΥΣΕΙ μόνον ἠνείχετο, ὍΤΚ ἀπόλλυται. Ἐὶ δὲ προσωπικὴν βοήθειαν ἔιχεν ὁ χρεώσῃς, ἀπόλλυται ἢ ἐγγυή. εἰ γὰρ ὁ ἀΦήλιξ δανεισάμενος ἀπολέσῃ τὰ νομίσματα, καὶ ὁ ἐγγυητὴς αὐτῷ κληρονομίῃ, ἔχει καὶ αὐτὸς εἶσω τῷ ὀρισμένῳ χρόνῳ τὴν ἀποκατάστασιν. *Quod dicitur; fideiussorem, qui debitori heres extitit, liberari obligatione fideiussoria; tunc verum est, quum PLENIOR EA est obligatio principalis: nam si reus NATURA duntaxat fuit obligatus, NON tollitur fideiussoris obligatio. Si vero debitor, personale auxilium habuit, tollitur: nam si minor mutuam pecuniam quam accepit perdiderit, & fideiussor heres ei extiterit, ipse quoque intra constitutum tempus auxilium restitutionis implorabit.*

C A P V T XIII.

*De interpolatione l. 6. D. de divort.
& repud.*

Ilvanus libro ** LXII. Digestorum, in l. 6. D. de divort. & repud. *Vxores eorum, qui in hostium*

* Minus accurate sic redditur vox *plenior*, qua usus Papinianus; *plenior obligatio* non alia est, quam efficax, plena, valida, ut supra monuimus.

** Hal. & Vinum. tum Hugo a Porta, libro XVII.

*stium** **POTESTATE** pervenerunt, possunt videri**
NVPTARVM locum retinere, eo solo quod alii
TEMERE † nubere non possunt. Et generaliter
 definiendum est, donec certum est maritum vivere in
 captivitate constitutum, nullam habere licentiam u-
 xores eorum ad aliud migrare matrimonium: nisi
 mallet ipsae mulieres causam repudii praestare. Sin
 autem in incerto est, an vivus apud hostes teneatur,
 vel morte **PRAEVENTVS**, ‡ tunc si **QVIN-**
QVENNIVM a tempore captivitatis excesserit,
 licentiam habet mulier ad alias migrare nuptias; i-
 ta tamen ut bona gratia dissolutum videatur pristi-
 num matrimonium, & unusquisque suum habeat im-
 minutum. Eodem iure, & in marito in civitate de-
 gente, & uxore captiva observando. Inter eos,
 qui in hoc Iuliani loco vetus pandectarum ius, ex re-
 centiorum principum placitis, a Triboniano eiusve
 fociis interpolatum statuunt, primi, si recte memini,
 Brissonius & Cuiacius numerantur: ille in libro *de*
iure conub. p. 42. seqq. hic in commentario *ad Nov.*
xxii. cap. 7. p. 123. seq. quos sequuti deinde Ritters-
 husius *part. iv. ad Novell. cap. vii. § 11.* Wissenba-
 chius in *Emblem. h. l.* & Noodtius in *comment. ad*
h. t. neque ab hac coniectura prorsus alienum se ef-
 fe, ipse Ampl. Bynkershoekius nuper professus est,
 cum in praefatione alterius Observationum operis,
 tum *lib. vii. cap. 19. sub fin.* cui & suum postremo
 calculum adiecit, eximium Zelandiae suae & crescens

L 3

de-

* Vulg. & Nor. *potestatem.*

** Vulgata Baudozac, *nuptiarum.*

† In *Nov. xxii. cap. 7. κατὰ προπίσταν*, observante Cuiacio *ad*
h. Nov. p. 124.

‡ Vulg. Baudozac, *praeventus est.* Hal. Vintim. Hugo a Porta,
 & Veneta, *praeventus sit.*

166 L E C T I O N . I V R . C I V .

decus, Io. Wybo, in *Tribon. p. 299*. Quam sententiam observato iuris progressu paucis illustrabo.

Nuptias captivitate illico solvi, perpetua iuris antiqui regula est, *l. 1. D. de divort. & repud. l. 10. pr. & l. 56. D. sol. matrim. iunc. Nov. xxii. cap. 7. & 9.* in tantum, ut ne postliminio quidem instaurerentur, sed novo opus sit consensu, *l. 14. § 1. D. de captiv. & postl. rev. iunc. l. 12. § 4. D. eod.* Quare si vel alii interim uxor nupsisset, vel ad reducem redire maritum nollet, cogi invita non poterat, *dd. ll.* Quo sensu Quintilianus *declam. 347. init. Matrimonium duobus*, inquit, *generibus solvitur, aut repudio, aut MORTE alterius*: morte nempe, tum civili, tum naturali, *arg. l. 63. § ult. D. pro soc. iunc. l. 45. § ult. D. de nupt. & d. l. 1. D. de divort. & repud.* ipsomet cum antiquis Iustiniano auctore, in *Nov. xxii. cap. 9.*

Ab hac assidua iuris veteris observantia quis Imperatorum primus discesserit, non adeo liquidum videtur. Mihi, quantum conicere licuit, Iustinianus Theodosii M. & Leonis I. vestigia sequutus, primum in Codice priori hac de re constituisse videtur, & *quinquennium* captivitatis definivisse, quo demum elapso captivi vel captivae coniux ad secundas migrare nuptias iure posset. Atque hinc in Pandectas memorata *quinquennii* definitio, secundum Imperatoris mandatum, translata videtur, tum *d. l. 6.* tum *l. 8. D. de captiv. & postl. rev.* Quum vero in animo haberet Imperator generalem de toto nuptiarum iure sanctionem edere, omissa est laudata constitutio in Codice altero, sed biennio fere post una cum pluribus aliis in Novellam xxii. transfusa, ipsomet profitente, in *praefatione, d. Nov.* verbis sequentibus: *ANTIQUITAS* equidem non satis aliquid de prioribus aut se-

6173-

*cundis perscrutabatur nuptiis; sed licebat & patri-
bus & matribus, & ad plures venire nuptias, &
lucro nullo privari, & caussa erat in simplicitate
confusa. Maioris autem THEODOSII temporibus
amplior sollicitudo facta est circa huius rei tracta-
tum, donec circumiens per ceteros Imperatores in
LEONEM piae memorie pervenit, virum for-
titer atque viriliter etiam de istis plerumque sancien-
tem. Nos autem in CONSTITUTIONVM COM-
POSITIONE multa quidem & alia de istis decre-
vimus, existimavimus autem oportere NVNC,
consiliis perfectioribus caussam considerantes, etiam
quaedam corrigere, non ALIORVM solummodo,
sed etiam quae a NOBIS IPSIS sancita sunt.*

Sunt vero, qui ex hac ipsa Novella cap. 7. evinci
posse autumant; iam olim ante Iustinianum idem iu-
ris fuisse, quod de *quinquennio* diximus. Adscribam
verba graeca: Ἐι δὲ ἀδύλον καθεσθήκοι, πότερον περίεσιν ἢ
μὴ εἰς πολεμίας ἀφικόμενον πρόσωπον, τημιαῦτα ΠΕΝ-
ΤΑΕΤΙΑΝ μενετέον, εἴτε τῷ ἀνδρὶ, εἴτε τῇ γυναίκει:
μεθ' ἣν εἴτε σαφῆ γένοιτο τὰ τῆς τελευτῆς, εἴτε ἀδύλα μέ-
νοι, γαμεῖν ἔξεσιν ἈΚΙΝΔΥΝΩΣ· καὶ ΤΟΥΤΟ γὰρ δὴ
ταῖς καλεσμέναις bona gratia διαλύσει παρὰ ΤῶΝ ΠΡΟ-
ΉΜΩΝ συνηριθμηται, καὶ ἡμεῖς δὲ εἰς τῆτο σύμφαμεν,
&c. Si vero incertum sit, utrum superest an non,
quae ad hostes persona devenit; tunc QVINQVEN-
NIVM expectandum est, sive a viro, sive a mu-
liere: post quod, sive manifestum de morte fiat, sive
incertum maneat, nubere licebit SINE PERI-
CVLO; HOC enim & in nuncupatis bona gratia
transactiōibus a PRAECEDENTIBVS commu-
meratum est, & nos quoque in HOC consentimus &c.
Significat Imperator, ius vetus in eo a se confirmari,
ut quod ob captivitatem matrimonium solveretur,
pro bona gratia dissoluto haberi debeat, sine ullo

168 LECTIO. IVR. CIV.

damni periculo; quemadmodum non hoc solum casu, verum & aliis, si *nulla* alterutrius *culpa* intervenisset, antea obtinuerat. Vid. *d. l. 1. D. de divort. & repud. l. 56. D. solut. matrim. & d. l. 12. § 4. D. de captiv. & postl. rev. iunc. l. 60. § 1. & 61. seq. D. de donat. int. vir & ux.* Addef. Pithoeum *ad Iuliani Nov. xxxvi. § 2. imit.*

Minus curate igitur de *quinquennii* definitione haec verba alii interpretati sunt; neque etiam Cuiacius in *Comment. ad Nov. xxii. p. 124.* verbis: *ἀπὸ πρὸ ἡμῶν*, satis recte antecedentes Imperatores indicari censuit: quum veteres Iurisconsultos intelligi certissimum sit, *arg. cap. 9. eiusd. Nov.* ubi eadem verba occurrunt, *iunc. Basil. libro xxviii. tit. vii. num. 21. p. 332. tom. iv.* Rectius proinde Cl. Hombergius convertit, *a maioribus nostris*, pariter ac in *d. cap. 9.* ubi Vulgata itidem habet, *praecedentes nos.* Atque his addi possunt, quaecunque de stilo minus eleganti, & Iulianum turpiter mentiente, *ad h. l. 6.* notarunt Brissonius & Cuiacius *dd. ll. Coronidis* loco moneo, veteri pandectarum iure, in militiam profecto viro, uxori integrum fuisse alii nubere, matrimonio velut bona gratia dissoluto, *l. 61. & l. 62. pr. D. de donat. int. vir. & ux.* Constantinum vero *quadriennii* silentium postea requisivisse, *l. 7. C. de repud.* quod in *decennium* Iustinianus hac ipsa Novella *cap. 14.* commutavit; tandem vero in totum prohibuit *Nov. cxvii. cap. 11.* nisi tamen post acceptum de morte nuncium integer adhuc annus fuerit elapsus. Idem quoque puto obtinere, si extra causam militiae, *per egre* solum maritus abierit, secus ac iure antiquo. Vid. Quintilianus *d. declam. 347.*

CAPVT XIV.

L. pen. D. ad L. Corn. de fizar. vindicatur atque illustratur.

Libera republica, ex publicorum legibus iudiciorum, graviolem *civium* poenam, aquae & ignis interdictionem fuisse; ceterorum vero *humiliorum*, ultimum supplicium, insolita adhuc *capitis* poena, in vulgus notum puto. At sub Imperatoribus postea, non solum deportationem virorum maxime *potentiorum*, verum & *minus honoratorum* poenam gladii, fere successisse, nostri passim in pandectis tradunt: ne quid de proscriptione, exilio, relegatione, & interdictione, nunc repetam. Exemplum laudatae istius iure novo distinctionis habet Modestinus, in *l. pen. D. ad L. Corn. de fizar.* Verba eius haec sunt: *Qui caedem * ADMISERVNT sponte, dolove malo, in HONORE ALIQVO positi, deportari solent: qui SECUNDO GRADV sunt, capite puniuntur. Facilius hoc in DECVRIONES fieri potest; sic tamen, † VT consulto prius principe & iubente id fiat; nisi forte tumultus aliter sedari non possit.* Ineptam Accursii expositionem iure merito reprehendit Noodtius *lib. i. Observ. cap. i.* cuius tamen emendationi, pro *in honore ALIQVO*, legentis: *in honore ALTO*, adfentiri vix possum.

Honoris enim vocabulum, ita ut *potestatis*, *πολύσημον* esse, & pro diversa personarum conditione, modo *maiolem* dignitatem, modo *minorem* exprimere,

L 5

tra-

* Vulg. & Accurs. *admiserint.*

† Eadem editio: *ut &.*

170 LECTIO. IVR. CIV.

tralatitium est, *l. 215. D. de verb. sign. l. 70. de reg. iur. l. 53. C. de decur. iunc. l. 68. 10. seqq. D. de mun. & hon.* Hoc autem loco generalius sumi pro quovis honore, altiore vel inferiore, vix dubitandum videtur; haud aliter atque Ulpianum in *l. ult. D. de incend. ruin. naufr.* personas in *aliquo gradu* positas, pro maiori minorive dignitate praeditis, dixisse legimus. Similiter idem Ictus in *l. 13. § 1. D. de iurisd. l. 3. fin. D. de recept. & Aem. Macer † in l. 3. D. de L. Jul. repet. & Imperator § 3. Inst. de excus. tut.* potestatem *aliquam* pro quacunque nuncuparunt, aliis ut veterum locis iam superfedeam.

Secundus itaque *gradus* non decurionum est, minorumve magistratuum; utpote quos uti a quaestione, ita & a poenis humiliorum immunes fuisse novimus, *l. ult. D. de decur. l. 3. 9. 12. C. de poen.* sed reliquorum civium, ab infima distinctorum plebe, feceque servili, *arg. l. 8. de L. Corn. de fals. & l. 16. § 3. D. de poen.* Hi itaque capite puniri, decuriones vero ob honorem, quo fungebantur, iure ordinario *deportari* tantum solebant, *l. 15. D. de poen.* ita tamen ut in iis, ut minus honoratis, *facilius* quam in honoratoribus, †† *capitis* poena admitteretur, auctore Modestino. Atque hoc ex iis quae sequuntur evidentissimum evadit, prohibitis Magistratibus, ne extra summum discrimen suo in illos arbitrio vi meri imperii, sed impetrato demum *iussu principis* animadver-

† In Basil. perperam Marciano tribuitur, *lib. LX. tit. LXIII. p. 762. init. tom. VII.* Recte autem ἀρχων ibi versum est; uti apud Theoph. *d. l. ἐ ἀρχὴν μεταρχόμενος*, ubi vid. Fabrotius: aliter vero visam Cl. Ottoni, non quidem ad *d. § 3.* sed in *tract. de Aedil. colon. cap. 14. p. 495. ed. Trai.*

†† Quod sub Alexio Comneno adhuc obtinuisse scholiastes Basilicorum testatur, *lib. XLIX. p. 695. lit. u. tom. VII.*

MVSEVM
BRITANNICVM

L I B. II. C A P. XIV. 171

adverterent. Conf. l. 27. § 1. & 2. D. de poen. l. 6. § 7. D. de ini. rupt. irr. testam. l. 1 pr. D. quando adpell. & l. 2. § 1. D. de bon. eor. qui ante sent. De adpellatione *secundi*, i. e. deterioris, videndus Cl. Dukerus ad *Florum lib. III. cap. 20. init. ibiq. citati, Gronov. Graev. Burm.* Quae vero olim, tom. II. *Iurisp. Res. in Praeterm. ad Reinold. p. 241. seq.* hac de re observabam, ex iis, quae iam dixi, ut emendentur, rogo.

C A P V T XV.

In l. 17. § 4. & 5. D. de excus. tut. receptam *lectionem servandam esse ostenditur.*

C Allistratus libro IV. de Cognitionibus, in l. 17. § 4. & 5. D. de excus. tut. (in ed. Vulg. est l. 20.) ita ait: *Is qui AEDILITATE fungitur, POTEST tutor dari; NAM * aedilitas inter eos magistratus HABETVR, qui ** PRIVATIS muneribus excusati sunt, secundum Divi Marci rescriptum. Sane notum est, quod gerentibus honorem vacationem tutelarum concedi PLACVIT.* Accurcius aedilitatem *curulem* intelligit, non tamen solum; faciles vero Accursio id condonamus, acturi hac de re *cap. seq.* Nos *plebeios*, cum urbanos, tum municipales accipimus: *curulibus* cum iurisdictione creari iam desitis, & ipso olim iure non minus excusatis, quam maioribus magistratibus aliis, Quemadmodum vero duumviri, ceterique minores magi-

* In ed. Baudozae perperam habetur, *neque*, vel glossa teste.

** D. Gothfr. Baudozam sequutus, inserta praepos. edidit: *qui (a) privatis &c.*

172 L E C T I O N . I V R . C I V .

magistratus, non omnium vacatione tutelarum gaudebant, ita nec *Aediles*; utpote *privatorum* tantum munerum; non *publicorum* immunes; inter quae posteriora tutelam curamque connumerari placuerat, *pr. Inst. de excus. tut. iunc. l. 9. D. de his qui sui vel al. sunt. iur. & l. 17. § 2. D. de excus. tut.* quod & accurate adnotavit Accursius, eumque sequutus Donnellus *lib. III. Comment. cap. 9.* Quapropter, ut alia nunc mittam, exemplo *militum*, ad collegarum, ceterorumque ordinis sui, maioris minorisve, liberorum tutelam, *Aediles* iure vocabantur, utpote a solis *privatorum* tutelis liberi, *l. 15. § 2. 3. 4. 9. D. eod. iunc. l. 6. § 16. D. eod. l. 19. § 1. D. de tut. & cur. dat. & l. pen. D. qui pet. tut.* nisi speciali forte privilegio contra tutelam omnes sibi nominatim prospexissent, *l. 17. § 3. & l. 41. § ult. D. eod. iunc. l. 15. 12. D. eod.*

Aliud vero iuris in *Cive* esse, Romae domicilium habente, & ad magistratum in municipio gerendum designato, *Vlpianus* tradit *l. 23. pr. D. eod.* Ceterum tamen & de quocunque alio, magistratum adhuc suscepturo, intelligendum hoc esse, nihil dubitandum videtur; quum solis honorem *gerentibus*, non *gesturis*, excusationem competere *Callistratus* scripserit, *d. l. 17. § 5. D. eod.* Sensus itaque *Callistrati* hic videtur: *Aedilis plebeius*, quum ad similitudinem aliorum magistratum *minorum*, ex rescripto *Divi Marci*, a *privatis* tantum muneribus sit excusatus; proinde a *tutela*, quod *publicum* munus est, excusatus non videtur. Sane *usu* iam obtinuit, ut *quamdiu* honorem gerunt, suoque magistratu funguntur, vacationem quoque tutelarum, *plebeiarum* scilicet, habeant; nisi tamen *coepae* iam antea fuerint,

Atque ex brevi hac theoria, receptae veritas lectionis, loco haud uno, facile vindicabitur. Primum in

in *d. l. 23. pr. D. de excus. tut.* ubi nonnullis in libris *negationem* deesse Accursius monuit. Verum hac opera quum egregie functus sit Ant. Augustinus *ad Modest. p. 204. iunc. lib. 1. Emend. cap. 3.* sola tantum Graecorum verba e Basil. adiicio, *d. l. p. 11. num. 22.* Ὁ ΜΕΛΛΩΝ γενέσθαι στρατηγός, ὅτι ἔχει παρατηρῶν ἐπιτροπῆς. *Qui FVTVRVS est magistratus, tutelae excusationem NON habet.*

Deinde & Franc. Zoannettum, in *Restitut. Pand. cap. 10.* ex vetusto ut ait codice, in *l. 6. § 15. D. eod.* invita tamen glossa, *pro nec provinciale*, substituentem *nec patrimoniale*, omnino refellunt proxime antecedentia, quae provincialium munerum, ac vere publicorum, mentionem faciunt. Ceterum Vlpiani esse, non Modestini, verba illa § 15. ex superioribus coniucio, § 5. *fin. § 6. & 13. iunc. l. 1. § 2. D. eod.* sibi tamen non liquere, Ant. Augustinus *d. l. ad Modest.* candide profitetur, *p. 203.* Graeca vero in Basil. *d. l. p. 4. lit. C.* ita habent: Ὅυτε δημόσιον, ἔτε ἘΠΑΡΧΙΚΟΝ ἐστὶ τῆς ἐπιτροπῆς λειτουργία, ἀλλὰ πολιτικόν. *Neque publicum, neque PROVINCIALE est tutelae muneris, sed civile.* Nec praetereundus Iul. Caes. Bulengerus, qui *lib. VII. de Imp. Rom. cap. 15.* initialia *d. l. 17. § 4.* verba, inserta negatione, sic constituit: *Is qui aedilitate fungitur, NON potest tutor dari.* Quem propterea recte notavit V. Cl. Ev. Otto, *de Aedil. Colon. cap. XIV. § 3.*

Refellendus quoque Vertranius Maurus, *de iure liber. cap. 18.* verbis proxime sequentibus eandem particulam, velut a Triboniano de industria omíssam, inferciens hoc modo: *nam aedilitas inter eos magistratus NON habetur, qui privatis muneribus excusati sunt.* Et quanquam huic correctioni ipse quoque Bachovius, more tamen non suo, publice accinuerit, *vol. II. ad Trentl. disp. IX. § 2. lit. D.* iure merito tamen

174 L E C T I O N . I V R . C I V .

tamen ab eodem Viro Cl. *d. l.* est reiecta. Ad-
do auctoritatem libri Basilici, *d. l. p. 10. fin.* verba
Callistrati a nobis exposita, hunc in modum inter-
pretantis: 'Οι αγορανόμοι ἸΔΙΟΤΙΚΩΝ λειτουργιῶν, ὅτ
μὴν ἐπιτροπῆς ἀπολύονται. Ὁ τιμὴν ΧΕΙΡΙΨῶν καινῆς ἐπι-
τροπῆς, ἔ μὴν τῆς ἀρχαίας ἀπολύεται. *Aediles PRI-
VATIS muneribus, NON tutela excusantur.*
Qui honorem GERIT, nova tutela, non coepta
iam, excusatur. Conf. scholiastes *ibid. p. 37. lit. f.*
Denique nec Iac. Raevardi, *ad l. 2. D. de reg. iur.*
probanda coniectura, in *d. l. 17. § 2.* omittentis τὸ *ce-*
tera, ac si scripserit Callistratus: *ut ad munera quoque*
publica compellantur. Nititur vero haec emendatio
falsa persuasione, Callistratum nempe ab aliis aucto-
ribus dissentientem negasse, tutelam munus publi-
cum esse. Sed eius contrarium iam evicimus: & ad-
versantur Basilica, *d. l. p. 10. ibiq. schol. p. 37. lit. d.*
Cadit quoque eiusdem Raevardi expositio § 4. *d. l. 17.*
Aedilis enim, si qua talis recte dari tutor possit, sane
excusatus esse eodem respectu dici non potest. Conf.
Hilliger *ad Don. d. l. lit. A.* & Gul. Maranus in *Pa-
rat. D. h. l.*

C A P V T X V I .

Illustratur inscriptio l. un. D. de via publ.
& si quid in ea fact. esse dic.

INScriptio tituli, cum in Vulgata tum Florentina
editione, ita concepta est: *de via publica, & si*
quid in ea factum esse dicatur, auctore Ant. Augu-
stino *lib. III. Emend. cap. I.* Haloander vero ex libris
Politiani, a Lud. Bolognino minus curate hoc loco
descriptis, quique Bononiae in aede Dominici maxi-
ma

ma religione adfervantur, sequentem titulum xi. de via publica, & itinere publico reficiendo, cum nostro hoc x. imprudens coniunxit, velut generali inscriptum rubrica: de via publica, & si quid in ea factum esse dicatur, & de ea ex edicto Aedilium Curulium a singulis reficienda. Vid. Ant. Augustinus d. l. Forte autem & in aliis Vulgatis, Aedilium Curulium mentionem, in inscriptione huius tituli, Haloander reperit: Accursius certe in Casu d. l. un. eorum discrete meminit, deque illis solis Papinianum interpretatur, neque etiam aliter vetus habet interpres, quem Pisanum vocant: quo modo & Angelum in Lecturis, & Romanum in l. i. § si quis in villa, 36. num. 7. D. de Silan. sc̄to, hunc titulum citasse, Alb. Gentilis ostendit, de libb. Iur. Civ. cap. 2. hac tamen observatione adiecta, eum in libris antiquorum ita inscribi: de via publica, & si quid in ea factum esse dicatur.

Legis porro un. inscriptio ita habet: Ἐκ τῆς Ἀστυνομικῆς Μονοβιβλῆς τῆς Παρκινανῆς: & in Indice Iurisconsultorum, Αστυνομικὸς βιβλίον εν. Vulgo vertitur: Ex libro singulari Papiniani de officio Aedilium. Vtrum vero maiores hic Aediles, quos Curules vocant, an minores, five Plebeios; utrum porro Vrbanos, an Municipales, Papinianus intelligat, non adeo liquidum videtur. Lis omnibus nota, & nuper adeo ventilata est: a qua tamen nos omnino abstinentes, nostram solum coniecturam dabimus. Occupata republica, veteres ad Constantinum usque magistratus mansisse constat, eosque inter & curulem aedilitatem: velut ex Tacito lib. i. Ann. cap. 3. init. & lib. xiii. cap. 28. Suetonio in Tib. cap. 34. Claud. cap. 38. & in Vespas. cap. 5. Dione Cassio lib. lxx. ad ann. 7. § i. Plinio lib. viii. Epist. 23. & Capitolino in Gord. cap. 3. manifestum est. Conf. inscriptiones Gudianae, pag. clxxxv. num. 9. pag.

176 LECTIO. IVR. CIV.

pag. xxix. num. 5. & addef. Casaubonum ad Spartian. in Hadr. cap. 3. & ad Capit. in Vero, cap. 3. Accisam tamen paulatim veterem potestatem fuisse idem Tacitus observat *d. lib. xiii. Annal. cap. 28.* donec progressu temporis tota eorum iurisdictio ad Praetores transferretur, solo ipsis ludorum relicto honore. Quum enim iam saepe antea, evitandorum sumtuum causa, vix qui aedilitatem peterent, ex privatis reperirentur; eorumque proinde iurisdictio *Praetoribus* fere dari coepisset, auctore Cassio *lib. xlix. p. 402. iunc. lib. lv. p. 563.* idcirco & Iulianus, Edictum componens Perpetuum, aedilitium praetorio velut partem adiecit, *arg. l. 63. D. de Aed. ed.* Quam etiam causam puto, quare Iurisperiti, de iure agentes aedilitio, *Praetoris* fere meminisse soleant. Vid. Paulus *lib. i. Sent. tit. xv. § 2.* Quorum vero Martialis Aedilium meminit, *lib. v. epigr. ult. & lib. xiv. epigr. 1.* plebeios fuisse censeo; pariter ac quos Seneca simili functos officio praedicat, *de vita beata cap. 7.* distinctos ab nobilissimis illis, ea solum loca intrare solitis, quae populum receptabant, *epist. 86.* non popinas aut ganeas, utut iurisdictioni suae obnoxias: licet obsoenam semper lenonum ac meretricum fecem a conspectu magistratuum submovente; quod ex M. Seneca, *lib. iv. contr. 25.* aliisque, Briffonius *lib. 11. de form. cap. 172.* & Lipsius *lib. 1. Elect. cap. 23.* accurate adnotarunt: quibus similem addo Varronis apud Gellium de Aedilibus Curulibus locum, *lib. xiii. cap. 13.*

Ceterum qui apud Gruterum, Reinesium, Fabretum, & Gudium, Aediles passim memorantur; paucis exceptis *municipales* fuisse existimo, pariter ac in Pandectis, *l. 12. & 13. D. de per & comm. rei vend. l. 14. & l. 30. § 1. D. loc. cond. l. 17. D. de compens. l. 12. D. de decur.* & in Codice, *l. 2. C. si serv. aut libert.*

LIB. II. CAP. XVI. 177

libert. &c. Et quamvis *curulium* nomine adpellatos saepe legimus, propterea tamen *urbani* fuisse temere crederentur. Vid. inscriptio apud Gruterum pag. xciv. *num.* 11. & alia apud Reinesium *Classe* vi. *num.* 85. ubi male pro *Liberio*, editor *Laberium* substituit; quemadmodum ex Grutero p. cclviii. *num.* 5. & pag. ccccxxviii. *num.* 10. intelligitur. Conf. Ampl. Bynkershoekius *lib.* 111. *Observ.* cap. 7. *fin.*

His itaque convenienter ei potius accedendum sententiae existimo, quae in *d. l. un.* de officio municipalium Aedilium, non curulium, aut urbanorum, egisse Papinianum statuit: idque ipsis ex verbis evinci posse, cum Ampl. Brenckmanno facile suspicor, in *diss. de leg. inscr.* § 19. p. 166. *tom.* 11. *Iurisp. Rest.*

C A P V T X V I I

De Lege Duodecim Tabularum
Testamentaria.

A Vitam de *bonis* cuiusque suis statuendi potestatem, una cum absoluto in *familiam* iure, integram suis civibus servarant Decemviri; quorum ea de re verba, in tabula Legum v. haec videntur fuisse:

PATERFAMILIAS VTI LEGASIT SUPER FAMILIAI PECUNIAIVE SVAI, ITA IVS ESTO; id est, *familia pecuniaeve sua, arg. l. 3. D. ad L. Corn. de ficar.* Latinorum enim ablativos, primae certe flexionis, terminationem sequi dativi Graecorum, dudum ex Prisciano notavit Vossius *lib.* iv. *de Art. Gramm. cap. 2. sub fin.* neque id in vocabulis tantum origine Graecis, verum & Latinorum propriis: atque, sicut in capitalibus literis solet,

M adfixo

178 LECTIO. IVR. CIV.

adfixo *lōra*, non subscripto. Conf. Perizonius *ad Sanctium lib. I. cap. 6. p. 36. X*

Fuisse autem ea, quae diximus, legis nostrae verba, cum Cicero *lib. II. de Invent. cap. 50.* tum Auctor *lib. I. ad Her. cap. 13.* aperte testantur; secus ac visum aliis, quorum ne mentionem faciamus, Cl. Ottonis diligentia prohibet, in *praef. tom. III. Thes. Iur. p. 31. seq.* Conf. & illustris Heineccius *Exerc. XXVII. § 10. p. 979.* Ceterum quia Pomponius in *l. 120. D. de verb. signif. & Iustinianus pr. Inst. ad L. Falc. & Nov. XXII. cap. 2.* breviori legem oratione efferunt, sola *rei* adpellatione & *familiam & pecuniam* complexi, hoc modo: *uti legassit rei suae, vel de re sua*; hanc ego caussam fuisse suspicor, quare alii in recensenda hac lege, vel vocabulum *rei*, vel *ra rei suae*, deesse existimantes, adiecerint: quam vero perperam, ex interpretatione Ulpiani manifestum puto, *l. 195. § 1. D. de verb. signif.* adpellationem *familiae* in XII. tabb. & in *res & in personas* deduci aientis. Neque etiam veteres Icti antiqua semper legum verba tam religiose referunt; sed adiiciendo quid, vel detrahendo, mentem earum exprimere magis gestiunt. Atque huc vocabulum *tutela* refero, Paulo memoratum, in *l. 53. D. eod. & Ulpiano tit. XI. § 14.* Etenim abfuisse illud a verbis decemviralibus, non obscure is quem dixi Pomponius testatur, *d. l. 120.* verbum *legare* inter alia etiam de tutela constituendae iure interpretatus. Et quid frequentius est, quam legitima haec verba, *familiam pecuniamve*, a veteribus coniungi, absque ulla *rei*, vel *tutela* mentione? Quod egregie, ut omnia, primus quod scio observavit Pet. Burmannus, humaniorum facile literarum princeps, *ad Petron. cap. ult.*

CAPUT XVIII.

De Lege Furia Testamentaria.

LAtissima illi potestati, de qua *cap. praec.* derogatum fuisse postea, auctor est Pomponius, *d. l. 120.* cuius verba, aliter ac vulgo distincta, haec sunt: *Sed id * INTERPRETATIONE coangustatum est; vel legum, vel AVCTORITATE iura constituentium.* Quam *interpretationem* vocat Pomponius, mihi certior tantum atque accuratior iuris veteris definitio est, & potestatis olim concessae iustos intra fines coërcitio. Huius porro interpretationis duo fontes indicantur, unus *legum*, alter *fori disputationis*, *arg. pr. Inst. de L. Falc. § 1. 2. § 5. D. de orig. iur.* quae eiusdem Pomponii est, & ad quam videfis *Ampl. Bynkershoekium. Conf. l. 55. D. de legat. 1. & Quintilianus declam. 374.*

In legibus istis prima citatur *Furia*, cognomento *Testamentaria*, a C. Furio Tribuno plebis condita, auctore Cicerone, in *Orat. pro Balbo, cap. 8. Tulit*, inquit, *apud maiores nostros legem C. Furius de testamentis*: eidem memorata *lib. 1. in Verr. cap. 42.* Perperam igitur Guido Pancirollus *lib. 11. Var. Lect. cap. 279.* auctorem eius laudat M. Furium Camillum, virum patricium, & legis Fufiae Caninae latorem.

M 2

Tem

* Hugo a Porta & Ed. Veneta: *sed id interpretatione coangustatum est, vel legum auctoritate, vel iura constituentium.* Haloander, Vintimilius, & Baudoza, omittunt *id*; ille in ceteris *Vulgatam*, hi *Florentinam* sequuntur. *Ruffardus* vero, *Charondas*, & *Pacius*; ex aliis *codd. in marg.* ita habent: *Sed id vel auctoritate legum coangustatum est, vel interpretatione iura constituentium.* Mihi *Florentina* satis sana videtur.

280 L E C T I O N . I V R : C I V :

Tempus conditae legis incertum est; nisi forte anno 570. a C. Furio Aculeone, quem hoc anno Pighius inter Tribunos recitat, *tom. II. p. 316.* annis ante Voconiam quatuordecim, quislatam coniiciat. Conf. Livius *lib. xxxviii. cap. 55.* ubi quaesturae, quatuor ante annis ab illo gestae, meminit. Quem vero anno Urbis 308. memoriae vitio *Furium* Tribunum citavit Pighius, is C. *Furnius* fuit, auctore Dion. Halicarnassensi *lib. xi. cap. 57.* De gente Furia denique, una patricia, altera plebeia, consulendi sunt inter alios Ant. Augustinus, & Fulvius Ursinus, in *Furia.*

Verba legis interciderunt: argumentum vero Vipianus exhibet, *tit. 1. § 2.* verbis sequentibus: *Minus quam perfecta lex est, quae vetat aliquid fieri, & si factum sit non rescindit, sed poenam iniungit ei, qui contra legem fecit: qualis est LEX FURIA TESTAMENTARIA, quae plus quam MILLE ASSIVM legatum, mortisve causa, prohibet capere, praeter EXCEPTAS PERSONAS: & adversus eum qui plus ceperit, QVADRVPLI POENAM constituit.* Eademque fere apud Varonem in fragmentis leguntur, *lib. III. de Vita Pop. Rom. p. 66. edit. Dordr. ex libro II. L. Calpurnii Pisonis, de continentia veterum poetarum;* sunt autem haec: *PLEBIS QVE SCITO cautum, ne qui LEGARET, causave mortis dinaret, supra ASSES MILLE.* Equidem de *αὐθέρεια* huius fragmenti subdubitasse video Fabrotum, *ad § I. Theoph. de L. Falc.* verum absque iusta suspicionis causa: qui enim inter Varronis *λείψανα*, ex codice Mss, in bibliotheca Veneta S. Victoris, primus id produxit Merula, testis est oculatus, auctorque omni exceptione maior, quem ipsum videtis in *vit. Ennii, p. 15.* Conf. Ian. Douza, eiusdem fidem Merulae sequutus; in *not. ad Lucil. p. 106. & V. Cl. Io. Alb. Fabricius &*

πολυμυθέστατος, in *Bibl. Lat. tom. II. p. 237. seqq.* Patet itaque ex hisce omnibus, quantopere in argumento huius legis referendo, aberraverit Alex. ab Alexandro *lib. VI. Gen. Dier. cap. 15.* non aliud ea cautum fuisse memorans, quam quod Falcius postea Trib. de dodrante, iusta legatorum mensura, sanxisset legitur.

Ait lex: *ne supra ASSES MILLE.* Vid. Ulpianus, & Varro, *dd. ll.* Vere itaque Quintilianus *lib. III. Instit. Orat. cap. 8.* *Est aliquid aequum, sed prohibitum iure, ut libertas testamentorum.* Ceterum qui mille ASSES *dd. ll.* adpellantur, in Lege Furia mille AERIS nuncupata videntur, eodem auctore Varrone, *lib. VIII. de Ling. Lat. p. 118.* Pro ASSIBVS nunquam AES dicebant antiqui, a quo dicimus MILLE AERIS legasse. Conf. idem auctor *lib. IV. de Ling. Lat. p. 40.* Theophilus in sua paraphrasi *d. l.* convertit *χιλία νομίσματα*, id est, *mille nummos*, vel *mille nummum*, uti recte Fabrotus reddidit, & Cl. Dukerus. Vid. pluribus Iac. Perizonius in *Triade, ad L. Voc. p. 143. seq.* Minus proinde accurate Iac. Curtius τὰ νομίσματα Theophili aureos est interpretatus: a quo errore nec Franc. Hotmanus *de Re Numm. p. 84.* nec Ant. Augustinus *de LL. in Furia*; nec Balduinus in *schol. ad Nov. I. p. 225. ed. Rittersb.* immunes fuerunt. Et Curtii quidem lapsus iam notarat Cuiacius *lib. XIX. Observ. cap. 31.* Rem omnem ipse componit Theophilus, ad § 6. *Instit. quib. mod. ius pat. pot. solv.* assen, quo in mancipationibus utebantur, *χαλκῆν νῆμιον* adpellitans, assen nempe libralem, de quo Plinius *lib. XXXIII. Hist. Nat. cap. 3. ibiq. Hard.* Conf. Perizonius *de Aere gravi, § 6. seqq.*

Atque hanc legatorum summam suis in testamentis observare lex omnes iusserat, sive *ingenui* essent,

sive *liberti*, secus atque visum Hotmano de *Re Numm.* p. 84. & de *Aureo Justin.* sub *fin.* ad solòs legem libertos, & praesertim coelibes, restringenti. Neque vero ullam hic conditionis ^{ad iura} mentionem auctores faciunt, Vlpianus, Imperator, Theophilus, *dd. ff.* Iure merito itaque istum Hotmani errorem castigandum sibi fumsit Elb. Leoninus, *lib. iv. Emend. cap. 4.*

Ceterum tamen quasdam hic personas legem excepisse Vlpianus memorat, *d. l.* attamen haud nominatim expressas. Quantum vero coniectura adsequi licet, *duo* personarum genera intelligi videntur posse: vel enim *ingenuus* testabatur, vel *libertus*: ille ultra mille aeris iure legabat cognatis proximis, sobrinis nempe, & propioribus, argumento legis Cinciae, apud Vlpianum *d. tit. i. § i.* & legis Iuliae repetundarum, *l. i. § i. D. de L. iul. repet.* Libertus vero eadem utebatur legandi facultate, quod ad cognatos patroni, eodem auctore Vlpiano *tit. xxviii. § 7.*

Poena legis Furiae *quadrupli* erat, eodem tradente, *d. tit. i. § 2.* non totius legati, sed eius quod summam lege definitam excederet. Theophilus *ad d. pr. Inst. de L. Falc.* Mixtum vero erat illud quadruplum, ex *simplo* aestimationis, & *triplo* poenae, quemadmodum in actione vi bonorum raptorum, & in furto olim oblato, de quo Gellius *lib. xi. cap. ult. Conf. Nov. cxxiv. cap. 3. iunc. § 25. fin. Inst. de Action.* Ratio poenae inde arcessenda videtur, quod in legato *vindicationis* legatarius, quidquid sibi relictum esset, suo iure a quocunque possessore vindicaret. Quo & legis verbum *capere* apud Vlpianum pertinere puto, *d. tit. xxviii. § 7.* Quod si itaque ultra mille asses legatarius sibi vindicasset, actione in quadruplum heres quidquid amplius captum esset, repetebat, velut a raptore. Per *damnationem* vero si relictum

lictum ita esset, plus mille assibus heres dare non compellebatur. Maleproinde Balduinus ad *Leg. Falc.* p. 20. quadruplum istud aerario illatum fuisse opinatus est; siquidem privata haec actio & civilis erat, non publica, vel criminalis.

Non itaque rescindebatur captum hoc legatum, sed poenae tantum quadrupli obnoxius fiebat legatarius; re legata apud legatarium manente: atque ideo hanc legem *minus quam perfectam* Ulpianus vocat, *d. tit. 1. § 2.* distinctam a lege prorsus *imperfecta*; quae nec rescindebat, nec puniebat; veluti lex Cincia, apud Ulpianum *d. l. Conf. Brummerus ad L. Cinc. cap. III. § 5. seqq.*

Finis legis unicus, testamentis consulendi, ne interciderent, in gratiam familiae testatorum, *d. pr. Inst. de L. Falc. iunc. l. 4. D. testam. quemadm. aper. § 1. l. 1. C. de SS. Eccl. Conf. Seneca lib. iv. de Benef. cap. 11. § 22. & Quintilianus declam. 308. 311. § 264.* Neque alius est verborum Theophili sensus *d. pr.* aut Varronis in *fragm. d. p. 66.* Etenim verba *legare & ληγατεύειν*, cum effectu hic accipienda, pro *iure legare*: ut adeo Ulpianum inter & Theophilum nulla intercedat dissensio, secus quam Cl. Schultingio visum est, *ad Vlp. d. l.*

CAPUT XIX.

De Legis Voconiae Auctore, & Aetate.

Tantum de *Lege Furia*: ad *Voconiam* pergimus, Ciceroni hoc nomine memoratam, *lib. III. in Verr. cap. 6.* Gellius *plebiscitum* dixit, *lib. xx. cap. 1.* Νόμον Βοκωνίου Theophilus, *d. pr. Inst. de L. Falc.*

Falc. Voconianam rogationem Paulus lib. iv. Sent. tit. VIII. § 22. ubi vulgo Voconia narratione, vel secundum alios ratione, mendose legi dudum observavit Cuiacius ad Paul. d. l. Conf. Ant. Augustinus de LL. in Voc. p. 156. & Pet. Pithoeus ad Collat. L. Adof. & Rom. tit. xvi. § 2. denique Pag. Gaudentius, de sem. excl. a succ. cap. 3. Equidem Balduinus de L. Voc. p. 18. Vertr. Maurus de iure libb. cap. 27. Ian. a Costa, & Th. Marcilius ad § 3. Inst. de leg. agr. succ. ibidemque ad Theophilum Fabrotus: Iac. quoque Menardus ad Civ. lib. 1. in Verr. cap. 43. & Perizonius in Triad. p. 107. seq. eosque sequutus Cl. Schultingius ad Paul. d. l. legere hic malunt, Voconiana ratione; minus tamen vere, ut puto. Quia autem omnis huius litis decisio a primi legis nostrae capitis pendet intellectu; utrum nempe de legitima etiam hereditate, an vero testamentaria sola, leges cave- rint; ex professo ea de re in seqq. agemus.

Auctor huius legis *Q. Voconius Saxa*, Tribunus plebis. Cicero in *Orat. pro Balbo cap. 8.* De cognomento *Aricini*, quo ipsum citat Pancirollus *lib. 11. Var. Lect. cap. 279.* nihil quidquam reperi. Praenomen vero *Quinti* fuisse, non *Caii*, cum ex Cicerone *d. l.* tum ex Liviana constat epitome *lib. xli.* Erronea proinde lectio est, in vulgatis libris, apud Ciceronem *lib. 1. in Verr. cap. 42.* ubi *Caius* adpellatur; cuius mendi omnibus editoribus neglecti, ipsique etiam *Valesio ad Excerpt. Polyb. p. 371. fin.* primus suspicionem iniecit *Ant. Augustinus de LL. d. l.* Ortus autem error videtur, ex adfini figura *τῶν C. & Q.* cuiusmodi permutationes, in codicibus manu exaratis, admodum frequentes, viri eruditi observarunt, exemplisque *Pandectae Florentini* illustravit *Bestius, de Rat. emend. leg. cap. 1. § 3. p. 13.* cui addesis alphabetum *Ampl. Brenemannii, in Hist. Pand. lib. 11. cap. 2.*

Conf.

Conf. Franc. Duarenus *lib. 1. Disput. Anniv. cap. 58.* & Rad. Fornerius *lib. 1. Rer. Quot. cap. 30.*

Simili scripturae vitio, quod ad nomen *Voconii* atinet, laudata Livii epitome adfecta est, *lib. xli.* ubi perperam *Volumnius* vulgo legitur. Praeter ea enim, quae citavimus loca, plura adfunt alia, idem *Voconii* nomen exprimentia: verbi caussa, Ciceronis *lib. 11. de finib. bon. & mal. cap. 17.* & in *Catone Mai. cap. 5.* nec non *Philipp. 111. cap. 6.* Optime adeo cum Sigonius, ad *Epit. Liv. d. 1.* tum Ant. Augustinus de *LL. in Voc.* & Franc. Hotmanus ad *Cic. lib. 1. in Varr. cap. 42.* pro *Volumnio* substituerant *Voconium*, suffragante Iac. Perizonio in *Triad. p. 142.* Quamquam restitutae huius lectionis princeps laus soli Lud. Vivi debeatur, in *Comm. ad August. de Civ. Dei, lib. 111. cap. 21.* monente And. Tiraquello ad *Alex. ab Alexandro lib. vi. cap. 15.* Conf. Franc. Balduinus de *L. Voc. p. 1. & de Iurispr. Muc. p. 5. ed. Gundl.* Denique id ipsum evincit frequens plebeiae Voconiorum gentis mentio, plurimas in familias distributae, Saxarum, Vaccarum, Vitulorum, Paullorum, Placidorum, Verorum, &c. de quibus omnibus adifis Fulvium Vrsinum, in *Exc. de fam. Rom. sub fin. ad calc. Ant. Aug. de fam. Rom.* Inscriptiones eo pertinentes Gruterus, Reinesius, aliique collegerunt, ex indicibus istorum operum conquiri faciles.

Ceterum alius longe *Voconius* est, itidem *Quintus* praenomine, inter familiares Ciceronis, & quaestionis tum exercitae iudex, in *Orat. pro Cluent. cap. 54.* Alius quoque *Voconius Romanus*, equestris vir dignitatis, & Plinii iunioris condiscipulus, ac familiaris, ad quem epistola v. libri 1. data est, alibi quoque memoratus, uti *lib. 11. epist. 13. & lib. x. epist. 3.* Alius porro aetatis longe recentioris, *Voconius Saxa*, in *Pandectis* laudatus, cuique Proconsuli, vel Praesidi,

di, epistola Divorum Fratrum inscripta legitur, l. i. § 27. *D. de quaest.* Vid. Pancirollus *d. l.* & Viri Cl. Schultingius in *diss. ad l. § ult. D. de quaest.* § 10. & Westenbergius *ad Const. ad Marci, diss.* XVIII. § 11. *seqq.* Denique & *Vocomii* poëtae, interque amicos Hadriani principis; Apuleius meminit, in *Apol. p. 13. ed. Pric.* Definant itaque Alex. ab Alexandro *lib. vi. Gen. Dier. cap. 15.* Io. Corasius *ad l. 24. C. fam. erisc. tom. II. Opp. p. 199.* & Ioach. Mynfingerus *ad pr. Inst. de L. Falc.* duas nobis, vel tres, si diis placet, ex una Voconia, leges fabricare: *Volummiam* unam, duasque *Vocomias*; alteram Ciceroni in *dd. ll.* alteram Iustiniano memoratam, *d. pr. Inst. Conf. Iac. Perizonius in Triad. d. p. 142.*

Haec de legis auctore: ad *annum* porro quod attinet, eum Cicero definivit, in *Cat. Mai. cap. 5.* annum nempe V. C. 584. Q. Marcio Philippo iterum, & Cn. Servilio Caepione *Cof.* quo tempore & Ennius vita functum annales memorant. Ita enim Cato, apud Ciceronem *d. l. Ille*, inquit, (Ennius) *Caepione & Philippo iterum Cof. mortuus est: cum ego quidem, quinque & sexaginta annos * natus, LEGEM VOCONIAM voce magna & bonis lateribus suavissem.* Conf. idem in Bruto *cap. 20.* Ab hoc autem Ciceronis testimonio diversus abit Livius, *lib. XLIII. & XLIX.* auctorque epitomes *d. lib. XLI.* notante Balduino *de L. Voc. p. 4.* In quo calculorum divoratio, Ciceronis ego ut antiquioris, & fere supparis, auctoritate standum existimo; Cassiodoro etiam, tabulisque Capitolinis consentientibus. Vid. Pighius, Sigonius, Contius, *ad d. ann. 584.* Fr. Balduinus *de L. Voc. p. 2.* & Pag. Gaudentius *d. cap. 3.*

At-

* Erroneos sequutus fastos, pro annis 65. Vinnius 70. rescribendum censuit, *ad § 1. Inst. de fideic. hered.*

Atque hanc nostram sententiam suo etiam testimonio adiuuare videtur D. Aur. Augustinus, quem integris plerorumque veterum commentariis usum fuisse aliunde novimus, *d. lib. III. de Civ. Dei, cap. 21.* Ait enim: *Tunc, id est, inter secundum & postremum bellum Carthaginiense, lata etiam est illa LEX VOCONIA &c.* Interfunt vero anni quinquaginta duo. Ceterum Lud. Vives in *Comment. ad d. l.* memoria forte lapsus adscripsit: *paullo ante bellum Macedonicum Persae;* quum scribere debuisset, *sub belli Macedonici finem.* Perseus enim ab Senatu hostis reipublicae dictus legitur anno Urbis 581. C. Popilio Laenate, & P. Aelio Ligure Coss. auctore Livio *lib. XLII. cap. 10.* belli vero huius administratio ad novos insequentis anni Coss. P. Licinium Crassum, & C. Cassium Longinum, fuerat dilata, eodem referente, *d. lib. XLII. cap. 18.* Tractum denique hoc bellum per annos tres, captusque Perseus anno Urbis 585. Aemilio Paulo iterum, & C. Licinio Crasso Coss. Vid. Livius *lib. XLV. cap. 1.* Lata itaque Voconia lex, annis 32. a bello Punico II. & annis 20. ante coeptam tertium, adeoque annis 280. post conditas XII. Tabulas.

Et quid multa? ex ipsius Voconiae legis verbis, annus quem diximus 584. facile colligitur. Auctor enim Cicero est, *lib. 1. in Verr. cap. 41.* hoc modo scriptum in lege fuisse: *QVI AB A. POSTUMIO, Q. FVLVIO CENSORIBVS, CENSVS ESSET.* Unde omnino liquet, ab eo demum tempore vim suam obtinere hanc legem coepisse, quo sui magistratus munere Postumius & Fulvius iam abiissent, lustrumque ab iis conditum fuisset, id est, quinquennio post illorum creationem, anno Urbis 580. peractam, iam elapso; qui annus est 584. uti diximus. Cavendum itaque, tum ab Henr. Valefir,

tum

188 LECTIO. IVR. CIV.

tum Arn. Vinnii errore; quorum ille *ad Excerpt. Polyb. p. 27.* legi nostrae annum adsignavit 576. C. Claudio Pulchro & Tib. Graccho Coss. hic vero *ad § 1. Inst. de fideic. hered.* annum 595. Ceterum non nisi operis tribuendum, quod in *d. Triade Perizonii, p. 139.* expressus legitur annus 684. quemadmodum ex Consulibus, qui adscripti, nominibus palam est.

CAPVT XX.

De Legis Voconiae Argumento.

DVo praecipue hoc plebiscito intendisse videtur Voconius: *unum*, ut ab omni hereditate, non solum legitima, verum etiam testamentaria, feminae arcerentur: *alterum*, ut quod lege Furia fieri iam coeperat, legatis diligentius coërcitis, defunctorum voluntates custodirentur. Quanquam vero generalis haec lex videatur, formulam eius tamen specialioribus conceptam verbis fuisse, auctor est Cicero, *lib. 1. in Verr. cap. 41. seqq. ibiq. Asconius.* Solemne legum, & edictorum generalium, initium hoc erat: *NE QVIS.* vel *SI QVIS:* qua de re Interpp. *ad l. 1. D. de verb. sign.* Voconius vero ita orsus videtur: *QVI CENSVS ESCIT;* secus ac Liviae auctor Epitomes, *d. l. xli.* & Aur. Augustinus *de Civ. Dei, d. lib. 111. cap. 21.* memoriae prodiderunt; qua de re pluribus *cap. seq.*

Quum itaque ad eos tantum lex pertineat, qui ab anno Urbis 584. *CENSI* essent, paucis in veram huius vocis significationem ut inquiramus, operae forte pretium videbitur. Et Asconius quidem Paedrianus *ad Cic. in Verr. d. l.* duas *CENSI* expositiones

nes

nes adfert. Verba adscribo: *NEQUE CENSUS ESSET*, id est, neque centum millia sestertium possideret. Nam more veterum *CENSI* dicebantur, qui centum millia professione detulissent; huiusmodi adeo facultates *CENSUS* vocabantur. Alii sic intelligunt: *NEQUE CENSUS ESSET*, hoc est, neque census eius in quinquennium illud esset factus, quorum annorum spatium instaurari census solet apud Censores, quorum administratio per lustrum, hoc est, quinquennium extenditur. Priorem expositionem plerique sequuntur interpretum, & ipse etiam δ πέντε Gronovius lib. III. de Pec. Vet. cap. 16. p. 247. init. Posteriori vero Cl. Perizonius, cum principe literatorum Graevio subscripsit, in *Triad.* p. 180. seq. Ab utrisque tamen discessit Menardus ad *Cic. d. l. CENSVM* interpretatus eum, qui & centum possideret millia, & suum apud Censores nomen professus esset.

Ad me quod attinet, optimum quidem auctorem Asconium censeo, & in praeclarissimis melioris aetatis ingeniis numerandum; attamen quum pauca tantum fragmenta, eaque corruptissima & interpolata valde, ad nos pervenerint; non sine ratione dubitare mihi videor, an verba modo adlata pro Asconianis haberi debeant. Asconius certe, antiquitatum peritissimus & legum, neque *censum* cum *classico* turpiter confudisset; nec *centum millia aeris*, sive *assium*, centum sestertiorum millia fuisset interpretatus. Videantur, qui simile de fragmentis istis, a Poggio primum editis, iudicium tulerunt, Hadr. Cardinalis, de *serm. lat.* p. 131. & Scioppius passim, in *Infam. Fam.* ac potissimum in *Iud. de Stil. Hist.* p. 169.

Meo iudicio *CENSI* adpellatione omnes omnino cives continentur, utpote quos ex publica lege,
iam

166 LECTIO. IVR. CIV.

iam a Servii Tullii temporibus, quovis *quinquennio* censeri oportuit, gravissima adversus *incensos* statuta poena, servitutis nempe, & publicationis bonorum: Cicerone *pro Caec. cap. 34.* Halicarnassensi *lib. iv. cap. 19.* Livio *lib. I. cap. 44. & lib. iv. cap. 24.* & Velleio testibus *lib. II. cap. 19.* Conf. Festus in *voc. Quinquennales*, & Callistratus in *l. 3. §6. D. de iure fisci.* Posteaquam vero, lata iam Voconia lege, intermittere saepenumero * census coepisset, ipso quem diximus Cicerone referente, tum *lib. I. in Verr. cap. 41.* tum in *Orat. pro Arch. cap. 5.* & Censorino *de die nat. cap. 18. fin. ibiq. Lindenbr.* subtili mox calumnia subversa lex est, quasi scilicet ob neglectum censum & prohibitio cessaret; liceretque adeo civibus, utpote non census, quantum vellent mulieribus relinquere; eo enim verba redeunt Ciceronis *d. cap. 41. seq.* Atque ita malo, quam cum Cl. Perizonio, *p. 186. seq.* census de industria neglecti, quod impune fieri non potuit, reos postulare testatores.

Rem ipsam paucis videamus: P. Annius, de quo Cicero, senatoriae vir dignitatis, quum *census non* esset, unica filia herede scripta, decesserat anno Urbis 678. C. autem Verres Praetor, anno insequente 679. legem Voconiam edicto renovaverat, ne patri heres existeret filia. Sed ait Cicero, nihilquidquam filiae istam obesse legem, utpote quae de *censis* tantum loqueretur, Annum vero *non censum* decessisse. Et sane ultimus Romae census anno 667. actus fuerat, L. Marcio Philippo, & M. Perpurna Censoribus, a Cicerone memoratis *d. lib. I. in Verr. cap. 55. iunc. Orat. pro Arch. cap. 5.* & Plinio *lib. VII. Hist. Nat. cap. 68.*

* Conf. Iustorum catalogus apud H. Vossium, *de magn. Rom. vet. cap. 6.* & Ger. Cocceium *ad l. 2. § 18. D. de orig. iur. p. 167. sqq.*

68. ita ut per ^{sex} duodecim annos interiectos intermissus fuisset, ad annum usque 683. Vid. Epitome Livii lib. xcviii. & Aconius ad cap. 3. Divin. & contra competit. in tog. cand. p. 145. denique Plutarchus in Pompeio, p. 630. & in Apophthegm. p. 230. seq. Conf. Fabricius in Hist. Cic. ad ann. 692. Atque hoc sensu verba Ciceronis puto capienda, d. cap. 41. sunt autem haec: P. Annius Asellus mortuus est, C. Annio Sacerdote Praetore. Is cum haberet unicam filiam, **NE QVE CENSVS ESSET**, quod eum natura hortabatur, **LEX NULLA** prohibebat, fecit ut filiam bonis suis heredem institueret. Heres erat filia: faciebant omnia cum puella, leges, aequitas, voluntas patris, edicta Praetorum, **CONSUETVDO** iuris eius, quod erat tum, cum Asellus est mortuus. Deinde in it. cap. seq. Iure, legibus, auctoritate omnium, qui consulebantur, testamentum P. Annius fecerat, non improbum, non inofficiosum, non inhumanum. Quod si ita fecisset, tamen post illius mortem nihil de testamento illius novi iuris constitui oporteret. **VOCONIA LEX** te videlicet delectabat. Imitatus esses ipsum illum * C. **VOCONIVM**, qui lege sua hereditatem ademit nulli neque virgini, neque mulieri; sanxit in posterum, **QVI** post eos Censores **CENSVS ESSET**, ne quis heredem virginem, neve mulierem faceret.

* Emendandum esse hunc locum, & pro C. legendum Q. supra monuimus cap. xix.

CAPVT XXI.

De Capitibus Legis Voconiae.

PLura duobus capita hanc legem habuisse, a vero haud absimile videtur; quemadmodum ex iis, quae de feminarum *dotibus* suo infra loco sumus dicturi, liquido adparebit. Ceterum *duo* tantum, quorum nobis verba quodammodo sunt reliqua, hodie feruntur, a nobis hoc & sequenti capite exponenda. ^x

Vnum ac praecipuum Voconiae legis caput, de *coërcendis mulierum hereditatibus*, fuisse conceptum, auctor est Gellius *lib. xx. cap. 1.* ubi ita Sext. Caecilius Favorino: *Quid utilius PLEBISSCITO VOCONIO de coërcendis mulierum hereditatibus?* Vid. idem *lib. vii. cap. 13. & lib. xvii. cap. 6.* Conf. Cicero *d. lib. 1. in Verr. cap. 41. seq.* Polybius in *Excerpt. de Virtut. & Vit. p. 1462.* Dio Cassius *lib. lvi. p. 662.* & Aur. Augustinus *de Civ. Dei, d. lib. iii. cap. 21.*

Verba capitis *primi*, quantum ex Cicerone, Gellio, Augustino, & aliis, coniiicere possumus, hunc fere in modum concepta fuerunt: *QVI AB A. POSTVMIO ALBINO, Q. FVLVIO FLACCO CENSORIBVS, CENSVS ESCIT, VIRGINEM. MVLIEREMVE HEREDEM NE FACITO.*

Alterum legis caput, post subversam fraudibus Furiam, modum *legatis* imposuisse, *cap. praec.* monuimus, idemque Tullius testatur, *d. lib. 1. in Verr. cap. 43. iunc. pr. Inst. de L. Falc. ibiq. Theoph. in paraphr.* Verba Ciceronis haec sunt: *Quid? si plus lega-*

legavit, quam ad heredem heredesve perveniat, quod per *LEGEM VOCONIAM* ei, qui *CENSUS NON SIT*, *LICET*: cur hoc, quum in eodem genere sit, non caves? Ita edidit ὁ πᾶν Graevius, itaque omnes habere codices Lambinus testatur, Hotmano etiam, Balduino, aliisque suffragantibus. Genuinam vero non esse, facile, ni fallor, ex iis quae sequuntur, evinci potest. Sane enim Verres, Voconianam legem in edicendo imitaturus, negante ac prohibente oratione, *quid non liceret*, non adfirmante aut permittente, *quid liceret*, sancire debuit. Verissima igitur altera Lambini coniectura videtur, ab illustri quoque Graevio adoptata, dudumque Fabrotto complacita, ad Theoph. § 1. *Inst. de L. Falc.* quā legendum hoc modo: *Quod per legem Voconiam ei, qui CENSUS SIT, NON LICET.*

Verba secundi capituli haec forte fuerunt: *QVI AB A. POSTVMIO ALB. Q. FVLVIO FL. CENSORIBVS, CENSVS ESCIT, PLVS CVIQVAM, QVAM AD HEREDEM HEREDESVE PERVERNIAT, NE LEGATO.*

CAPVT XXII.

De primo capite L. Voconiae.

Capite primo Voconius ait: *QVI AB A. POSTVMIO ALBINO, Q. FVLVIO FLACCO CENSORIBVS*, i. e. post annum Urbis conditae 584, quo lustrum ab iis conditum, & magistratus quinquennalis, severissime tum exercitus, adimpletus est. Plinius *lib. vii. Hist. Nat. cap. 48.* Conf. Pighius *tom. ii. Ann. p. 356. iunc. p. 373.*

Ait porro: *CENSVS ESCIT*, i. e. cives omni-

N

no

no omnes, in posterum singulis quinquenniis censendi: non autem soli *pecuniosi*, aut soli *classici*; quos perperam vulgo cum *censis* confundi, supra *cap. xx.* monuimus.

Pergit Voconius: *VIRGINEM MULIEREMVE*, i. e. feminam qualemcumque: puberem, impuberem: nuptam, innuptam: patriciam, plebeiam: ingenuam, libertam. Notionem istarum vocum, cum propriam tum translata, praeter interpretes ad *l. 13. pr. D. de verb. sign.* professa opera illustrarunt, Val. Gul. Forsterus *lib. 1. Observ. Succis. cap. 15.* Def. Heraldus *ad lib. v. Arnobii, p. 319. ed. Paris.* & Celeberrimus Dukerus *ad Opusc. de latin. vet. l. c. p. 33. seqq.*

Ait denique: *HEREDEM NE FACITO*; quae verba de hereditate proprie dicta, id est, civili tantum & directa, non etiam de fideicommissaria, intelligenda existimo: quippe quam non lex civilis; sed eius in fraudem potius naturalis aequitas paulatim induxit, iure per se infirmam, nulliusque ante Augustum in foro effectus aut obligationis, § *1. & 12. Inst. de fideic. hered. iunc. pr. Inst. de codicill.* Quanquam enim in alia omnia Perizonius abiit, *d. Triad. p. 140.* eumque, ut fit, sequuti non pauci, ob auctoritatem scilicet Ciceronis *lib. II. de Finib. Bon. & Mal. cap. 17.* ex illo tamen loco tantum abest ut quod volunt pateat, ut inde contrarium plane demonstrari posse existimem. Verba Ciceronis haec sunt: *Memini me adesse P. Sextilio Ruso, quum is ad amicos rem ita deferret: se esse heredem Q. Fadio Gallo, cuius in testamento scriptum esset; * SE AB EO*

* Cl. Davifius in *not. ad h. l.* dupliciter emendat, legendo vel *eum ab se rogatum*; vel *se ab eo rogasse*. Vtrumque frustra: ipse enim Sextilius loquens inducitur, quod vel ex antecedd. patet: *se esse heredem Q. Fadio Gallo.*

EO ROGATVM, ut omnis hereditas ad filiam perveniret. Id Sextilius factum † NEGABAT: poterat autem impune; quis enim redargueret? Nemo nostrum credebatur, eratque verisimilius, hunc mentiri cuius interesset, quam illum qui id se rogasse scripsisset, QVOD DEBVISSET ROGARE. Addebat etiam, se in LEGEM VOCONIAM iuratum, contra eam facere non audere; nisi aliter amicis videretur. Aderamus nos quidem adolescentes, sed & multi amplissimi viri; quorum nemo censuit PLVS Fadiae dandum, quam posset ad eam LEGE VOCONIA pervenire. Tenuit permagnam Sextilius hereditatem; unde, si sequutus esset eorum sententiam, qui honesta & recta emolumentis omnibus & commodis anteposuerent, NE NVMMVM quidem VNVM attigisset.

Species ita habet: Fadius, quum census esset, filiam heredem relinquere, lege Voconia prohibebatur: Sextilium itaque testamento instituit, ante ab se rogatum, ut hereditatem aditam filiae restitueret: commendationisque huius, & fidei sibi datae, in ipso testamento fecerat mentionem. Fadius moritur. Quid Sextilius? is facti infamiam ut evitaret, simulque avaritiam & perfidiam tegeter, coacto amicorum consilio, prolatisque tabulis, non solum negabat, se fidem Fadio de restituenda hereditate dedisse; sed etiam, contra Voconiam legem, in quam iurasset, facere se non audere profitebatur. Ita Sextilius.

Tantum vero aberat, ut quod de lege Voconia

N 2

iste

† Tria hic observanda: unum vulgo neglectum, valuisse olim fideicommissa, mandato rite confirmata, petique adeo solita fuisse: alterum, ex sola testatoris rogatione nullam ante Augustum obligationem iure nasci potuisse: tertium, praestari tamen incapacibus fideicommissariis plerumque fuisse, liberalium instar donationum.

196 L E C T I O N . I V R . C I V .

iste caussabatur, ipso iure aut publico usu tum obtinuerit; ut contra ea disertis verbis Cicero testetur, *ne nummum quidem unum attingere Sextilium debuisse*. Et quaeso, inficiationis color quid aliud indicat? nisi rogatum se, lubentissimo animo, ut virum bonum decet, hereditatem restituere debuisse: *religiosus enim homo sanctusque*, ut ait Seneca, *tueri debet fideicommissa*, in *lib. de tranquill. animi, cap. II.* Qua de re egregia sunt, quae disputat Cl. Chiffletius, *lib. I. de Fideicomm. cap. I. 2. 3.*

Audiamus ipsum Ciceronem *d. lib. II. de finib. cap. 18.* *Site amicus tuus moriens rogaverit, ut hereditatem reddas SVAE FILIAE, nec usquam id scripserit, ut scripsit Fadius, nec cuiquam dixerit; quid facies? tu quidem REDDES: ipse Epicurus fortasse redderet; ut Sext. Peducaeus, Sexti F. is qui hunc nostrum reliquit, effigiem & humanitatis & probitatis suae, filium: tum doctus, tum omnium vir optimus & iustissimus, cum sciret nemo, eum rogatum a C. Plotio, equite Romano splendido, Nursino; ultro AD MULIEREM venit, eique nihil opinanti viri † MANDATVM exposuit, HEREDITATEMQUE REDDIDIT.*

Ceterum tamen, non ab hereditate solum directa, verum a fideicommissis quoque, exclusos nonnunquam incapaces fuisse, ex lege Cornelia, ab interrege Valerio anno 672. condita, & a Caesare deinde abrogata, de *proscriptis*, discimus, apud Ciceronem, *lib. I. in Verr. cap. 47.* cuius legis haec fertur sententia: *ut quibus aqua & igni interdictum esset, eos neque testamento, neque inter bonos, iuvare liceret.* Conf. Oratio pro S. Roscio cap. 43. *ibiq. Hotm. & Pighius in Annal. ad d. ann. 672.* Quo igitur colore
ista

† Vid. notata superius ad signum †.

ista Ciceronis loca de lege Voconii vulgo intelligant, ignorare me fateor: pariter ac quae ex Val. Maximo, Seneca, Quintiliano, & Plinio, testimonia excitantur. Agemus de singulis.

Et Val. Maximus quidem *lib. iv. cap. ii. ex. 7.* per *fidei commissa praedia* non alia puto significat, quam Corneliae, Q. Pompeii matris, curae & fidei solum commendata, non autem verbis precativis feminae incapaci relicta testamento. Petiisse enim Coelius a Cornelia, exulis Pompeii nomine, causamque victor obtinuisse dicitur; manifesto indicio, de fideicommissio proprie dicto ibi non agi; exuli enim lex oberrat Cornelia, ad petendum vero fideicommissum nulla adhuc prodita erat actio. ✕

Ad locum M. Senecae quod attinet, *lib. ii. Controv. ult.* ubi directo iure heres femina scripta legitur, non, quod vulgo volunt, fideicommissio tantum honorata; tria observo: *unum*, frustra ex declamationibus Rhetorum, vel graeci argumenti, vel ficti, auctoritatem iuris peti: *alterum*, quod si etiam de veritate historiae constaret, illam recentioris tamen aetatis esse, qua sub Imperatoribus, ob intermissum censum, feminae heredes institui iam possent: *tertium* denique, testamentum hic citari, non civis Romani, sed mercatoris peregrini, ab hac testandi facultate penitus exclusi.

Ad Quintilianum pergimus *declam. 325.* ubi vicinus pauper a divite heres institutus dicitur, & restituere ex fideicommissio hereditatem iussus ei, cui defunctus restitui rogasset. Verum & hanc ficti argumenti, uti solent scholasticae, declamationem esse, ex praecedentis sine *sermonis* patet, ubi disertis id verbis traditur. Deinde ad Domitiani edictum hic adludi videtur, de quo Suetonius *cap. 8.* iunc. Iuvenali *sat. i. vers. 55. seqq. ibiq. Schol.* Tantum igitur

tur abest, ut de Voconia ibi agatur, ut causa instituti mariti non alia adferatur, quam adulterii suspicionis fuga. Ita enim Quintilianus: *Quaedam argumenta etiam ex incommodis petenda sunt: fuerit necesse est ratio aliqua & causa, propter quam dives non ipsam, ad quam pervenire volebat hereditatem, scripsit heredem. Obstiterit oportet PVDO R. — Obstiterit oportet FAMILIARIOR aliqua causa. Non poterat SALVO PVDORE hanc scribere heredem. Quid ergo? negem fuisse RVMOREM, qui adspargeret hanc feminam? &c.*

Superest Plinii locus, etiam ad partes vocari solitus, lib. x. epist. 79. in quo tamen de femina herede fideicommissaria nec $\gamma\pi\upsilon$ nec $\mu\upsilon$ scriptum legitur. Verba sunt haec: *Rogavit testamento, ut hereditatem suam adirem, cerneremque; ac deinde praeceptis quinquaginta millibus nummum, reliquum omne Heraeleotarum & Tianorum civitatibus redderem.*

Atque haec de primo legis capite adnotasse placuit. Quamvis vero interpretum alii prohibitionem quoque legatorum, quod ad feminas, huc referant; minus tamen recte id fieri vel ex eo existimari videtur posse, quod de legatis, observato sexus discrimine, relinquendis, certoque legandi modo, in secundo demum legis huius capite cautum fuisse, ipse Cicero testetur d. lib. i. in Verr. cap. 43. qua de re infra singillatim agemus:

CAPVT XXIII.

De legitima Feminarum successione.

DVbium plerisque visum est, utrum a *testamentaria* solum hereditate, an ab *legitima* quoque, prohibita veteri iure feminae fuerint? *Prius* a Cuiacio, Augustino, Balduino, & Hotmano: *posteriorius* a Cl. Perizonio *d. l.* defenditur. Ad nos quod attinet, *tempora* putamus hic distinguenda esse, triplicemque Iurisprudentiae epocham, *antiquae, mediae, & novae*, § 3. *Inst. de legit. adgn. success. ibiq. Theoph. Conf. Paulus lib. iv. Sent. tit. viii. § 3. & 22. iunc. l. 2. § 5. D. de orig. iur.*

Prima Iurisprudentiae epocha, quam *antiquam* dicimus, leges XII. tabularum complectitur: *altera* subsequutam fori disputationem, singulares item leges; plebiscita, & magistratuum edicta continet, ad occupatam usque sub Caesaribus rempublicam; quam propterea *mediam* Iurisprudentiam adpellamus: *tertia* denique, sive *nova*, constitutiones habet Imperatorum, ad usque Iustinianum, *novissimae* Iurisprudentiae in Codice & Novellis auctorem. Vid. Perizonius *d. l. p.* 194. a qua sententia quamobrem discesserint Viri Cl. Schultingius *ad Paul. d. l.* Bachovius, Vinnius, Heineccius, *ad d. § 3. Inst. caussae* nihil video.

Primis *antiquae* Iurisprudentiae incunabulis, iam ab Romulo usque, liberos omnino omnes, in patria agentes potestate, legitimos patrum heredes fuisse, Dion. Halicarnassensis memoriae prodidit, *lib. ii. Ant. cap. 26.* Quo iure & mulieres, patria solutas potestate, & in maritorum manum solemniter translatas, u-

ti consueviffe, idem auctor *d. l.* commemorat, omni consentiente antiquitate. Vid. Cicero in *Top. cap. 3. & 4. ibiq. Boëth.* * Tacitus *lib. iv. Ann. cap. 16. Gellius lib. xviii. cap. 6. Macrobius lib. i. Saturn. cap. 10. Servius denique ad Virgilium, lib. i. Georg. vers. 31. & lib. iv. Aeneid. vers. 103. Conf. Cl. Schultingius ad Vlpian. tit. ix. tit. xi. § 13. tit. xxii. § 14. & ad Collat. LL. Mos. & Rom. tit. xvi. § 2. num. 7. & Ampl. Grupenus, de Vxore Romana, cap. iii. § 4.*

Quam Regionum temporum iurisprudentiam, & in xii. tabulas, cum plurimis aliis Regum legibus, postea commigrasse, omni vacuum dubio videtur. Ita enim Paulus *lib. iv. Sent. tit. viii. § 22. fin. Lex xii. tabularum NULLA DISCRETIONE SEXVS † cognatos admittit.* Neque aliter Imperator § 3. *Inst. de legit. adgn. succ. Lex*, inquit, *xii. tabularum, simplicitatem legibus amicam amplexa, OMNES ADGNATOS, SIVE MASCULOS SIVE FEMINAS, cuiuscumque gradus ad successionem vocabat.* Conf. *l. pen. & ult. C. de legit. hered.* Vno verbo: omnes ab intestato iure familiae succedebant: filii, filiae: fratres, sorores: germanae vel consanguineae: nepotes & neptes ex masculis; & ita deinceps. Solae igitur emancipatae, vel solemniter elocatae, tum excipiebantur, utpote minimam capitis diminutionem passae, & familiae ad-

* Equidem verba Taciti *h. l.* Christ. Thomafius de solis capienda flaminicis censuit, *diff. de Nups. cap. i. § 6.* verum ad omnes ea nuptas pertinere, veteris iuris ratio facile puto evincit.

† Generaliore vocabulo *cognatos* vocat, qui proprio nomine *adgnati*; nec ulla adeo emendatione hic opus. Vid. idem Paulus *l. ult. § 1. D. de gradib. add. l. 4. § 1. D. eod. l. 19. D. de reb. dub. &c.*

adgnationisve iure privatae. Vid. Vlpianus *d. tit. xi.* § 13. & *tit. xxii.* § 14. Quo sensu Paulum accipio *d. lib. iv. tit. viii.* § 3. 4. 15. *seqq. iunc. d. l. pen. §.* Quare vero in dubium iuris Attici obtentu haec revocaverint alii, quos inter Pag. Gaudentius, *de fem. succ. cap. 13. & 15.* & Iac. Perizonius, *d. Triad. p. 134. seq.* nondum intelligo.

Ad *mediam* Iurisprudentiam pergimus, qua fori disputationem, singulares leges, & edicta magistratum contineri diximus, § 3. *Inst. de legit. adgnat. succ.* Partem huius itaque lex facit Voconia, primo cuius capite *testamentariae* feminarum successioni penitus derogatum fuisse vidimus; postquam nimirum fori disputatione *legitimae* ius hereditatis dudum feminis ademptum fuisset: ipsis etiam filiabus-familias, multoque magis sororibus, neptibusque masculorum, omni ab intestato successione prohibitis. *Rationem* mutati iuris hanc vulgo reddunt, quod familiae in feminis intereant, per mares vero conferentur, *d. § 3. Inst. iunc. l. 195. § ult. & l. 196. § 1. D. de verb. signif.* reipublicae itaque interesse, ut ad masculos potius avita bona perveniant, quam alienis familiis per feminas inferantur. Addi potuissent peculiaria familiarum iura, & *sacra* potissimum, quae nulla feminae, sed soli habebant sui iuris mares: sexu sequiori in patris semper, vel mariti, sacris non minus ac potestate, constituto. Forte autem & aliae, non minus fonticae, propioresque reddi causae possunt, quare prudentum interpretatione a vitis parentum bonis feminas postea excludi placuerit: cui rei investigandae operam paucis nunc dabimus.

Apud omnes, quantum constat, aevi antiquioris populos ignoratas fuisse *dotes*, certissimum videtur; donec certis in casibus, publicae utilitatis causa,

progressu temporis introducerentur. De *Hebraeis* post Salmasium de *Modo Vjur. cap. IV. p. 138. seqq.* ex professo egit Iac. Perizonius in *d. Triade, p. 115. seqq.* Quibus addi meretur ex nostris Io. Schilterus in *Comment. ad 7. Exerc. xxxvi. § 66. seq.* De *Atheniensibus*, ex iure Solonis, Io. Meursius *lib. I. Them. Att. cap. 13. & 14. in Sol. cap. 16. ad Theocr. idyll. 18. & lib. IV. Lect. Att. cap. I.* De *Lacedaemoniis*, ex Lycurgi rhetris, post citatos ad Aelianum, *lib. VI. cap. 6. & ad Iustinum, lib. III. cap. 3.* Nic. Cragius de *Republ. Laced. lib. III. p. 223. seq.* De priscis denique *Germanis*, praeter interpretes ad *Tac. de Mor. Germ. cap. II.* Cl. Gundlingius, in *diff. de Emt. Vxor. cap. I. & Io. Pet. a Ludewig, in diff. de dote mariti, p. 22. seq.* erudite egerunt.

Ad *Romanos* quod attinet, altum in vetustis eorum legibus de *dote* silentium est, tum Regiis, tum Decemviralibus. Vtinam vero Servii Sulpicii de *dotibus* commentatio, memorata Gellio *lib. IV. cap. 3. & 4.* integra ad nos pervenisset: plurimum sane lucis his uxoriae rei tenebris inde adfulgeret, quod nunc vel nullum profus, vel admodum debile est. Ceterum quum Roma adhuc infante & paupercula, nupturientes mulieres, virgines viduaeve, nihil fere praeter vestem & vestis fartum, ut Plautus ait, ad viros adferrent: nihil sane aequius videri poterat, quam ut patri maritove, cuius in potestate familiaeque agebant, una cum fratribus liberisque, lege succederent: ne scilicet orbae viduaeve, & a fratribus cognatisve neglectae, vel turpiter egere, vel inhoneste vitam tolerare cogerentur.

Posteaquam vero bellis primum Punicis ex ephelis velut excedere, & viribus divitiisque augeri, futura gentium domina coepisset; brevi etiam una cum paupertate, maximo Iovis dono, exui frugalitas visa est.

est. Luxu itaque cum imperio populi, opibusque privatorum, in dies augefcente, virisque stivam regere iam desuetis, luculentis mox *dotibus* opus videbatur, ad matrimoniorum longe sumptuosiorum onera sustinenda. Accedebat propria velut Martiae civitatis indoles, quae assiduis fere bellis implicita novo quotannis supplemento indigere videbatur; quo & vicinorum undique impetum sustineret, novellique imperii fines proferret. Scopus itaque reipublicae primarius, *πολυάνθρωπον ἔσεσθαι τὴν Ῥώμην*, auctore Sotomeno, *lib. I. cap. 9.* Conf. Dion. Halicarnassensis *lib. IV. cap. 27.* & Cassiodorus *lib. I. Var. Ep. 9.* Quam in rem plura attulit Vertr. Maurus *de Iure Liber. cap. I.*^x Huic autem fini obtinendo nihil inservire magis posse videbatur, ac legitimarum frequentia nuptiarum, quippe servis olim & peregrinis a militia prohibitis: iis vero plurimum frequentandis amplae & imperiosae *dotes* inveniendae erant, qua velut esca viri illi impotentium reginarum iugum subirent ultro, futurarum incogitantes molestiarum; praeoptantibus fere plerisque ab dotatis regi, quam indotatis imperare. Vid. Apuleius in *Apolog. p. 20. seqq. & p. 102. seqq. ed. Pric.* Plautus in *Aul. ad. II. sc. I. vers. 45. seqq.* & Iuvenalis *sat. VI. sub init.* Conf. Cl. Heinecius *lib. I. ad L. Iul. & Pap. cap. III. § 2.*

Ceterum tamen haud imprudenter veteres Romani, temporum habentes rationem, suae interesse reipublicae existimarunt, ut nubentibus feminis & constituerentur dotes & servarentur, quarum scilicet beneficio, sustinendis tot matrimonii oneribus, sibi maritos invenirent, utilesque patriae cives educerent, *l. 2. D. de iur. dot. l. 1. D. sol. matr. & Nov. xcVII. cap. 3. fin.* Conf. Rittershusius ad *l. 23. D. de reg. iur. cap. 10. p. 139.* Quapropter & onerosis titulis adscribi dos solet, auctore Cuiacio, in *Flapert. D. de iur. dot.*

⊕

& lib.v. *Obs. cap. 4.* eaque de caussa Martiano Capellae *reciprocum & repensatrix* adpellata, lib.ix. p. 302. & 304. *ed. Grot.* Qua de re egerunt pluribus, Ant. Merenda, lib. 11. *Controv. cap. 37. seq.* & Iac. Curtius tom. 1. *Coniect. lib. 1. cap. 39.*

Receptae vero semel dotes non frequentari solum, verum & augeri in immensum coeperunt, luxu cum opibus velut decertante. Quo factum, ut mulieres *indotatae* pro illocabilibus fere haberentur; quaeque sine dote nubarent, magis in concubinatum quam in matrimonium viderentur dari, quod ex Plauto aliisque, Viri Cl. Perizonius *d. l. p. 115.* & Heineccius *lib. 11. ad L. Iul. & Pap. cap. XIII. § 2.* iam observarunt. Vnde & maritus, hiantis instar corvi, deludi videbatur, si decollante spe dotis philosophum agere, nudamque Caiam habere cogeretur; quod fieri tamen non oportere Paulus ait *l. 9. § 1. D. de cond. caus. dat.* Conf. Ulpianus, *l. 4. § 21. seq. D. de dol. mal. & met. caus.* Addef. Varron. *de R. R. 111. 16.*

Quantitas porro dotium primis temporibus incerta erat, modo maior, modo minor, pro variis rerum ac personarum circumstantiis. Vid. Polybius in *Excerpt. Peiresc. de virt. & vit. p. 1427. & p. 1460. & 1469. ed. Gron.* De dote maxima decies centenorum millium, in *l. 6. § 1. D. de usur. & fruct.* videndus Turnebus *lib. XVIII. Advers. cap. 30.* item Lipsius *ad Tacit. lib. 11. Ann. cap. ult.* An autem, & quando, certa dotis quantitas definita fuerit, qua denique lege, & quo effectu, a nemine quantum novi ex professo expositum adhuc est. Veniam itaque lector dabit, si in re tam obscura nos plerumque palpitare, aut via aberrare, vel labi deprehenderit.

Nuptura mulier vel sui erat iuris, vel in patris constituta potestate: *illius* bona omnia per solemnes nuptias vir dotis nomine adquirebat, Cicerone auctore,

Etore, in *Top. cap. 4.* * *Huius* vero, quum proprium esset nihil, solam a patre aliove acceptam dotem, matrimonio constante maritus obtinebat; eò mox soluto restituendam danti, vel cui reddi convenisset, *tit. D. sol. matr.* Pater vero, vel nubenti filiae dotem adsignabat, vel relinquebat testamento; & *nubenti* quidem pro lubitu, habita dignitatis & facultatum ratione; *testamento* vero certam ut, videtur, legeque definitam quantitatem: id quod *Voconia* primum lege effectum coniicio. Quum enim, ut supra ostendimus, post introductas dotes feminae ab intestato succedere desiissent; & Voconius porro sua hac lege a testamentariis quoque hereditatibus eas repelleret; necessarium omnino videbatur, ne plane expertes paternorum essent bonorum, certam *dotis quantitatem* constitui, innuptis omnibus testamento dandam, nuptiarum futurarum causa. Forte itaque non improbabilis coniectura videbitur, qua peculiare hac de re caput suae inferuisse legi Voconium existimo: quum haud obscure digitum eo intendisse Cicero videatur, *d. lib. 11. de finib. bon. & mal. cap. 17.* in verbis: *Nemo censuit PLVS FADIAE dandum, QVAM posset ad eam LEGE VOCONIA pervenire.* Neque abludere alter eiusdem locus, *lib. 1. in Verr. cap. 42.* ubi de filia Annii, herede a patre instituta: † *Quibuscum VIVI BONA NOSTRA PARTIMVR,* (in constituenda scil. dote) *iis Praetor adimere, nobis mortuis, bona fortunasque poterit?*

Sum-

* Male Accursium, Bartolum, ceterosque eius sectae, Aristoteli in *Top.* hunc locum adscribere, iam notavit Hotmanus, *de Dote*, § 53.

† Hotmanus *ad h. l.* minus accurate *suos heredes in genere intelligit.*

206 LECTIO. IVR. CIV.

Summam porro dotis, *quantam* Voconius defini-
verit, magis adhuc dubium videtur. Alii itaque con-
iecturae ut indulgere nobis liceat, certa veterum
auctoritate destitutis, iterum rogamus. Quid autem, si
quartam legitimae ab intestato portionis, dotis no-
mine, hac primum lege fuisse definitam putemus;
unde progressu temporis ceterae *quartae* suo velut ex
fonte promanaverint? Ut ut est, coniecturam isthanc
argumentis nonnullis, cum ἐντέχνους, tum ἀτέχνους,
si non vero similem, probabilem saltim, reddere
tentabimus. *

Primum omnium satis constat, uti olim classes ex
Servii instituto, ita postea ordines populi, *censu* di-
stinctos fuisse; non comitiorum tantum, sed tributi
quoque, & militiae causa, quod ex Varrone, Hali-
carnassensi, & Livio, pluribus evicit sol literato-
rum Graevius, in *praef. tom. I. Thes. Antiqq. Rom.*
Conf. Perizonius in *Triad. p. 173. seqq.* Census au-
tem maximus libera republica utique erat senatorius,
& Voconii aetate *quadringentorum millium*, ut su-
spicor; quum enim aetate Ciceronis *octingentorum*
millium fuisset, ab Augusto tamen, exhaustis plero-
rumque opibus, ad *quadringenta*, veterem velut
summam, & equitum deinde propriam, fuisse reda-
ctum, auctor est Dio Cassius *lib. LIV. ad ann. v. 736.*
& 741. addef. Suetonium in Augusto, *cap. 41.* &
Perizonium *d. I. p. 174. seqq.* Ex lege itaque Vo-
conii maxima dotis quantitas *centum* fuisse *millium*
videtur, velut quarta senatorii census pars; quo-
sensu Dionem accipio, *lib. LVI. ad ann. v. 762.*
Verba haec sunt: Τῶν τε γυναικῶν τισι, καὶ παρὰ
τοῦ

* Cuiacii sententiam legi Papiae id tribuentis refellit Merillius
lib. XII. cap. 6. Conf. Jac. Gothofr. *ad l. 2. C. Th. de inoff.*
dot.

τὸν ὈΤΟΚΟΝΕΙΟΝ ΝΟΜΟΝ, καθ' ὃν ἕδεμαὶ αὐτῶν
 ἕδενός ὑπὲρ ΔΥΟ ἙΜΙΣΤ ΜΤΡΙΑΔΑΣ ἑσίας κληρονο-
 μεῖν ἐξῆν, συνεχώρησε τῆτο ποιεῖν. Vertit Xylander,
 ex editione Leunclavii: *Quumque LEGE VOCO-*
NIA mulieribus prohiberetur, ne qua maiorem
*CENTVM MILLIBVS NVMMVM * he-*
reditatem posset adire, ea quoque lege quasdam sol-
vit. Conf. Perizonius *d. l. p. 143. seq.* ubi Rarichi-
 ni, & aliorum, quibus & recentiores addi possent,
 de *viginti quinque millibus sestertiorum* expositio,
 erudite refellitur. Vid. Guidó Pancirollus *lib. III*
Var. Lect. cap. 279. Zach. Huberus *lib. II. Diff. p.*
349. seq. & Arn. Rotgerfius, in *Demonstr. Apodict.*
p. 120.

Iureconfulti in suis postea ad hanc legem interpre-
 tationibus, ad omnes omnino in potestate liberos,
 illud *quartae* capiendae ius certa ratione extendisse
 videntur; quae proinde κατ' ἐξοχὴν *legitima* adpellari
 coepit, vel *quarta* simpliciter, auctore Plinio *lib. v.*
epist. I. iunc. l. 8. §. 8. D. & l. 6. C. de inoff. testam.
 Quumque successionis ius reciprocum fere sit, *l. II.*
C. de legit. her. patribus quoque in bonis liberorum
 eandem portionem attributam fuisse legimus; quum-
 que Ulpianus, in *l. I. §ult. D. si a par. quis manum.*
 diserte *ius antiquum* nuncupat, id est civilis origi-
 nis, & praetoria bonorum contra tabulas possessione
 longe antiquius, *arg. l. 2. § 20. D. ad Scf. Tert. &*
Orph. ubi per *ius vetus* civile XII. tabb. intelligitur.
 Sequutae denique eandem hanc rationem fuerunt,
 quarta Falcidia, Trebellianica, Divi Pii, plurimae
 que aliae, de quibus ex professo egit Claud. Chiffle-
 tius *de Port. Leg. cap. I.*

C A X

* i. e. *sestertiorum*, totidem enim faciunt viginti quinque mil-
 lia *drachmarum*, docente Gronovio, *de pec. vet. lib. III.*
cap. 16.

CAPVT XXIV.

*Quaedam veterum loca eiusdem
argumenti illustrantur.*

QVUM itaque a legitimis successionebus, haud longe post XII. tabb. diuque ante latam Voconiam, remotae fuerint feminae, suis contentae dotibus agere iussae, uti ostendimus; Cuiacii, Hotmani, Iani a Costa, Schultingii, aliorumque cadit sententia, vel ipsi hoc Voconiae legi, vel eius saltim rationi, a Iureconsultis in argumentum tractae, adscribentium. Etenim Pauli locus, ad quem provocant, id minime evincere, ipsa verba ostendunt, *lib. IV. tit. VIII. § 22.* sunt autem haec: *Feminae ad hereditates legitimas, ultra consanguineas successiones non admittuntur: idque IVRE CIVILI, † VOCONIA ROGATIONE, videtur effectum. Ceterum lex XII. tabb. nulla discretione sexus cognatos admittit.* Quis videt, non de antiqua & omnimoda feminarum exclusione a Paulo hic agi, verum de recentiori eius moderatione potius, a Iurisconsultis ex benigniore interpretatione, diu post Voconiam inducta, qua ad filiasfamilias & sorores agnatas, siue consanguineas, contra rigorem iuris veteris, legitima ab intestato successio primum extensa est. Aetate certe Ciceronis exclusas adhuc filias etiam unicas fuisse, ex iis quae de Annii testamento supra *cap. 20. & 23.* disputavimus, clarissimum est. Conf. Perizonius, in *d. Triad. p. 104. seqq.*

Verum huic forte sententiae obesse contendes disertum

¶ Vid. quae dixi supra, *cap. XIX. p. 184.*

fertum Ciceronis locum, quo filii ab intestato hereditas ad matrem rediisse dicitur, in *Orat. pro Cluent. cap. 15*. Verba adscribo: *Avitus, usque ad illius iudicii tempus, nullum testamentum unquam fecerat; neque enim legare eiusmodi matri poterat in animum inducere: neque testamento nomen omnino praetermittere parentis. Id cum Oppianicus sciret, neque enim erat obscurum, intelligebat AVITO MORTVO BONA EIVS OMNIA AD MATREM ESSE VENTURA*. Indicant nodum interpretes, non solvunt; quantumvis Gordius haud fit. Quid enim vel tironi notius est, dudum aetate iam Ciceronis edicta Praetorum de *bonorum possessionibus* in foro viguisse? adeoque & feminas ex edicto *unde cognati* post suos & adgnatos ad bonorum possessionem admissas fuisse? Et vero is, de quo agitur, Avitus Cluentius, & coelebs erat, & agnatis orbis, scelere Oppianici; ita ut proxima ex cognatis mater esset, ad quam solam *bona*, ut ait Cicero, non *hereditas*, ab intestato pervenirent; secus ac longe postea, a Claudio primum Imp. deinde & senatusconsulto Tertulliano cautum novimus, *pr. Inst. de Sclo Tertull.* qua de re inferius dicemus.

Sunt etiam, qui cum Schultingio *ad Paul. d. l. in adversam sententiam Polybii auctoritate* utuntur, in *Excerpt. de virt. & vit. p. 1462. ed. Gron.* ita habentis: *Φήμης περί αὐτῆ διδομένης μετέλλαξεν ἡ μήτηρ. ὁ δὲ τοσούτον ἀπέσχετο τῆ κομισασθαι ὧν πρότερον ἐδώρησάτο, περί ὧν ἀρτίως εἶπον. ὡς καὶ ταῦτα, καὶ τὴν λοιπὴν ἕσταν, τὴν τῆς μητρὸς ἅπασαν, ἀπέδωκε ταῖς ἀδελφαῖς, ἩΣ ὍΤΑΔΕΝ ἈΤΤΑΓΕ ΠΡΟΣΗΚΕ ΚΑΤΑ ΤΟΤΣ ΝΟΜΟΤΣ*. Vertit Casaubonus: *Pervulgata huius rei fama, mater Scipionis paullo post decessit: ex cuius bonis ille ea, quae olim donaverat, de quibus superius dixi, non modo non recepit; sed & ea omnia,*

210 LECTIO. IVR. CIV.

¶ *universam matris hereditatem, sororibus remisit, TAMETSI NULLA PARS HEREDITATIS LEGIBVS AD EAS PERTINERET.* Vbi per *leges* solemnibus veteribus more *Voconiam* intelligi aiunt.

Quaquam vero circa eadem haec tempora latam *Voconiam* constat, eaque hoc intuitu haud incommode a Polybio indigitari potuit; attamen, quum iidem interpretes, prohibitionem legitimae feminarum post consanguineas successiones, non *Voconiae* legi, sed eam insequutae disputationi fori, adscribendam statuunt; nullus utique video, quid locus iste firmandae illorum opinioni faciat. Immo vero *Scipio*, dudum adoptione factus extraneus, matri suae *Aemiliae*, cum qua divortium pater fecerat, non ab intestato, * quod fieri tum non potuit; verum ex testamento heres, itidem ut antea patri fuerat naturali, de quo *Polybius d. l. p. 1461.* sorores suas lege coheredes habere haud quivuit. Quid? quod solemnibus nuptiis in manum eae & familiam virorum, *Tiberii* & *Nasicae*, dudum transiissent? suis denique dotibus, ab eodem *Scipione* liberaliter repraesentatis, contentae agere secundum leges moresque debuerint? Vid. *Polybius d. l. p. 1458. seqq.*

Idem de loco *Appiani Alex.* statuendum censeo, *lib. iv. de Bello Civ. p. 599. ed. Toll.* ubi de triumvirali proscriptionis edicto agens, inter alia haec refert: *Θεράνιος ἔς στρατηγῶν μὲν ἔτι, ἀλλ' ἐστρατηγητικῶς, πατὴρ δὲ νεανίᾳ τὰ μὲν ἄλλα ἀκολάστῳ, δυναστεύοντος δὲ παρ' Ἀντωνίᾳ, τὰς λοχαγὰς ἤξιε τὴν σφαγὴν ἐπισχεῖν αἱ πρὸς ὀλίγον, ἔσε αὐτὸν ὁ υἱὸς αἰτήσατο παρ' Ἀντωνίᾳ, οἷδ' ἐπιγελάσαντες, ἤτησεν, ἔειπον, ἀλλ' ἐπιθάτερα. καὶ συνελθὲ*
πρεσ-

* Quo tamen iure aviae adoptivae successisse legitur, *Polyb. d. l. p. 1458.*

πρεσβύτερος, ἕτερον αὐτῆς βραχύτερον ἔχει διάστημα. μέχρι
 εἰ τὴν θυγατέρα ἴδοι ἰδὼν δὲ ἐκέλευε ΜΗ' ΜΕΤΑΣΧΕΙΝ'
 ΤΩ'Ν ΠΑΤΡΩ'Ν, μὴ κἀκείνην ὁ ἀδελφὸς ἀντήσαι-
 το παρὰ Ἀντωνίου. *Thoranius, non quidem praetor, sed
 praetorius, pater adolescentis alioquin perdit, quita-
 men vultum posset apud Antonium, centuriones ora-
 bat, tantisper caedem differrent, dum se filius ab
 Antonio peteret. Illi ridentes, petiit, inquit, sed
 in contrarium. Id ubi intellexit senex, iterum bre-
 vissimum spatium petiit, donec videret filiam: quam
 visam iussit NON ADIRE PATERNORVM
 BONORVM HEREDITATEM, ne & illius
 mortem frater impetraret ab Antonio. Instituerat
 nempe Thoranius pater filium & filiam coheredes,
 quod aegre ferens filius apud Triumviros id egerat,
 ut pater proscriberetur: hic vero filiae timens, ne
 & ipsa fratris scelere interficeretur, eam se abstinere
 ab hereditate iubet, totamque fratri relinquere.*

Neque magis obesse puto verba Phaedri, *lib. III.
 fab. x. vers. 37.* de uxore, post filii & mariti caedem:

*Maligna insontem deprimit * SVSPICIO,
 Quod BONA POSSIDEAT.*

Sive enim de matre filio *substituta* hanc speciem in-
 terpretemur, quam sui causa expungere libertus ten-
 taverat; sive de uxore *in manu*, proximaque legiti-
 ma herede; sive denique de bonorum possessione
 ex edicto, *unde vir & uxor*, post cognatos deferri
 solita: utique viduae huic ex lege Iulia & Papia so-

O 2

lidum

* Scioppius, Salmasius, & Gudius, metri causa legunt, *su-
 spectio*: videlicet vero Scalig. *lib. VII. de Re Poët. cap. 2.* &
 Burm. τὸν πόνον, ad *Quintil. decl. I. cap. 2. fin.* item ad *Phaed.
 prol. lib. III. v. 45.* ubi idem Gudius cum Scioppio mavult,
suspectio.

lidum debebatur, propter communem filium, pu-
bertatis annos iam adeptum, & si supervixisset pu-
ra mox donandum toga. Vid. Ulpianus *tit. xvi.*
§ 1. & Cl. Heineccius *lib. II. cap. xvi. § 6.*

Quod vero ad Sempronii Tuditani testamentum
attinet, Valerio Maximo commemoratum *lib. VII.*
cap. VIII. num. 1. quo ex sententia Perizonii *d. Triad.*
sub init. filia contra legem Voconiam heres instituta
legitur, brevi animadversione defungar. Antiquissi-
mi codd. *filium* exhibent, pro quo Lipsius *Ofilium*
substituit. Mihi autem vulgaris lectio retinenda vi-
detur, quam de *emancipato* interpretor, ea aetate
ante edictum *unde liberi*, ipso iure paterna heredita-
te prohibito, § 9. *Inst. de hered. ab intest. & tit. D.*
unde lib. Nisi quis cum Cl. Perizonio, in *not. ad Val.*
Max. d. 1. malit *Fulvium* ibi legere, testatoris ge-
nerum. Centumviri sane in leges iurati contra legem
decrevisse non videntur, quam & longe postea in
foro obtinuisse, ex Cicerone in *Verr.* supra ostendi-
mus. Cetera erudite omnia Periz. *d. 1.*

De *Lentuli* tandem *filia*, a patre cum Augusto institu-
ta, *pr. Inst. de Codicill.* quod movent alii, nullius plane
momenti videtur; haud magis atque exempla alia,
post intermissum Romae censum ab auctoribus pro-
dita; quemadmodum in superioribus non semel ob-
servatum memini. Conf. de Marcia, Hortensii he-
rede, iterumque Catoni nupta, Plutarchus in *ei. vit.*
iam citatus Perizonio in *Triad. p. 204.* item M. Sene-
ca, *controv. XXVIII. sub fin.* & Plinius *lib. VII. epist.*
24. & lib. VIII. cap. 18. item Tacitus in *Agric. cap.*
43. fin.

CAPVT XXV.

De Legis Voconiae capite secundo.

Tantum de *primo* legis capite. Verba *secundi* supra exhibuimus, *cap. xxi. fin.* Ait Voconius; *PLVS CVIQVAM NE LEGATO.* Quibus verbis oppido generalibus omnes prorsus capaces, id est masculi, cives Romani, intelliguntur: feminis enim peculiari capite, quod intercidit, *de dote* prospectum fuisse, quam ultra capere iure haud possent, supra coniecimus, *cap. xxiii. p. 105.*

Frustra sane Fr. Balduinus *ad L. Voc. p. 10.* & secundum hoc caput ad solas pertinere feminas opinatus est; cuius contrarium & Ciceronis verba superius relata, *cap. xxi.* & Iustiniani oratio, *pr. Inst. de L. Falc.* Theophilique *παράφρασις*, luce clarius demonstrant; notavitque hunc errorem Cl. Gundlingius *ὁ μακαρίτης*, in *praef.* Quo autem pacto paulatim minui hic rigor coeperit, blandioris sexus demerendi causa, capite insequenti data opera persequemur.

Ait porro: *QVAM AD HEREDEM HEREDESVE PERVENIAT*, id est, ut minimum aequales sint utrorumque portiones, heredum & legatariorum; neque *minus* unquam heres quam legatarius capiat, quamvis *plus* volente testatore capere semper possit. Vid. Theophilus *ad d. pr.* cuius verba libens adscribo, in recentioribus quippe editionibus mendose expressa: *Ἐτέθη ἐν ΤΡΙΤΗΙ τάξι ὁ Βοιώνιος Νόμος, ὅς τις εἶπεν, μηδὲν πλέον λαμβάνειν τὸν λεγατάριον τῷ κληρονόμῳ.* *TERTIO* loco lata est *lex Voconia*, qua cautum erat, *ne legatarius plus haberet, quam heres.* Ita primus edidit princeps

174 LECTIO. IUR. CIV.

Frisiae in literis ornamentum, Viglius Zuichemus: ita mox Andr. Wechelus: ita Rescius cum Nannio: Curtius denique, & Gothofredus. Postulat quoque hanc lectionem antecedens oratio, qua *primo* loco lex XII. tabb. *secundo* Furia erat relata; quibus *tertio* loco Voconia, & *ultimo* Falcidia subiiciuntur: quo & particulae faciunt: *πάλαι, μετὰ ταῦτα, ἐν τρίτῃ τάξει, ἐν τέλει.*

Qua ergo de caussa eruditissimus Fabrottus, in utraque sua editione, sive ex ingenio, sive scripto codice, pro *τρίτῃ* reposuerit *δευτέρα*, ignorare me fateor. Recentiores certe editores cum Douiatio Fabrotti vestigia omnes legerunt, ideoque etiam studiosos hac de re monendos censui. Denique de Fr. Balduini sententia, caput secundum de uno *semisse* heredi relinquendo, alteroque solum in legata erogando, interpretantis, *ad h. l. p. 10.* citata Quintiliani auctoritate, *declam. CCLXIV.* capite quod sequitur, ex professo agemus.

C A P V T XXVI.

De fatis Voconiae Legis.

POSTEAquam inventis dotibus, haud diu post XII. tabb. a legitimis parentum hereditatibus, totoque adgnationis in successione iure, excludi feminae coepissent: instituto huic quantumvis saluberrimo adversari mox visi parentes, mariti, adgnati; indigne ut sit ferentes: exclusis filiabus, uxoribus, aliisque sibi propioribus; patrimonia sua, vel integra, vel maximam certe partem, ad remotioris gradus adgnatos, gentilesve transferri. Quumque commodum accidisset, ut Iureconsulti in suis ad XII. tabb. com-

commentis, novum inter privatos testandi ritum per aes & libram induxissent; facto velut agmine ad hereditates feminis ita mancipandas, patres, mariti, agnati provolarunt. Atque sic nova velut ianua ad mulierculas ditandas aperta, gravius civitati malum inde oboriebatur; quod nimirum potentiores optimatum familiae, avitis mox opibus spoliatae, pristinum brevi splendorem pessimo publico amitterent.

Contra vero tot paullatim auri imbres in Romanarum sinus Danaarum confluebant, ut ipse etiam Plutus sub leges Proserpinae ivisse, totumque eius regnum in muliebris formam provinciae redactum videretur. Et quemadmodum, usu teste, opes luxum; luxus vero, perpetuus honesti dissuasor, innumera vitia progenerat, publico cum detrimento, illustriumque ruina familiarum, nunquam non coniuncta; ita quoque non potuit non, tanta crescentium indies muliebrum divitiarum copia, luxuriam, fastum, & tyrannidem impotentis Romae sexus mirum in modum adaugere, atque efferre. Qua de re Megadorus apud Plautum, in *Aulul. act. III. sc. v. vers. 34.* & falsissimus poeta- rum Iuvenalis, *sat. vi. vers. 268. sqq.* non inscite conqueruntur.

Praeterea accedebat malum alterum: neque enim, si qua paullo esset locupletior, omnes ad virum *dotis* nomine opes adferebat; sed plerumque bonam earum partem, *dotis receptitiae* nomine, sibi salvam paciferebatur, dotalibus ab rationibus distinctam. Interea vero ob immodicum reginae luxum, cui alendo tam exiguis dotis fructibus impar maritus, res eius labi, fierique vadimonia; ita ut mutuas saepe pecunias ex receptitiis uxoris rationibus vir sumere cogere- tur: & si tibi dies venisset, maritusque dominae solvendo non esset, turpissima nonnunquam iniuria conspueretur, iusso receptitio vernula virum cum

facco assidue sectari, creditamque pecuniam importune reposcere. Quod a deo etiam insolens atque intolerabile visum Catoni, ut inter alias causas pro lege Voconia hanc in primis adferret, apud Gellium *lib. xvii. cap. 6.* Conf. Nonius Marc. *voc. Recept. serv. p. 54. ed. Merc.* & Servius ad *Virg. lib. 1. Aeneid. vers. 577.* Vere itaque turbato naturae ordine, viros feminae tum *ducere*, virique feminis *nubere* dicebantur: qua de re Propertius *lib. 11. eleg. 7. fm.* & Martialis *lib. viii. ep. 12.* ad def. Plautum, in *Aul. act. 11. sc. 1. vers. 45.*

Tam gravis etiam veternus bonos Patres invaserat, ut velut publicae salutis obliti, sero admodum, & vix quidem, hanc fundi sui calamitatem persentiscerent: donec fervente bello Punico 11. & imminente portis Annibale; postquam eo ventum iam esset, ut plus auri in mundo matronarum, quam in populi aerario haberetur; anno v. c. dxi. Q. Fabio Maximo, Ti. Sempronio Graccho iterum Coss. C. Oppius Trib. pl. rogationem perferret: *ne qua mulier plus semuncia auri haberet; neu vestimento versicolori uteretur; neu iuncto vehiculo in urbe, oppidove, aut propius inde civis passus, nisi sacrorum publicorum causa, veheretur.* Qua de re Livius *lib. xxxiv. cap. 1. ibiq. Glar.* & Tacitus *lib. 111. Ann. cap. 34.*

Verum enim vero annos vix undeviginti lex utilissima steterat, quum diuturnum eius taedium delicatulas feminas iam capere inciperet; nihilque illae non sacramento velut devinctae molirentur, quo Vulcanos Martesque suos omnibus demulso blanditiis ad eam antiquandam perPELLERENT: nec eventum spes frustrata est. Etenim anno v. c. 558. M. Porcio Catone, L. Valerio Flacco Coss. egregium illud par hominum elegantiorum, M. Fundanius, & L. Valerius, Tribuni pl. ad tribules suos, de abroganda *Oppia*, legem ferre sunt ausi, apud Livium *d. 1.*

Et

Et quanquam cordatiores eorum collegae, M. & P. Iunii Bruti omni conatu Oppiam tueri instituerent, eamque antiquari se nunquam passuros publice profiterentur; quamvis etiam Consul Cato, severissimus ille *γυναικομάχις*, gravissima oratione eam servandam suaderet; tamen matronis, quarum periclitari maiestas videbatur, in publicum effusis, viasque omnes, & forum, & ianuas Tribunorum, palam obsidentibus, haec legum omnium saluberrima abrogata est, eodem auctore Livio, *d. lib. cap. 8.* Si causam indagemus, qua plebs inducta legem aboleri passa sit, eam Cato dabit, *d. lib. cap. 2.* *Si in sua*, inquit, *matrefamiliae quisque nostrum, Quirites, IVS ET MAIESTATEM VIRI retinere instituisset, minus cum universis feminis negotii haberemus. Nunc domi victa libertas nostra, IMPOTENTIA MULIERI, hic quoque in foro obteritur & calcatur: & quia singulas sustinere non potuimus, universas horremus.* Haec rigidus Cato. Contra vero venustissimi vir ingenii, L. Valerius, amicae matronarum gratiae publicam facile salutem impertiens, fortius inter alia contra legem argumenta non invenit isto, a splendidis gynaecei adparatibus petito: *Munditiae*, inquit, *& ornatus, & cultus, haec feminarum insignia sunt: his gaudent & gloriantur: hunc MUNDVM MULIEREM adpellarunt maiores nostri.* Quam festive? quam lepide? dignus me hercules Valerius, cui suas inter formosulas data pensa trahenti, comtissimum caput aurato sandalio Omphale non una demulceat. Et simile quid de Afrinio Gallo, urbanissimo luxus patrono, apud Tacitum legitur *lib. 11. Annal. cap. 33.*

Laxatis itaque legum frenis, in omne mox luxuriae ac turpitudinis genus impotens sexus proruere visus est; civitasque his moribus diu stare non posse vide-

218 LECTIO. IVR. CIV.

batur, ruinam omnibus luxu portendente. Remediis itaque opus & subitis, & validioribus, salutis pristinæ instaurandæ idoneis. Et *sumptuariæ* quidem in tam foeda morum scabie fastidiosè spernebantur: alia itaque via rem adgredi placuit, opes nempe feminarum, tanquam unicos malorum fomites, arctioribus finibus circumscribendo. Cui fini anno post sublatam *Oppiam* sexto & vicefimo, Q. Voconius Saxa Trib. pl. nostram hanc legem de coërcendis mulierum hereditatibus pertulit, adnitante in primis Catone, ex cuius, quam pro hac lege graviter dixit, oratione nonnulla apud Gellium fragmenta supersunt, *lib. vii. cap. 13. & lib. xvii. cap. 6.* Conf. Cicero in *Cat. Mai. cap. 5.*

Rationem legis, in publica positam utilitate, in superioribus iam attigimus, Catonis illa oratione uberius expositam, iurique Mosaiico apprime congruam; quod professa opera Pag. Gaudentius pluribus ostendit, in *diss. de fem. exclus. a success.* quæ ipsius tractatui *de Iustiniani seculi moribus* subiecta legitur. Conf. Perizonius in *Triad. sub init.* ubi & familia Graecorum instituta erudite illustrantur. Equidem alia plane sententia Divi est Augustini, *d. lib. III. de Civ. Dei, cap. 21.* ubi de Voconia agens: *qua lege*, inquit, *quid iniquius dici aut cogitari possit, ignoro.* At sanctos illos patres, ne excepto quidem Tertulliano; ubi de iure, legibus, & politico civitatum regimine agitur; veræ antiquitatis, artisque civilis ignorantia, plerumque aberrasse, & ipsi eorum *ta-*
pascenti ultro confitentur. Vid. idem Augustinus *epist. 153. tom. II. p. 405.* Ambrosius *de Viduis, p. 165. & epist. 66.* & Tertullianus *Apol. cap. 9. & lib. I. ad Nat. cap. 15. ibiq. Iac. Gotthofr. Addeis iudicium Ampl. Viri, Corn. van Bynkershoek, in Opusc. de iur. occid. libb. cap. 10. & in Cur. Sec. p. 14. seqq.*

Et

Et merito igitur Sam. Pufendorfius *lib. iv. de Iur. Nat. & Gent. cap. xi. § 8.* Voconiam hanc legem adversus acerbam Augustini censuram publice defendit. Ecquis etiam aequo animo philosophantem audiat Iustinianum, § 15. *Inst. de hered. ab intest. § 4. de Scto Tert. l. 4. C. de libb. praet. l. 2. C. de iur. libb. Nov. XXI. praef. & Edicto III. cap. 1.* adeo ut divinae legis immemor, barbarica, insolentia, & impia vocet iura, ipsi denique naturae contraria, quae legitima feminis hereditate masculorum in gratiam interdicit? Conf. Hertius ad *Pufend. d. l.* & Bodinus *lib. v. de Republ. cap. 2.*

Ceterum tamen centum vix annos integram stetisse Voconiam, illa quae Ciceronis aetate invaluerat, legi derogans consuetudo, superiusque iam relata, *cap. xx. p. 190.* manifeste indicat. Quanquam, si iusta rem lance ponderemus, calumniosa magis *rã census* interpretatio, quam certa populi voluntas, eam induxisse consuetudinem videatur: neque etiam tantae in eo improbitatis postulandus est Verres, quantam odio abreptus Cicero, caussaeque pro more serviens, adversario exprobrat, quod scil. Praetor suo Voconiam edicto in usum revocare tum instituerit. Vid. Hotmanus *lib. 1. Observ. cap. 1. & 2.*

Primam igitur lex Voconia deminutionem ista, quam diximus, aetate passa est, qua testamentariae feminarum institutio ^{nis} ad solos restringi *censum professos* ^{prohibito} coepit. Sequuta mox imminutio est *altera*, ad legitimam hereditatem quod attinet, ab Iureconsultis fori disputatione sensim introducta; *filiabus & sororibus consanguineis*, una cum filiis & fratribus, ab intestato vocatis; quemadmodum ex Paulo, in *Sent. lib. iv. tit. viii. § 22.* supra meminimus, *cap. xxiv. init.* conf. Seneca pater, *Controv. xxviii. p. 335. ed. Schult.* salva tamen *bonorum* in emancipatis, & *dotis* in filiabus collatione, ex Praetoris edicto illam
fcri

fori disputationem consequuto, & Pandectis inserto, oriunda. Add. l. 16. D. de suis & legit. hered. Vltiores vero huius sexus, civili iure penitus neglectae, nonnisi post adgnatos omnes, tertio successionis ordine, inter *cognatos* demum vocatae fuerunt, data a Praetore bonorum possessione, tit. D. unde cognati. Quo & reciproca illa matris liberorumque successio pertinebat, priusquam senatusconsultis, Tertulliano & Orphitiano, sub Hadriano & Marco, legitimae liberorum & parentum hereditati fere exaequaretur, tit. Inst. & D. de Sct. Tert. & Orph. iure tamen portionis *legitimae*, liberis parentibusque, semper salvo, quaeque eo pertinet *querela* inofficiosi, attestante Plinio lib. v. epist. 1. Conferis quae diximus supra, cap. xxiii. p. 207.

Ceterum reliquis in caussis, ad imperium certe Augusti usque, illibata Voconiae auctoritas persistit, auctore Dione Cassio, loco supra adscripto, cap. xxiii. p. 206. seq. nisi quatenus lege Iulia & Papia, vel senatusconsultis illi adiectis, vel denique sequentium Imperatorum legibus, usque ad Iustinianum, certa feminis privilegia, *πολυκαιδίας* in primis gratia, indulta memorantur.

Insigne huius rei exemplum Augustus in Livia sua praebuit, cui a Senatu ius trium liberorum ante impetraverat, quam coheredem Tiberio ex triente scriberet, eodem notante Cassio, lib. lv. sub init. iurc. lib. lvi. ad ann. 767. Verba eius posteriore loco haec sunt: Τὸ δὲ λοιπὸν τῆς Λιβίας, ὡς τινὲς λέγουσιν: ἵνα γὰρ τὴ καὶ ἐκεῖνη τῆς ἕσας αὐτῆ ἀπόνηται, παρὰ τῆς βελῆς ἡτήσατο τοσῶτον αὐτῇ καὶ ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΝΟΜΟΝ καταλειπὲν δυνηθῆναι. *Reliquum vero Liviae, sicuti quidam memoriae prodiderunt: nam Augustus, ut illa quoque patrimonii sui parte aliqua frueretur, a*
Sena-

Senatu petierat, ut tantum etiam PRAETER LEGEM relinquere ei posset.

Quem locum varie exponunt interpretes. Cl. Perizonius in *Triad.* p. 189. eos refellit, qui *Voconiam* hic legem intelligunt; ipse vero de *Julia & Papia* interpretatur, quae marito haud permittebat uxori suae, ex qua communes non haberet liberos, quaeque ter non pepererat, relinquere quantum vellet. Cui suum adiiciens calculum illustris Heineccius, *lib. II. ad L. Jul. & Pap. cap. 15. § 3. p. 264.* ex lege *Papia* nonnisi duas decimas capere potuisse *Livia* observat, alteram matrimonii nomine, alteram ob *Tiberium* filium: adeoque, ut trientis capax esset, eam lege decimaria solvendam fuisse. Ita Vir Clarissimus.

Quia vero nullum est dubium, quin sub Augusto, & diu postea, lex *Voconia* obtinere non desierit, quemadmodum in superioribus iam ostensum est; nihil obstare puto, quo minus cum *Cuiacio*, *Casaubono*, *Torrentio*, & aliis, de *Voconia* lege *Dionem* capiamus, cuius ipse in antecedentibus diserte meminerat, *lib. LVI. ad ann. 762.* Vid. *sup. cap. XXIII. p. 206. seq.* Quamvis etiam ex lege *Papia* duas capere decimas *Livia* potuerit, & eatenus derogatum esset *Voconiae*; maiorem tamen summam quo minus caperet, eadem sane *Voconia* prohibebat, non *Papia*.

Verum tamen coniecturae nostrae, quam de *quarta* dotis nomine, feminis ab intestato relinquenda, supra exposuimus, *cap. XXIII. p. 205.* simulque sententiae, de *Voconia* diu post Augustum observata, adversari forsitan videbitur celebris *Quintiliani* locus, de duabus feminis testamento institutis, singulis in semisse, *declam. CCLXIV.* quae *fraus legis Voconiae* inscribitur; unde potiora ad rem facientia adscri-

222 LECTIO. IVR. CIV.

scribere visum est: *Antequam IVS executio, & vim LEGIS, quae per se satis manifesta est, intueor: primum illud apud vos dixisse contentus sum: adsum testamento. — Interest, supremæ hominis voluntati LEGEM favere; ut quod de bonis constituit in supremis, dominus fecerit iure. Nec me confundit, quod ex diverso sunt propinqui. Iactent, ut volent, sanguinis coniunctionem. Ego intelligo quasdam fuisse causas, propter quas is, qui hos cognatos habebat, aliis moreretur heredibus. — Solum IVS excipiunt, & circa LEGEM calumniantur. Quæ LEX tamen qualis est? NE LICEAT MULIERI PLVS QVAM DIMIDIAM PARTEM BONORVM SVORVM RELINQVERE. Quid putas voluisse legislatorem, cum hoc ius constitueret? Ne feminae nimias OPES possiderent, ne POTENTIA earum civitas premeretur. Hoc ergo adversus SINGVLAS constituit: & ad evitandas opes feminarum satis hoc quaesitum, ne VNI plusquam dimidia pars patrimonii relinqueretur. Ceterum quidem illud non caverunt LEGES, ne plures FEMINAE eodem TESTAMENTO scriberentur: non hercule magis quam illud, ne plures HEREDITATES iisdem feminis relinquerentur. Reliqua praetermittimus.*

X Fr. Balduinus de *L. Voc. p. 10. seq.* de secundo legis capite verba haec interpretatur, & verbum *relinquere* positum pro *legare* existimat, ut ad legata non ad institutionem referatur. Quumque idem totam Voconiam legem ad mulieres pertinere censeat, non potuit non secundum quoque caput, itidem ut prius, de feminis intelligere: ita ut in *primo* capite tractatum sit, quota pars hereditatis mulieri dari a censo posset: in *secundo*, quantum eidem legari. Et prout veram legis speciem a Quintiliano expref-
sam

sam fuisse: quandoquidem non interfit, utrum quis prohibeatur *plus quam semissem* mulieri legare; uti habet declamatio: an *plus quam ad heredem pervenit*, illi relinquere; quae verba sunt capitis secundi.

Verum enim vero, ut ut ingeniose haec omnia, magnaque veri specie, dicta videbuntur; nullus tamen dubito in contrariam Cuiacii sententiam descendere, *ad pr. Inst. de L. Falc. & Gronovio Avoprobatam, lib. III. de Pec. Vet. p. 244. seqq.* qui totum illud de semisse hereditatis, licentia scholastica, uti moris tum erat, confictum esse statuunt; cuiusmodi exempla in superioribus nos adferre meminimus. Et quanquam Cl. Perizonius, in *Triad. p. 151. seq. & p. 212.* Quintiliani aetate illud Voconiae legis caput, de centum millibus sestertiorum, in hunc de semisse modum, salva tamen filiarum, neptium, & forte etiam fororum exceptione, correctum fuisse, veterique *Voconiae* nomine idcirco adpellatum coniiciat; huius tamen coniecturae, ut ut erudite, auctoritas, veterum subnixae fide, merito desideratur. Mihi quidem in re tam obscura ita videtur: quum legis Voconiae, capite quidem *primo*, de hereditate mulieribus non danda testamento, cautum sit: *secundum* vero de dotibus caput interciderit: *tertium* denique, quod *secundum* iam dicimus, hunc modum definiverit legatorum; ne plus cuiquam legaretur, quam ad heredem heredesve perveniret: Quintilianus, vel quisquis declamationis auctor editorve sit, ex commixtione utriusque illius capitis rhetorica licentia novam finxit controversiam, de semisse hereditatis, titulo institutionis, utrique feminae relicto. Omnino enim falsus videtur Balduinus, quod verbum *relinquere* apud Quintilianum de legatis acceperit; quum disertis ibi verbis, & plus semel, hereditatis utriusque feminarum datae, mentio inferatur. Quam denique in hac de-

224 LECTIO. IVR. CIV.

declamationis specie, invito profus Voconio, multa ipsius adfingantur legi, quae ab ea sunt alienissima, immo profus contraria, unusquisque ex verbis, quae excerptimus, postremis facile intelliget. Quae vero de fictis declamationum argumentis dixi, illustrari ex ipso facile Quintiliano possunt, *lib. II. Inst. Orat. cap. 10. & lib. VII. cap. 4. p. 626. ibiq. in not. Burm.* Conf. interpretes ad Petronium *cap. 1. & 2.* & Lud. Cresollus in *Theat. Rhet. lib. IV. cap. 9. p. 423.*

Supereft, ut quo tempore Voconia in usu esse defierit, adlatis veterum locis denique indagemus. Equidem ad *primum legis caput* quod attinet, istud censu intermisso paullatim evanuisse, in superioribus notavimus: ita tamen ut in iis adhuc feminis porro locum obtinuerit, quae praemiis legis Papiae Poppaeae indignae viderentur. *Alterum legis caput* ad Falcidiam usque perdurasse, ex *pr. Inst. de L. Falc.* ignorat nemo. Ceterum quod ad *legitimas* ab intestato successiones, & quo primum tempore ad has quoque admitti *feminae* coeperint, haud adeo liquidum videtur. De *filiabusfamilias & sororibus consanguineis*, fori primum disputatione, ad hereditates patrum fratrumque adgnatorum vocatis, supra nos egimus, *cap. XXIV. sub init.* In reliquis vero feminis prohibitionem legis durasse, indicio sunt duo senatus-consulta, Tertullianum & Orphitianum, sub Traiano & Marco condita: quamvis, si accurate rem pensitemus, non tam legitima *matribus* successio tum data, quam potius *πολυκαϊδίας* praemia, ex Iulia & Papia lege, ad matres iure liberorum subnixas, extensa videantur.

Huic vero sententiae quam maxime intercedit Iac. Perizonius, *d. Triad. p. 214. seq.* & quoque ad matris, quae fratrem germanum in vivis haberet, hereditatem ad-

L I B. II. C A P. XXVI. 225

admissas fuisse filias, etiam diu ante Sctum Orfitianum, colligi ait ex Tacito *lib. III. Ann. cap. 23.* Mox autem suae diffidens expositioni, ex testamento filiam successisse subiicit. Verumtamen nova ex Quintiliano & Plinio testimonia recitat, quae matribus ab intestato liberorum hereditates obvenisse arguant, *d. l. p. 215.*

Primum est Quintiliani, *lib. ix. Inst. Orat. cap. 2.* ubi quis matre praeterita extraneum instituisse dicitur; matrem vero testamentum illud impugnasse. Sed quid inde? An quia *praeteritio* matris pro exheredatione est; *exheredari* vero is demum dicitur, qui legitimus ab intestato heres est, secundum vulgaria artis nostrae principia, § 7. *Inst. de exher. libb. & § 1. Inst. de inoff. testam.* proinde etiam matri praeteritae, cuius *d. l.* Quintilianus meminit, legitima filii hereditas debetur? Ita voluisse Perizonius videtur.

Verum enim vero, quum ante definitas iustae exheredationis causas, multi saepenumero, in testamentis praeteriti, obmotis querelis eversum ultimas irerent voluntates, nec irrito nonnunquam successu; qui tamen nullo profus iure ad legitimam venire hereditatem potuissent, auctore Valerio Max. *lib. vii. cap. 7. ibiq. Cl. Schultingio:* nihil sane causae video, qui minus & mater, quamvis ab intestato exclusa, tamen testamento contra pietatem a filio praeterita, sibi optime de eo merita extraneum hominem turpiter praelatum fuisse queri potuerit. Confer sis quae supra attulimus, *cap. xxiv. p. 209.* ex Cicerone *pro Cluent. cap. 15.* & adde causam a Plinio defensam, cuius ipse tam ambitiose meminit *lib. vi. epist. 33. iunc. l. 76. pr. de leg. 2.*

De altero Plinii testimonio, quod laudat Perizonius, infra agam *cap. ult.*

CAPVT XXVII.

De Voconiae Legis poena.

Argumento Voconiae & capitibus, quoad in re obscura nobis licuit, expositis atque illustratis, de *poena* quoque legis porro agere decrevimus. Interpretum plerique ex male intellecto Plinii loco, in *paneg. cap. 42. in.* publicam hic poenam, aerario inferendam, non privatam, pariter ac in lege Iulia Papiaque, statutam volunt. Verba Plinii haec sunt: *Locupletabant & FISCVM & AERARIVM, non tam * VOCONIAE & IVLIAE leges, quam maiestatis singulare & unicum crimen eorum, qui crimine vacarent.* Vertranius Maurus novam inde Voconiae legis sanctionem confinxit: *Neve id omne, quod plus legatario, legatariaeve, quam heredi relinquatur, alterutrius commodo sit; sed ut multatitium, aerario Quaestoris vindicanto.* Nos distincte secundum duo legis capita rem omnem persequemur.

Ad *primum* caput quod attinet, nullam eo poenam sancitam fuisse, veteris iuris ratio affatim nos docet. Etenim *incapaci* herede contra leges scripto, *ab intestato* hereditas proximo adgnato, vel gentili, ita defertur ac si nullum defunctus testamentum reliquisset, *pr. Inst. de hered. ab int. iunc. § 34. Inst. de legat.* Quapropter & Verrem, praeterita P. Annii filia, a patre contra legem instituta, possessionem hereditatis L. Annio, proximo eius, vel adgnato, vel genti-

* Vertr. Maurus, *de iure libb. cap. 13.* mavult *Voconia*; sed frustra omnino, ut cuius patet.

L I B. II. C A P. XXVII. 227

gentili, dedisse legimus. Cicero *d. lib. 1. in Verr. cap. 42.* Atque ita ante Iuliam & Papiam: hac vero lege hereditates incapacibus relictae, feminis puta liberorum iure destitutis, tanquam *caducae* aerario vindicari coeperunt: quo sensu utraeque leges, Voconia & Iulia *caducaria*, fiscum locupletasse Plinio dicuntur; quamvis & *vigesimariam* posse intelligi lubens largiar, de qua inferius nonnulla fumus notaturi, *cap. ult.*

De *secundo* capite idem dicendum videtur, quod supra *cap. xviii. p. 182.* de *Furia* lege ex *Vlpiano tit. 1. § 2.* observavimus: habita nempe vindicationis inter & damnationis legatum distinctione; ita ut legatarius plus *vindicans* in quadruplum heredi teneatur; heres vero *damnatus*, ultra modum lege definitum, legatario praestare haud compellatur. Accedit, quod libera republica nullus *fisco*, in his certe causis, locus fuerit, pulchre observante Perizonio, in *Triad. d. 1. p. 105. & 152.* Quam ob causam a Balduini quoque sententia discessimus, opinati, quadruplum legis *Furiae* aerario populi illatum fuisse, *d. cap. xviii. p. 183.*

Atque eodem hoc sensu verba legis *Falcidiae* interpretanda arbitror, *l. 1. pr. D. de L. Falc. Eis, quibus quid ita datum legatumve erit, eam pecuniam SINE FRAUDE SUA ita capere licet*, *Iac. Cuiacius lib. vii. Obs. cap. 33.* ea exponit, *sine ulla deminutione integri dodrantis*, refellens alios, utri Balduinum de *L. Voc. p. 36.* & Duarenum *lib. ii. Disput. cap. 10.* qui tamen *SINE FRAUDE* explicant *impune*, sine poena *quadrupli*; lege *Furia* in plus capientem statuta. De notione *fraudis*, hoc sensu passim obvia, lexicographi monuerunt, quam & huic loco propriam esse nullus dubito. Quanquam enim *Furiae* dudum derogasset *Voconia*, huic porro

228 LECTIO. IVR. CIV.

Falcidia: ea tamen derogatio de modo tantum & *quantitate* rei legandae, non vero de *poena* plus capientis intelligenda videtur; neque enim Voconiam Falcidiamque, leges fuisse *imperfectas* temere quis dixerit. Quod autem abrogatum non est, qui etiam nunc stare negabitur? De *Falcidia* porro, eiusque *capitibus* pluribus, paullo inferius capite agemus speciali.

CAPVT XXVIII.

De Perpetuis Praetorum Edictis.

POST suos & adgnatos tertio successionis ordine coniunctas defuncto feminas, filias puta, nepotes, sorores, ad bonorum possessionem *unde cognati*, iam seculo Urbis septimo admissas fuisse, plus semel in antecedentibus dictum est: cui rei argumento plurima sunt Ciceronis loca, cum alibi, tum in Verrem potissimum, *d. lib. 1. cap. 45. & 47.* Conf. Hotmanus *lib. 1. Observ. cap. 2.*

Quod vero Cl. Perizonius *d. Triad. p. 192. seqq.* anno Urbis supra sexcentessimum octogesimo sexto, adeoque anno post accusatum Verrem tertio, sexto autem post Verrinum illud edictum, in quod citata Oratione Cicero invehitur; *legem Voconiam* variis artibus magis ac magis elusam, & *perpetuo edicto* tum primum ut putat constituto, maxima sui parte in desuetudinem abiisse coniicit; mihi a vero nimum quantum esse remotum videtur. Quae ut apertius pateant, historicam de Edictis doctrinam, peculiaribus a me dissertationibus nuper expositam, breviori iam oratione constringere decrevi.

Quotquot magistratum in Vrbe gerebant, vel provin-

vinciis, de rebus ad officium suum pertinentibus, cum sacris tum civilibus, *edicta* olim proposuisse ex Cicerone *pro Sextio cap. 41.* Auctore ad Herenn. *lib. 11. cap. 13.* Valerio Maximo *lib. VIII. cap. 11. ex. Rom. 1.* Gellio *lib. xv. cap. 11.* aliisque, ex professo docuit Barn. Briffonius *lib. III. de Form.*

In primis vero Praetores, *Urbanus & Peregrinus*, sui magistratus initio, edictis perpetuae iurisdictionis causa in albo propositis, *ius* condere *honorarium* dicebantur, *l. 7. D. de iurisd.* De *Urano* ab anno Urbis 387. rescertissima: de *Peregrino* autem ab a. 507. vel 511. cum maxime ambigitur. Nostram hac de re sententiam annis abhinc sex speciali diatribe exposuimus, cui addi meretur gemina eiusdem argumenti commentatio, una Io. Henr. Mylii, altera V. Cl. Franc. Car. Conradi, nuper admodum evulgata. Vid. Cicero in *Orat. 1. pro Corn. apud Ascon. p. 136. iunc. Grut. Inscr. p. 503.* Idem *lib. XIII. ad famil. epist. 59. ibiq. Gron. Val. Maximus lib. 1. cap. III. ex. Rom. 2.* Boëthius *lib. III. ad Top. Cic. cap. 5. p. 109. ed. Steph. & Theophilus ad § 7. Inst. de I. N. G. & C. Addef. Vlp. in l. 9. § 4. D. de dol. mal.**

Ex utriusque autem Praetoris edictis, nec non Aedilium Curulium, enatum Ius Honorarium perpetua in foro auctoritate censebatur, *d. l. 7. D. de iurisd.* nec fas Magistratibus in leges iuratis contra ius publice introductum edicere vel decernere. Ipsa enim edicta nonnisi publica auctoritate, adhibitis Tribunis pl. concepta fuisse, Cicero testatur, *lib. III. de*

P. 3. *Offic.*

- Quumque solo *Gentium* iure peregrini uterentur, nec lege idcirco *agi* apud Peregrinum posset, auctore Cicerone, *pro Flacco, cap. 21. ex Urbano* edicto ius peregrinis dici haud potuisse, hinc facile adparet. Eadem vero ratio *Peregrini* erat edicti, quae *Provincialis*.

136 LECTIO. IVR. CIV.

Offic. cap. 20. & a frequentibus usque adoptata vulgo *tralatitia* vocabantur: quapropter & Verri exprobratur, ut insolens aliquid, *in re veteri edictum novum*, lib. i. *in Verr. cap. 44. seq. ibiq. Asc. qua de re actum pluribus in diff. de Edict. Transl.*

Atque ita a primis edictorum incunabulis obtinuerat. Vbi vero ab avita iudiciorum religione improbi saepenumero Praetores desciscere, & neglectis cum suis tum priorum edictis, pro lubitu fere ius novum edicere ac decernere viderentur; primum huic malo peculiari senatusconsulto, anno Urbis 585. L. Aemilio Paullō iterum, & C. Licinio Crasso Coss. occursum est, *ne Praetores aliter, quam ex EDICTIS suis PERPETVIS ius dicerent.* Vid. Acta Diurna ex linteis Pontificum libris, apud Pighium tom. 11. p. 378. seqq. Reinesium *Inscr. cl. iv. num. 2. seqq. p. 340. seqq.* & Henr. Dodwellum in *Adp. Prael. Cambd. p. 663. & 690.* *

Insequuta est integro post seculo lex tribunitia C. Cornelii Balbi, anno Urbis 686. de qua Asconius Paed. in *arg. Orat. pro Corn. p. 123.* qua renovatum vetus senatusconsultum, iussique Praetores *ex EDICTIS suis PERPETVIS ius dicere:* vel, uti Dio Cassius *lib. xxxvi. p. 20.* de Cornelio scribit: *Ἐσχηγασατο κατ' ἀρχάς τε ἐυθύς αὐτοῖς τὰ δίκαια, δις κρησονται, προλέγειν, καὶ ΜΗΔΕΝ ἈΠ' ἈΤΤΩΝ ΠΑΤΡΕΤΕΙΝ.* Rogationem tulit, ut & statim a principio Praetores praedicerent, quo iure essent usuri, & deinde *NE QVA QVAM AB EO IVRE DEFLECTERENT.*

Per-

* *Νοθεύσις* quidem haec fragmenta coarguit Marc. Vellerus; *epist. 50. & 51. ad Camer. p. 840.* & nuperrime V. Cl. Pet. Wesseling, in *Prob. cap. ult.* Ego interpolata esse facile largior, tota vero supposita dicere non audeo.

Perperam igitur Iac. Menardus ad *act. ii. in Verr.* p. 103. *ed. Graev.* pro *PERPETVIS* apud Asconium *d. l.* substituendum coniecit *PROPOSITIS*. Nec felicior Schubarti coniectura, de solo Peregrino, non item de Urbano, verba Cassii modo laudata interpretantis, *de satis Iurisp.* p. 399. Nec certior Grotii sententia, *fl. sp. de O. I. fin.* eumque sequuti Menardi ad *Cic. d. l.* negantium, ante Adriani tempora ullam edicti perpetui mentionem apud veteres reperiri. Denique & a vero aberrasse videtur Iac. Perizonius, *in Triad.* p. 192. in eam prolapsus sententiam, a Corneliano demum plebiscito perpetui edicti originem arcessendam esse: quod ipsum & Eberlino iam federat, *ad tit. de O. I. cap. x.* p. 84. & Giaphanio in *Oecon. Pand. & Ed. Perp.* p. 122.

Ab exeunte itaque seculo Urbis septimo, quum pleraque iam edicta composita, & Ius Honorarium ad quandam sui maturitatem perfectionemque venisset, recte Cicero in *Orat. pro Rosc. Com. cap. 8.* *Sunt IVRA*, inquit, *sunt FORMVLAE DE OMNIBVS REBVS constitutae; ne quis aut in genere iniuriae, aut ratione actionis, errare possit. Expressae sunt enim ex uniuscuiusque damno, dolore, incommodo, calamitate, iniuria, PVBLICE a PRAETORE formulae, ad quas PRIVATA LIS adcommodatur.* Conf. Idem in *Top. cap. 5. lib. II. de Inv. cap. 22. & lib. I. de Leg. cap. 5. iunc. lib. II. cap. 23.* Iurisconfulti quoque id aetatis, suis Edicta commentariis publicos in usus illustrare sunt adgressi, Servius Sulpicius, Aulus Ofilius, M. Antistius Labeo, alique Pomponio memorati, *l. 2. § 44. D. de orig. iur.* Videatur, si tanti, gemina dissertatio: *una* de Servii Sulpicii & A. Ofilii, *altera* de M. Ant. Labeonis ad Edictum libris, annis abhinc quinque edita.

Equidem quae de perpetua Iuris Honorarii auctoritate haecenus differuimus, de iis alia aliorum interpretum sententia est. Sunt qui *perpetuum* idem esse putant ac *annuum*, legisque vim per annum obtinens: eoque sensu Ciceronem exponunt, *lib. 1. in Verr. cap. 42.* ubi ait: *qui plurimum tribuunt edicto, Praetoris edictum LEGEM ANNUM dicunt esse*, &c. Ita Pighius *tom. 1. p. 264.* Spanheimius in *O. R. lib. 11. cap. 8.* Schultingius *ad tit. de O. I. § 8.* aliique. Verum enim vero non de omni iure praetorio, sed de novis tantum edictis, & ambitiose vel avare compositis, Tullium ibi agere, praeter ea quae ipso ex Cicerone modo attulimus, Verrinae causae indoles abunde indicat. Vocabula *perpetuum* & *annuum*, promiscue nonnunquam usurpari, minime negamus; ea vero adpellatione quaecunque ius ordinarium, & publico fori usu receptum intelligitur, cuiusmodi ab annuis fere magistratibus condebatur. Quo sensu illud Ovidii explico, *lib. 1. Fast. vers. 38.* de Romulo:

Quum rudibus populis ANNUM IVRA daret.

& hoc Propertii, *lib. 11. Eleg. xvi. vers. 35.*

*Hoc mihi PERPETVVM IVS * est, quod solus amator*

Nec cito desisto, nec temere incipio.

Sunt porro, qui cum Henr. Dodwello, in *Prael. Cambd. p. 333.* & in *Adpend. p. 780.* auctoritatem Iuris Praetorii Senatui adscribunt, eiusque annuis hac de re decretis; reliquorum etiam Praetorum in

com-

* Ita Lipsius emendat: vulgo *perpetuo* legitur, quod tueri Pafseratius voluit; erudite vero Lipsianam crisin defendit elegantissimus Broukhufius.

componendis edictis suffragia intervenisse existimant: Ofilium denique primum iussu *Caesaris* edictorum ius composuisse, idque lege aut senatusconsulto publice fuisse confirmatum. Quia vero coniecturae tam multiplici nulla veterum favet auctoritas, ei ulterius persequendae lubentes abstinemus.

Sunt denique *Thomasi* adsertores sententiae, in *diff. de Naev. Jurispr. lib. I. cap. 7. p. 38. seq.* qui negata edictorum perpetua auctoritate, hunc *Corneliae* sensum legis reddunt: Praetores non eo solum anno, cuius kalendis in albo edixerant, sed altero etiam tertioque, quoties nempe urbanam deinde praetoram gererent, formulis edictorum suorum adstrictos fuisse. Qua vero facilitate confingere haec placuit, eadem & subverti posse, quivis patillum peritior ultro intelligit.

Ceterum quas in Ius Praetorium censuras plurimi eruditi viri, nostro etiam aevo, exercere passim amant, solide meo iudicio & erudite absterfit *Gottl. Corlius*, ὁ μακρότης, in *diff. de Vindic. Iur. Praet.* quamvis haud ignorem in alia omnia nuperrime abuisse *Ampl. Heineccium*, in *Hist. Iur. lib. I. § 65.* Verum hac de re in secundis curis nostrarum *de Iure Honorario* dissertationum, uberius forte agemus.

C A P V T XXIX.

De Lege Falcidia, eiusque Capitibus.

Auctorem huius legis, plebisfcitorum ultimi, *Publium Falcidium*, praenomine *Caium* ab *Eusebio* ad *ann. Abrah. 1976. p. 153.* perperam adpellari iam *Scaliger* monuit *d. I. p. 147.* qui & alterum *Eusebii* errorem de *anno lattonis* recte castigavit, non 712.

sed 713. pro quo male alii annum 714. vulgo con-
stituunt. Vid. Dio Cassius *lib. XLVIII. p. 430. fin.*
Conferantur Cassiodorus, Pighius, Goltzius, Marlianus,
& Fasti Latini Oxonienses apud Pet. Relandum
in *Appendice Fast. Cons.*

Ceterum cuius Suidam erroris multi arguunt, eo
liberari videtur posse, in *voc. Φαλκιδιος*, ubi non Fal-
cidio tantum, sed Augusto quoque legem hanc tri-
buere videtur. Lata enim fuit *Augusto triumpho*,
nec ullum dubium, quin huius, Romam eo anno re-
ducis, suoque omnia arbitrio gerentis, voluntate
comitia sua Falcidius habuerit. Vid. Dio Cassius *d. l.*
p. 418. seqq. Eadem igitur erroris nota & Isidorus
absolvitur *lib. v. cap. 15. & can. 6. Dist. 2.*

Utilitas huius legis ac praestantia longe fuit, est-
que hodieum maxima, uti praeter Iuris nostri au-
ctores eodem loco Cassius profitetur, *d. p. 430. fin.*
Quocirca nequiquam Franc. Balduini sperendam
coniecturam autumo, existimantis P. Falcidium, in
concipienda digerendaque hac lege, usum consilio
ac opera fuisse excellentis alicuius Iuriconsulti, ac
in primis quidem Trebatii, cuius & ipse postea Augu-
stus auctoritatem sequutus legitur, *pr. Inst. de codicill.*

Politica legis nostrae *ratio* eadem utique, ac Fu-
riae Voconiaeque fuit, nova tamen ut videtur trium-
viralium temporum causa accedente, quam & Bal-
duinus prodidit, *d. l. p. 19.* Confer sis superius tra-
dita, *cap. XVIII. hui. lib. p. 183.*

Argumentum legis brevi admodum oratione ita
complexus est Dio Cassius *d. p. 430.* Καὶ ὁ νόμος ὁ
Φαλκιδίος ὀνομασμένος (πλείστην καὶ νῦν ἐστὶ ἰσχύον ἐς τὰς
τῶν κληρῶν διαδοχὰς, ὥς ἐτι τὸ τέταρτον τῆς κατὰ λειφ-
θείσης οἰ ὑσίας, ἂν γέ τῃ βεβύνηται, λαβόντα, τὸ λοκτὸν
ἀφείναι, ἔχων) ὑπὸ τῆ Περβλίας Φαλκιδίε δημιουργῆτος ἐ-
τέθη. Vertit Xylander Leunclavio rectius: *Et lex*
Falci-

Falcidia a P. Falcidio tribuno plebis lata, quae nunc quoque plurimum valet in hereditatibus ad eundem: ea autem permittit, ut heres, si adire hereditatem gravetur, quadrante accepto reliquum dimittat. Vbi tamen tria notamus: primum frustra verti, si adire hereditatem gravetur, quum in Graeco tantum habeatur, *ἢν γὰρ πη βαρύνεται*. Deinde, Leunclavium perperam reddidisse, *triente relictorum sibi bonorum accepto, pro quadrante, τῷ τριεπτῷ*. Denique τὸ ἀφεῖναι idem hoc loco esse ac *relinquere, permittere*, legatariis scilicet; secus ac Alciato, Balduino, Zasio, & Chifletio, visum est, in Dionem ut Graeculum, & Iuris Romani imperitum, strenue invehentibus; Hubero post Hotmanum observante, in *Dispp. Fundam. p. 562.* & Io. Schiltero *ad D. h. l.*

Ceterum pessime hic impegisse Harmenopulum video *lib. v. tit. 9. § 1.* ceterosque Graecos: quarta Falcidiae cum legitima Iustiniana perperam confusa. Unde quae in recentioribus exemplis apud Eusebium petita leguntur, *d. l. merito* explosērunt Scaliger in *not. Alciatus lib. v. Parerg. cap. 24.* Rivallius *lib. II. Hist. Iur. fro. Contius lib. 1. Lect. cap. 3.* & Oiselius *ad Cai. lib. II. tit. VI.*

Verba Pauli in *d. l. i. pr.* haec sunt: *Lex * Falcidia lata est, quae PRIMO CAPITE liberam legandi facultatem dedit (usque ad dodrantem **)* *his verbis: QVI CIVES ROMANI SVNT,*
QVI

* Hal. & Vintim. *Lex ETIAM Falcidia.*

** Omittunt iidem τὸ usque ad dodrantem. Et praeter Baldinum, & Hotmanum, Iac. quoque Cuiacius in *Paras. Cod. ad L. Falc. τοδραντας*, inquit, *verba illa, usque ad dodrantem; quia finis dodrantis finitur secundo, non primo capite.* Ex Glossa mutuo, ut multa alia, haec sumpta videntur, quam vide. Satis vero recte veterum nonnulli, Dynus, Alexander, & alii, mentem inter & verba primi capitis distinxerunt, uti & Maran. in *Paras. h. l.* Servanda enim illa esse textus Basilicorum

QUI EORVM POST HANC LEGEM RO-
GATAM TESTAMENTVM FACERE VO-
LET, VT *** EAM PECVNIAM, EAS-

QUE

nos docet, lib. xli. tit. i. num. i. p. 357. tom. v. ubi haec le-
gimus: Ἐξέτι ἀρχαίου ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ὈΚΤΑΟΥΓΚΙΟΥ, Τὸ
γὰρ ΤΕΤΡΑΟΥΓΚΙΟΝ τῷ γενεαμένῳ κληροτόμῳ Φυλάτῃται.
Liborum est legare VSQUE AD BESSEM: TRIENS o-
mnis heredi scripto feruatur. Erroneo Graecorum more quarta
legitima, a Iustiniano aucta, cum quarta Falcidiana confundi-
tur, ipsomet huic lapsum notante Cuiacio in *Parat. D. ad L.
Falc. ibiq. Chassan. in not. et ad Nov. xviii.* Conf. praeter
citatos superius, Fabrotus *ad Th. de L. Falc. § 1.* Cunr. Rit-
tershusius in *Comm. ad Nov. part. vi. § 35. p. 317.* & Ioh.
Schilterus *ad Dig. tit. ad L. Falc. p. 549.*

*** Franc. Duarenus lib. i. *Dispp. Anniv. cap. 58.* Ex sententia
Aemari Ranconeti, eumque sequutus Franc. Balduinus *ad h.
l. p. 25.* hoc modo emendant: *quam pecuniam, quasque res;*
ex promiscuo nempe literarum *c. & q.* apud veteres usu: qua
de re in superioribus notata vide, *cap. xi. p. 155. not. †* Ad-
desis Rad Forneum, lib. i. *Rer. Quor. cap. ult.* Sed Iac. Cui-
acius *d. l. in Parat. C. ad L. Falc.* nec non *ibid. ad tit. Qui
adm. ad bon. poss. ἀρχαίου* legendum putat: *is sam pecuniam,
sasque res, i. e. suam, suas.* Quam tanti viri crisin suam quo-
que fecit Fabrotus *ad l. utrobique* citatis ex Festo, & Pseudo-
Cornuto ad Persium, geminis Ennii locis; quibus non pau-
cos alios eiusdem Poëtae adicere potuisset. Quia vero Cice-
ronis & Augusti aetate, glandibus Ennii Quirites vesci iam de-
fierant; & praeterea Falcidiae legis verba Paulus *h. l.* integra
non repraesentat, sed sensum duntaxat, retentis paraphrastico
more nonnullis ipsa ex lege vocabulis; at denique *is sam* &
sas non minus *eam* & *eas*, quam *suam* & *suas* apud veteres
notasse Festus *d. l.* nos monet: ultro sane erudita Cuiacii
coniectura deficit, corruitque. Quid? quod aptissimum rece-
pta lectio sensum fundat, subaudiendo *is personis* in voce
quibusque: in *eam* vero & *eas* intelligendo *quam quasve*,
quasi Paulus scripsisset: *Qui tives est. ei civi ius potestasque
esto dare legare eam pecuniam, easve res, usque personis; quam
pecuniam, quasve res, quibusque personis dare legare ut volet.*
Conf. Gul. Maranus in *Parat. d. l.* Atque ita nec pro *ut* le-
gere *is* cum Cuiacio, necesse videtur, aut cum Balduino *ad h.
l. verbis ius potestasque* interserere *hi.*

QVE RES, QVIBVS QVE DARE LEGARE
 VOLET, IVS POTESTAS QVE ESTO
 († ut hac lege sequenti licebit) SECUNDO CA-
 PITE *modum legatorum constituit his verbis:* QVI-
 CVN QVE CIVIS ROMANVS POST HANC
 LEGEM ROGATAM TESTAMENTVM
 FACIET, IS QVANTAM CVI QVE CIVI
 ROMANO PECVNIAM IVRE PVBLICO
 DARE LEGARE VOLET, IVS POTES-
 TAS QVE ESTO: DVM ITA DETVR †
 LEGATVM, NE MINVS QVAM PAR-
 TEM QVARTAM HEREDITATIS † EO
 TESTAMENTO HEREDES CAPIANT:
 EIS QVIBVS QVID ITA DATVM † LE-
 GATVMVE ERIT, EAM PECVNIAM
 SINE FRAVDE SVA CAPERE LICETO:
 IS QVE HERES, QVI EAM PECVNIAM
 DARE

† Deesse haec in nonnullis codicibus, tum Io. Cruceus, in
Adnot. ad b. l. tum P. Baudoza cum aliis attestatur: ut adeo
 Ant. Contius *ad b. l.* ab Eguin. Barone verba haec contra fidem
 omnium librorum deleri, frustra conquestus videatur. Fr. Du-
 arenus autem cum suo Ranconeto tantum delet *ad sequenti*,
 Glossa tamen repugnante, quae per *legem sequentem* caput le-
 gis alterum, quod sequitur, intelligit, non invito Marano,
 in *Parat. d. l.* Ego vero nullus dubito fide quorundam co-
 dicum illa omnia expungere, potius quam contorta & lon-
 ge quaesita interpretatione Studiosis imponere. Neque etiam
 alia mens Cuiacio in *Parat. C. d. l.* neque Balduino *ad b. l.*
p. 25.

†† Pro *detur legatum* Fr. Duarenus *d. l.* Ranconetum sequutus
 feliciter restituit *detur legatur*: quam emendationem Hotma-
 nus quoque & Balduinus *dd. ll.* agnoscunt, & ipse Gul. Ma-
 ranus, acerrimus alioquin vulgatae defensor, lubens sequitur.
 Et iam olim idem observaverat pragmaticorum pater Baldus
 de Vbaldis, *ad l. 24. C. fam. ercisc.*

† Hal. & Vintim. *EX eo testamento.* Et ita quoque Char. *ad*
Zaf. d. l.

†† Duarenus, Cuiacius, Balduinus, Hotmanus, & Gul. Mara-
 nus *dd. ll.* recte legunt *datum legatum*, non *legatumvo*.

238 LECTIO. IVR. CIV.

DARE IPSVS ### DAMNATVS ERIT, EAM PECUNIAM DEBETO DARE QVAM DAMNATVS EST. Ita Paulus. Neque enim Hotmanum audimus, in *Disp. de Quart. Falcid. cap. 1.* una litura expungentem omnia a verbo *dedit*, usque ad *τὰ Secundo capite*. Multo minus quidquam habere ponderis videntur somnia atque ineptiae *τὴν κωπιδόζοράς* Franc. Hufmanni, *sub finem tom. iv. Thes. Iur.* quem dudum castigavit Gul. Maranus in *Parat. D. h. l.* Conf. illustris Iuriconsultus Ev. Otto in *praef. d. tom. sub fin.*

Ad *capita* progredimur, quorum numerum alii alium constituunt. Franc. Hufmannus, in *Parad. ad h. l. d. tom. iv. Thes. Iur.* unum duntaxat legis nostrae caput de quarta heredis; reliqua autem a Triboniano mala fide Paulo adsuta, & itidem ut Senatusconsultum Pegasianum, prorsus conficta fuisse contendit. Refellendis autem tam putidis naeniis otium nobis fecerunt Viri insignes, Gul. Maranus in *Parat. d. l.* & Ev. Otto, in *praef. tom. iv. Thes. Iur. sub fin.*

Alii *quatuor* in lege *capita* observant, Fr. Duarenus *d. lib. 1. cap. 58. & lib. 11. cap. 10.* & Fr. Hotmanus, *d. l. num. 6. & de LL. in Falcidia*, quos alii deinde sunt sequuti. *Primum* in verbis initio *d. l. 1.* subiectis: *Qui civis Romani &c.* *Secundum* in proxime sequentibus: *Quicumque civis Romanus &c.* *Tertium* porro, fere circa medium: *Eis quibus quid ita datum &c.* Denique *quartum* ex Caio: *Si quis aliter, quam hac lege liceat &c. lib. 11. Inst. tit. vi.*

Sunt vero, qui ista *quatuor* ad *tria* redigant, ex secundo & tertio capite unum duntaxat efficientes, *quartumque* adeo *tertium* numerantes. Ad me quod
atti-

Hal. Vintim. & Vulgata, *dampnatus*; sed Florentina *con-*
scianior videtur.

attinet, cum Cuiacio aliisque, plura olim legis capita extitisse facile suspicor; duo autem a Paulo *d. l. i.* in non tria, aut quatuor, recenseri puto. Vid. Cuiacius, *Parat. C. d. l.* Balduinus *ad h. l. p. 21. seqq.* Charondas ad Zasium in *Falcidia*, & Gul. Maranus in *Parat. Dig. h. l.* Etenim quae alii tertium vocant quartumque, vel partes tantum capitis sunt secundi, vel capita pecuniaria, certe ex Pauli sententia, qui *duorum* tantum diserte accurateque meminit; ultra quem hic sapere velle, quid aliud est quaeso quam desperare?

Quod autem diximus, *plura* olim capita extitisse videri, mirum nemini in hac literarum luce adpariturum puto; siquidem in legibus bene multis id observatum, & a Viris eximiis, Brissonio & Hofmanno, in lege Iulia de adulteriis, & ab illustri Heineccio tum in Papia, tum Aelia Sentia, abunde ostensum est. Exempli etiam loco huiusmodi caput a Paulo praetermissum Cuiacius reperit in *l. 81. § 2. D. ad L. Falc.* ubi ita Caius: *SED ET de his quoque rebus, quae mulieris causa emtae paratae essent, ut haec QUOQUE extra modum legis essent, NOMINATIM IPSA FALCIDIA LEGE expressum est.* Quibus ex verbis nullus dubito inferre, quin ad idem hoc caput quoque pertineat relegata mulieri dos, de qua in proxime antecedentibus Caius egerat, *d. l. § 1.* Dos, inquit, *relegata extra rationem legis Falcidiae est, scilicet quia suam rem mulier recipere videtur.* Et ita voluisse quoque Balduinum video, *ad h. l. p. 25. seq.* & Hug. Donellum *lib. viii. Comm. Iur. Civ. cap. 22.* neque necesse adeo est, capitis secundi clausulae, ex qua alios tertium excutere caput diximus, hanc velut adpendicem ex mera coniectura atterere. Neque simile videtur, quod ex Marcello habet Ulpianus in *l. 28. § 1. D. de leg. i.* quia diserte interpretationi Iurisperitorum tribuitur. Neque etiam repugnat,

240 LECTIO. IVR. CIV.

pugnat, quod utique iis in rebus locum Falcidia habeat; quatenus scilicet extra causam debiti, aliunde quid commodi, velut ex repraesentatione, accesserit, uti notum ex *l. 1. § 10. D. ad L. Falc.* quum etiam idem sit iuris in dote relegata, *l. 1. § 12. D. de dote prael.* adeoque propter eandem iuris rationem in iis etiam rebus, quae ipsius mulieris causa emtae paratae fuerunt, obtinere debeat.

Aliud legis nostrae caput idem Cuiacius *d. l. ex l. 16. C. ad L. Falc.* eruit, ubi Diocletianus & Maximianus ita rescribunt Diomedis: *Sucessores legata, vel fideicommissa, si aes alienum hereditarium defuncti substantiae fines occupaverit, LEGIS FALCIDIAE iussio peti, item TREBELLIANI senatusconsulti praeeptum, exigi * non concedit.* Non ea vero mens fuit Cuiacii, quam illi adfingi video, ac si de hac ipsa facti specie peculiare caput in lege extiterit; verum id puto voluisse, de aeris alieni deductione nominatim & in genere cavisse Falcidium: quod neminem temere inhiciaturum puto. Vid. *l. 6. C. eod. iunc. l. 1. § ult. & l. 39. D. & § ult. Inst. eod.*

Ceterum in verbis, quae *Trebelliani* senatusconsulti meminerunt, Triboniani manum mihi videor agnosceré, qui novi iuris memor pro *Pegasiano*, eiusque quarta, *Trebellianum* substituit, ut convenientiam eius cum Falcidia ex iure etiam veteri ostenderet. Videntur autem Imperatores in *d. l. 16.* ob oculos habuisse Paulum, qui in *Sent. lib. iv. tit. III. § 4.* eodem fere modo loquitur: *Lex Falcidia, inquit, itemque Senatusconsultum PEGASIANVM deducto omni AERE ALIENO, † Deorumque donis,*

QV AR-

* Locutionem hanc illustrat *Wissenbachius* in *Comm. ad h. l.*

† Quia sacra, ac proinde commercio exempta, § 8. *Inst. de R. D. qua de re Thomassinus peenl. opusc.* secus ac quae *Dii tantum*

*QUARTAM residuae hereditatis ad heredem VO-
LVIT pertinere.* Conf. *tit. v. § 5.*

Aliud porro legis caput de *retentione quartae*, a Paulo praetermissum, cum Ranconeto Duarenus stá-
tuit, *d. l.* idque *quartum* ab iis adpellari paullo an-
tea monuimus. Latere vero illud putant in verbis
Caii *lib. II. Inst. tit. VI. § un. iurc. l. 73. § ult. D. ad
L. Falc. & l. un. C. quor. legat.* Eadem est Balduini
sententia, *ad L. Falc. p. 31.* aliorumque ex recentio-
ribus.

Denique sunt, qui utut omni auctoritate destituun-
tur, tria quatuorve capita, Paulo uti diximus adii-
cienda, in unum conflant: saturae legis, aut miscel-
lae, instar. Inter quos Egu. Baro *ad tit. D. h. l. &
Hugo Donellus d. lib. VIII. Comment. cap. 22.*

Vt vero & meam hac de re sententiam paucis di-
cam, ab eorum coniectura me haud alienum profi-
teor, qui de *quartae retentione* nominatim actum a
Falcidio putant, secus ac Charondae *ad Zasium d. l.*
placuisse video. Id enim & Caii verba utroque isto
loco, ipsique Imperatores in *d. l. un. C.* haud obscure

Q indi-

tum legata, uti forte rescribendum in *l. 1. § 5. ad L. Falc.*
Cuiacii vero crisin dudum explosam vide apud Cl. Schultin-
gium, *ad Paul. d. l.* Quae denique alii de iure liberorum Diis
dato, ex Dionis *lib. LV. sub init.* hic memorant, ab auctoris
mente, verbisque, alienissima sunt. Primum enim Io. Leun-
clavius, in *not. ad d. l.* contra Xylandrum recte observavit,
verba haec: τὰ τῶν γεννηθέντων δικαιώματα χαρίζεται, male-
verti: *ius (trium) liberorum largitur*; significare autem:
ius eorum, qui liberos procreassent, largitur. Deinde, quae de
Diis mox subiiciuntur, non proxime cum antecedentibus,
quae retuli, cohaerent; sed similia quorundam numinum pri-
vilegia in hereditatibus & legatis consequendis continent; a
quibus alioquin, ut personae incertae, Iure Civili arcebantur.
Vid. Vlpianus *tit. XXII. § 6.* ubi quae adscripserat Cl. Schultiu-
gius, ab aliis, uti fit, inconsulte arrepta sunt.

242 LECTIO. IUR. CIV.

indicant: *Heredi scripto SATIS IDONEE LEGE FALCIDIA*, si exhausta legis successio probetur, *PER QUARTAE RETENTIONEM prospectum est.*

CAPUT XXX.

Ad Legem Falcidiam observationes miscellaneae.

ATque haec de legis Falcidiae capitibus. Superest, ut una alteraque observatione genuinum legis *sensum* breviter illustremus. Et verba quidem eius nec antiqua, nec integra, a Paulo referri; quin & Iurisconsulti orationem abruptam nimis, & intercisam repraesentari; recte admodum sensisse videntur Balduinus & Maranius *dd. ll.* quorum sententiam suo etiam calculo adiuvare voluit laudatissimus Iurisconsultus Ev. Otto, in *praef. tom. iv. Thes. Iur. sub fin.* Atque eo tria illa, Paulo omissa, legis capita pertinere, capite diximus antecedenti.

Inter alia autem, quae in tractatione huius legis disputari vulgo solent, illud non levis momenti videtur: an nimirum Falcidiae verba ad *mortis causa donationes* non minus, quam ad legata proprie dicta pertineant? Interpretes nostros in partes hic discessisse Iustinianus ait, *l. 4. C. de mort. caus. don.*

Mihi quid videatur, adieci iuris rationibus paucis dabo. Quin donationes istae eodem iure ac legata olim censitae fuerint, lex *Furia* nos dubitare non finit, utrorumque mentionem diserte complexa. Vid. *sup. cap. xviii. hui. lib.* Quia vero in legibus *Furiam* consequutis, *Voconia* & *Falcidia*, donationum mentio fuerat omissa; quaeri inter Veteres ea de re coepit. De *Voconia* quidem nullus dubito, quin idem adhuc ius per eam obtinuerit, sola tantum immutata legatorum singulorum quantitate. Nec de *Falcidia* aliter

ter forte existimandum videretur, nisi in hac eius interpretatione ipsos Antiquos dissensisse constaret.

Etenim *Cassiani*, rei mortis causa donatae traditaeque dominium, iam inter vivos in donarium transfere statuentes, non poterant non donationes istas a natura legatorum toto coelo distinguere, legique a deo Falcidiae, quartaque detractio, penitus eximere. Vid. l. 35. § 3. *D. de mort. caus. don.* Contra vero *Proculiani*, propter arbitratiam donatoris potentiam, & dubium periculi eventum, a quo suspensa videbatur donatio, non transire inter vivos dominium conterdebant, sed a morte demum donatoris, ad instar legatorum. Vid. d. l. 4. C. & Cl. Mascovius *de Sect. cap. ix. p. 242.*

Postea qui succedebant *Herciscundi*, *ἢ μὲν ὄντι τρέμνυρες*, controversiae tollendae causa tres donationum mortis species coeperunt distinguere, auctore Iuliano, quem Ulpianus sequitur, l. 2. *D. de mort. caus. don. iunc. l. 1. pr. D. de donat.* Vel enim quis donat simpliciter sola cogitatione mortalitatis, vel ita ut dominium interim transferat, vel denique ut a morte suspendat. Quod ad duas posteriores species attinet, dubium inde oriri nullum potest. De sola autem prima quaeritur, si simpliciter haec facta sit donatio, utrum translatum censeatur dominium, nec ne? Et recte meo iudicio cum *Proculianis Herciscundi* statuebant, translatum ita dominium non videri, sed instar rei legatae, a morte donatoris, suspensum esse. * Sicuti enim in casu dubio, qui tradidit

Q 2

non

* Quo etiam Ulpianus ex *Proculianorum*, in quos prior erat, mente donationem refert, hac factam conditione, ut donarius iam nunc haberet, redderet autem convalescenti, aut reduci, d. l. 29. in verbis: *potest defendi*: quod Sabiniani negaverant, d. l. 35. § 3.

244 LECTIO. IVR. CIV.

non statim donasse; ita nec qui certum in eventum donavit, illico dominium transfuisse, praesumi potest, *l. 25. pr. D. de prob.*

Atque ex his, quid de *l. 30. D. de mort. caus. don.* habendum sit, manifestum videtur. Speciem Ulpianus ponit de *poenitentia* eius donatoris, qui ita donaverat, ut statim fieret accipientis: eoque casu ex communi utriusque scholae sententia, donatori poenitenti competere ait *condictionem*, vel *utilem*, id est, personalem in factum. Neque enim dari *actio realis* potest, tum ob dominium translatum, tum quod revocatio ante existentem fieri conditionem dicitur: & ne utilis quidem.

Perperam itaque textum Basilicum hic reddidit Fabrotus *lib. XLVII. tit. III. p. 239. num. 30. tom. VI.* ubi haec leguntur: *ὁ δωρησάμενος θανάτῳ ἀτίτῳ, μεταμελόμενος ἔχει ἌΓΩΓΗΝ εἰς τὰ ἀκαιτῆσαι τὸ δωρηθέν: Qui mortis causa donavit, si eum poeniteat, IN REM ACTIONEM habet.* Verbi debuisse: *actionem ad repetendum habet.* Realis enim a Graecis, vel ita describitur, ἢ τὰ ἴδια ἐνδικῶσα ἀγωγή, uti *d. l. num. 29.* & passim, vel ἢ *in rem* adpellatur. Scholiastes etiam *ibid. p. 252. lit. l.* verba Ulpiani ita extulit: *ὁ μὲντις καῦσα δωρησάμενος, δύναται ἐν μεταμελείας ἔχειν τὸν κωνδικτίμιον, ἢ ὍΤΤΙΑΓΙΑΝ ἌΓΩΓΗΝ ἐπὶ ἀναλήψει τῆς δωρεᾶς. Qui mortis causa donavit, potest ex poenitentia condictionem habere, vel VTILEM ACTIONEM ad recipiendam donationem.* Conf. Glossae Nomicae voc. ἀγωγή, & *in rem*, ad *calc. tom. 3. Thes. Iur.* & Theophilus *ad tit. de actio. § 1. seqq.* Omnem denique dubitationem aufert Iulianus, in *l. 18. § 1. D. eod.* utrumque pariter remedium coniungens, *condictionem* nempe, & *actionem in factum*. Vbi quae auctores habent Basilicōn: ἢ τὸ δοθέν ἀκαιτῶσα ἀγωγή, Fabrotus male convertit: *actio quae quod datum est petit*

petit (in factum seu utilis in rem actio) quum intelligatur actio *praescriptis verbis*, d. tom. VI. p. 236. *fin. & seq.* Optime vero Scholiastes d. l. p. 249. lit. S. ἢ ἰμφάντε ἀγωγῇ, *in factum actio.* Conf. Glossae Iur. d. l. voc. ἰμφάντε & ἰμφάντεμ. Cadit itaque Iac. Cuiacii, *ad Afric. traēt.* II. p. 52. aliorumque contraria sententia, quam prius licet probatam postea tamen deseruisse video Giphanium, in *Leēt. Altorph.* ad d. l. 29. & 30. p. 283. *seqq.* Wissenbachium vero *ad Inst. disp.* XIV. § 7. nihil quidquam hic vidisse miror. Alios prudens taceo.

Vt vero ad quaestionem nostram, de Falcidiae legis ad mortis causa donationes protensione revertamur, hanc ex dictis summam conficimus: ex mente olim *Sabinianorum* donationes istas, utpote a legatis maxime diversas, dominii inter vivos translata intuitu, ad legem Falcidiam non pertinuisse: contra vero a *Proculianis* pro legatis fuisse habitas, ac proinde Falcidiae deductioni obnoxias. Hos denique sequutos fere *Herciscundos*, secundum distinctionem supra positam, quoties scilicet a mortis eventu suspensa fuisset dominii translatio, easdem donationes Falcidiae subiectas censuisse.

Quia vero sectarum diffidiis adhuc dum vix confopitis, non idem Prudentibus omnibus videretur, varieque saepe numero sententiae ferrentur; tandem constitutione *Septimii Severi* Imperatoris, non *Alexandri*, ut male alii, illa *Herciscundorum* quam dixi sententia publice confirmata est: sancitumque, non minus mortis causa donationes, quam legata alia, detractionis oneri subesse oportere, l. 5. C. ad L. *Falc.* & l. 2. C. de *donat. mort. caus.* meminitque eius constitutionis Papinianus, in l. 42. § 1. D. *ead.* iunc. Marciano in l. 27. D. *ead.* ubi cum Haloandro pro *ideo* in *sine* legendum videtur, in ea, τὸ *quasi* autem

246. LECTIO. IVR. CIV.

positum pro *secut.*, pro quo in Basilicis est *de, d. tom. vi. p. 251. lit. h.* Denique Iustinianus in *l. ult. C. eod.* quae quod ad effectum aliae supererant a legatis differentiae; omnes sustulit; quemadmodum contra Fabrum aliosque ex professo tradere adgressus est Gul. Masius, *lib. v. Sing. Opin. cap. 15.* Cui materiae diutius immorari instituti ratio nos prohibet.

Ad finis priori disputatio de *fideicommissis* est *singularibus*; quia nempe auctoritate, & quo primum tempore, ratio Falcidiae legis produci ad illa coeperit. Vbi *tres* videntur *periodi* observandae esse: *una* senatusconsulti sub Augusto conditi, post ann. v. c. 750: Vid. § 1. & 12. *Inst. de fideic. hered. iunc. pr. Inst. de Codicill.* & Pighius in *Ann. ad d. ann. altera* Pegasiani sub Vespasiano § 5. *Inst. de fideic. hered. tertia* denique constitutionis Antonini Pii, l. 18. *D. ad L. Falc. iunc. l. 2. C. eod.*

Quod ad periodum *primam*, nullum dubium est, quin ad laudatum usque senatusconsultum; uti nulla praestandorum erat fideicommissorum obligatio, ita & Falcidianae detractioni portionis nullum esse locum potuisse: condito autem senatusconsulto, de praestandis ex defuncti voluntate, fideicommissis non minus, quam legatis; quod iuris inde esse coeperit, quaeritur.

Et initio quidem tantum fuisse fideicommissorum favorem puta, ut accedente ad ultimae sanctimoni-
am voluntatis publica etiam iuris auctoritate, integra illibataque fuisse praestita existimem. Conf. dicta superius *cap. xxii. p. 196.* ubi Senecae hunc in finem locum adscripsimus. Verum mox iterum usus docuit, tam bonae raros indolis esse, ut gratis sint probi, & sublato praemio virtutem sectentur. Vid. *l. 7. testam. quem aper. iunc. l. 1. C. pro quib. caus. serv.* Eveniebat itaque; ut fideicommissis operati heredes testa-
menta

menta fere destituerent, eoque modo fideicommissa, cum reliquis testamenti capitibus, plerumque extinguerentur. Cui malo, quum senatusconsulto *Trebelliano*, anno Urbis 814. cum Nerone Consules frustra occurrere instituisent; tandem altero senatus decreto, quod *Pegasianum* dicitur, in totum mederi visus est Vespasianus, § 4. & 5. *Inst. de fideic. hered.* quarta nempe Falcidia ad fideicommissa prorsus omnia, universalialia pariter & singularia, tum primum extensa; quemadmodum disertis verbis Iustinianus refert *d. § 5. ibiq. Cuiac.* & Impp. Diocl. & Maxim. in *l. 16. C. ad L. Falcid.* ita uti paullo ante coniecimus, emendata ex Paulo, *lib. iv. Sent. tit. 111. § 4. iunc. tit. v. § 5.* aliis ne quidquam dissentientibus.

Equidem non *Pegasiana*, quod constat, sed *Falcidia*, haec fideicommissorum quarta plerumque appellatur, cum in Digestis, tum in Codice, & alibi; vel etiam *quarta* simpliciter, uti in *l. 9. C. ad L. Falc.* Verum nihil quidquam id nominis obstare, quo minus, uti aliam originem, ita & * naturam aliam, haec quarta habere possit, ab aliis abunde ostensum est: siquidem quartae tantum non omnes, antiquiore illa *Falcidiae* adpellatione, venire passim in Iure solent. Ceterum Iustinianus, uti abolito *Pegasiani* nomine quartam hanc in posterum *Trebellianicam* dici iussit, § 7. *Inst. de fideic. her.* ita etiam, omni inter legata & fideicommissa singularia sublato discrimine,

Q 4

non

* Quia enim Falcidia ex *hereditate*, Pegasiana ex *bonis* deducitur; idcirco in hanc quidem omnia a defuncto profecta imputantur, in illam non item. Vid. Ant. Contius *lib. 11. Subf. Lect. cap. 5.* & Claud. Chiffletius *de Pors. Legit. cap. 17. & lib. 19. de Iure Fideic. cap. 8.* Conf. Lud. Charondas *ad Vlp. tit. xxv. § 14.* Minus recte hac de re alii, Vinnium ita sequuti, *ad d. § 5. Inst. de fideic. her.* ut suum hic Bachovium.

248 LECTIO. IUR. CIV.

non quartam amplius *Pegasianam*, ut antea, sed solam *Falcidiam* proprie dictam, esse detrahendam voluit, l. 2. C. *comm. de leg. & fideic.* Trebellianica ad fideicommissa universalia cum maxime restricta.

CAPUT XXXI.

De Quarta Falcidiae disputatio tripertita.

Enobilioribus de Iure Falcidiae quaestionibus tres fere praecipuas hoc capite ventilabimus. *Prima* est: ecquae, ad modum deductionis quod attinet, Falcidiam inter & Pegasianam intercedat differentia? Negat id Cuiacius *lib. VIII. Observ. cap. 4.* & cum Cuiacio nuper alij. Sedes controversiae in l. 91. D. *ad L. Falc. iurc.* l. 74. D. *cod. & l. 22. D. ad Sctum Trebell. iurc.* l. 24. C. *fam. ereisc.* posita videtur. Missis vero ambagibus, quid ipse sentiam, paucis edifferam.

Testamentum, hereditatem, legata, ipso Civili Iure; *Codicillos vero, bona, & fideicommissa*, naturali magis aequitate niti, inter omnes consistere arbitror. *Testamento* hereditas & legata: *Codicillis* fideicommissa relinquuntur. Heres proinde, & legatarius, *iure* agunt *directo*: fideicommissarius *utiliter* tantum. Illi dominio potiuntur *quiritario*, hic *bonitario*. Heres ex lege in *ius* succedit defuncti: fideicommissarius, etiam universalis, ex senatusconsulto in *bona* tantum. Quam itaque lege Falcidia quartam *hereditatis* partem capere heres iubetur, pars *assis* est, & hoc loco quadrans, prodita eius nomine *directa* in rem actione: quam vero Pegasianum senatusconsultum, ad imitationem Falcidiae, utrique largitur, tam fiduciario quam fideicommissario, pars duntaxat

zat est *bonorum*, quae pro rata utrumque inter dividuntur, actionibus non directis, sed *utilibus* petenda.

Equidem *fiduciarius* civile veri heredis nomen & ius retinebat, sed extraneorum intuitu duntaxat, non fideicommissariorum; utpote quos in tota hac successione omnino exaequaverat, primo Senatus, deinde Praetor; heredem vero & legatarios Falcidia non item. Quum itaque legatis oneratus heres *iure* semper *directo* uteretur, tam adversus extraneos, quam legatarios, eodemque iure quartam caperet, ut *hereditatis* proprie dictae; fideicommissarius vero, ut partem *bonorum*: consequens omnino est, in quartam *Falcidiam*, iure *institutionis* ex lege capiendam, neque legata, neque fideicommissa, aut mortis causa donationes, aliaque similia, imputari ulla ratione potuisse: contra vero in quartam *Pegasianam* bonorum, ex senatusconsulto heredi permissam fiduciario, illa omnia, quae diximus, imputari debuisse. Conferri cum his possunt, unde ea deprompsimus, § 1. & seqq. *Inst. de fideic. hered. ibiq. Theoph.*

Quae vero ex *dd. ll.* dubia moveri video, facile evanescent, si paullo accuratius illos textus considerare lubeat. Verba enim *d. l. 91.* haec: *Pro ea vero parte, quam accepit a coherede, extra quartam id est, * QVOD a coherede accipitur*: perperam de legato vel fideicommisso Interpretes intelligunt, quum ad *ius* pertineant *accrescendi*, fiduciario post restitutionem suae portionis salvum †; itidem ac venditori

Q 5 here-

* Quod pro quia hoc loco poni, optime notat Alb. Gentilis, de Libb. Iur. cap. III. p. 28.

† Vid. l. 43. D. ad Sctum Trebell. iunc. l. 4. & l. 27. § 2. D. eod. Conf. Vinnius lib. 1. Sel. Quaesf. cap. 52, & Huberus in Prael. de her. vel act. vend. Noodtio tamen dissentiente, in Comm. ibid. p. 403. sqq. quod nunc non agimus.

LECTION. IVR. CIV.

hereditatis, cui in totius hereditatis restitutione, similem esse fiduciarium diserte ait Imperator; quemadmodum legatario, si partem fiduciarium retineat, § 8. *Inst. de fideic. hered.* Atque ita aliorum variis, & violentis etiam, expositionibus facile puto carebimus; neque ulla Marcianum inter, in *d. l. 91.* & Diocletianum, in *d. l. 24. C. fam. ercisc.* supererit dissensio.

Questionum altera ad quartam percipiendi modum pertinet: utrum scilicet sola heredi, tam Falcidia lege, quam Pegasiano decreto, quartae competat *retentio*; an vero ex Falcidia etiam *vindicatio*? Prius Cuiacio placuit, *lib. VIII. Observ. cap. 2.* plerisque aliis *posterius*. Vid. Ampl. Bynkershoekius *lib. VII. Observ. cap. 7.*

Mihi, ad *Falcidiam* quod attinet, inter extraneos *primam* & legatarios, *deinde* inter vindicationis legata & damnationis, distinguendum videtur. Adversus *extraneos* enim reales actiones heredi competere quis ignorat? adversus *legatarios* autem, si res sibi legatas sine vitio possideant, easdem actiones tum solum, si per *damnationem* sint relictæ, dari arbitror; sin per *vindicationem*, non item. Diversitatis ratio in promptu est: quas enim familiae suae res dominio heredis non exemit testator, cuiusmodi sunt legata *damnationis*; quin earum nomine vindicatio heredi salva sit, dubitari non potest: contra vero, quae testator familiae adempta pleno iure in legatarios transfudit, veluti per *vindicationis* legatum; earum nomine actiones reales solis dari legatariis posse, non heredi, certissimi pariter iuris videtur, *l. 26. pr. D. ad L. Falc. iunc. l. 53. eod.*

Heres itaque Falcidiae detrahendae causa, res per *damnationem* legatas a possidente legatario directa *in rem* actione vindicabat; relictas vero per *vindicatio-*
nem

non solo interdictione *quod legatorum*, honorariis cautionibus utrobique salvis. *l. i. § 2. seqq. D. quod legator. iunc. l. i. pr. D. si cui plus quam per L. Falc. § 1. i. ut legat. caus. car.* Quod si res qualitercumque legatae sint apud heredem, in earum praestatione, optimo iure *quartam* lege sibi datam, ipse deducit ac retinet. Sin integra legata per errorem facti solverit, *condictione* utitur *indebiti*, *l. i. § 11. D. ad L. Falc. § 1. 9. C. eod.* quae deinde pro re nata vel *certi* est, vel *incerti*.

Tantum de iure heredis ex *Falcidia*: quod porro ad ius fiduciarium ex *Pegasiano* attinet, eandem hic distinctionem, modo traditam, obtinere existimo; nimirum intuitu vel *extraneorum*, vel *fideicommissariorum*, legatorum tamen discrimine hic cessante, quippe sua natura a fideicommissis alieno.

Quartam igitur fiduciarium ex rebus, quas ipse possidet, deductam retinet; ex possessis autem a fideicommissario, utili petit actione: intervehientibus de cetero solitis de parte & pro parte stipulationibus, *§ 4. fin. § 5. & seq. Inst. de fideicomm. hered.*

Tertia denique lis Interpretum de legatis ad *pias causas* vertitur, utrum & in iis *Falcidia* ratio habeatur, an minus? Iure veteri, uti iam supra ex Paulo ostendimus, *cap. xxix. p. 240. seq.* inter donaria, diis consecrata; & inter alia sacris collegiis tantum relicta, distinguebatur. Iure deinde Codicis nondum hic penitus *Falcidiam* cessasse, ex *l. 49. C. de Episc. & Cler.* eruditores confitentur, uno forte Voetio, si velis, excepto. Tota vero controversia in verbis *Novellae cxxxii. cap. 12.* sita est, quorum intellectus paullo obscurior, iam Graecos olim Basilicorum scholiastas in diversa distraxerat, & hodieum celebrioris etiam famae Iurisconsultos, nec sine convitio nonnunquam, in lites mittit minus honorificas. Nos paucis defungemur. Ait

252 LECTIOn. IVR. CIV.

Ait Iustinianus: Ἐὶ δὲ ὁ κληρονόμος τὰ εἰς εὐσεβεῖς ἀγ-
 τίας καταλειμμένα μὴ † πληρώσει, λέγων, τὴν κατε-
 λειφθεῖσαν αὐτῷ περιουσίαν μὴ ἀρνεῖν εἰς ταῦτας κελεύομεν,
ΠΑΝΤΟΣ ΤΟΤ' ἘΚ ΤΟΤ' ΦΑΛΚΙΔΙΟΤ ΚΕΡΑΤΟΣ,
ΣΧΟΛΑΖΟΝΤΟΣ, ὅσον δήποτε * εὐρεθείη ἐν τῇ † αὐτῇ
 ψία, προχωρεῖν προνοία τῷ ἀγιοτάτῳ τῶν τόκων ἐπισκόπῳ
 εἰς τὰς ἀγτίας, εἰς ἃς καταλέλειπται. Vertit Cl. Hom-
 bergius: *Si heres non impleverit ea, quae ad pias*
causas relictae sunt, dicens: relictam sibi substantiam
ad illas non sufficere: iubemus, ut OMNI LV-
CRO FALCIDIAE CESSANTE, *quodcum-*
que in substantia illa invenietur, providentia san-
ctissimi locorum Episcopi, illis causis cedat, ad quas
relictum est. Neque aliter latina Iuliani epitome,
Const. CXIX. § 519. p. 627. ed. Pith. Si dixerit heres,
substantiam a testatore derelictam ad impensas pias
non sufficere: CESSANTE LEGE FALCI-
DIA, *ea quae relictae sunt, impendantur in illas*
causas, quas testator voluit, cura scilicet & dili-
gentia locorum Episcopi.

Quae de Graecorum hac in re dissensu modo attigi,
 auctorem habent Theodorum Balsamonem, in *schol.*
ad Photii Nomocan. tit. II. cap. I. p. 881. ubi duorum
 interpretum notas ad Basilica, *lib. XLI. tit. I. num. 3.*
 recitat; unam τῷ Παλαιῷ, & alteram * τῷ Σχολιαστῷ,
 in eo consentientium, iuri Digestorum de quarta
 Falcidia in piis legatis derogatum esse per *d. Nov.*
cxxxI. cap. 12. Ipse autem Balsamo in alia omnia
 tran-

† In Basil. tom. I. p. 177. D. πληρώσει.

* Th. Balsamon ad *Photii Nomocanonem, tit. II. p. 881. tom. II. Bibl. Iur. Can. cum Basilicis d. I. & eorum Synopsi, p. 41. legit ἰουρῶν.*

† In iisdem τοιαύτην.

* In Basilicorum scholiis a Fabrotto editis, huius posterioris ad-
 notatio *d. I. desideratur.*

transiens haec subiicit: καὶ ταῦτα μὲν εἶπον ὁ σχολια-
 ρῆς, καὶ ὁ Παλαιός. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, ὅτι ἔκκαλῶς αὐτοῖς
 ἐξελήφθησαν τὰ τῆς Νεαρᾶς, εἰδὲ γὰρ ἌΔΙΑΣΤΙΚΤΩΣ
 ἀΦαλιδίωτα δίδονται τὰ εἰς εὐσεβεῖς αἰτίας καταλειφθέντα·
 ἀλλ' εἰ μὲν ΚΑΙΡΟΠΡΑΓΜΟΝΗΣΕΙ ὁ κληρονόμος περὶ
 τὴν δόσιν τῆ ληγατευθέντος, ἀπόλλυσι τὸν ἀνήκοντα τέτῳ
 Φαλιδίον, καὶ δίδωσι τὰ ληγατευθέντα, ὡς ἡ Νεαρὰ φη-
 σίν. Ἐἰ δὲ ἘΤΓΝΩΜΟΝΗΣΕΙ περὶ τὴν δόσιν τῶν
 λαμβάνει τὸν ἀνήκοντα αὐτῷ Φαλιδίον. *Atque haec qui-*
dem dixerunt Scholiaſtes & Palaeus. Mihi autem
videtur, illos non recte Novellam intellexiſſe. Non
enim INDISTINCTE retenta Falcidia dantur,
quae in pias cauſſas relicta ſunt. Sed ſi heres DO-
LVM in dandis legatis COMMITTAT, perdit
competentem ſibi Falcidiam, & dat legata quemad-
modum Novella dicit: ſi vero PROBE in illis dan-
dis VERSETVR, percipit competentem ſibi Falci-
diam. Neque aliter ſenſiſſe videtur Harmenopulus
lib. v. tit. x. in fin. ubi de pio agens legato, ceſſan-
tis Falcidiae ne meminit quidem.

In quam ſententiam & ego deſcendere non dubi-
 to, praeſentibus Viris maximis, Cuiacio & Ritters-
 huſio *ad d. Nov.* item Giphanio *ad l. 7. C. ad L. Falc.*
 & Raguello *ad d. l. 49. C. de Episc. & Cler.* quibus
 etiam Sandius accedit, *Deciſ. Friſ. lib. iv. tit. vii.*
deſ. 10. & in ſuprema Friſiorum Curia ita iudicatum
 refert: ſecus ac Gloſſatores, cumque iis Ant. Me-
 renda *lib. 11. cap. 32.* Huberus in *Diſſp. Fund. ad*
tit. Inſt. de L. Falc. p. 567. & communis Doctorem
 ſchola, erroneae praxeos ſecunda mater.

Vno itaque hoc caſu Falcidia vim perdit; ſi heres
 impiae avaritiae *dolo malo* praetexat, hereditatem eſ-
 ſe adeo inanem, vel aere alieno obrutam ita, ut le-
 gatis illis exſolvendis proſus ſit impar: vult e-
 nim Imperator, totam tunc hereditatem iſti eſſe ec-
 cleſiae

clesiae adiudicandam, cui legata sunt relicta. Ad *moram* vero *semestrem* quod attinet, dupli est poena, quae & priori antea casu obtinuerat, § 26. *Inst. de aetion.* Et quis credat Iustinianum tanta semper ambitione iuris novi a se conditi, vel aboliti veteris, adfectantis laudem, in causa hac tam pia, nullam abrogatae a se Falcidiae mentionem fecisse? Paret itaque; & rubricam *d. cap. 12.* laudatae Novellae, & excerptam inde *auth. Similiter C. de Episc. & Cler. invito* Iustiniano conceptas fuisse.

Tantum de *quaestione illa triplici.* Possem non pauca alia Veterum loca eodem modo illustrare, si ad hanc legem commentarios scribere animus esset: v. c. quid *formale pretium* Ulpiano, *praesenti* oppositum, in l. 62. § 1. *D. ad L. Falc.* Graecis *τετυχημένον διαρτήσους*, lib. XLI. *Bas. tit. 1. p. 384. tom. v.* Et quia tota res coniecturis agitur, missis Glossae hariolationibus, ego *formale* exponerem *publicum*, & forma censuali comprehensum, *arg. l. 4. pr. D. de censib.* * quod ex annuis redditibus fere aestimaretur, multumque esset diversum a *praesenti* singulorum annorum pretio; quemadmodum & hodie esse solet. Vid. Pancirollus *lib. II. Var. Lect. cap. 151.* Neque tantum hinc abit coniectura Ampl. Goessii, apud Cl. Dukerum, *ad Opusc. de latin. Ictt. p. 414.* Ita quoque *formalia* verba, pro publicis, statis, solemnibus, in l. 26. *C. de testam.* iuncto Iuliano in *Epit. Nov. cxiii. cap. 420.* Ita apud Suetonium in *Domit. cap. 13.* epistolae *formales* ex sententia Labbei sunt stilo publico, quem *curiae* dicimus, exaratae: quemadmodum & literae clericorum episcopales eodem fere sensu *formatae* dicebantur, nisi forma sigilli munitas malis. Qua de re Sidonius *lib. vi. epist. 2. ibiq. Savaro.* Conf. du

* Quae inter alias suspiciones & Balduino inciderat, *ad L. Falc. p. 30.*

du Fresne in *Gloss. Med. Lat. voc. Formalia verba*,
& *voc. Formatae*.

Possem & vulgatam passim lectionem defendere:
velut in *l. 11. § 6. D. ad L. Falc. & O P E S P A*
T R I S interpretari *hereditatem*, secus ac post Ran-
conetum Balduinus & Charondas: nec non in *l. 87.*
§ ult. quam idem Balduinus cum Cuiacio ex negan-
te adfirmantem reddunt. Sed manum de tabula.

C A P I T U L U M XXXII.

De Lege Iulia Vicesimaria.

Post latam Falcidiam privatae testandi licentiae
porro derogatum est lege Iulia *Vicesimaria*, de
qua paucis hoc capite agemus.

Vectigal *vicesimae* libera republica cognitum iam
fuisse, ex Cicerone, Livio, & aliis palam est. Pri-
mus enim, quantum constat, hoc vectigalis genus
in *manumissionibus*, consulari lege Gn. Manlius insti-
tuit, anno Urbis 396. Vid. Livius *lib. vii. cap. 16.*
& qui data opera omnem hanc materiam feliciter
exhaustit, aeterni Vir nominis, Pet. Burmannus, in
Comm. de Vectig. Pop. Rom. cap. x. p. 152. sqq. Et
haec illa est *Vicesima*, de cuius legibus A. Ofilium
scripsisse Pomponius auctor est, *l. 2. § 43. D. de orig.*
2167.

De vectigali porro ex mancipiorum venditionibus
redigi solito, quod itidem *Vicesimae*, vel etiam *Quin-*
tae & *vicesimae* nomine adpellatur, Lipsius egit in
Excurs. ad Tac. lib. xiii. cap. 31. qui tamen cum Cu-
iacio *lib. vi. Obs. cap. 28. quinquagesimam* ibi legen-
dum aliquando censuerat, observante Th. Ryckio *ad*
Tac. d. l. Videndus vero & hac de re laudatissimus
Bur-

256 LECTIO. IV. CIV.

Burmannus, *d. l. cap. v. p. 69.* qui ex inscriptionibus, servata lectione Taciti, egregie, ut solet, haec omnia illustrat.

Vicesima denique, ab Augusto introducta, de qua nunc agimus, *hereditarium* est; quo etiam nomine apud Iuriconsultos, auctoresque alios, & passim in Inscriptionibus veterum, adpellatam fuisse legimus. Quia vero post uberrimam Burmanni messem, *d. l. cap. xi. p. 160. seqq.* tenue nobis spicilegium solum superest, quaedam duntaxat singularia attingemus.

Sunt, qui ullam hac de re legem unquam fuisse conditam, nuper in dubium vocare, immo & negare veriti non sunt. Proinde Aemilium Macrum libros duos, non de *Lege Vicesimae* hereditarium, sed de *Legibus vicesimae* scripsisse aiunt, itidem uti Ofilius apud Pomponium, *d. l.* Et intelligi *leges*, quas publicanis dicerent vectigalis huius locatores. Si rationem novae sententiae quaeras, hanc reddunt: Non videri credibile, Augustum adulto iam imperio ad populum tulisse, quod, si fides Polybio *lib. vi. cap. 11. & 15.* vel stante republica in solius Senatus potestate fuerat positum. Praeterea auctorem nobis Dionem esse, *lib. lv. ad ann. 759.* Augustum ante cum Senatu de vectigalibus novis egisse, & improbatas quae suggererant alii, *vicesimam* instituisse, tanquam inventam, & in commentarios relatam a C. Caesare. Eundem porro Dionem *lib. lvi. ad ann. 766.* ostendere, Augustum ad Senatum de vectigalibus quidem retulisse; at ea tamen instituisse arbitratu suo, iniussu Senatus Populique. Denique, ut fuerit, aiunt, hac de re lex Iulia, haud probabile tamen videri, eam a Macro, Alexandro imperante, his libris illustratam esse, abrogatam quippe partem maximam a Nerva, Traiano, & M. Antonino, citatis hunc in finem Plinio in *paneg. cap. 37. seqq.* &
Ca-

Capitolino in *Marco*, *cap. 11*. Ita illi. Nobis contra videtur. Et primum quidem, ad inscriptionem librorum Aemilii Macri quod attinet, *ad Legem xx. hereditatium*, uti & in lapidibus scriptum legitur, i. e. *Vicesimae*: librarios perperam substituisse *Vicesimam*, erudite docuit Gronovius Avus *lib. III. de Pec. Vet. cap. 13. p. 218. seq.* Eorum autem argentum toto coelo fuisse distinctum a libris A. Ofili *de legibus Vicesimae*, vel ex eo liquet, quod multo anteriorum intervallo aetate Ofili, Caesaris quippe, Ciceronis, & Attici familiaris, *Vicesimae* hereditatum vectigal posterius sit: publico autem usu *Vicesima* manumissionum iam dudum observaretur. *Sup. p. 255.*

Quae deinde ex Polybio adferuntur, de suprema Senatus potestate, iniussu etiam populi nova vectigalia instituendi, minus mihi curate disputari videntur. Equidem aerarii curam, & redituum, sumptuumque publicorum rationes, auctoritati Senatus mandatas fuisse Polybius memorat, *d. cap. 11.* & locationes quoque vectigalium, a Censoribus voluntate Senatus fieri solitas, *d. cap. 15.* Minime vero nova a Senatu vectigalia imperari potuisse is refert: quum inter maiestatis ~~ra~~ *ut supra* non minimum hoc censeatur: ita uti leges condere, tributa indicere, Magistratus creare, omnia denique belli, pacis, federumque iura. Videatur ipse Polybius *d. lib. vi. cap. 12. & seqq.* Et *Vicesimam* manumissionum nonne lex Manlia: *Caducum* hereditatis lex Iulia constituit? Qui minus ergo & *Vicesimam* eiusdem? Si quae vero vectigalia a Senatu imperata legantur, uti in provinciis recens factis, Tribunorum ea consensu opus habuisse quis quaeso negaverit? Civibus vero invitis, ipsique Urbi, & Populo rerum domino, ea a Senatu imponi potuisse, liberae statui reipublicae omnino repugnat. Et sub Regibus iam olim, primisque Consulibus, ur-

258 L E C T I O N . I V R . C I V .

bana onera nonnisi a Populo lege lata introducta fuisse, Dionysius plus semel tradit, *lib. iv. p. 215. & p. 245. iunc. lib. v. p. 293. ed. Lips.* Conf. P. Manutius *de Senatu Rom. cap. x.* a quo tamen dissensisse video Pet. Burmannum, *d. l. cap. vii. p. 94. sqq.*

Neque ab hac sententia *adultum* Augusti *imperium* nos revocat, maxime persuasos, Magistratum eum temporarium duntaxat, non Regem, & ne Dictatorem quidem fuisse: minorem Senatu, non superiorem: adstrictum legibus, non solutum; nisi quarum obligatione specialiter a Populo liberatus legitur. Et ut uno verbo dicam, similis erat nostrae Praefectis reipublicae, Ordinum maiestati, itidem ut Magistratus alii, iureiurando obnoxii. Abusos plerumque sui muneris auctoritate & Augustum fuisse, & successores eius, & re vera tyrannidem exercuisse, ultro largimur. Vt vero inde ad legitimam reipublicae formam, prout legibus erat definita, sumi argumentum possit, sanioris politices fundamenta nequaquam patiuntur. Primi vero, ex regimine aristocratico mixto, monarchicum publice constituere, Diocletianus & Maximianus ausi leguntur. Possent per singulorum vitas Imperatorum ire, ostensurus: exercitium maiestatis iniuriam, non minus ad Diocletianum usque, quam sub primis olim Regibus, non solum iure ac legibus, sed publico etiam Imperii stilo, apud Senatum Populumque fuisse. Sed actum non agam: dabitur forte alias locus, formulam legis Regiae examini paullo accuratiori subiicere; eamque si non totam confictam, quod cum Vulteio Schookus voluit, plurimum tamen interpolatam, & a mala manu admodum corruptam esse, data opera ostendere.

Vt vero quam exorsi sumus telam tandem pertexamus, nihilquidquam nobis obesse videtur, quod dissentientes urgent, invito Senatu introductam hanc

Vice-

Vicesimam fuisse, Dione auctore, *lib. lvi. ad ann. 766.* Nonne enim & lex Papia Poppaea, Senatu & Equitibus, multos per annos, publice refragantibus, tandem adnitente Augusto a populo iussa est? Vid. idem Dio *lib. liv. p. 533. & lib. lvi. p. 572. seqq.* & Suetonius in *Aug. cap. 34. & 35.* quique eleganti oratione posteris haec prodidit Cl. Heineccius, *lib. i. ad L. Iul. cap. 111.* Simile quid de lege Cornelia ex Dione supra iam observavimus, *cap. xxviii. p. 230.*

Denique, quod Alexandro imperante legem hanc, si qua fuerit, dudum a Nerva, Traiano, & Antonino, abrogatam aiunt, in eo mihi falli maximopere videntur. Anne enim Voconiae, Corneliae, Falcidiae, Poppaeae, aliaeque, posterioribus senatusconsultis, legibusve aut constitutionibus, vel extensae vel restrictae, propterea abrogatae censentur? Dii meliora. Quid? quod in adversam partem citati Plinius & Capitolinus, cum Iurisconsultis nostris, veſtigal hoc *Vicesimae*, lege introductum adfirmantibus, aperte consentiant. Sic Paulus *lib. iv. Sent. tit. vi.* qui de *Vicesima* inscribitur, § 3. *Testamentum*, inquit, *LEX statim post mortem testatoris aperiri voluit.* Vid. Cuiacius & Schulting. *ad h. l.* Ita quoque Plinius in *paneg. cap. 37.* *Haec mansuetudo LEGIS veteribus civibus servabatur.* Idem *cap. 42.* *Locupletabant & fiscum & aerarium VOCONIAE ET IVLIAE LEGES.* Conf. *sup. cap. xxvii. p. 226.* Capitolinus etiam in *vita Marci, cap. 11.* *LEGES*, inquit, *addidit, de VICESIMA HEREDITATVM, de tutelis libertorum, de bonis maternis, &c.* ubi senatusconsulta intelligi videntur. Quo sensu de Nerva Imperatore Dio scribit, *lib. lxxviii. sub init.* *Quumque nihil sine primariis viris gereret, multas LEGES tulit.* Vbi nullus dubito, quin & *Vicesimae* imminutio inter alia significetur. Quod vero ius

260 L E C T I O N . I V R . C I V .

nonnisi lege, aut senatusconsulto mitigari potest, an sine lege, vel senatusconsulto, constitutum dices? Nullus putem. Ita & quae Traianum Plinius *d. l. de Vicesima* sanxisse non pauca praedicat, non sola ipsius voluntate, sed vel lege, vel certe senatusconsulto, sancita fuisse certissimum puto, generalium usu constitutionum nondum introducto.

Ad *annuum* vero *latioris* quod attinet, eum non obscure idem Dio Cassius prodidit, *lib. LV. ad ann. 758. & seq.* ubi & Augusti ad Senatum relatio, & consilium ea de re Iulii Caesaris *, denique tributi huius publica institutio, multis frustra repugnantibus, facta memorantur. Lata itaque videtur lex *anno Urbis 759.* & confirmata septennio post *anno 766.* eodem referente Dione, *lib. LVI. ad d. ann. Capita* porro legis ex pluribus *duo* tantum hodie circumferuntur: *unum* de vectigali Vicesimae: *alterum* de aperiendis tabulis testamenti. *Primi capitis* argumentum, quia verba interciderunt, ex Dione novimus *d. lib. LV. ad ann. 759.* ubi haec inter alia de Augusto tradita referuntur: τὴν δ' εἰκοσὴν τῶν τε κλήρων καὶ τῶν † ΔΩ-
ΡΕΩΝ, ἃς ἂν οἱ τελευτῶντες τισὶ (κλήν τῶν πάνυ συ-
γενῶν,

* Cuius nomine in multis abusum quoque Antonium fuisse Cicero conqueritur in *Philipp. v. cap. 4.* Ceterum tulisse ipsum Caesarem novorum *leges* vectigalium, eruditi ex Cicerone dudum observarunt. Vid. Popma ad Cic. *lib. XIII. ep. VI. ad Att.*

† Hac adpellatione omnia quocunque *titulo singulari* relicta comprehendi puto: legata, fideicommissa, & donationes mortis causa. Qua de re quamvis dubitare Balduinus videatur, *ad h. l. p. 128. seq.* res ipsa tamen facile evincit; siquidem legata non ante exsolvi necesse est, quam oneribus omnibus, privatis & publicis, a defuncti substantia deductis. Et quot alioquin fraudibus eludi ista lex non potuisset? uti recte Pet. Burmanno *de Vectig. cap. XI. p. 162.* animadversum est? Atque hinc, quid hodie in simili *collatoralis* onere statui in foris debeat, satis puto constare.

γενῶν, ἢ καὶ πενήτων) καταλείψει, κατεσῆκατο. *Constituit & viginti partem hereditatum ac LEGATORVM, exceptis iis quae proximis genere ac pauperibus morte aliorum relinquebantur: ut scilicet in aërarium inferretur militare, de quo ibi actum in praecedentibus fuerat.*

Caput legis alterum, cuius pariter verba perierunt, ex Paulo d. l. Vlpiano in Collat. LL. Mos. & Rom. tit. ult. § ult. & fragmentis tituli Dig. & C. testam. quem. aper. iunc. tit. C. de ed. D. Hadr. toll. colligi tantum potest. Verba Pauli haec sunt: Testamentum lex statim post mortem testatoris aperiri voluit: & ideo, quamvis sit rescriptis variatum, tamen a praesentibus intra triduum, vel quinque dies, aperiendae sunt tabulae. Ab absentibus quoque intra eos dies, cum supervenerint: nec enim oportet † TESTAMENTVM heredibus, aut legatariis, aut libertatibus, quam necessario vectigali moram fieri.

Ratio secundi huius capituli, iam a viris doctis animadversa, ad maturiorem ab apertis tabulis Vice-simae solutionem erat comparata: edictis deinde, primum Praetoris, d. tit. D. postea Hadriani principis, d. tit. C. haud parum adiuta, ac confirmata. Videri hac de re possunt Viri summi, Ez. Spanhemius, in Orb. Rom. exerc. II. cap. 4. p. 205. sqq. & qui plenissima luce priores tenebras dispulit, Petrus Burmannus, ipsi Spanhemio adhuc adolescens multa cum laude publice praedicatus, in d. tract. de Vectig. cap. XI. p. 168. seqq. qui insimul fata nostrae legis sub Nerva, Traiano, Hadriano, aliis; Caracalla deinde & Macrino, ceterisque Imperatoribus ad Iustinianum usque, professa opera persequitur.

Liceat vero mihi, post uberrimas tantorum Viro-

R 3

rum

† Cuiacius & Schultingius: testamento.

262 L E C T I O N . I V R . C I V .

rum messes, in amplissimo hoc agro spicam unam atque alteram, vel si mavis stipulam, casu ut sit neglectam, colligere, nostri leve praemium laboris. *Tria* itaque distincte tractabimus.

Et *primum* quidem, ipsomet prodente Burmanno, inter eruditos huius legis interpretes haud convenit: utrum *Julia Vicefimaria* pars fuerit legis Papiæ Poppææ; an vero lex singularis, illa altera prior, verique ab ea distincta? *Prius* illud Alciato, Zasio, Gentili, & aliis: *posterius* Cuiacio, Balduino, Heineccio, ipsique a nobis laudato Burmanno τῆ πρώτου, visum est. Forte autem, ut paucis absolvam, lex *Julia Vicefimaria*, biennio ante Poppæam condita, postea *anno Urbis 761*. una cum legibus aliis, vel aharum legum capitibus nonnullis, in Papiam Poppæam commigrasse est dicenda. Ita enim & caput legis * *Juliae de adulteriis*, quo de *fundo agitur dotali*, viginti quinque post annis † *legi Papiæ* insertum esse constat: unde factum puto, ut caput istud modo *Juliae de adulteriis*, modo *Papiæ Poppææ* tributum legamus; vel etiam simpliciter *Julia de fundo dotali* adpelletur. Vid. Paul. Manutius *de LL. Rom. cap. 18*.

Eodem inscriptiones pertinent fragmentorum, sub *titulo D. testam. quem. aper. v. gr. l. 10. 11. & 12.* ex *Vlpiani & Cui ad legem Papiam commentariis* decerptæ. Confer sis *primum legis Juliae Caducariae* caput, ab illustri Heineccio expositum, *lib. III. cap.*

- * Anno Urbis conditæ. 736. Vid. D. Cassius *lib. LV. ad d. ann.* & qui novissime hac de se egit Cl. Hofmannus, in *Hist. L. Jul. de adult. cap. II. § 9.*
- † Cui discrete tribuit Mart. Capella *lib. II. sub fin. ibiq. Grot. Gothofredo* adhuc fluctuante, in *not. ad cap. 20. L. Jul. & Pap. cui addef. Heineccium ad d. L. lib. 13. cap. 19. subvitt.*

cap. 2. Eadem quippe lex simul de Vicefima & de apertura testamentorum caverat, uti diximus. Pariter in *l. ult. C. de Edicto D. Had. toll.* idem refertur Edicti illius duplex argumentum, quod legis quoque fuerat Iuliae Vicefimarum. Neque nominis adpellatio repugnat: eodem enim modo & sensu lex *Vicefimarum* dicitur, quo lex *Caducaria*, vel *Decimaria*, vel *Miscella*, nuncupari solent; quas tamen partes tantum legis Papiæ Poppææ fuisse, inter omnes iam constat.

Tantum de *primo*, quod ad legem ipsam: pergitur ad *alterum*, quo de fati eius quaedam delibabimus. De *Vicefimarum* in *Decimam* mutatione sub Caracalla, notissimus est Dionis Cassii locus in Excerptis Peirescianis p. 745. cuius varia quum sit lectio, ipsa primum verba repraesentabo, meamque deinde coniecturam qualemcunque subiiciam. Ait Dio de gestis inter alia ab Antonino Caracalla: τῶν τε τελῶν, τῶν τε ἄλλων, ἃ καινὰ προσκατέδειξε, καὶ τῆς ΔΕΚΑΤΗΣ, τὴν ἀντὶ τῆς ἘΙΚΟΣΤΗΣ ὑπὲρ τε τῶν ἀπελευθερωμένων, καὶ ὑπὲρ τῶν καταλειπομένων τισὶ κλήρων καὶ ΔΩΡΕΑΣ * ἐποίησε, ΠΑΣΑΣ τὰς τε ΔΙΑΔΟΧΑΣ,

R 4

καὶ

* Adscripsit Valesius margini: *leg. δωρεῶν*; idque plenius ex Dione in *Adnot.* evincit. Verum intercedit Salmasius, ita legens: κλήρων καὶ δωρεῶν ἐποίησε πάσης, i. e. *hereditatum & omnium donationis*, sc. tam mortis causa, quam inter vivos; non improbante Pet. Burmanno, *d. tract. cap. xi. p. 172. seq.* Forte autem potior Valesii lectio & interpretatio est, a Spanhemio defensa, *d. Exerc. II. p. 200. & seq. ed. sec. Lond.* Conf. adlata superius *hoc cap. p. 260.* ubi κλήροι & δωρεαί, apud eundem Dionem coniuncta referuntur, pro *hereditatibus & legatis*. Refellendo autem Salmasio, in Iure interpretando coniectori parum felici, id unum sufficit, ad *ultimas* tantum *voluntates* Vicefimarum, non ad actus inter vivos pertinuisse, ita uti Falcidiam. Alios Salmasii in Iure nostro lapsus, quos *d. l.* offendi, accumulare non vacat.

264 LECTIO. IVR. CIV.

καὶ τὰς ἈΤΕΛΕΪΑΣ, τὰς ἐπὶ τέτοις, τὰς δεδομένας τοῖς πάνυ προσήκονσι τῶν τελευτώντων καταλύσας. Vertit Valelius: *postremo praeter vectigalia, tum alia, quae ab ipso primum reperta sunt, tum vectigal DECIMAE, quam pro VICESIMA constituit, tam eorum, qui manumitterentur, quam hereditatum, ac LEGATORVM: cum SVCCEDENDI IVS, & IMMUNITATES OMNES, quae proximis defunctorum, ac genere coniunctissimis, concessae legibus erant, sustulisset.*

Existimat Salmasius, *de Modo Vsur. cap. ult. p. 854. sqq.* non de omnibus ab intestato successionebus ultima Dionis verba capi oportere, verum de quibusdam, auctore Vlpiano apud Collatorem *LL. Mos. & Rom. tit. ult. fin.* atque idcirco legendum πάσης, idque referendum ad vocem quae praecessit, δωρεάς, ita ut sequantur haec solum verba: τὰς δὲ διανοχὰς, *successiones autem ab intestato, &c.* Tentatam hanc crisin cum Spanhemio in margine repudiamus. Quod vero ad sequentia Dionis verba, itemque Vlpiani a Salmasio laudata, eorum longe alium puto sensum esse, quam ipsi, eumque hic sequutis, Spanhemio & Burmanno, Viris maximis, visum est. Non enim abolevit Caracalla, vel omnes, vel quasdam, ab intestato successiones, aut velut *caducas* vindicavit fisco: sed in Vicesimaria lege haec tantum *duo* immutavit: *unum*, ut pro vicesima in posterum *decima* penderetur: *alterum*, ut qui, propter *legitimae* ius *successionis*, immunes antea ab hoc onere fuerant, sui, adgnati, gentiles, aliique ex recentiorum sanctionibus Imperatorum, in posterum non essent: solis exceptis, qui * peculiari rescripto,

per-

* Simile quid, de iure publice respondendi, apud Pomp. in *l. 2. § ult. D. de orig. iur.* Aliud de Tiberio habet Suetonius, *cap. 8.* De-

personalis instar privilegii, hanc ab Imperatore immunitatem impetrassent. Adde verba Vlpiani *d. l. ut hanc qua utor interpretationem unusquisque veram esse intelligat*. Sunt autem haec: *Imperator noster (Caracalla) in hereditatibus, quae ab intestato deseruntur, eas (personas) SOLAS voluit admitti, QVIBVS DECIMAE IMMVNITATEM IPSE TRIBVIT*. Forte igitur, nisi maxime fallor, anceps illud divinationis periculum, de quo Valerius *ad Excerpt. d. l.* & Schultingius *ad Vlp. l. c.* iam evanescet; Salmassii vero, de *suis heredibus* solum exceptis, coniectura sine ullo periculo in posterum carebimus.

Tertium, de quo ambigi hic solet, ad *Vicesimae abrogationem* descendit: quo tempore scilicet, & a quo Imperatore, ea profecta dici debeat. Sunt qui cum Alciato *lib. III. Dispunct. cap. 6.* Imp. Gratiano id laudis tribuant, auctoritate Aufonii in *Grat. act. p. 730.* *ed. Toll. uti & Pancirollus lib. III. Var. Lect. cap. 31. p. 499.* aliique. Abusum vero Aufonii verbis Alciatum fuisse Cuiacius censet, *ad Paul. lib. IV. tit. VI. in tit.* quique huic suffragatur, Petrus Burmannus *d. l. cap. XI. p. 181.*

Ego, ne ἀσύβολος discedam, distinguendum arbitror *Vicesimae* inter & *Edicti Hadrianei* abolitionem. Hoc sane ad Iustiniani usque tempora in foro viguisse, cum ex Codice Theod. tum ex Novellis Valentin. III. edocemur. Vid. *l. 26. C. Th. quor. adpell. non recip.* quae Gratiani est, Valentiniani II. & Theodosii: item *l. 7. C. Th. de testam. & leg.* quae est

R 5

Theo-

Denique aliud de *cognitionis iure*, novis civibus ad immunitatem *Vicesimae* indulto, inter laudes Traiani Plinius recenset, in *Paneg. cap. 39.* Atque ita quoque intelligimus finalia verba inscriptionis, *sine ulla deductione xx.* apud Gruterum *p. CI. num. 2.*

266 LECTIO. IV. CIV.

Theodosii II. denique *Novella* IV. Valentiniani III. & a se demum abrogatum id esse ipse Iustinianus proficitur, *d. l. ult. C. de Ed. D. Hadr. toll.*

Vicesima vero, quam sua aetate a republica iam recepisse, *d. l.* Iustinianus ait, ad haec usque tempora perstitisse non videtur. Ultimi eius, quantum indagare ego quidem potui, meminerunt Aelius Lampridius in *vita Heliogab. cap. 12.* & auctor lapidis apud Gruterum, *p. CCLXXXVI. num. 4.* Valenti Augusto dedicati. Apud * Symmachum vero, Zosimum, Cassiodorum, ceterosque insequentium temporum scriptores, altissimum est *Vicesimae* silentium. Quare non adeo contemnendam Alciati coniecturam ducerem, si aliunde, praeterquam isto ex silentio, argumenti aliquid nobis suppeteret. Videamus tamen laudatum antea integrum Aufonii locum: *Neque vero unum aliquod bonum uno die praestas: sed † INDVLGENTIAS SECVLARES per singula horarum momenta multiplicas. Vel illud unum cuiusmodi est, de condonatis residuis TRIBVTORVM? quod tu quam cumulata bonitate fecisti! Quis unquam Imperatorum hoc provinciis suis, aut VBERIORE INDVLGENTIA dedit, aut certiore securitate prospexit, aut prudentia consultiore munivit? Fecerat & ‡ TRAIANVS olim: sed PARTIBVS RETENTIS non habebat tantam oblectationem concessi debiti portio, quanta suberat amaritudo servati. Et ANTONINVS*

* Quadragesimae tantum & quinquagesimae is meminit, *lib. v. - p. 51. & 53.*

† Commodus Ios. Scaliger hic citavit *Nov. CLXIII.* quam vide in praef. *Seculares* autem *perpetuae* hoc loco sunt.

‡ *Hadr.iani* nomen substituendum putat Spanhemius, Burmanno haud refragante, *d. cap. XI. p. 181.* *Vulgatae* vero lectioni favet omnino Plinius in *Paneg. cap. 40.*

NINVS †† indulserat: sed imperii, non beneficii, SVCCESOR invidit, qui ex documentis tabulisque populi condonata repetivit. Tu ARGVMENTA OMNIA FLAGITANDI publicitus †† ardere iussisti. Videre in suis quaeque foris omnes civitates conflagrationem salubris incendii. Ardebant stirpes fraudum VETERVM: ardebant seminaria FVTVRARVM. Iam se cum pulvere favilla miscuerat, iam nubibus fumus involverat: & adhuc obnoxii in paginis concrematis ductus apicum, & sefertiorum notas * CVM, IVVANTIA DE RATIONE cernebant: quod meminerant lectum, legi posse etiam tunc verentes. Quid te, Imperator Auguste, indulgentius? quid potest esse consultius? Quae bona praestas, efficis NE CADVCA sint: quae mala adimis, prospicis ne possint esse RECIDIVA. Haec provincialibus indulgentiae bona.

Possit ex verbis hifce de provincialibus tantum tributis Aufonius intelligi, non aliis. Quia vero & Italia inter provincias in Imperii divisione tum numerabatur, & praeterea commune omnium Vicefimae vectigal

†† De Hadriano Spartianus cap. 7. De Marco Antonino Capitolinus cap. 11. testantur. De Commodo quaedam tantum vestigia observavi, tum apud Capitolinum in Pertin. cap. 11. tum Lampridium, in Comm. cap. 16. Mallem itaque priore loco apud Capitolinum, cum Grutero indixerat, quam cum Casaubono indulserat. De Valentiniano. 1. Zosimus lib. 1v. cap. 16.

†† Similia de Augusto habet Suetonius cap. 32. ubi Casaubonus, & alii, de Hadriano, Aureliano, aliisque Imp. plura huiusmodi adnotarunt.

* Eleganter Gronovius: cum immensi trepidatione. Forte autem de vicefimaria, vel quadragesimaria, vix simili qua tributi specie, auctor loquitur; cui rei indicio sunt codd. nonnulli, qui pro iuvantia habent xxx. Vnde & Hotmanus coniecerat denariaria. Sed alii hunc morbum Aesculapio sanandum reliquimus.

268 LECTIO. IVR. CIV.

gal iam erat, denique alia provinciarum onera, ex agris, pecoribus, &c. diu postea, & semper fere, adhuc obtinuerunt, *Vicesima* non item: mihi de gravissimis tributis, inter quae & *Vicesima*, ibi loqui Aufonius videtur; ut quae a Gratiano publice & in perpetuum fuerant abrogata, eorumque tabulae uno velut incendio deletae; haud aliter ac magici, & improbatæ lectionis libri.

Quamquam vero ita penitus abolita *Vicesima* fuerit, eiusque proinde mentio passim in Digestis, & Codice, a Triboniano sit expuncta: attamen observante Balduino, *ad h. l. p. 130.* & Cuiacio *lib. v. cap. 16. & lib. ix. cap. 24.* non pauca eius vestigia in Veterum supersunt fragmentis, quorum unum atque alterum coronidis loco memorabimus.

Ex Ofilio nihil: ex Macro *quinque* tantum fragmenta in Pandectis leguntur: ex prioribus libro *quatuor*, ex posteriore *unum*. Vid. *Index LL. Pand. in Iurisp. Rest. tom. I. p. 97.* Explicuit eas Balduinus, *ad h. l. p. 131. & seq.* quare actum non agam. Præterea vero & in aliorum Prudentum commentariis eiusmodi vestigia sibi deprehendisse eruditi videntur: v. c. in *l. 114. § 14. D. de legat. I.* ubi Marcianus libro VIII. Institutionum ita ait: *Divi † SEVERVS & Antoninus rescripserunt: EOS * qui testamento quid ve-*

† In aliis perperam *Verus*, uti & § 11. *d. l.* monente Baudoua.

* Cl. Eckium legi voluisse *eorum* Burmannus testatur, *d. tract. cap. xi. p. 185.* ipse vero *ipsi* eos retento similia alia *ἀναλόγη* exempla post Barthium adfert, itidem ex Pandectis petita; citatis quoque Vossio, Gronovio, & Davilio; quibus addeffis Io. Clericum *res Manupium*, in *Art. Crit. part. 11. Sect. 1. cap. 10.* & Cl. Dukerum in *not. ad Opusc. de latin. lect. p. 348.* Minus acute igitur Fr. Sanctius, in *Minerva, lib. iv. cap. 12.* pro *eos* in *h. l.* reponendum censuit *ii*, recte observante Iac. Perizonio, *ib. n. 2.* & fontem emendationis Eckianæ indicante,

vetant alienari, nec causam exprimunt, propter quam id fieri velint, (nisi invenitur persona, cuius respectu hoc a testatore dispositum est) nullius esse momenti scripturam, quasi nudum praeceptum reliquerint: quia talem legem testamento non possunt dicere. Quod si liberis, aut posteris, aut libertis, aut heredibus, aut aliis quibusdam personis consulentes, eiusmodi voluntatem significarent, eam servandam esse: sed haec neque creditoribus, neque FISCO, fraudi esse. Nam si heredis, propter testatoris creditores, bona venierunt, fortunam communem fideicommissarii quoque sequuntur.

FISCI adpellatione *Vicesimam* fisco debitam intelligi, post Cuiacium *lib. ix. Obs. cap. 24.* monitu haud opus. Vid. Burmannus *d. l. p. 183.* eique citatus Gronovius, ex cuius, ad epist. xi. ab editore laudati, ditissimis scriniis sumpta video, quae contra Buchnerum in ultima Plinii editione, *ad lib. vii. epist. 14.* erudite disputantur. Ceterum quae *d. l. Cuiacius* acerbe nimis contra Raevardum *lib. III. Var. cap. 16.* monuit, non eiusdem omnia ponderis videntur. Quae so enim, quid criminis est in verbis hisce: *In vicesima hereditatum nihil interest fisci, possit an non possit res legata alienari?* Fiscus fane per aestimationem tantundem consequeretur, quantum per venditionem, ipso Macro auctore, *l. 68. pr. D. ad L. Falc.* hac vero non interveniente, nihil fane quidquam ex vectigali *centesimae* capere fiscus potuisset. Quae de-

cante, Glossam nimirum; quamvis huic plus acuminis Perizonius tribuat, ac videtur mereri. Certe enim *ἀναλόγητος*, vel etiam *ἀντίλογος* Glossa statuit, citata *l. eam quam 14. C. de fideicom.* ab omni vero emendatione maxime est aliena. Ceterum in Norica Haloandri pro eos, *EORVM h. l.* legitur, quam editionem consuluisse ac sequutus Eckius videtur.

deinde *d. l.* adnotat Cuiacius, de *Vicesima legatorum*, ea ab Raevardo in dubium vocata fuisse plane ignoro. Denique, quod suspicatur Cuiacius, cumque eo Celeberrimus Burmannus, *d. l. p.* 162. in *d. l.* 68. pro *Vicesima* Tribonianum ubique *Falcidiam* substituisse, mihi neutiquam verosimile videtur: quum de *alimentis* etiam detrahi *Falcidiam* posse, notissimum sit, *l. 9. D. de alim. leg. iunc. l. 89. & l. pen. D. ad L. Falcid.* solis, quae pauperibus relinquuntur, ex communi errantium Doctorum sententia, vulgo exceptis, piarum favore caussarum, qua de re *capite egi-mus praecedenti*. Forte autem de utraque Macer detractioe *d. l.* egit, tum priore *Vicesimae* ab hereditate, aeris instar alieni, & publici quidem; tum posteriore *Falcidiae* a legatis solis, post *Vicesimam* ante iam deductam. Conf. *sup. p.* 260.

Pergimus ad *l. 2. C. de transact.* quam iidem quos laudavi, Viri summi, pariter ad mores sui seculi inflexam arguunt. Verba eius haec sunt: *Cum te proponas cum SORORE tua de HEREDITATE transsegisse, & ideo certam pecuniam ei te debere cavisse: etsi nulla fuisset quaestio hereditatis, tamen propter timorem litis transactione interposita, pecunia recte tanta intelligitur: ex qua causa, si FISCO solvisses, tamen iure convenireris.*

Hereditatem Cuiacius *d. lib. ix. cap. 24.* qualem hic intelligat, non definivit: unde ansam dissentienti arripiens Faber *lib. xvii. Comiect. cap. 4.* nullum fisco locum in ea hereditate fuisse contendit, propter cessantem liberos inter & parentes *Vicesimam*, de qua paullo antea; mavult itaque pro fisco reponere *ilico*, hoc sensu: ut cautio & promissio facta certae quantitatis, ex causa transactionis, condici nullo modo possit; quin, sive *ilico* soluta fuisset ea quantitas, repeti postea non posset; sive soluta non esset, peti
utiliter

utiliter posset, ac sine ullius exceptionis metu. Ita Faber. Burmannus autem *δ Μέγας*, Iuris non minus quam Literarum consultissimus, *d. p. 185.* rectissime contra Fabrum hic monet: non satis constare, de paterna ibi hereditate potius, quam de alia quacunque agi, eiusmodi scilicet, ex qua *Vicesima* iure debetur. Et sane, neque *hereditatis* mentio facta simpliciter, neque *fratris sororisque* coheredum nomina, id quod urget Faber evincunt. Atque adeo abunde hoc modo Cuiacii sententia videri posset defensa. Verum liceat quaeso & mihi, quid de istac specie sentiam, breviter exponere.

Inscriptio *d. l. 2.* haec est: *Idem (Antoninus) A. Luclatio.* Antoninus nempe Bassianus *Caracalla*, quod subscriptio indicat, ita sese habens: *PP. 3. Id. Aug. Antonino A. IV. & Balbino Coss.* id est, anno Urbis 965. Christi 213. non 214. uti vulgo adiicitur.

Species facti, de qua rescribitur, est *fratris* Luclatii cum *sore* de communi hereditate transactio. Unde error patet compilatoris τῶν Βασιλευῶν, *duas* inter *sorores* transactum fuisse memorantis, ex inscriptionum uti videtur defectu oriundus, *lib. xi. tit. ii. num. 19. p. 788. tom. i.* Confictas a Glossa species, a Basilicis quod mirere haud multum diversas, Donelli item, aliorumque, iam refutavit Faber *d. l.* Vtrum vero cum Cuiacio & Burmanno hereditatem intelligas *externam*, an cum Fabro *paternam*, ego certe hilum non interdum. Quia enim hoc rescriptum longe posterius est constitutione Caracallae, de sublata *suorum & adgnatorum* immunitate, supra a nobis exposita *p. 264. seq.* utrovis istorum casuum pendendam fuisse *Vicesimam* liquet. Fabri denique emendationem, praeter ea quae iam diximus, satis resellit

272 L E C T I O N . I V R . C I V .

fellit auctoritas Basilica, d. l. p. 779. ita habens: **ἡ Τῶν ΔΗΜΟΣΙΩΝ κατέβηδες**, si *FISCO*. solvisses.

Legibus ex Balduino & Cuiacio memoratis duas alias ex instructissimo eruditionis suae penu adiecit Burmannus d. l. p. 185. & sequ. quarum una est l. 32. D. de iure fisci, iunc. l. 31. eod. ubi ex Marciano haec legimus: *Divus Commodus rescripsit: Obsidum bona, sicut captivorum omnimodo in fiscum esse cogenda. Sed si accepto usu togae Romanae, ut cives Romani semper egerint, Divi Fratres procuratoribus * hereditatum rescripserunt: sine dubitatione ius EORVM ab † obsidis conditione separatum esse beneficio principali. Ideoque idem ius EIS servandum, quod habent, si a legitimis civibus Romanis heredes instituti fuissent.*

De iure *obsidum* apud Romanos egerunt iam dudum alii, & peregerunt. Videri post Grotium, & Alb. Gentilem, meretur Schilterus in peculiari commentatione, Exercitationibus ad Pandectas inserta, ad calcem libri I. p. 71. & seqq. Nos quaedam singularia delibabimus. Ait Marcianus: *Obsidum*, qui scilicet Romanis dati diem functi sunt, uti recte Glossa, frustra dissentiente Greg. Lopez, *Animadv. cap. 18.* quem reprehendit Pag. Gaudent. *lib. II. Expos. cap. 2.* Ait porro: *bona*, quae nempe Romae possidebant, non quae in patria, utpote Imperii finibus non comprehensa. Vid. Glossa *adh. l.* Pergit: *sicut captivorum*, id est, ad eorum hac in causa similitudinem, aliqualem duntaxat, non omnimodam; uti recte post Iasonem monuit Alb. Gentilis *lib. II. de Iure Belli, cap. 19. sub init.* Additur: *in fiscum* &c. quia nimirum homines erant peregrini, quorum nulla esse hereditas,

* Hal. & Vintim. *hereditatum rescripsere.*

† Vulg. *Obsidum.*

reditas, nullus olim heres intelligebatur, *l. 11. D. qui testam. fac. l. 1. D. ad L. Falc. l. 1. C. de hered. instit.* In fiscum itaque bona obsidum redigi Iuris & Reipublicae ratio postulabat: quare mirum videtur, Cl. Burmannum *d. p. 185.* in alia omnia hic abiisse. Ita vero regulariter: exceptio proinde additur; *nisi ius togae impetrassent*, quod ridicule Glossa de doctorali toga accepit, observante praeter alios Budaeo ad *h. l. p. 350. sqq.* Sed quamvis ius testamenti *condendi* obsidibus, aliisque peregrinis, etiam sine iure civitatis, nunquam daretur *l. 11. D. qui testam. fac. poss.* quod ab aliis perperam solet negari: tamen ius ex testamento civis *capiendi* iis nunquam permissum legitur, nisi simul & ius impetrassent civitatis; veluti inter alios modos, *togae* usu publice concessio, fieri consueverat: quo ipso in civium adlecti numerum, peregrini, adeoque & obsides, esse desinebant, uti praeclare observat Alb. Gentilis *d. l.* Vid. Tacitus *lib. xi. Annal. cap. 16.* & Schilterus *d. l. cap. 9.*

Ait porro Marcianus: *ius EORVM ab obsid. cond. separ. &c. EORVM*, i. e. qui antea obsides, postea cives erant facti. Pergit: *id ius EIS servandum*, quos scil. obses civitate donatus heredes scripserat, uti recte Glossa. Denique ait: *a LEGITIMIS civibus*, i. e. originariis, vel iure ac lege talibus; ita ut inter obsidem, civitatis iure auctum, & inter cives alios, nulla in testamentis & hereditatibus differentia intercederet. Praeter iam laudatos conf. Cuiacius ad *d. l. 31. D. de iure fisci*, & Cl. Schultingius ad Ulpianum *d. tit. xx. § 14.* X

Ad *Vicesimam* itaque quod attinet, illam Procuratores Caesaris, posita hac *posteriore* specie, recte petebant; nisi forte vel lege Julia, eique adiectis Senatusconsultis, vel singulari Principis rescripto, immunitatem heres haberet. Ceterum casu illo priore, ex *d.*

274 LECTIO. IV. CIV.

l. 31. bona obfidis, in peregrinitate mortui, omnia tanquam caduca fisco vindicabantur. Atque ita nullum utramque inter legem dissenfum posse argui, plane existimo.

Supereft altera, quam Burmannus de *Vicesima* interpretatur, l. 1. C. de *usur. rei iud.* cuius in editionibus vulgatis haec est rubrica: *Imp. Antoninus A. Procuratoribus HEREDITATIVM.* Haloander vero *HEREDVM* edidit. Contiùs denique ad marginem suae editionis ita notat: *In meo Mss. est: PROCVRATORIBVS HEREDITATIVM FISCO:* quam nos lectionem paullo inferius ex Basilicis confirmabimus. Atque de hisce etiam ibi agi post Pancirollum *lib. III. Var. Lect. cap. 31. p. 499.* Cl. Burmannus *d. l.* fere existimat; non tamen, uti subiicit, multum alienus a sententia Phil. a Turre, in *Monum. Vet. Ant., cap. VI.* non tam de sola *Vicesima*, quam de omni hereditate fisco debita ibi agi existimantis: adiciens denique, ideo nullam *fisci* mentionem in rescripto fieri, quod *Vicesima* non in fiscum, sed in aerarium inferretur militare, secus ac *caduca*. An vero vetus illa *fisci* & aerarii publici, *fisci* item & militaris aerarii distinctio, sub Caracalla* adhuc tam accurate fuerit observata, mihi fateor non liquere: *Fisci* sane Antoninum in ipso authentico meminisse videri, mox dicemus.

Vt redeamus ad inscriptionem *d. l. 1. Antonini* nomine simpliciter posito, uti plerumque apud Veteres, *Caracallam* intelligi dubium non est. Deinde non ad alios rescribi *Procuratores* puto, quam publicos *Caesaris*, quo & vocabulum pertinet *rationum*, sc. fiscalium, in quas referri oportere usuras centesimas Imperator ait. *Procuratorum* porro huiusmodi, uti varia genera, & stationes habebantur; ita & diversa

passim

* Vid. Cl. Schulting. ad *Vlp. tit. XVII. § 2.*

passim nomina occurrunt, ex veterum thesauris inscriptionum facile colligenda. Vnde etiam inter alia & hoc discimus, adpellatione *procuratorum hereditaris* illos κατ' ἐξοχήν intelligi, qui ad *Vicesimam curare* dicebantur, iive Procuratores Vicesimae, arg. l. 32. D. de iure fisci. Qua de re praeter Spanhemium & Burmannum dd. ll. videatur Pancirollus d. p. 499. & in Not. Imp. cap. 87. Male itaque Glossam sequutus Azo, ceterique Scholae Accursianae interpretes, de quorumcunque heredum procuratoribus verba ista acceperunt, contra disertam Graecorum in Basilicis auctoritatem, lib. ix. tit. III. num. 86. tom. I. multum unde luminis, Contii, Turrii, & Burmanni sententiae adspergitur. Adscribam verba, erroris cuiusdam revincendi causa: Ἐὰν ὁ ΔΗΜΟΣΙΟΣ ἐναγάγη τινὶ, καὶ νικήσῃ, ἑκατοσιαῖον τὸν τόκον λαμβάνει, μετὰ τὴν ΤΕΤΡΑΜΗΝΟΝ τῆς καταδίκης. Vertit Fabrotus: Si FISCUS adversus aliquem egerit, & obtinuerit, centesimam usuram accipit, post QUATVOR MENSES a die condemnationis. Enimvero temporis, quod legitimum adpellatur, quantum spatium fuerit, neque Antoninus exprimit, neque interpretes definiunt. Graeci, ut videmus, ordinarium rei iudicatae tempus *quadrimestre* commemorant, errore utique gravissimo, quem tamen & Glossa cum suis imprudenter amplexa est.

Quid enim ex historia Romani fori notius est, quam in iudiciis personalibus, primo tempus *arbitrarium*, l. 21. D. de iudic. pro xxx. diebus iustis in XII. Tab. apud Gellium lib. xx. cap. 1. postea sub Imperatoribus duos fuisse menses victis indultos, l. 2. C. Th. de usur. rei iud. donec Iustinianus in l. ult. pr. & § 1. C. eod. inducias *quadrimestres* primus concederet. Vid. Cuiacius lib. III. Observ. cap. 39. & Gul. Fornerius lib. II. Select. cap. 15.

276 **LECTION. IVR. CIV.**

De *tempore* aperiendi testamenti, paullo superius, ex lege Iulia, Edicto Praetoris, & D. Hadriani, iam egimus.

Finio verbis ipsius rescripti, vel eius fragmenti, aut epitomae potius: *Is qui BONA secundum di-*
*ctam sententiam * PROSEQUITVR, eas quoque*
RATIONES habiturus est, ut qui post LEGITI-
MVM TEMPVS placitis non obtemperavit, u-
suram centesimam temporis, quod postea fluxerit,
solvat.

* Rectius in aliis codd. *persequitur*. Vid. Char. & Baud. *ad h. l.*

F I N I S.

ÉR-

ERRATA & OMISSA.

- p. 3. vers. 6. add. & Photius in *Nomoc. tit. IX. p. 1011.*
ibiq. Balsamo: idemque ad tit. XIII. p. 1105.
- p. 3. --- 32. Pluribus hac de re Gronovius *lib. IV. Observ. cap. 13. p. 211. seqq.* Ita & Ovidius *Epist. Heroid. III. vers. 50. Tot tamen amissis te compensavimus unum.* *ibiq. Cl. Burm.*
- 14. Conf. Briffonius *de iure connub. p. 98. seq. ed. Paris.* & Heraldus *lib. v. ad Ius Att. cap. 18. p. 399.*
- 23. add. & 23. & *lib. II. cap. XI. p. 154. seq.*
- p. 5. --- 21. Et ita iam ante nos Gilb. Regium *lib. II. Enantioph. cap. 20. p. 77.* sensisse intellexi.
- 34. Conf. *l. 5. § 4. D. de Carb. edict.* ubi *causaliter* itidem haec particula sumitur.
- p. 12. --- 3. Non tamen huc referendus est Livii locus, *lib. v. cap. 12.* quod Giphanius volebat, in *Observ. Ling. Lat. p. 254.* Verba enim, *usurpandi iuris causa*, iniquum plebis studium significant, obtinendi tum primum *tribunatus militum* consulari potestate.
- p. 17. --- I. Vid. Hotmanus *lib. IV. Observ. cap. 2.* Noodtius *lib. I. Observ. cap. 11.* & Barbeiracius *ad Grot. & Pufend. dd. II.*
- II. omissa, post *decisionem; naturali ratione subnixam, &c.*
- 16. Supple: Pauli, *ex libro L. ad Edictum.*
- p. 18. --- 26. post *Magnone*, adde seqq. Lud. vero Charondas *lib. I. Verissim. cap. 3.* dissensisse Marcianum putat. Vid. Reinold. *ad Merc. p. 43. sq.*
- p. 19. --- 27. ita leg. *l. 6. pr. D. de offic. Procons.* deinde in *πρωβέσει*, (*Proconsul. s.*) Conf. Ant. Matthaeus, *diss. II. de Iudic. § 18. & seq.*
- p. 20. --- 17. post *Legati* ita lege: Varro *lib. IV. de*

- L. L. p. 22. ed. Steph. Cicero & quae sequ.*
 --- 20. In cit. ed. Tollii *d. l.* post antecedd. ἐπε-
 μηρέθη δ' αὐτῶ καὶ Φωντήσιος, ὃς ἐπρέσβευεν αὐτῶ: O-
 missa ab latino interprete seqq. καλῶσι δ' ἄτως τὰς
 τοῖς ἡγεμόσι ἐθνῶν ἐκ τῆς βελῆς ἐπομένους ἐς βοήθειαν.
 Conf. Varro *lib. iv. de L. L. pag. 22.* & Vege-
 tius *lib. II. cap. 9. ibiq. Stewech.*
 --- 24. post *cap. 99.* adde: iuncto Suetonio in
Tib. cap. 12.
 --- 29. post *sacerdotis:* Vid. Abramus *ad Cic. in*
Vatin. d. l.
p. 23. --- 14. lege: *praeiunte Glossa & Baldo.*
 --- 19. add. In fine enim *d. pr. l. 24. quid ergo, si*
PUBLICA opus fiat, ubi τὸ publice est pu-
blica auctoritate. Antecesserat enim *privatim.*
 Vulgata vero habet: *in publico;* quod fere eo-
 dem redit, si locum *proprietate* publicum intel-
 ligas, *usu* non communem.
*p. 24. ad not. ** lege *Vesalia Clivorum;* & deinde pro
iuris, lege iuri. Conf. Io. Phil. Kuchenbecker,
in vit. Hierm. Vultei, p. 92. seq. ubi multa de
 Niellio.
p. 26. --- 14. post *l. 47. § pen. D. de legat. I. add. l.*
31. D. ad L. Aquil. iunc. l. 44. D. eod.
p. 27. --- 19. Omissa: *Et ne quis minus illa huc per-*
tinere excipiat, simili &c.
p. 31. --- 8. Addef. Vlr. Huberus in *Ennom. ad h. l.*
pro ne quidem reponi voluit non nisi.
 --- 24. Delenda sunt: *Charonda & Ruffardo;*
 rescribendum vero, *eodem Connano, d. § 13.*
p. 32. --- 22. Omissa *Pauli* mentio sic restituenda:
integra Pauli oratio.
 --- 28. Add. In aliis Pand. edd. *sed favore reli-*
gionis, legitur. Vid. Ruffardus & Charondas
ad h. l. Cl. Reinoldus vero delenda censet τὰς
favore religionis.

- in not. * in fine: Add. *Quibus etiam novissime adstipulatus est Cl. Gesnerus ad Colum. d. l.*
- p. 35. --- I. ad verba: *casu sexto: Add. Vitruvii autem casu verba intelligas, dandi, an auferendi, nihil puto interesse.* Conieceram aliquando, verba *exceptis his* causaliter sumi, pro *quia exceptae sunt hae: vel, exceptae enim sunt hae*, quod non infrequens in optimis etiam auctoribus esse omnes norunt. Vid. Pet. Faber, *lib. III. Sem. cap. 24. p. 322. seqq.* ubi Cl. Eckii, coniectura, Roëllio memorata, late a Fabro iam defensa est; ut *exceptis* idem *h. l.* sit, ac comprehensivus. Non putem tamen eo sensu id verbum accipi in *l. i. § 5. D. de postul. l. 39. de act. emt. & l. 4. § 3. de Aed. Ed.* Operae vero pretium erit adiasse Vir. Ampl. Io. Alex. Roëllium, in *diff. inaug. p. 45.* Ut autem omnia eo essent aptiora, itudioforum in gratiam verba legis, una cum varia recentiorum *usages*, iterum repraesentare volui: *Tutelas etiam non * AMITTIT CAPITIS † MINVTIO, ‡ EXCEPTIS his, quae in iure alieno personis positae ** DEFERVNTVR.*
- * Cl. Noordkerk: *admittit*, in *Dec. Obs. cap. cap. 3.* D. Gothfredus *ad h. l. τὸ amittit* interpretatur *adimit.*
- † Ampl. Roëllius: *capite minutus.*
- ‡ Illustris Bynkershoekius apud Roëllium: *acceptis.*
- ** Roëllius: *auferuntur.*
- p. 36. --- II. Idem olim & Ranconeto visum fuisse, nuper ex Goveano didici, *lib. I. Var. Lect. cap. 33.*
- p. 38. --- 13. Conf. Matthaeus in *Coll. Inst. d. t. § 2.* & Zoësius *ad D. eod. tit.*
- *ad fin.* Adversative legendum esse hoc loco:

- SED *flumina* &c. ex § 2. *Inst. de rer. div.* manifestum est: *Flumina AVTEM omnia*, &c.
- p. 39. --- 16. Differentiam istam discrete nos docet Theophilus *ib.* § 1. 2. 5. add. *l. 24. D. de dam. inf.* & Grotius *II. 2. § 12.*
- p. 40. --- 8. post *Pomponius*, add. *libro xxxiv. ad Sabinum.*
- 29. lege: *ita ut a flumine derelictus* &c.
- *In not.* * Add. *Ita & Imp. § 1. Inst. de rer. div.* Sicut est mare, & Theophilus *cod. ἡ ἄλλασσα.*
- p. 41. --- 25. Add. *iunc. l. 14. pr. quemadm. serv. amitt.*
- p. 59. --- 5. Pro *Consulebar* Vulgata habet, *Consulebatur*, eodem sensu.
- 12. Ibidem pro *Nam &*, Vulgata: *nam etsi.* Haloander: *nam & si.*
- --- 27. Conf. Glossa *ad h. l.* & Gul. Maranus in *P. rat. h. l.*
- p. 60. --- 4. Add. *Tertium denique Waechtleri*, in *Opusc. p. 578. edit. Cl. Trotzii.*
- p. 71. --- 10. *seqq.* Muto sententiam, & *caducum* apud Vlpianum *d. l.* interpretor, quod lege Papia secundum ius antiquum liberis & parentibus testatoris, usque ad tertium gradum, concessum erat, eodem auctore Vlpiano, *tit. xvii. § 2. & tit. xviii. § un.* Similiter *ereptitium* non aliud iam intelligo, quam praemium, quod vel ex eadem lege Papia, huiusmodi bonorum delatoribus, vel ex senatusconsultis isti legi adiectis, acquiritur: sive alios deserant, sive semet ipsos. Vid. Suetonius in *vit. Ner. cap. 10. iunc. l. 13. pr. § 1. & 2. l. 15. & l. 16. D. de iure fisci.*
- p. 73. --- 23. post *Extric. Labyr.* add. *p. 579. tom. II. Opp.*

- p. 83. --- 4. Add. *iunc. l. i. C. de desertor.*
 --- 18. Conf. Heraldus *lib. III. ad Ius Att. cap.*
 13. p. 242. *seqq.*
- p. 84. --- 1. pro *creditor* omnino legendum *debitore*, quod & sequentia indicant.
- p. 87. --- 24. ita lege: Palladius *lib. i. de re rust. cap. i.*
 & 8.
- p. 89. --- 7. De simili Atheniensium ritu, ex Paufania, Xenophonte, Thucydide, aliisque, vid. Meurfius *de fun. cap. 40.* & Kirchmannus *lib. III. cap. 27.* quo etiam sensu Platonis in *Menc-xeno p. 243. ed. Serr.* locum accipi posse semper putaveram; nunc vero, re perpensa accuratius, de *octo ducibus*, capitum primum a furente plebe damnatis, mox autem, quum poenitentia, ut fere solet, furorem excepisset, publico innocentiae testimonio honoratis, ac proinde & omni inferiarum honore solemniter adfectis, intelligendum censeo. Vid. Xenophon *lib. i. Hist. Graec. sub fin.* Alia de hoc loco erudite observavit V. Cl. Pet. Wesseling, *lib. i. Obs. cap. i.*
- p. 91. --- 22. add. Cl. Noordkerk. in *Dec. Observ. cap. v. p. 115.* pro *uti* apud Capitolinum *d. l.* mavult *ubi*. Receptam vero lectionem nobiscum tuetur Iac. Gothofredus, ad *l. 6. C. Th. de sepulch. viol.*
- p. 92. --- 21. Varias lectiones *d. l. 6. § ult. D. de rer. div.* collegit Vir Consult. Io. van Nispen, in *diff. inaug. de sepulchro viol. cap. 16.*
- p. 93. --- 6. leg. *l. 3. § 2. & 3. D. &c.*
- p. 95. --- 24. post *placuit*, lege: *si pactum &c.*
- p. 96. --- 9. ad verba: *si mortuus est Stichus*, subaudiendum puto, *intermedio tempore, post contractum iam initum, ante traditionem*, contra quam voluit Belloius, *lib. i. Var. cap. 9. existimans,*

mans, tempore conventionis mortuum Stichum iam fuisse.

- p. 99. --- 13. addef. ad *fin. cap.* Vid. Ant. Faber *lib. VI. Coniectur. cap. 10.* eiusque levis armaturae, & voluntarius defensor, Casp. Schifordegherus *lib. XI. tract. IV. qu. 1. seqq.*
- p. 103. --- 18. sic emenda: ἀπὸ νομῶ.
- p. 104. --- 31. add. Aliter vero verba *d. 7. 14.* constituit Christfr. Waechterus, in *Opusc. p. 552. ed. Troitz.* Credo, inquit, *Scadevolam in textu nostro respondisse:* Si iidem creditores essent, qui propter incertum successionis (*hic enim laudo Wateri nostri ordinem*) transactionem fecissent, non posse; *quia transactum est scilicet.*
- p. 108. --- 26. post *republica delendum ve.*
- p. 110. --- 3. lege: *adoptatus.*
- p. 112. --- 11. lege: *extendendum.*
- p. 114. --- 12. lege: *qui tamen sibi &c.*
- p. 118. --- 27. lege: *centumviralium iudiciorum.*
- p. 120. --- 24. lege: *Si itaque minor &c.*
- p. 123. --- 2. add. verbis ita distinctis: *videbimus: quia generalia sunt rescripta, & (quia) oportet &c.*
- p. 128. --- 13. post *l. ult. C. de in integ. rest. min.* addef. *l. 5. § 4. D. de Carb. Ed.*
--- not. †. pro *Nov.* lege *Nor.*
- p. 131. *fin.* add. Quid si duas periodos, explicationis causa, ut videtur, interpositas, hoc modo ab Edicti verbis distinguamus? *Ait Praetor: Si pupilli, pupillae, nomine postulabitur tempus ad deliberandum, (an expediat eum hereditatem retinere) & hoc datum sit: (si iusta causa esse videbitur) bona interea deminui, nisi causa cognita, boni viri arbitratu vetabo.*
- p. 138. --- 18. ad *fin. num. VII.* Propter auctoritatem
Vul-

Vulgatae, quae apud me est maxima, τὰ ἀνε-
videri possent explicationis gratia τῶ ἀνε adie-
cta, ut quae subaudiri debeant. Et hoc quo-
dammodo exigere videtur antecedens verbum
intulimus. Denique nautam non alii ex contractu,
quam ei qui intulit, teneri certum est.

--- *num. VIII. vers. 7. lege: Hugonis a Porta.*

p. 140. *ad fin. num. IX.* Aliam videbis huius loci inter-
pretationem apud Cl. Heineccium, in *Add. ad*
L. Iul. & Pap. p. 33.

p. 143. --- 3. post *cap. 17. add. & ad L. Falc. cap.*
VI. p. 96. seq.

--- *fin. cap. X.* Quae alia Veterum loca in eandem
sententiam laudavit Vir Cl. post Sanctium &
Perizonium *ad. II.* quaeque plura attulerunt sum-
mi Viri, Gronovius *ad Sen. lib. I. de Clem. cap.*
20. & Burmannus *ad Petron. cap. 128.* omnia ni-
fallor, nisi ubi haec particula vacat *πλεονασιτικῶς*,
observante Passeratio *ad Propert. IV. I. p. 570.* vel
efficientem quae dicitur causam, vel instru-
mentalem, vel eam iam praeteritam indicant,
nunquam vero, quod novi, impulsivam, *ob*,
propter. Qua in re & Phil. Pareus *de partic. p.*
586. & Cl. Schwartzium cum Turfellino lapsos
puto, *de partic. ling. Lat. p. 2. & 3.* quique lo-
cupletando Fabro symbolas contulerunt. Lu-
bens tamen haec aliis diiudicandas lites permit-
to. Conf. ex nostris Hub. Giphanius *initio Ob-*
servat. de Ling. Lat. p. 6. quem in *Lexico Crit.*
b. v. idem Pareus, sed ratione minus sibi certa,
sequutus videtur.

p. 144. *ad fin. num. I.* add. Est enim hoc casu debi-
tor instar *depositarii*, quem *latae* solum *culpa*
reum constat fieri.

p. 148. --- *pen. lege: de ritu nupt.*

p. 151.

- p. 151. *ad fin.* § VIII. add. Conf. de huiusmodi coniugio, Patroni cum liberta, Fabrettus *Inscr.* p. 289. *seqq.*
- p. 156. *ad fin. cap. XI.* Quam Basilica d. l. *καλλαινην* vocant, minus recte Fabrottus *pellicem* reddidisse videtur; quum hoc certe loco *concupinam* verti oportuisset, post Agylaeum observante Iustello. Confer sis Balsamonem ad *Phot. Nomoc. tit. XIII. p. 1109.* Ceterum tamen & *amicam* pro *pellice* nonnunquam poni, ex Petronio constat, *cap. 93.* ubi vid. Gonsalvus, p. 151. *ed. Burm.*
- p. 159. — 5. pro *plane* legendum *plene.*
- p. 178. — 2. add. & Io. Nic. Funccius, V. Cl. in *Spicil. p. 10.*
- p. 182. — 4. lege: *conditionis distinctionem.*
- p. 184. — 22. post *reperi*, adde *seqq.* Nisi cum Zasio in *Catal. LL. Rom. voc. Voconia*, ad originem familiae quis respiciat, *Aricino* oriundae, auctore Cicerone in *Philipp. III. cap. 6.*
- p. 187. — *penult.* pro *amis* 580. lege 579.
- p. 191. — 1. pro *duodecim* lege *sexdecim.*
- p. 192. — 7. add. Quod vero Hotmanus *ad Ascon. p. 252.* Vertr. Maurus *de Iure Libb. cap. 13.* & Balduinus *ad L. Voc. p. 13.* caput *tertium* venditant, de eo in *seqq.* agetur.
- p. 195. — 17. ad verba: *quum census esset*, add. quia enim Cicerone adolescente gesta res traditur, ante annum v. c. 667. testamentum Fadius condiderit necesse est, quo ultimum Romae censum, legis Voconiae intuitu, actum fuisse supra observavimus, p. 190.
- not. †. Obs. Quod *vulgo* neglectum hic dicitur, Cuiacius iam observaverat, in *Parat. D. ad S&T. Treb.* non intercedente Ampl. Brenckmanno, heu!

- heu! nuper nostro, *ad Modest. Eurem. cap. XI.*
p. 223.
- p. 197.* — 14. De huius exilio Pompeii conferatur
 Dio *lib. LVI. p. 585.* & Manutius *ad Cic. lib. VIII.*
ad famil. epist. I.
- 29. lege: *fideicommissio.*
- p. 199.* — 9. post *epocham* adde *constituendam.*
- p. 203.* — 13. lege: *cap. I. & 3.* Vid. *l. ult. D. de*
bon. damn.
- p. 206.* — 11. add. Conf. Dio Cassius *lib. XLVII.*
p. 337.
- p. 207.* — 16. ad verba: *in potestate liberos:* nimirum;
 quod ad *Ius Civile*, ceterum ad liberos quoque alios,
 ex ratione *Iuris Praetorii.*
- p. 215.* — *ult.* ad verba: *receptitio vernula:* quam
 adpellationem, ex Iure petendam, male explicuit
 Pareus in *Elect. Plant. p. 159.*
- p. 219.* — 25. lege hoc modo: *qua testamentariae*
feminarum institutionis prohibitio ad solos restringi
&c.
- p. 222.* — 26. add. Balduinum iam refellit Charondas
ad Zafum, in Voconia.
- p. 239.* — 2. lege: *a Paulo in d. l. 1.*
- p. 240.* — 23. add. Verbo id iam monuerat Wissenbachius
 in *Emblemat. Trib. ad h. l.*
- not. †. pro *Thomassinus* lege *Tomastinus.*
- p. 242.* — 22. pro *nostos* lege *nostros.*
- p. 250.* — 4. lege: *§ 5. & 6. Inst. &c.*
- p. 254.* — 6. pro *adfectantis laudem*, lege: *adfectantem*
laudis.
- p. 255.* — 21. add. *& ad Petronium, cap. 58. 65.*
& 71.
- p. 264.* — 26. post *vindicavit fisco*, Qbf. Sane in
caducis antiquum ius liberis & parentibus Caracallam
 servasse, auctor est Vlpianus *tit. XVII.*
§ 2. ibiq. Schult.
- p. 265.*

- p. 265. — 18. Sed Alciatum *d. l. omnia ad verbum* ex commentario Catanaei, praeceptoris sui, ad Plinii *paneg. cap. 37.* transcripsisse, vere prodidit Viglius noster, *ad l. ult. C. de Ed. D. Adr. toll. num. 9.*
- p. 268. — 20. *in med.* add. Partim quoque Ant. Augustinus, *de LL. in voce Vicesima.*
- p. 272. — *pen.* post verba, *sub init.* add. & Ant. Faber, in *Jurispr. Papin. ad tit. qu. mod. ius pat. pot. solv. princ. VII. illat. X. p. 603.* Nihili vero sunt, quae de captivis in hac materia habet Wissenbächius, in *Comm. ad D. h. t. num. 11.*
- p. 273. — 5. Maxime vero Grotius fallitur, in *fl. spars. ad d. l. 31.* haec notans: *Sine ea Commodi constitutione futura fuerant occupantis. Vide dicta a nobis lib. III. de I. B. & P. VI. 12.* Verum eo loco de solis *hostium* bonis agitur. Et contrarium ipse *δ πάλιν* docuit *lib. III. cap. XX. § 53.* Et quis nescit, & ante Commodum, & postea, & libera etiam republica, bona *peregrinorum*, omniaque *heredem* non habentia, in *aerarium* olim populi, postea in *fiscum* principis, redacta fuisse, *l. 13. pr. & l. 15. § pen. D. de iure fisci.* Vid. Tacitus *lib. III. Annal. cap. 28.* Plinius *lib. X. epist. 38.* Symmachus *lib. X. epist. 62.* & Casiodorus *lib. VI. form. 8.* De libera republica insignis est Ciceronis locus, *lib. I. de Orat. cap. 39.* ubi de *iure adplicationis* agitur, civem inter patronum, & peregrinum vel exulem clientem, olim usitato, iuris ad instar patronatus. Ita vero ait: *Quid? quod item in centumvirali iudicio certatum esse accepimus? qui Romam in exilium venisset, cui Romae exulare ius esset, si se ad aliquem QUASI PATRONUM ADPLICAVISSET, intestatoque esset mortuus:*

tuus: nomine in ea causa IVS ADPLICACIONIS, obscurum sane & ignotum, patefactum in iudicio, atque illustratum est a patrono? Vid. Strebæus, & Melanchthon *adh. l. p. 112. & p. 577. edit. Basil.* Conf. Turnebus *lib. xxiv. cap. 32. & lib. xii. cap. 10.* & Charondas *lib. iii. Verisim. cap. 1.* Idem succedendi ius etiam servabatur in eo, cuius beneficio peregrinus civitatem fuisset adeptus, observante Turnebo *d. l. qui & ex Athenarum institutis hoc illustrat, eoque sensu Terentium accipit, in Eun. act. v. sc. 9. vers. 9.* cui addi posset alter Comici locus, in *Andr. act. v. sc. 4. vers. 21.* Ceterum, harum causarum aliqua non interveniente, in aerarium peregrini hominis bona deferri mos erat.

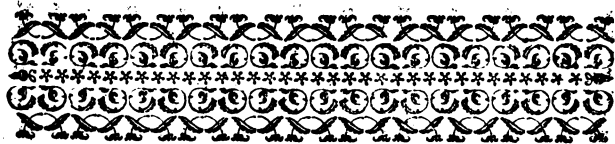
— 30. Quod vero Ant. Fabrum in *Jurispr. Papin. p. 241.* aliter hæc verba *d. l. 32.* constituere observat Burmannus, *d. p. 186.* hoc nempe modo: *Idem ius HEREDIBVS servandum, quod haberent, si &c.* in eo plane Viro summo adsentior, opus emendatione isthac non esse, quum sane utraque lectio eundem omnino sensum prodere videatur. x

T A N T V M.

O R A T I O
P R O
G L O S S A T O R I B U S .

Habita Traiecti, d. 14. Sept.

cl^o l^o c c xxxix.

O R A T I O

P R O

GLOSSATORIBUS.

Quod in hominum singulis notare rerum naturalium periti solent, praeter omnium communia pleraque, alia non pauca cuius peculiaris, ac velut domestica reperiri; quae tam frontis cuiusque, quam animi habitum, a cognata reliquorum similitudine distinguant: idem istuc & in singularum constitutione rerum publicarum perpetuo usu evenire solere, civilis prudentiae consulti movent. Etenim sicut ab aetate non solum, & consuetudine, verum a corporis etiam concretione, in animum naturaliter transeunte, a victu denique, & coeli solisque indole, suos quisque adfectus, suos mores, manesque trahit: ita quoque civitas quaelibet, e singulis tam varie temperatis conflata, singularem habere propriumque genium, suoque velut ac nativo spiritu ali agique videtur. Isti porro civitatis statui quin publicum privatumque regimen accommodari sollicito debeat, itidem ac medicina morbo, & corpori vestimentum, inficias neminem iturum puto. Equidem una, fateor, communisque lex, tam hominum singulis, quam integris regundis societatibus, a natura est prodita, quam

A 2

actera

aeternam ac necessariam Grotius appellavit ; at verò, quia post amissum divinae usum rationis, & post obductum philautiae tenebris mentis purioris lumen, simplicissimum istud ac perfectissimum naturae ius moderando quem vivimus corrupto statui minus sufficere videbatur ; ipsa mox necessitas, eamque sumtis experimentis utilitas inequata, matrum fecundarum instar ; cuilibet tum familiae tum societati, leges alias, oeconomicas & civiles, tanquam foetus secundarios, eniti coeperunt. Quandoquidem igitur praesens hominum conditio observandis melioris naturae praeceptis plane impar videtur, iura quae diximus secundaria fatali hominum imbecillitati consulere maluerunt, quam intempestive obnitendo prorsus nihil agere ; multis extra legum normam prudenter sepositis, & uniuscuiusque pudori ac religioni commendatis magis, quam sancitis.

Quumque civitatum singularum status multimodis inter se differant, eaque propter & diverso uti regimine soleant ; quin civiles quoque leges ad earum cuiusque genium conformari exigique oporteat, omni procul dubio constare existimo. Quum porro obnoxia legibus facta fere sint omnia, eademque inter se infinite diversa, novis quotidie speciebus emergentibus ; ex eo sane, quae regularum in iure paucitatis, exceptionum vero multitudinis, ceteri ratio debeat, satis patere cuilibet potest. Normae proinde Lesbiae civilem prudentiam haud absimilem videri Aristoteles non in scite dixit ; plumbeae nempe illi, omnesque in partes pro fabri arbitratu mutabili. Quum caementarii enim, aliique artifices, ad amissim ut aiunt Polycleti, opus quod moliuntur exigere soleant ; unos veterum Lesbios ita fere structuras suas regulae adaptasse tradunt ; ut, si operis ratio sic posceret, maioris forte vitii evi-

gandi,

tandi, vel insignis commodi parandi causa, normam potius ad structuram inflecterent. Haud aliter profecto civilium auctores legum, non quaslibet hominum actiones, neque eas severe nimis, ad perfectam naturae regulam componere instituunt; verum eas duntaxat, quibus prudenter regendis sibi non omnino impares videantur; quasque vel patratas, vel omittas, ad egregium publicum aliquid habere momenti arbitrentur. Quum denique singularum conditioni civitatum communia attemperari iussa oporteat, fieri profecto aliter non potest, quin Civilium quoque Iurium tot numerari genera debeant, quot populi resque publicae suis per orbem legibus absolute regnantur. Neque vero, praeter hanc quam dixi, aliam tantae iuris inter gentes discrepantiae reddi posse rationem puto. Quapropter, si quis in animum inducat suum, omnes quotquot hodie frequentantur societates civiles, unis iisdemque legibus comprehendere; non plus meherele profecturum se sentiet, quam si vel easdem togas omnibus humeris adaptare, vel innumerabiles mensurarum areas uno eodemque circulo describere conetur. Soli, quod novimus, ista laus Iuri debetur Divino, illi omnis sapientiae moralis fonti unico atque inexhausto; ut integris peraeque societatibus, ac singulis quibusque hominibus, perfecte consulat praecipiatque; sive vitam, qua nunc fruimur, sive alteram post fata successuram spectemus. Civiles vero leges, in unius utilitatem populi singulariter constitutae, finibus certe iisdem totae continentur, extraque eos vim omnem suam virtutemque perdunt: siquidem & unde ortae sunt civitatis majestas, domi quidem imperare, foris vero deficere, inque territorio alieno etiam servire intelligitur. Quid? quod nec eadem semper civitas iisdem legibus ac moribus administrari feliciter possit;

fit; sed pro varia regiminis mutatione, rerumque publicarum vicissitudine, aliis saepe numero atque aliis uti habeat necesse: sicuti quae pace placuerunt, repudiari fere in bello solent; & contra, quae publici periculi necessitas extorsit, eo depulso mox abrogari consueverunt. Qua de re ex Isidoro agens Gratianus, civilem inquit legem non secundum naturam solum, verum etiam secundum patriae cuiusque consuetudinem, honestam illam atque iustam, id est, loco temporisque congruam, scribi oportere.

Quae quum ita sint, AA. ut praesenti civitatis statui, medicaminum instar, accommodari leges debeant, eoque variante rursus immutari; ecquid dubii superesse arbitramini, quin optimae iuxta alia signum sit reipublicae, a vitis maiorum legibus institutisque constanter uti; contra vero male constitutae civitatis certissimum argumentum sit, iure vario & peregrino regi. Etenim haud melius profecto egenae legum civitati externae congruent sanctiones, quam vel figurae circinibus quadratae, vel aliena mendicanti toga. Exemplorum huius generis tanta ab omni aetate copia abundavit, ut vel disertissimum oratorem repetitis clepsydris obrutura videretur. Athenas Spartamque transeo, totam intuiturus Rempublicam Romanam; ut ceterarum laudes omnium, non militari solum disciplina, sed prudentia maxime civili, longe lateque supergressam. Equidem haud me fugit AA. a quo iam fonte veterem Quiritium iurisprudentiam derivare interpretum vulgus soleat, nempe a divina per Moysen legislatione. Fruantur vero illi, per me licet, suo istoc sensu; mihi tamen, ut quod tacite mecum sentio publice eloquar, a levi quadam in paucissimis capitibus, detorta quoque similitudine, tantae originis maiestatem arcessere, meliora dum docear, religio est. Ceterum ne erretis, AA. de moralibus

ralibus iam praeceptis non loquor, per omnes Romanae sanctionis libros sparsis passim ac disseminatis; ut quae non alium laudare auctorem possunt, praeterquam ipsum Deum; quaeque eadem apud omnes populos, paullulum humaniores, nullo non aevo, obtinuisse legimus. Ad ista igitur quod attinet, nullus omnino intercedo, quin publice ius Romanum audiat honestas ipsa naturae, scriptis tradita, & communis ratio gentium universalum, ad singulas res, personas, eventusque producta: neque adpellare illud dubitabo, rationem imperantem, & armatam sapientiam, sententiasque philosophorum, in publica iussa conversas. Verum enim vero, si iura mere civilia, & populi Quiritium propria, seorsum a reliquis spectare placeat; siue illa ab Albanis, externisve gentibus aliis utriusque Graeciae, olim mutuata; siue progressu temporis, exigente usu, ultra ab ipsis sancita; quantillam quaeso partem tam vasti legum corporis efficere ista videbuntur? Ecquae porro ad finitas in hisce oppido quam paucis Mosaeicae legislationi cum Romana intercedet? Ego certe quovis pignore contenderim, non plus intervenire similitudinis posse, quam Sinensium inter & Belgarum, Britannorum & Turcarum iura. Aequiore igitur iove, quotquot interpretum defecati sunt iudicii, non aliam Romanis nunc legibus auctoritatem tribuunt, quam quae Rhodiarum olim ipsos apud Romanos fuit; subsidiariam scilicet, deficientibus non solum statutis nostris, sed recisis etiam inanibus antiquae subtilitatis ludibriis; ita ut re penitus inspecta, non tam Romana hodie legislatio, quam aequitas naturalis, ad normam publicae utilitatis temperata, sub iuris ac legum nomine, in foris obtineat. Quandoquidem vero solos veterum Romanos iura sua, leges, moresque publicos, in peculi-

A 4

arem

arem artis formam redegisse, totumque fori sui usum integro systemate complexos constat; proinde & singulari ipsos studio, sicut in disciplinis aliis, publicaque iuris institutione usos fuisse novimus: consultissima certe ratione; ut ne quis iuvenum ad magna surgentium, nisi iactis prius operis totius fundamentis, cognitisque legum singularum causis ac finibus, in forum vel curiam irrumperet; acturus alioquin pro patrono rabulam, pro iudice carnificem. Quum vero labente postea Imperio, mutatoque mox religionis cultu, irruentibus denique tot barbaris, uti vocabantur, nationibus, Francis, Gothicis, Vandalis, & Longobardis; vetus illa Romanorum iurisprudencia, quae per annos circiter septingentos floruerat, ingens naufragium pateretur, vixdum ut paucae laceraeque legum tabulae communem literarum perniciem evaderent; & nihilominus tamen eadem, quae fuerat, veteris iuris in foro & scholis staret veneratio; non poterat sane non nova priori studio, multique laboris difficultas accedere, quod ad usum attinebat iudiciorum, ab antiqua legum theoria, publicaque iuris tractatione, iam longe diversum. Quumque tandem, a saeculo post Christum quinto, pleraeque occidentis provinciae, excusso Romanorum iugo, in potestatem transfirent Germanorum, simulque una cum Imperii maiestate legum quoque auctoritatem exuerent; nisi quatenus arbitrio victoris, una cum promulgatis novis, ratio quarundam servaretur: dubius admodum incertusque plerisque in causis novus fori usus esse incoepit; ita ut aliis mox iurisconsultis, alia fori disputatione, aliis denique iuris semibarbari compilationibus, in Hispania, Gallia, Italia, opus videretur. In primis vero novam operam tribunalia flagitabant, ut magistratibus non minus, quam litigantibus patetceret; quid Imperia
muta-

mutato ex vetere simul iurisprudencia immutatum videretur; tum quid eius saluum perstitisset integrumque; quam vim denique ac potestatem singula legum capita, quibusnam in causis, & quo usque obtinerent? Istud vero auxilii, a saeculo supra decimum altero, latissime tum grassante barbarie, ausu vere Herculeo praestare sunt adgressi, novi scholae Bononiensis interpretes, facem omnibus praeiuciente *Irnerio*, renascentis iurisprudenciae auctore principe; quos ab *Accursio* postea *Accursianos*, & ab interpretandi modo *Glossatores*, publice adpellatos fuisse constat.

Equidem nullus dubito AA. fore plerosque ex artibus quoque nostrae doctoribus, qui *Accursii* & *Glossatorum* audito nomine, Sardos venales a me proclamari existimēt, alios aliis nequiores. Ecquae enim convitia tam sunt sordida, tamque putida, quae nostra hac & superiore aetate, in tantos viros, velut de plastro, ab imberbis etiam, aliisque oppido sustenis, & verae eruditionis inanissimis, congesta non fuerint? Verum enim vero quamvis, ut virtutis ita doctrinae gloria paullum eminentior, apud vulgus non solum, humanitatis omnis expers, sed apud ipsos, proh dedecus! humanitatem professos, invidiam fere comitem habeat, eoque deteriorum odio nunquam non sit exposita; ea tamen usque *Divini Numinis* erga viros bonos, & praeclare meritos, providentia est; ut nullius eorum tam sit iniuriis opportunum nomen, qui non suum sibi vindicent adversus petulantissimas scurrarum calumnias aliquando inveniat. *Accursiana* certe familia, omnisque simul *Glossatorum* natio, tot passim conviciis prolicissa, aeternoque exilio in insulas nescio quas, ipsis certe iudicibus subinde ignoratas, damnata, nullo non tempore ac loco, ex hilarioris famae interpre-

tibus, primaque adeo iurisconsultorum classe, antistitem unum alterumque nacta est; qui virorum, summæ & doctrinæ & dignitatis, necessarium patrocinium publice susciperent; Alciatum dico, Viglium Zuichemum, Iacobum Cuiacium; & quem unum nominasse suffecerat, amplissimum Bynkershoekium; in quo certe viro veteris æviglioriam nobis resplendescere Themis voluit; cuiusque in universam qua patet iurisprudentiam, publicam privatamque, insigniter merita, deque barbarie iuxta & calumnia triumpho, laudem iam omnem & invidiam superarunt. Ad me quod attinet, AA. liceat quaeso mediocritati meae suspenso hic gradu aliquantis per incedere; & ferendo de tanti momenti causa, virisque in foro per tot sæcula regnantibus, suffragio memet abstinere. Fas vero sit mihi, aliorum & ingenio & usu me longe præstantiorum argumentis in præfens uti, omni hac de re censendi facultate vobis unis commendata, ac relicta. Dicam igitur exercitii solum causa, & ne laudabili maiorum instituto, novum auspicaturus munus, temere refragari videar. Dicam, inquam, *pro Glossatoribus, totaque adeo Irnerii schola*, modo vos AA. O. O. HH. quod maxime iam rogo, eundem mihi in dicendo favorem, quo vel criminum rei in iudiciis utuntur, impertire non dedignemini.

Qui instaurato Iuris Civilis studio, ab initio sæculi post Christum duodecimi, postquam per annos ferme sexcentos, velut densa mersum caligine, neglectum iacuisset, libros Iustinianeos Bononiae interpretabantur; illustre *Glossatorum* nomen ad postereros meruerunt, familiam ducente *Irnerio*, agmen vero omnium claudente *Accursio*, sæculo vertente tertio decimo. Hi vero Iustiniani sanctionis memores, a prolixioribus legum commentationibus sese abstin-

abstinebant; & brevissimis tantum scholiis, Graecos imitati, ipsam legum *literam*, uti loquebantur, id est, contextum Iustiniani, explanabant; contractiorem ita paraphrasin cum permessa ab Imperatore *κατὰ πρόδα* versione, coniunctaque methodo paratitlari, perperam confundentes. Scholia quoque isthaec vetere vocabulo *glossas* nominabant, haud multo felicius tamen. Non abutar AA. patientia vestra, in repetendo altius vocis etymo, propriaque notione plenius illustranda. Quem enim fugit, prisca *glossae* adpellatione, barbara & secretiora verba apud veteres intelligi? postea vero quarumlibet vocum obscurarum interpretationibus id nominis haesisse; donec quibuscunque tandem expositionibus, apta se brevitate commendantibus, vulgo attribuere-tur. Quo sensu *adverbium* vocavit Isidorus, quasi *ad verbum*, sive *ὡς ἐν ὄ*.

Irnerius porro, quem principem Glossatorum diximus, Ravennae primum, forte etiam Romae, aliisque in locis celebrioribus, philosophiam bonasque literas, magna nominis fama professus jam fuerat, quum ad eandem provinciam ornandam a Bononiensibus evocaretur; qua per annos aliquot cum laude perfunctus, eodem in loco publicam Iuris scholam aperuisse traditur; in locum successus Peponis, primi legum apud Bononienses interpretis; cuius tamen viri merita, qualiacunque fuerint, facile *Irnerius* superavit, laudesque eius omnes brevi praestinxit, stellas exortus ut aetherius sol. Eo namque cum successu veterem legum doctrinam redau-spicatus legitur, ut publice ab omnibus perpetuo-cognomento *lucerna iuris* adpellaretur. Tribus vero industriae speciminibus quam maxime inclaruit: uno institutae legum *κατὰ πρόδα* glossationis; altero epitomationis quarundam authenticarum et Novellis decer-

decerptarum; tertio denique editi forensium instrumentorum voluminis, quod vulgari nomine *formularium* inscripsit. Neque vero insolens adeo ista aetate glossandi erat institutum, immo vero ab Iustini aeyo usque apud Graecos usitatum. Vix enim Imperator novo legum a se contextarum volumini ultimam imposuerat manum; quum Theophilus, Thalelaeus, Stephanus, aliique Graecorum, non versiones tantum *κατὰ πρόθεσιν*, sed scholia quoque contractiora, in Institutiones, Pandectas, & Codicem, certatim velut conscripta ederent. Stephanum sane *τῶν νόμων γλῶσσαι* propterea dictum fuisse, Demetrius Syncellus memoriae prodidit. Eandem porro Iuris interpretandi viam, tertio post saeculo, ingressos quoque iurisconsultos fuisse, Basilicorum scholia apertissime loquuntur; ut de aliis Graecorum notatoribus, tum antiquis, tum novis, Theophilietiam, & Harmenopuli *Irnerio* multum posterioris, nihil iam addam. Quin adeo usque propria iurisconsultorum istaec methodus glossandi fuit, ut hodieque inter eximia aliaeorundem iura, glossandi quoque facultas diserte memoretur, Ad *Irnerium* vero ut redeamus, illud in primis animadversione dignum existimo, non privato solum studio bonis literis, & Romanae iurisprudentiae ipsum attendisse; neque adeo quod vulgus putat *αὐτοδίδακτον* in his fuisse; sed publice Constantinopoli, in celeberrima orbis totius schola, civilioribus studiis ex voto litasse. Ecquis vero ambigat, quin ab ore virorum eruditissimorum assidue pendulus, inter alia priscae doctrinae monumenta, Iuris quoque veteris reliquias, cum Latinas, tum Graecas; opus in primis Basilicorum, cum scholiis & synopsi, indefesso studio fuerit perscrutatus. Qua de re si quid dubii forte cui subnascat, in rem quaeso mecum praesentem.

sentem veniat, Latinasque *Irnerii* glossas cum plerisque Basilicorum scholiis, quavis fere pagina contendant; & nisi tantam utrasque inter similitudinem reperiat, ut in plerisque unæ alterarum matres dicendæ videantur, victas dabo manus. Ceterum utilissimo hoc instituto, brevissimis hypomnematis illustrandi leges, usi quoque deinceps fuerunt celeberrimi quique legitimæ doctrinæ alumni, inque gymnasio Bononiensi successores; eosque inter velut omnium antesignani, *Martinus* & *Bulgarus*, iidemque novarum mox sectarum in foro auctores. Et *Martinum* quidem Capitoni, propter aulicæ vitium ambitionis; *Labeoni* vero *Bulgarum*, ob avitæ studium libertatis, haud ab similem fuisse annales tradunt. Ex quorum utriusque disciplina, tanquam ex equo Troiano, tot egregios legum magistros produisse constat; ut Bononiâ, velut altera Berytus, princeps Iuris magistra, & alma togatorum nutrix toto occidente celebraretur. Quas verò attigi, binæ Glossatorum sectæ, per duo ferme sæculâ, ad *Franciscum Accursium* usque, citramontanos inter atque ultramontanos, acerrime ferbuerunt. Is vero omnium primus, Salvii Iuliani exemplo, novam *Erciscundorum* familiam, duas inter priores mediam, sopiendis veterum dissensionibus fundavit. *Labeonem* namque imitatus, aliorum libris conscribendis secessisse, exactisque in solitudine tam crudita annis decem, omnium anteriorum glossas, suis passim intermixtis, in quatuor Iuris Iustiniani libros, stupendo labore, & incredibili diligentia, collegisse proditur, maximo iurisprudentiæ reviviscentis incremento.

Alter itaque instaurati legum studii hic fundus extitit, *interpretum glossatio*, cum vetere illa iurisconsultorum in foro disputatione, sive Iure Flavian-

no,

no, apprime conveniens; accedente mox continuo iudiciorum usu, apud Christianos fere omnes per Europam populos, ad nostram hanc aetatem usque. Utinam vero auctoritas ista in forenses mox tyrannidem haud degenerasset! neque apud imperitos iudices patronosque, parem legibus, si non maiorem, vim potestatemque sibi usurpasset! Legem enim, auctore Fulgoso, apud iudicem citanti illico regerebatur: *credis tu, quod glossa non ita bene viderit istum textum, sicut tu? Et non ita bene intellexerit, sicut tu?* Vnde dicere Cynus solitus: *volo pro me Glossatorem potius, quam textum;* & quae sunt alia. Ceterum, qui huiusmodi imperitorum lapsus ipsis imputandos Glosfatoribus contenderet, nae manifestae is calumniae reus videretur; quum & elaboratissima quaeque in omnibus scientiis commentaria turpissimo abusu facile in asinorum transire pontes possint. Ita enim fere comparati homines sumus, ut florente aetate a labore proclives ad inertiam; & facto postea studiorum naufragio, muneri quod gerimus impares, inscitiae ineptudinique nostrae speciosa acquiri bonique nomina, auctoritates denique, vel exempla maximorum virorum praetexere studeamus.

Sed a diverticulo in viam. His itaque natalibus *glossata* quae vocatur, *Iuris Civilis editio* censetur, quatuor ut novimus Iustiniani libros complexa; quamque omnium, quae supersunt, & antiquissimam, & emendatissimam esse, contra quam plerique sentiunt, ego persuasissimum habeo; solam denique illam prae Haloandrina & Taurèlliana vim legum in iudicis obtinere, uno omnes ore pragmatici testantur. Quandoquidem enim, aetate Glossatorum, quos penes omne fori regnum tunc erat, praeter illos quatuor, reliqui omnes in scholis & tribunali-bus Iuris libri ignorabantur; & vero sub idem tem-
pus

pus ad transalpinos quoque usus Iuris Iustiniani sese penetrabat; mirum certe videri non debet, haud alios legum libros publica fori auctoritate receptos tum fuisse, quam scholiis illustratos Glossatorum; qui propterea etiam soli, & publici, & canonici, & ordinarii, adpellati feruntur; ut ita a ceteris, tanquam privatis, & apocryphis, & extraordinariis, distingui facilius possent; ceu domesticæ tantum lectioni, & perficiendæ Iuris theoriæ, porro inservire aptis. Si qua igitur Iuris loca, *textus* vulgo vocant, antiquis Glossatoribus ignorata, nostris vero editionibus inserta legantur, pro privatis tantum & apocryphis omnia habebuntur. Cuius generis quamplurima a Cujacio, Contio, & aliis, tum ex opere Basilicorum, eiusque synopsis, tum aliunde eruta, nonnullis Pandectarum & Codicis titulis accesserunt.

Evidentissimum huius rei exemplum in Novellis, per novem vulgo collationes distributis, videre est; de quarum certo ineundo numero interpretes critici hodieum ambigunt. Equidem *Julianus* antecessor, haud multum, ut arbitror, post Iustiniani facta, centum earum & viginti quinque latine epitomatas dedit, quæ ad nostra usque tempora pervenerunt. In editionibus vero *Gothofredianis*, aucto subinde earum numero, octo & sexaginta supra centum iam exhibentur. *Glossata* denique quinque tantum & nonaginta, suis illustratas scholiis, solasque in foro usitatas, complectitur. Ceterum unam cum Novellis, quas diximus, glossatis, summulæ quoque, sive *Authenticæ*, ex vulgata earum versione, quod proprie *authenticum* dicitur, ab *Irnerio* aliisque excerptæ, & Codicis passim legibus instar Iuris posterioris subjectæ, eadem in foro auctoritate potiuntur; cuamvis ex recentiorum quorundam

dam Imperatorum formis, atque edictis; eas longe postea defumtas constet. Quae vero praeter Novellarum collationes novem, *decima* & *undecima* ab Hugolino compilatore adiectae feruntur, totumque adeo *Feudorum* ius, cum integra Iacobi Columbini glossatione; a nostris hodie iudiciis remota, & Longobardici tantum regni propria habentur; nisi quae tamen, longo fori ulu firmata, vim iuris subsidarii alicubi forte adepta iam tuerint.

Habetis AA. qua sermonis brevitate potui, expositam *Iuris Glossari* historiam; quod ad illius originem, naturam, & praestantiam, fori denique usum atque auctoritatem attinet. Quae certe omnia, ni vehementer fallor, de eximiis Glossatorum meritis, eruditione in primis, iudicii acumine, & in causis forensibus disceptandis prudentia, publice attestantur. Artem enim, verbi causa, casuisticam, qua verae factorum species ex obscurioribus legum fragmentis commodissime eruuntur, quibusnam quae auctoribus debemus? Glossatoribus. Concisi porro veterum scribendi generis planiorem expolitionem? Glossatoribus. Usus denique forensis, cum subtilissimis dubitandi ac decidendi rationibus? iisdem certe Glossatoribus.

Atque ita perorata videri causa posset, quam pro *Irnerio* & *Irnerianis* dicere incoeperam. Quia vero politiorum, uti vocari amant, Iurisconsultorum non paucos in alia omnia discedere video, mei porro muneris existimavi, praecipuis adversariorum argumentis bona fide recensitis, & quae dubia sunt remove, & quae modo per indicem leviter attigi, paullo diligentius pertractare.

At vero ne cum turba nobis res sit, dabimus ei advocatum; eequem vero potius, quam *M. Ant. Muretum*, illum eruditissimum Romanae ecclesiae sacer-

facerdotem ; & in vario doctrinarum genere cum principibus etiam viris comparandum ; uberiore tamen, ut puto, eloquentiae & literarum, quam verae & solidae iurisprudentiae, flumine inundatum. Is ergo, quum data opera scholae Bononiensis suscepisset oppugnationem, inter alia nullum invenit argumentum validius isto : ingenuos adolescentes, in Ciceronis, Caesaris, Plauti, Terentii, & similibus libris exercitatos, & Latinae linguae intelligentes, novos sibi de verborum significatione commentarios conquirere oportere, qui iam accessuri sint ad illas Glossatorum mixobarbaras cantiones. Neque enim unam saltem linguam esse, qua isti loquantur, sed deterrimum quendam cinnum, ex foetidissima barbararum, peregrinarum, inauditarum vocum colluvione conflatum; olentem, ut servus ille Plautinus ait, allium, hircum, haram, suem, canem, capram commistam; & quemadmodum odor ex averno surgens, supervolantes aves necare solitus dicitur; ita glossarum illud pus, illam saniem, illud virus, optima quaeque ingenia exanimare.

Vestram vero fidem ! AA. quid est quaeso calumniari, si hoc non est? nos de existimatione veri nominis Iurisconsulti, bonique legum interpretis, paullo ante quaerebamus: nos de vero iurisprudentiae fine, qui certe practicus est, litem modo contestabamur. Quid vero adversarius ille noster? anne forte laudes istas Glossatoribus abiudicandas demonstrat? nihil minus. Quid ergo? illud nempe, quod malarum litium patroni solent, praeteritis callide veris causae momentis, sola verba captare; in vuculis & minutiis haerere; hic rabulae instar exclamare & conviciari, hic cervicillam iactare insolenter; quodque in proverbio est, *missa nuceo corticem lambere.* *Momi*, de quo in

B

fa

fabulis est, recordatio me subit; qui Venere, dñis adplaudentibus, ad Apollinis citharam scitissime saltante; cum, quod in decentissimo corporis tam pulchri motu reprehenderet, haberet nihil; tamen, ne plane tacendo sibi aliisque parum momus videretur, tripudiantis divae auratos calceolos paullulum subfridere cavillabatur. Sed vereor AA. ne apud viros tantae, & prudentiae, & eruditionis, in arguenda *Mareti* calumnia, stuporis ipse arguendus videar; quasi nempe subactissimo iudicio vestro, dum infamem calumniae postulo, quodammodo diffiderem. Ecquem enim lateat in extollendo Parisino scelere impia hominis audacia? ecquem porro in ludendo Scaligero scurrilis dolus? ecquem denique in criminum omnium crimine longe obscoenissimo ultricium flammaram fuga?

Equidem non is ego sum, qui Romanam iurisprudentiam alio, quam Romano sermone, addisci aut doceri posse contendam; immo vero ne quidem intelligi eam sine accuratiore istius linguae cognitione posse, ultro publicaeque fateor. Ceterum tamen & in ea me haeresi iam olim fuisse, esseque etiam nunc, nec piget, nec poenitet; linguae emortuae, quales Latina hodie & Graeca, in loquendo scribendoque, usum ac facilitatem, cum necessaria eiusdem intelligentia, dextraque ad causas adplicatione, minime misceri oportere. Quotusquisque enim nostrum quotquot sedulo bonis literis operamur, in pervolvendis improba lectione Graecis Latinisque auctoribus, verum esse quod dixi, non quotidie experitur? Orientalium certe linguarum doctores ultro mecum in hanc descensuros sententiam esse, non spero, sed confido.

Ecquis porro tam suffenus sibi, ut vel latine se loqui, aut scribere iam posse, apud peritos reram

arbitros iactitare aufit? Optimus certe, ac felicissimus veterum imitator, post saecula fere abhinc tredecim, ni pudorem iam omnem penitus decoxerit, ingenue quae dixi cum Erasmo confitebitur. Si quis tamen recentiorum, nimia sui plenus fiducia, & virtutum principis modestiae oblitus, Cicerones inter & Caesares, in foro vel curia, causas agere potuisse praesumat; vel in capitolio cum Virgiliis & Horatiis carmen a se compositum recitare; omnium profecto cachinnis, ea si ipsum aetas tulisset, illico exceptus fuisset atque explosus; nique confestim balbutire desisset, subselliis obrutus praiceps eiectus fuisset foras; ea lege atque omine, ut si ad eandem aliquando insaniam redisset, Aedilis de eo extra ordinem cognosceret; noxaeque compertum, si honestior fuerit, ad Cimmerios in exilium deportari, proletarium vero melle & sesamo oblitum, vesparum muscarumque stilis, diem unum alterumque, ut ait Lipsius, ad caldum solem destitui juberet.

Pace vestra AA. liceat quaeso mihi, obmotae calumniae plenius confutandae, paullo longius in hunc campum excurrere. Ecquis hodie eorum, qui factis prudenter laborum gradibus, severa lege in arte nostra proficere cupiunt, in glosarum lectione tam est hospes, ut necessarium commodumque linguae Latinae usum, ut verborum copiam, ut stili pondus, inter praecipuas Glossatorum dotes adscribere dubitet? Adeo enim concinne, proprie, & nervose, obscuriora pleraque, ad fori usum spectantia, ibi explicata, & brevi interpretatione clarissimam in lucem vindicata videmus; ut omnibus deinceps lureconsultis simile quid audendi spem vel unus *Accursius* praeciderit, immo nonnullis iam scripturientibus calamum excuserit de manu. At inquirunt,

B 2

qui

qui in alia omnia cum *Mureto* abeunt : eos qui docent, genere dicendi uti debere nitido, perspicuo, usitato; tali denique, ut sine ullis salebris, sine ulla asperitate, influat in aures animosque discantium; eisque se, non adscita, fucisque ac pigmentis quaesita, sed naturali pulchritudine ac suavitate commendet. Verum enim vero, si hanc solum ob causam abici, iuvenumque manibus eripi glossae debeant; qui melioris latinitatis flosculis, e Terentio, Cicerone, Caesare, petitis haud niteant; sed vulgaribus magis, & de plebe sumtis vocabulis, phrasibusque passim scateant: quid quaeso parte maxima utriusque legum Codicis; quid authentico Novellarum, vulgatae & receptae versionis; quid Institutionibus fiet? Anne & haec aboleri vitio creati censores iubebunt? Dii meliora. Quid vero incultius, quid corruptius stilo Imperatorum in Codice, a Constantini potissimum & Theodosii aetate? Quid verbosius, frigidius, inanius, Tribonianis oratione dicam, an scribiline? Hisce tamen fontibus iurisprudentiam, qua utimur, Iustinianeam manare, nec ipse puto *Muretus* diffitebitur. Eadem ceteroquin ratione, e librorum Iuris Canonici numero, quinque illi Decretalium, ne de sexto, de Clementinis, & Extravaganantibus iam dicam, pariter essent eximendi; Decretum enim quo antiquius, paullo etiam emendatius confectum constat; prae quorum omnium horrida & ampullata dictione, Accursii certe glossae censei Tullianae debeant. Possem vero & de barbara Scholasticorum, & tantum non magica in theologice iuxta & philosophice dictione: possem de sordibus Moralistarum, & casuum conscientiae, quos vocant, architectorum: possem denique de auctore vulgatae Bibliorum versionis, plurima in hunc censum adiacere; contra quos omnes nec hiscere quidem

dem Romano presbytero licuisset; si ulteriori confutatione tam inanis argumentatio indigere videretur.

Eat igitur *Muretus*, & in paucis quibusdam Iuris obsoleti capitibus strenue criticum pro more agat; urat, fecet, deleat; rotunda stare, currere quadrata iubeat: tamen, si quid video, nec mediocrem Iuris in se spectati peritiam ulli unquam probaturus est, dignoscere cauto quid solidum crepet, & pictae tectoria linguae. Commentarii sane eius ad *tit. de orig. Iur.* notulae eiusdem ad *Instit.* Observationes denique *Iuris Civ.* egregium omnibus literatorem exhibent, iurisconsultum nemini. Ad me quod attinet, fremant omnes licet, dicam quod sentio: unus mehercle *Irnerius*, unus item *Accursus*, in vulgato glossarum corpore, omnes omnium recentiorum commentarios, si quis legum causas, & fori usum viderit, & auctoritatis pondere, & utilitatis ubertate, longissime exsuperat. Quid enim? anne propter inamoenitatem orationis, ipsius veritatis & iustitiae investigationem adspernabimur? Non illud *Ulpianus*, non *Paulus*, non *Papinianus* siverint. Illi res magis, quam verba, sensum quam dictionem, in Iure spectari oportere aiunt; & crassitiae verborum non vitari rem ipsam; neque rem sermoni, sed sermonem rei ancillari & subiici; reque intellecta minus esse laborandum de verbis; vacuam vero & nudam vocum disceptationem pertinacibus relinquendam esse: immo qui plus iusto addicti etymis sunt verborum, propriisque vocum indagandis notionibus, eos veritatis & aequitatis sensum plerumque amittere. Quum denique docti omnes indoctique frequentes aberremus, eos certe minus culpandos aequicensebunt iudices, qui in levioribus magis offenderint, quam in gravioribus; in verbis, quam in rebus.

Ad alterum vero accusationis caput iam pergo, de Glossatorum in Graecis profunda ignorantia, vulgaribus etiam dictionibus notata: *graeca sunt, non leguntur; graeca sunt, quae intelligi non possunt; eundemque in sensum alia.* Egregie vero, ut solet, Seneca philosophus, *mendacium, inquit, tenue est; pellucet, si diligenter inspexeris.* Quanquam enim Accursij omnia, bene vel male dicta, ita in numerato non habeam, ut singula recitare extemplo possim; hoc tamen adfirmare mihi posse videor, ista vulgi *καλυφόμενα* nusquam eo, quem volunt, sensu usurpata Glossatoribus fuisse. Immo vero tot in contrarium non spernendae eorum in Graecis peritiae argumenta suppetunt; ut profecto nesciam, quo demum colore, professi isti Accursiomastiges, commentum tam putidum, ut rem omnibus exploratam, differre sint ausi. *Irnerium* certe, patrem illum Glossatorum ac ducem, Constantinopoli in Graecorum scholis magistrorum, quod supra iam attigimus, optimarum disciplinarum fruge, & Iuris etiam Romani deliciis, liberaliter enutritum fuisse, istius aetatis scriptores tradunt. Ecquis vero dubitaverit, quin summi istius viri in schola Bononiensi successores, eadem usque via, a praeceptore tam diligenter monstrata, gnauiter porro inceserint? Presserunt certe plerique eorum tam gloriosa principis doctoris vestigia, sicuti sexcentis possem argumentis, e medio glosarum corpore petitis, evincere; ni clepsydrae ad orandum mihi datae partem iam maximam effluxisse cernerem. Brevis itaque *διήγησις* rem omnem in praesens complectar, ulteriore disputatione aliquantisper suspensa, & maiori otio quod largitum fuerit Numen reservata.

Et primum quidem satis constat, quam plurima in Pandectis Graeca, tum vocabula, tum loquendi genera, integras etiam periodos, Latinis plerumque

PRO GLOSSATORIBUS. 315

que versionibus non male reddita, passim occurrere. Vnde nam quæso, quidquid istarum est interpretationum, profectum putabimus? Ab ipso Iustiano qui arcesat, fore opinor neminem: ecquid enim stultius, quam interpretem agere linguae, vel omnium vernaculae, vel publice receptae? Superest igitur, ut eorum nonnulla ab anonymo Graeco, vulgatae Novellarum versionis auctore; alia ab Irnerio, atque Placentino, latine prodita statuamus. Ceterum quod in contrariam vulgo partem adfertur, oppido hinc alienum puto, glossema nempe Accursii, sub finem *const. Omnem, ad Antecess.* ubi, quam ex Homero Imperator memorat, Glauci & Diomedis permutatio, a Glossatore vino & equis facta fuisse dicitur. Quid enim vel vulgo iam notius est, quam versum istum Homericum:

χρύσεια χαλκείων, ἰκαστόμβοι ἰννεαβοίων,

in antiquissimis veterum exemplaribus defecisse, Politiano *αὐτόπτη* auctore? Immo vero ad eandem passim constitutionem scriptae ab Accursio glossae, non minimam ipsius in Graecis peritiam abunde testantur. Tantum etiam abest, ut nec legere Graeca, nec intelligere Bononieneses sciverint; ut contra ea integros versus aliquot laudati poetarum principis, utroque ex opere, non latine solum reddere, sed metris quoque subinde comprehendere, haud infeliciter sint adgressi. Manifestissimum huius rei argumentum, in materia de *excusat. tutorum*, Modestini fragmenta exhibent; quorum Graecam solum lectionem repraesentari Imperator iusserat. Glossatores itaque, Irnerio fere supparet, Graeca ipsa interpretatos fuisse legimus; recentiores vero vulgatam, Bulgari forte, aut Placentini, translationem illustrasse magis; quemadmodum cuivis, utrorumque glossas vel obiter inspicienti, luce clarius adparebit. Agite vero,

largiamur; ridicula & absurda passim in glossis reperiri; ecquis constare nobis dixerit, ipsis Glossatoribus, vel saltem Accursio patri, adscribenda illa esse? Potius ego Cervotinas esse glossas dicerem, ab Accursii filio, quem *Cervotum* cognominant, paternis scholiis temere intermixtas; unde etiam Bartolus *glossam Cervotinam* pro quavis futili & inepta dicitasse legitur.

Verum tamen AA. dum haec ita persequor; dum omnium, quae disputo, rem ipsam vobis auctorem dare studeo; unum iam alterumque *Muretianorum* submurmurantes audire mihi videor: quae, malum, impudentia est, tanto adparatu Accursium vel invitum defendere; scilicet non reum duntaxat, sed confesum ultro? Quid enim disertius istius verbis, tum ad §. 3. *Inst. de emt. & vend.* tum ad l. 19. §. 2. *D. de iudiciis* ubi nec legi posse Graeca, nec intelligi, plane & absque ulla circuitione ipse pronunciat. Ita illi. Aequitatem vestram AA. adpello, ne tabellis sumptis me inauditum illico condemnentis. Paululum morae potius pro humanitate vestra haud quaeso denegetis, dum gemina ab adversariis citata loca aliquanto attentius mecum confidero, & paucis refello; vosque mea demum audita responsione, quod religioforum iudicium est, de tota causa pronuncietis. Prioris *Institt.* loci ita se habent verba: *Sabinus & Cassius etiam in alia re putabant pretium posse consistere; unde illud est, quod vulgo dicebatur, permutatione rerum emtionem & venditionem contrahi, eamque speciem emtionis et venditionis vetustissimam esse; argumentoque utebantur Graeco poeta Homero, qui aliquam partem exercitus Achivorum vinum sibi comparasse ait, permutatis quibusdam rebus.* Ad haec postrema sic Accursius: *his verbis, scil. Graecis, quae legi non possunt.* Enim vero adnotatione isthac, tantum abest,

abeſt, ut incitiam ſuam ille prodiderit, ut contra ea nihil indicare voluerit aliud, quam ſuo in exemplari verba illa Homeri Graeca defeciſſe; eaque propter nec praelegi a ſe potuiſſe, nec exponi. Et re vera in vetuſtiſſimis libris, qui publice tunc in uſu, deſideratos Homeri iſtos verſus fuiſſe, & variantium lectionum editores tradunt, & recentior glosſae additio apertiffime confitetur. Ipſe quoque Accurfius, ad verba proxime antecedentia: *permutatis quibusdam rebus, ex coniectura adſcripſerat: id eſt, equis*; manifeſto admodum lacunae indicio.

Neque vero plus praefidii in altero Accurfii ad *Pandectas* loco contrariae eſſe ſententiae putem. Recitabo primum verba Ulpiani, ſecundum ſcripturam vulgatam: *Vbi, inquit, ſic venit, ut conſeſſim diſcedat; & quaſi a viatore, & eo qui παρεπλευσ emits; duriffimum eſt, quot locis quis navigans, vel iter faciens delatus eſt, tot locis ſe defendere.* De corrupta, variisque emendationibus vexata a criticis lectione, Charondas, Baudoza, Gothofredus, & alii, abunde teſtantur. Quumque praeterea, auctore Brenemanno, Graeca in *Pandectis* verba inquinatiſſime ſemper lecta fuerint; quis mirabitur, & huius loci ſcripturam, adeo vitioſam, ab Accurfio olim, ceterisque Gloſſatorum, accurate minus intellectam fuiſſe? Sui itaque ſilentii, quisquis auctor glosſae fuerit, redditurus cauſſam; *hic* inquit, *ſequitur Graecum, uſque ibi, duriffimum, quod intelligi non poteſt*; obmendofam ſcil. librarii manum. Ego certe modetiam antiqui interpretis, ignorantiam ingenue profeſſi, hariolationibus novitiorum, audaciſſimis plerumque, & incertiſſimis, longe antefeſtendam duco.

Quid multa? ipſam quaefo glosſam audiamus, ad *l. 6. fin. D. de bon. poſſ.* ubi quum ex *Pedio* monuiſſet Paulus, *notis ſcriptas tabulas non contine-*

vi edicto, haec in margine habet vulgata: nec obstat C. de testam. l. hac consultissima, in fin. quia Graecae litterae possunt & intelligi, & legi.

Videant igitur censors, veteres, novi; ne quidquid sibi in buccam venerit, temere adeo atque inconsulte effutiant. Tamen, si tam inveterata ambitionis ducti prurigine, omnino criticos agere, & de magnorum virorum meritis sedere iudices velint; eorum ut scripta diligenter ante evolvere, & repetita saepius lectione pensiculate meditari adsuescant, monitos usque velim; ne alioquin peritioribus aliis novam satyris Menippeis materiam, & hac & secutura aetate, praebuisse videantur. Dies me deficeret AA. si quae supersunt alia, vitio nostris verti solita, quo coepi modo persequi, ac refellere adgrederer. Dicendum enim foret de utriusque studio philosophiae, moralis & civilis; de omniaevi historiis, cum sacris, tum profanis; de antiquitatibus Graecorum Romanorumque, fori in primis & iudiciorum; quorum omnium crassa & plus quam supina ignorantia ipsos laborasse, iidem quos dixi *Muretiani* criminantur.

Verum enim vero, ne longiori oratione, vestra AA. tempora, nobilioribus curis consecrata, importune intercipiam, ad illa potius me contero, quorum praecipue causa hanc personam indui, & ex hoc loco dicere sum ingressus. Primum igitur Vobis, *Viri Splendidissimi, Urbis Traiectinae Consules ac Senatores, Academiae Curatores Beneficentissimi*; Vobis, inquam, post Deum immortalem, quod reverentia, quod pietas, quod obsequium, a me postulant, gratum publice animum contestor; qui me peregrinum in Batavis hominem, tam liberaliter, tamque honorifice, in civitatem hanc vestram adscivistis: in civitatem, qua orbis patet, famigeratissimam; illam pacis Christianae arbitram, avitae auspiciem libertatis, religionis vero

ac

PRO GLOSSATORIBUS. 315

ac sapientiae perpetuam atque optatissimam sedem; quae & amoenitate situs, & morum comitate, & civilis regiminis prudentia, facile una omnium principatum meruit; ad quam condendam, inque hoc fastigium, quod miramur, extollendam, virtus & fortuna contendisse videntur. Vale nuper Vobis dixit celeberrimus Iuriconsultus, & Antecessorum facile princeps, *Everardus Otto*, civis, praeceptorque olim meus. Tanto autem Viro quam in Civili & Feudorum Iure me successorem Vos esse volueritis, gravissimam omnino provinciam mihi a Vobis impositam esse facile agnosco; cuique pro spe vestra, & florentissimae Academiae dignitate, obsequiae atque ornandae, magis iam nunc impari me esse sentio, quam olim duodecimo abhinc anno in Frisiis, quum illustris Heineccii, at quanti Viri? vacuas in me patres susciperem. A me itaque, *Proceres Eminentissimi*, nec vastam illam Decessoris mei eruditionem, & in omnibus artis nostrae partibus consummatissimam; nec disertum illud os, os dignum aeterno tinctum quod fulgeat auro, quale Symmachi fuisse dicitur; nec ceteras perfecti Iuriconsulti dotes, quaeso exspectetis. Quod unum poterò, laudatissima Viri magni vestigia e longinquo, imparique velut gressu subsequar; studiaque cupidae legum iuventutis, si non augere, atque extendere; adjuvare certe modis omnibus laborabo. Faxit precor Supremum Numen, ut eodem apud Vos, *Novi Maecenates*, diligentiae successu, vestrum erga me favorem provocem ac demerear; quo nuper apud Frisios, in illustri Franequerana; illa, illa juvenum eruditorum vagina; Illustrissimorum Ordinum, ac Serenissimi Praefecti, Optimi Pissimique Principis, singularem gratiam, memori victuram pectore, mihi conciliasse gloriari possum. Ita enim, spero, fiet,
ut

ut nec Vos, *Patriae & Academiae Patres*, vestri de me decreti, nec me mutatae facile stationis, unquam poeniteat. Quod superest, Deum O. M. supplex veneror, ut Vos, *Nobilissimi Amplissimique Viri*, ut familias gentesque vestras quamdiutissime salvas florentesque conservet; Reipublicae, Ecclesiae, Academiae, praesidio maximo, atque perpetuo.

Ad Vos porro, *divinae humanaeque sapientiae Antifites*, quos inter maxima animi voluptate tres olim in Frisiis collegas intueor, Jurisconsultum; Medicum, & Oratorem, mea pergit oratio. Vestram ego amicitiam, vestro iam ordini adscriptus, qua par est observantia, petiturum venio. Liceat mihi quaeso virtutis & prudentiae exempla familiariter vobiscum usu petere, nostrasque copiolas vestris in dies auxiliis firmare, vestris denique sub signis militem vel gregarium agere. Descendit enim in pectora, ut Seneca ait, & vim obinet, frequenter audiri, adspici frequenter: ecce vel solus occurfus sapientum iuvat; & est aliquid, quod a magno viro, etiam non loquente, proficias. Blanda quoque me spes fovet fore, ut ne vestrae fores humanitatis frustra pulsasse videar. Id laeti omnium vultus, id virtus doctrinaque vestra, id *Amplissimorum* denique *Curatorum* enixissima voluntas, quae merito nobis pro lege est, ultro polliceri, omnique firmiter stipulatione spondere videntur. Ego certe homo Germanus, Germanam omnibus fidem, etiam aemulis, etiam inimicissimis, praestare a puero didici: candore, libertate, constantia, propriis gentis nostrae bonis, nihil mihi sanctius erit, nihil religiosum magis. Dextras itaque, animosque sociemus: simultates, sordes, strophae, cum omni fuco, & fastu, perpetuo a nobis exulent; talem denique unusquisque nostrum sese praestet alteri, qualem alterum

rum

rum erga se fore, vel spe praecipit, vel voto exposcit.

Tuam vero amicitiam, *Celeberrime Wesselingi*, vanus essem, si multis verborum ambagibus ambire instituerem, qui iam annos octo Franequerae tecum sine querela transegi; quemque nunc iterum collegam, praeter beneficia alia, hospitii quoque necessitudine, arctius nuper obstrinxisti. Neque etiam est, quare futuram grati animi memoriam, de qua tu nullus dubitas, ambitiosius apud te praedicem. Vnum duntaxat quaesitum orator venio, finito exorator siem, horulas ut subsceivas, si quandoque tibi occupatissimo incidant, meis subinde Musis impertire ne nolis. Haec Germanae fidei inter populares tessera, hoc signum sinceræ inter nos amicitiae perpetuum esto; ut quoties in linguis, in historiis, in antiquitatibus, aliquid abditum quaero, quaerendum autem erit saepius, tu mihi oraculum, tu thesaurus sis.

Tandem & Vos compello, *Florentissimi Iuvenes*, quos insalutatos praeteriisse piaculum foret. Finem iurisprudentiae verae & solidae eundem esse novistis, qui cuiusque civitatis est, administrationem iustitiae. Ad hunc vos scopum, aures, oculos, animum, omnesque nervos quaeso intendite. Quumque vim omnem istius scientiae, sicuti ceterarum disciplinarum practicarum, in duobus hisce sitam intelligatis, *cognitione*, & *usu*; quorum illa ingenii potissimum, hic iudicii est; meminisse vos usque velim, cognitionem absque usu, sive theoriam meram, prorsus inutilem vobis fore; utum vero sine cognitione, quam *stendriam* vocant, vel nullum, vel noxium. Obtinendo itaque fini, quem dixi, utrumque illud studium, theoreticum & practicum, vinculo indissolubili coniungatis moneo. Haec, mihi credite, una & regia via est, qua in Iuris arcem contendere, & lu.

supremum olim fastigium obtinere dabitur. Viam vero istanc vobis praeire si possim minus, monstrare certe, ac per indicem velut notare, iter facientibus haud desinam; functurus quodammodo vice coctis, acutum reddere quae ferrum valet, exsors ipsa secandi. Adesse igitur, *Imperatorem Themidos Alumnus*; quotquot me vel duce vestrorum stadiorum, vel comite uti volueritis, Conatus ecce meos qualescunque, bene de vobis commerendi, vestri iam arbitrii, vestrae potestatis facio; spectandine vobis an exigendi videantur? In castra enim nostra invitum pellicimus neminem, qui *voluntario milite* rem gerere consuevimus, non *conduco*.

D I X I

E R R A T V M.

Pag. 297. lin. 16. leg. *existiment*.

FH

MUSEVM
BRITANNICVM

. Vm
nonfra
faciens
vice co
stors ip
Alvex
m, d
quale
L. 22-2
18-21
18-21

18-21

